Львівський державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару

31 жовтня 2025 року

Львів 2025

УДК 349.2
А 72

Редакційна колегія:

Бутинська Р. Я., завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Вовк М. З., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Воробель У.Б., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності ЛьвДУВС, доктор філософії, доцент;

Дутко А.О., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності ЛьвДУВС, кандидат юридичних наук, доцент

Ільків Н. В., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Красницький І. В., директор навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;

Майкут Х. В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Хомко Л. В., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Яновицька А. В., професор кафедри господарсько-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (31 жовтня 2025 року) / за заг. ред. Р. Я. Бутинської, І. В. Красницького, Х. В. Майкут. Львів: ЛьвДУВС, 2025. 366 с.

У збірнику представлені тези доповідей, повідомлень та виступів учасників науково-практичного семінару «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні» (31 жовтня 2025 року). У публікаціях учасників висвітлено теоретичні та практичні проблеми сучасного стану та перспектив розвитку науки приватного права та законодавства України; наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів удосконалення правового регулювання в умовах воєнного стану та з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Опубліковано в авторській редакції. За дотримання авторських прав, достовірність інформації та коректність висновків відповідальність несуть автори.

© Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2025

ВСТУПНЕ СЛОВО

На національному рівні євроінтеграція визнана як головний і незмінний зовнішньополітичний пріоритет України. На цьому шляху важливим є впровадження європейських правових доктрин та принципів.

Євроінтеграція вимагає приведення національних норм, що регулюють відносини власності, договірне право, захист прав споживачів та інтелектуальної власності, у відповідність до Директив та Регламентів ЄС. Від того, наскільки якісно та ефективно буде гармонізовано ці норми з *acquis communautaire* ЄС, залежить наша конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість та правова захищеність громадян. Це означає, що ми не просто змінюємо закони — ми змінюємо фундамент нашої правової системи. І саме приватне право — цивільне, господарське, трудове, сімейне, земельне, та інші — є тим наріжним каменем, на якому будується європейський внутрішній ринок.

Сьогодні актуалізується низка гострих проблем. Зокрема, *проблеми імплементації*, тобто як забезпечити ефективне застосування гармонізованих норм на практиці; *проблеми юрисдикції*, зокрема щодо вирішення колізії права, особливо у сфері міжнародних приватних відносин; *проблеми відновлення*, що пов'язані з необхідністю врегулювання питань відшкодування шкоди, завданої збройною російською агресією, та забезпеченням захисту майнових прав у контексті повоєнної відбудови.

Таким чином, завдання, яке стоїть перед сучасною правовою наукою, — це не лише технічна імплементація європейських директив, а й доктринальне осмислення та інтеграція європейських правових цінностей: добросовісності, пропорційності та високого рівня захисту прав.

Наш семінар є платформою для фахової дискусії. Маємо надію знайти відповіді на сучасні виклики, обмінятися досвідом і сформувати науково обґрунтовані пропозиції для законодавця та судової практики.

Запрошую вас до плідної наукової дискусії, щоб спільно знайти ефективні шляхи вирішення цих актуальних проблем та сприяти прискореному руху України до повноправного членства в ЄС.

Ректор Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент,
полковник поліції, заслужений працівник освіти України
Дмитро ШВЕЦЬ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Правова система, будучи регулятором всіх сфер людської життєдіяльності, повинна гнучко реагувати на процеси, які відбуваються в суспільстві. Серед чинників, які впливають на українську правову систему, насамперед, євроінтеграційні процеси, всеохоплююча діджиталізація, збройна воєнна російська агресія, що у сукупності постають потужним рушієм до змін.

Процес адаптації, який розпочався ще у 1998 році з набранням чинності Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, нині перебуває у фазі інтенсивної правової та інституційної трансформації. Навіть у сучасних складних умовах Українська держава неухильно дотримується обраного нею проєвропейського курсу. Вже зараз здійснено низку вагомих кроків до повноправного членства в ЄС. 14 травня 2025 року Кабінет Міністрів України затвердив Дорожню карту з питань верховенства права. Цей документ є однією з ключових передумов відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім. Його розробка та подальше виконання свідчать про готовність України відповідати стандартам ЄС. Документ визначає 124 стратегічних результатів, яких прагне досягти Україна, а також 529 основних заходів, спрямованих на їх реалізацію, із чіткими строками виконання та відповідальними державними органами. Триває процес створення незалежної судової системи, формується ефективна антикорупційна інфраструктура, впроваджуються механізми захисту прав людини та посилюються інструменти забезпечення правопорядку. Водночас, попри досягнутий прогрес, низка викликів залишається актуальною.

Задля забезпечення відповідності національного законодавства та механізмів захисту прав і свобод людини стандартам ЄС та положенням Хартії ЄС про основоположні права та Європейської Конвенції з прав людини, продовжується робота з прийняття Плану дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини спрямованого на вирішення ключових проблем забезпечення реалізації прав людини в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення України, запровадження дієвої державної політики подолання негативних наслідків збройної агресії, забезпечення захисту прав та законних інтересів дітей в умовах збройних конфліктів.

Фундаментальним кроком, спрямованим на гармонізацію українського приватного права з правовою системою Європейського Союзу, стало скасування Господарського кодексу України. Втрата ним чинності 28 серпня 2025 року має

наслідком усунення так званого дуалізму приватного права, що не властивий континентальній правовій традиції ЄС, та сприятиме спрощенню правового регулювання господарських відносин, що зробить його більш прозорим та зрозумілим для суб'єктів господарювання. Натомість введений в дію спеціальний закон «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 р. № 4196-IX, який визначатиме правові та організаційні засади діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм і об'єднань юридичних осіб у перехідний період (до 7 років). Внаслідок цього гіпотетично формуватиметься підґрунтя для більш сприятливого бізнес-клімату та зростанню мотивованості залучення інвестицій.

Суттєвий поворот у регулюванні майнових відносин знаменує Закон України від 12 березня 2025 року «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача», що закладає основу покращення інвестиційного клімату в Україні, що в свою чергу стимулюватиме залучення капіталу, є важливим кроком на шляху до зміцнення інституту приватної власності та захисту добросовісних учасників ринку. Проте успіх та реальний вплив цього акту значною мірою залежатиме від якості підзаконних актів, ефективності роботи державних органів щодо бюджетування компенсацій та стягнення регресних вимог, а також від послідовної судової практики, яка має забезпечити справедливий баланс між приватними та публічними інтересами.

У контексті захисту права власності особливої уваги вимагає питання справедливої компенсації для тих, чиє майно зазнало пошкоджень або було повністю знищене внаслідок збройної агресіїросії. Тож нагальним є забезпечення інституційної співпраці з Реєстром збитків, завданих агресією російської федерації проти України; забезпечення прозорості та ефективності національного механізму компенсації за майно, пошкоджене чи знищене внаслідок повномасштабного вторгнення рф в Україну, із дотриманням принципів доброчесності та підзвітності; удосконалення механізмів компенсації за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, спрямованих на забезпечення пропорційності і відновлення прав осіб, у яких було відчужене майно.

Досягнення такого стратегічного результату, визначеного у Дорожній карті з питань верховенства права, як удосконалення правової основи для міжнародного судового співробітництва у цивільних та комерційних справах між Україною та країнами ЄС, передбачає розроблення та прийняття низки законів та

підзаконних нормативних актів, зокрема про приєднання до Конвенції про міжнародний доступ до правосуддя, Конвенції про міжнародний захист повнолітніх осіб, Конвенції про визнання рішень про розлучення та про окреме проживання подружжя, про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу, Закону України «Про міжнародне приватне право», Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законів щодо особливостей міжнародної правової допомоги та визнання і виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах у відносинах з державамичленами ЄС, у тому числі Регламенту ЄС 1215/2012, про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо застосування Регламенту ЄС №805/2004 про створення Європейського виконавчого наказу для безспірних вимог, Регламенту ЄС № 1896/2006 про створення європейського платіжного наказу, Регламенту ЄС №861/2007 про встановлення Європейської процедури дрібних позовів, Регламенту ЄС №655/2014 про встановлення процедури європейського наказу про арешт рахунків; розроблення та прийняття закону про міжнародне приватне право з метою приведення його положень у відповідність до сучасних підходів до колізійних прив'язок у цивільних, господарських та сімейних правовідносинах та їх гармонізації з відповідними актами ЄС, розроблення підзаконних нормативних актів щодо забезпечення міжнародного судового співробітництва, зокрема, міжнародної правової допомоги у цивільних та комерційних справах при співробітництві з державами-членами ЄС та ін.

Європейська інтеграція, як один із ключових напрямів стратегії України, набуває все більшої актуальності та є критичною умовою для забезпечення не лише правової сумісності, але й стійкого економічного розвитку, соціального захисту та демократичних свобод в умовах воєнного часу.

Відзначаючи позитивний проєвропейський поступ, попереду кропітка та важлива робота щодо вдосконалення нормативного регулювання приватно-правових відносин, з урахуванням обраного Україною євроінтеграційного напряму. Аналіз тенденцій у сфері розвитку приватно-правових відносин потребує постійного наукового осмислення та полеміки. Без наукового обґрунтування й усебічного фахового обговорення нагальних проблем приватного права неможливе їх ефективне розв'язання.

директор навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор
Іван КРАСНИЦЬКИЙ

Адам В.М.
кандидат юридичних наук, доцент
керуючий справами виконавчого комітету
(Миколаївська міська рада
Стрийського району Львівської області)

Гамалюк Б.М.
кандидат наук з державного управління
доцент кафедри права
(ЗВО «Університет Короля Данила»)

ЗАГРОЗИ НА ШЛЯХУ ПРОВАДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Сучасний світовий простір зазнає впливу глобалізації та формування нової геополітичної структури. Ескалація військових конфліктів, що є її частиною, спричиняє зростання загроз політичного, еколого-інформаційного й економічного характеру.

У цьому контексті, для України, що обрала стратегічний курс на європейську інтеграцію, забезпечення національних економічних інтересів набуває пріоритетного значення. Одним із ключових напрямів сталого розвитку та економічної стійкості держави визнано малий та середній бізнес. Світова економічна практика беззаперечно доводить, що саме малий та середній бізнес є фундаментом соціально орієнтованої ринкової економіки та основним рушієм економічних перетворень (трансформацій).

Тому в процесі європейської інтеграції існування, самозбереження та прогресивний розвиток суверенної України багато в чому залежить від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. До цих інтересів відносять і проблеми, що пов’язані із розвитком малого та середнього бізнесу в Україні. Немає сумнівів, що саме малий та середній бізнес стає основним ланцюгом у низці економічних перетворень в Україні. Світова практика довела, що без цивілізованого бізнесу не може бути і соціально орієнтованого ринку. Однак, саме бізнес супроводжується негативними явищами і навіть злочинністю. Підприємець, який починає бізнес, розгортаючи підприємницьку діяльність, для роботи у правовому полі та успіху на ринку має бути обізнаним із її основами. Тим же обумовлюється актуальність розгляду питань правового та економічного захисту підприємницької діяльності щодо малого та середнього бізнесу. Правовий та економічний захист малого та

середнього бізнесу неможливий без визначення сутності та ознак загроз економічній безпеці підприємництва. Загрози економічній безпеці підприємництва – це потенційні або реальні дії фізичних або юридичних осіб, які порушують стан суб'єкта господарської діяльності та здатні привести до її припинення чи до значних втрат (у тому числі економічних). Очевидною загрозою може бути не кожна дія, що має негативні наслідки, оскільки дії, обумовлені як загрози, свідомо спрямовані на отримання певної вигоди від економічної дестабілізації суб'єкта господарювання, від зазіхань на його економічну безпеку. Як правило, загрози допускають порушення законодавчих норм будь-якої галузі права і допускають відповідальність осіб, які їх здійснюють.

Можна виділити ознаки, які є характерними для загроз економічній безпеці підприємницькій діяльності: свідомий і корисливий характер; спрямованість дій на нанесення збитків суб'єкту господарювання; протиправний характер. Загрози підприємницькій діяльності є досить різноманітними. За джерелами виникнення ці загрози поділяють на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх відносять: розкрадання матеріальних засобів і цінностей особами, які не працюють на даному підприємстві, промислове шпигунство, незаконні дії конкурентів, вимагання. Внутрішні включають: розголошення власними працівниками конфіденційної інформації; низька кваліфікація фахівців, що розробляють ділові документи (договори); неефективна робота служби економічної безпеки та осіб-контрагентів, які відповідають за перевірку. Найбільшу небезпеку представляють зовнішні загрози, а внутрішні часто виступають як реалізація зовнішніх загроз. За ступенем тяжкості наслідків розрізняють загрози з високою, значною, середньою та низькою тяжкістю наслідків. Висока тяжкість означає, що дані загрози можуть призвести до різкого погіршення всіх фінансово-економічних показників діяльності суб'єкта господарювання навіть до негайного припинення його діяльності, або наносять таку невиправну шкоду, яка призводить до аналогічних наслідків пізніше. В таких випадках суб'єкт господарювання ліквідується. Значна тяжкість наслідків реалізації загроз допускає можливість нанесення підприємству таких фінансових втрат, які негайно впливають на його фінансово-економічні показники та його діяльність у майбутньому, виправляються протягом тривалого часу. Середня тяжкість означає, що ці загрози наносять втрати, подолання яких вимагає витрат, які порівнюються з поточними витратами суб'єкта господарювання, і не вимагають значного часу. Наслідки загроз низької тяжкості наслідків істотно не впливають на стратегічні позиції підприємства і його поточну діяльність.

За величиною ймовірності загрози можуть бути малоймовірними і реальними. До реальних загроз відносять такі, які супроводжуються фізичним насильством, ушкодженням майна підприємства, викраденням, тощо; здійснюються організованою групою; здійснюється за участю кваліфікованих фахівців.

Загрози можуть різнитись за впливом на стадії підприємницької діяльності, із яких найбільш ймовірними та небезпечними є загрози на стадії створення суб'єкта господарювання та на стадії функціонування. У першому випадку такими загрозами можуть бути незаконні дії посадових осіб щодо організації підприємства. На стадії функціонування загрози є різними в залежності від етапу життєвого циклу підприємства: на підготовчому етапі – перешкоди нормальному постачанню сировини, матеріалів, обладнання; на виробничому етапі – знищення або ушкодження майна чи устаткування, крадіжка новацій чи промислове шпигунство; на заключному етапі – перешкоди збуту, обмеження конкурентоздатності, незаконне обмеження реклами. Загрози можуть бути різними і за об'єктами зазіхань, якими виступають ресурси – трудові, матеріальні, фінансові, інформаційні. Загрози матеріальним ресурсам спрямовані на ушкодження споруд, приміщень, систем зв'язку, крадіжка устаткування та обладнання. Загрози фінансовим ресурсам включають шахрайство, фальсифікацію фінансових документів, та інше. Загрози інформаційним ресурсам здійснюються шляхом несанкціонованого підключення до інформаційної мережі підприємства, вилучення конфіденційних документів тощо.

За суб'єктами загроз розрізняють загрози з боку несумлінних конкурентів, контрагентів та власних працівників. За видами збитків розрізняють загрози, реалізація яких несе прямий збиток та реалізація яких призводить до втраченої вигоди. Загрози можна розглядати також з точки зору характеру відповідальності суб'єкта, дії якого можуть кваліфікуватись як зазіхання на економічну безпеку підприємницької діяльності. Відповідальність, що наступає у цих випадках носить або цивільно-правовий або кримінально-правовий характер і тягне за собою відповідні заходи до осіб, що їх скоїли.

Виявлення та усунення загроз підприємницькій діяльності можна розглядати з різних сторін сучасного розвитку нашого суспільства. Розвиток підприємницької діяльності в усіх галузях економіки та сферах життя суспільства формує і ті проблеми, що пов'язані із підготовкою фахівців для органів внутрішніх справ. Ці фахівці мають бути здатні у складних економічних та соціальних умовах здійснювати захист прав підприємців, контроль за

виконанням ними своїх обов'язків, а також запобігання, попередження, розкриття та розслідування порушень або зловживань у підприємницькій діяльності.

Отже, всі загрози малому та середньому бізнесу в Україні в сучасних умовах господарювання, що вже існують або формуються, знаходяться на досить високому рівні і можуть виявлятись, попереджатись і усуватись тільки сумісними діями всіх учасників господарської діяльності та правоохоронців.

Список використаних джерел:

1. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід /Василь Куйбіда, Анатолій Ткачук, Тетяна Забуковець-Ковачич; за заг. ред. Р. Ткачука. К.: Леста, 2010. 224 с.
2. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. та доп. / О.М. Вінник. К.: «Правова єдність», 2009. 616 с.
3. Господарське право: підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.

Бориславський Р. А.
доктор філософії в галузі права
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ДОГОВОРИ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ, ДАРУВАННЯ, ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ: ЯК СПОСОБИ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Згідно зі ст. 626 ЦК договір – це домовленість двох і більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Договори про передачу майна у власність займають центральне місце в системі цивільно-правових договорів. Це пояснюється тим, що саме через такі договори відбувається перехід права власності на різні види майна від однієї особи до іншої. Ці договори лежать в основі багатьох економічних відносин, від купівлі-продажу товарів до успадкування майна.

Договір купівлі–продажу – це договір про те, що одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (покупцеві) майно (товар), а покупець приймає або зобов'язується прийняти цей товар та оплатити його [1].

Якщо йдеться про купівлю сім'єю нового житла, то найбільш надійним способом убезпечити квартиру, передавши її дитині, буде одразу оформити угоду на неї. У такому випадку батьки виступають ініціаторами угоди, а право власності на житло одразу переходить дитині.

Перевагами цього способу є: 1) захист житла від поділу майна між подружжям у разі розлучення; 2) не потрібно оформлювати дарчу чи заповіт, що спрощує процедуру; 3) зменшуються ризики судових спорів з іншими спадкоємцями в майбутньому.

Для укладення такої угоди потрібна згода органів опіки та піклування, оскільки дитина є неповнолітньою. До 18 років розпоряджатися квартирою дитина зможе лише за згодою батьків і органів опіки та піклування – продаж житла або здача його в оренду можливі лише з дозволу органів опіки та піклування.

Договір дарування – це договір про те, що одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність [1].

Найчастіше договір дарування для оформлення права власності на квартиру чи іншу нерухомість використовують у випадку, коли йдеться про купівлю житла в подружжі. Згідно з українським законодавством, подароване одному із подружжя майно належить йому на праві особистої приватної власності і не підлягає поділу після розлучення.

Ще один випадок, коли використовують договір дарування квартири, стосується забезпечення житлом дітей. Якщо пара побоюється розлучення або вже розлучається і має проблеми з поділом спільного майна, вони можуть подарувати нерухомість дітям і не ділити її.

Окрім того, договір дарування можна оформити у випадку, коли у власника є інші родичі, які можуть претендувати на його нерухомість за заповітом.

Якщо об'єктом дарування є спільне майно подружжя, тоді має бути нотаріально посвідчена письмова згода другого з подружжя. Слід зазначити, що розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, що було набуте за час шлюбу [2].

Під час нотаріального оформлення договору дарування необхідно сплатити державне мито в розмірі 1% від суми договору – вартості нерухомості. Також дарувальнику необхідно провести оцінку об'єкта нерухомості, що передається обдаровуваному та сплатити послуги нотаріуса.

Якщо ідеться про дарування нерухомості родичам першого і другого ступеня споріднення – батьки, подружжя, діти, брати, сестри, бабуся, дідусь, онуки – тоді застосовується 0% ставка податку [3].

Якщо нерухомість дарують далекому родичу або сторонній людині, тоді їй треба також сплатити податок у розмірі 5% від оцінки майна експертом і 5% від вартості майна військового збору.

У разі оформлення договору дарування від нерезидента на громадянина України або навпаки, тоді обдаровуваному потрібно сплатити податок у розмірі 18% і військовий збір 5%.

Договір довічного утримання (догляду) – це договір про те, що одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ст. 744 ЦК) [1].

Істотною умовою договору довічного утримання є умова про предмет, що включає в себе:

– майно, що передається у власність набувача. У власність набувача може передаватися житловий будинок, квартира або їх частина, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність. Оскільки законодавець не визначає імперативно поняття значної цінності, це питання повинно вирішуватися сторонами за домовленістю. Таким рухомим майном можуть бути дорогоцінності, колекція живопису, антикварні речі тощо.

– довічне утримання та (або) догляд, якими повинен забезпечуватися відчужувач. Вони можуть виражатися у будь–якій формі, встановленій сторонами у договорі (наприклад, забезпечення житлом, харчуванням, придатним для носіння одягом та взуттям, лікувальними засобами, періодичними виданнями, прогулянками, належним відпочинком, надання необхідної допомоги, побутових послуг тощо). При цьому не вимагається, щоб їх вартість відповідала вартості майна, переданого у власність набувачеві, оскільки вона, насамперед, залежить від тривалості життя відчужувача. Єдиною умовою є грошова оцінка матеріального забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачеві. Вона підлягає індексації у порядку, встановленому законом (ст. 751 ЦК). Для уникнення в майбутньому спорів між відчужувачем і набувачем, у договорі довічного утримання (догляду) слід визначити всі види матеріального забезпечення, а також усі види догляду (опікування), якими набувач має забезпечувати відчужувача, їх обсяг, періодичність та якість. У разі виникнення спору через неконкретне визначення обов'язків набувача або

необхідність забезпечення відчужувача додатковими видами матеріального забезпечення та догляду, він має вирішуватися відповідно до засад справедливості та розумності (ст. 749 ЦК). Крім того, коли набувач зобов'язаний забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), що йому переданий, у договорі довічного утримання (догляду) має бути конкретно визначена частина помешкання, в якій дані особи мають право проживати (ст. 750 ЦК).

Право власності на майно, яке є предметом договору, у набувача виникає з моменту нотаріального посвідчення або з моменту набрання законної сили рішення суду про визнання договору довічного утримання (догляду), не посвідченого нотаріально, дійсним. Якщо право на нерухоме майно підлягає державній реєстрації, тобто предметом договору довічного утримання (догляду) є нерухоме майно, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації.

Однак набувач не має права у повному обсязі розпоряджатися майном, переданим йому за договором. Для захисту інтересів відчужувача законодавець передбачає забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) (ст. 754 ЦК), а саме:

– набувач не має права до смерті відчужувача (або третьої особи, на користь якої укладено договір) продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину;

– на майно, передане набувачеві за договором довічного утримання (догляду), не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача;

– втрата (знищення), пошкодження майна, яке було передане набувачеві, не є підставою для припинення чи зменшення обсягу його обов'язків перед відчужувачем.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: офіц. текст від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2. Сімейний кодекс України: офіц. текст від 10.01.2002 р. №2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
3. Податковий кодекс України: офіц. текст від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

Бутинська Р. Я.
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри
господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІНІМАЛЬНИЙ РОЗМІР ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: УКРАЇНСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Державна політика України у сфері оплати праці є важливим інструментом економічного зростання нашої держави, яке спрямоване на регулювання доходів населення та забезпечення соціальної справедливості. Така політика включає різноманітні заходи та інструменти, які дозволяють державі впливати на розподіл доходів у суспільстві. Метою державної політики у сфері оплати праці є створення умов для справедливого розподілу доходів, зниження нерівності та бідності, а також забезпечення соціального захисту населення. Для досягнення означених цілей держава використовує різні інструменти, такі як податкова політика, система соціальної допомоги населенню, мінімальна заробітна плата тощо.

Згідно ст. 43 Конституції України в Україні охороняється право на працю, зокрема: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується … Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров’я роботах забороняється. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом» [1]. Також в Рішенні Конституційного Суду України *у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України* йдеться про те, що «зміст права на працю полягає у можливості кожної особи заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується (стаття 43 Конституції України). Це право забезпечується обов'язком держави створювати громадянам умови для повного його здійснення, гарантувати рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовувати програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Однак це конституційне право громадянина не може

пов'язуватись лише з певною формою трудового договору, який укладається громадянином відповідно до його волевиявлення» [2].

Принагідно зазначимо, що мінімальний розмір оплати праці – це законодавчо закріплений мінімальний розмір оплати праці за одиницю часу, який у будь-якому разі повинен заплатити роботодавець своєму працівникові за виконану роботу. Це соціальна гарантія, обов'язкова для всіх підприємств незалежно від форми власності, нижче якої роботодавці не можуть платити працівникам. При цьому, за одиницю часу прийнято брати один місяць, але це також може бути тиждень, робоча зміна або людино-година.

Відповідно до пп. 4 п. 2 ст. 41 Бюджетного кодексу до вступу в силу Закону про Державний бюджет України на поточний бюджетний період *мінімальна заробітна плата* застосовується в розмірах і на умовах, що діяли в грудні попереднього бюджетного періоду. На сьогоднішній день в Україні розмір мінімальної зарплати з 1 січня 2025 року і на весь рік у місячному розмірі – 8000 грн; у погодинному розмірі – 48 грн; розмір мінімальної заробітної плати, що застосовується як розрахункова величина для обчислення виплат за рішенням суду – 1600 грн. До мінімальної зарплати входить – оклад, премії, надбавки, доплата за суміщення професій, розширення зони обслуговування або збільшення обсягу робіт, виконання обов’язків тимчасово відсутнього працівника та інші доплати, не перелічені в наступному рядку (зокрема, індексація і доплата за використання дезінфікуючих засобів). Якщо працівнику за повністю відпрацьований місяць у 2025 році нараховано менше ніж 8000 грн за відповідні місяці, роботодавець повинен проводити доплату до рівня мінімальної зарплати. Доплата проводиться щомісяця і виплачується одночасно з виплатою зарплати. За порушення, тобто виплату зарплати нижче мінімального розміру, роботодавець несе відповідальність у вигляді штрафів.

До основних параметрів системи гідної оплати праці дослідники відносять: достатній рівень заробітної плати для забезпечення розширеного відтворення населення і робочої сили; забезпечення неухильного зростання номінальної заробітної плати на основі підвищення продуктивності праці та ефективності організації виробництва; підтримка реального рівні заробітної плати, недопущення зниження її купівельної спроможності; дотримання законодавства з оплати праці, забезпечення офіційної виплати її повного обсягу без тіньової складової; відповідність розміру заробітної плати обсягам і складності виконаної роботи, рівню кваліфікації працівника; своєчасна виплата зароблено трудового доходу, недопущення заборгованості з оплати праці; прозора та зрозуміла система організації оплати праці, прийнятна (допустима) міжпосадова та

міжгалузева диференціація заробітної плати; застосування сучасних прогресивних форм і систем оплати та стимулювання праці, механізмів соціального партнерства в організації заробітної плати [3, с. 167]. У багатьох зарубіжних державах за розміром мінімальної оплати праці розраховуються соціальні допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, тимчасової непрацездатності та інші види матеріальної підтримки громадян.

У деяких країнах розроблено складну систему мінімальної оплати праці, наприклад, **Австралія** встановлює мінімальну зарплату, яка залежить від віку та регіону, а **Німеччина** поступово підвищує її на федеральному рівні, враховуючи регіональні економічні відмінності. Натомість **деякі країни, як-от Данія, Італія та Швеція**, взагалі не мають встановленої мінімальної заробітної плати, залишаючи це питання на розсуд роботодавців та профспілок. **Австралія** має диференційовану систему, що враховує вік працівників. Наприклад, для осіб старше 21 року встановлена мінімальна зарплата на тиждень), тоді як для осіб молодше 16 років вона нижча. **Німеччина** поступово підвищує мінімальну заробітну плату на федеральному рівні. Наприклад, до 1 січня 2026 року планується зростання до 13,9013 євро на годину, і ця цифра буде переглянута знову, щоб досягти рівня 14,6014 євро на годину [4].

На федеральному рівні мінімальна зарплата в США за годину становить 7,25 доларів. За 40-годинного робочого дня такий працівник заробить приблизно 1250 доларів на місяць або 15 000 доларів на рік до вирахування податків, що близько до рівня бідності. Однак кожен штат має право встановлювати свій мінімальний оклад, який може бути в півтора-два рази вищим за державний. Якщо в регіоні немає офіційного показника або він менший за федеральний, то в цьому штаті встановлюють норму 7,25 доларів на годину. Якщо ж штатівський «мінімум» більший, то саме його виплачуватимуть роботодавці [5].

Такі країни як **Данія, Італія, Швеція** не мають національної мінімальної заробітної плати. Розміри оплати праці визначаються колективними переговорами між роботодавцями та профспілками, а також залежать від галузі та стажу роботи.

На офіційному сайті Міжнародної організації праці (МОП) у розділі статистики представлена інформація про країни з найвищою мінімальною заробітною платою. Дані представлені з позначкою, що встановлена законом валова мінімальна місячна заробітна плата в доларах США, конвертована з використанням паритету купівельної здатності та обмінних курсів (доларів США). Також вказано вид мінімальної заробітної плати кожної країни. Наприклад, згідно цієї інформації лідерами за розміром мінімальної оплати праці

стали країни Західної Європи. Максимальне значення мінімальної оплати праці у списку зафіксовано у Швейцарії, однак у цій країні немає мінімального розміру оплати праці на державному рівні, це значення наведено лише в одному з кантонів Швейцарії – Невшатель. Працівнику цього кантону не можуть заплатити менше 3 226 доларів. У п'ятірку країн за рівнем оплати праці також входять Люксембург, Німеччина, Нова Зеландія та Австралія.

Отже, насамкінець варто зазначити, що мінімальний розмір оплати праці відіграє надважливу роль в економіці будь-якої держави. Він захищає працівників, встановлюючи мінімальний рівень заробітної плати, нижче за який роботодавці не можуть платити своїм працівникам, знижує нерівність у доходах, гарантуючи, що всі працівники одержують справедливу заробітну плату за свою працю. Загалом, мінімальний розмір оплати праці є важливим інструментом для захисту працівників, стимулювання економічного зростання, забезпечення соціальної справедливості та покращення добробуту як громадян України так і громадян інших держав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 року *№ 12-рп/1998*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text
3. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення : монографія / А.М. Колот та ін.; за наук. ред. д.е.н., проф. А.М. Колота. Київ: КНЕУ, 2017. 500 с.
4. Сааков В., Іванова О. Мінімальна зарплата у ФРН зросте до 14,60 євро на годину. *У фокусі*. 27.06.2025. URL: https://www.dw.com/uk/minimalna-zarplata-u-nimeccini-zroste-do-1460-evro-na-godinu/a-73065075 (дата звернення: 07.10.2025).
5. Яка у США мінімальна зарплата у 2025 році: менше заплатити не можуть. *УНІАН.* 17.05.2025. URL: https://www.unian.ua/world/minimalnaya-zarplata-v-ssha-2025-skolko-zarabatyvayut-bezhency-i-grazhdane-13010505.html

Верба О. Б.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права та процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»),
медіатор; приватний виконавець

ПОЛЬСЬКА МОДЕЛЬ ФІКСАЦІЇ ФАКТИЧНИХ ОБСТАВИН ВИКОНАВЦЕМ: ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

В українському законодавстві нині відсутній інститут, аналогічний до protokołu stanu faktycznego у польському правопорядку чи constat d'huissier de justice у французькому. Водночас, на практиці дедалі частіше виникає потреба у нейтральній фіксації фактичних обставин незалежним професіоналом, що має офіційний статус і гарантує достовірність доказу – у справах, пов'язаних із порушеннями зобов'язань, інтернет-шахрайством, недобросовісною поведінкою сторін договору, фіксацією стану об'єктів нерухомості, майна чи виконаних робіт тощо.

Як зазначають науковці, перший документ, виданий виконавцем про констатацію факту був складений 12.02.1342 р. у Франції (constat d'huissier de justice). У подальшому через відсутність юридичної освіти і суспільну недовіру до виконавців після Французької революції та страти королеви Франції Марії-Антуанетти (1755–1793 рр.) відмовилися від складання протоколів фактичного стану аж до XX ст., коли такі повноваження знову надано законодавством офіцерам юстиції Франції. Польський правопорядок запозичив це повноваження виконавців із французького права і запровадив у Закон «Про судових виконавців і виконання» від 29.08.1997 р. [5] (ст. 2 ч. 3 п. 3) [2, с. 233–235].

Це повноваження виконавців поширене у законодавстві країн Європи, особливо у Франції, Швейцарії, Нідерландах і Бельгії.

Відповідно до чинного польського законодавства, а саме – п. 2 ч. 4 ст. 3 Закону, судовий виконавець виконує так звану позавиконавчу дію, якою є складання протоколу фактичного стану (protokoł stanu faktycznego).

Як випливає з положень Цивільного процесуального кодексу Республіки Польща від 17.11.1964 р. [3] (далі – ЦПК РП), перелік засобів доказування є відкритим. Тому стало можливим запозичення цих положень з французького права та використання їх у польському правопорядку. Протокол фактичного

стану, який складається судовим виконавцем (komornik sądowy), рідко застосовується у польській практиці.

Згідно з чинним законодавством Польщі, протокол фактичного стану є записом безпосередніх спостережень судового виконавця, здійснених під час особистого огляду. Предметом протоколу не можуть бути спостереження, зроблені на основі доступних виконавцю реєстрів чи інших публічних джерел інформації, а також гіпотези щодо певних явищ, відносин чи причинно-наслідкових зв'язків. Під час особистого огляду судовому виконавцю заборонено застосовувати примусові засоби або долати опір осіб, які беруть участь у виконавчих діях.

У польському праві поняття «протокол фактичного стану» законодавець не визначає.

Правова доктрина Польщі виходить із напрацювань судової практики, згідно з якими протокол є документом, який становить звіт про перебіг офіційних дій, метою якого є констатація існування або неіснування фактів, важливих для справи. Протокол, складений судовим виконавцем, як документ має письмову форму і скріплюється печаткою, що засвідчує його автентичність. Фактичний стан – це форма чогось, яка відповідає дійсності у даний момент. Установлення фактичного стану можна визнати як збирання доказового матеріалу про факти, з якими пов'язані правові наслідки. Тобто встановлення фактичного стану – це встановлення фактів у широкому розумінні цих слів у процесі застосування права [2, с. 236–237].

Протокол є описом події, речі або фактів, а тому має бути неупередженим і позбавленим особистих коментарів судового виконавця. Як правило, він не повинен містити оцінок, хоча можуть використовуватися формулювання щодо приблизних відстаней, глибини, площі, кількості, кольору або описів явищ чи звуків, коли точне подання у метричних величинах є неможливим або непотрібним [1].

Як зазначає А. Дурда, установлення фактичного стану судовим виконавцем полягає лише у констатації існуючого стану речей, наприклад, зазначенні площі приміщення (на підставі власних вимірювань, а не будівельної документації чи реєстрів), кількості кімнат, дверей, вікон, кольору та форми певної речі. Виконавець може вказати, чи є у визначеному місці певний предмет, чи будівля має балкон, на якій відстані від огорожі вона розташована, чи на конкретній ділянці є вода, болото чи сухо, чи на стінах є плями або діри. Щодо наклепу, хейту, шахрайства в Інтернеті, невиконання договорів, укладених через мережу Інтернет, тощо не завжди визначено законодавством спосіб доведення таких

деліктів. Актуальним у цьому контексті також є використання протоколу фактичного стану в доказових цілях. Судовий виконавець може скласти протокол фактичного стану щодо нематеріальної реальності (в Інтернеті). Онлайн-протокол, як і кожен інший протокол, складений виконавцем, має істотне доказове значення. До онлайн-протоколу судовий виконавець не може вносити оціночні судження, наприклад, що описувана вебсторінка містить образливий зміст. У такій ситуації він цитує дослівно зміст записів, розміщених на сайті. Додатково додає скріншоти або їхні роздруківки, що є найпростішим способом архівації й правильно відображають зміст сторінки. Роздруківки має завірити виконавець власним підписом, вказати дату й місце складання протоколу, а на вимогу – також годину проведення дії. Оцінку цитованих матеріалів здійснює суд [2, с. 248–249].

Судовий виконавець не може вносити у протокол фактичного стану висновки щодо відповідності чи невідповідності будівлі будівельним нормам. Це є питанням оцінковим, правового характеру. У ході складання протоколу щодо фактичного стану будівлі виконавець описує її у деталях (кольори, виміри, отвори, тріщини, подряпини тощо). У такому ж обсязі описуються пристрої всередині. Одним із дискусійних питань у правничій доктрині Польщі є можливість унесення до протоколу фактичного стану виконання будівельних робіт. Наприклад, будівельна компанія перед початком робіт може доручити виконавцю скласти протокол стану доріг, тротуарів, стін будівель, огорожі. Такий протокол може захистити компанію від позовів замовника чи сусідів, якщо виявиться, що пошкодження існували ще до початку робіт. У літературі зазначено, що протокол можна також скласти: коли компанія залишає будмайданчик, не закінчивши робіт чи залишивши багато недоліків. Протокол дозволяє почати роботу новій компанії, а також визначає дату, від якої слід рахувати штрафи за затримку; коли сусід щоночі влаштовує гучні вечірки – виконавець може скласти протокол із використанням приладу для вимірювання рівня шуму; коли власник компанії виявляє на сайті конкурента продаж його товару без згоди [2, с. 250–251].

Протокол фактичного стану, складений судовим виконавцем, може використовуватися як: документ, що підтверджує передачу приміщення чи іншої нерухомості при оренді, продажу, користуванні тощо; опис ступеня будівельних робіт чи їх переривання; фіксація пошкоджень унаслідок робіт чи катастроф; опис конструктивних дефектів без констатації, що це саме дефекти; опис робіт, що зникають або підлягають закриттю [2, с. 251].

Також у ході медіаційної процедури та арбітражного провадження допустиме складання протоколу фактичного стану. Такий протокол, однак, є позасудовим, тобто складеним на заяву будь-якої зацікавленої особи.

Оплата (фіксований збір) судовому виконавцеві за складання протоколу фактичного стану становить 400 злотих [4].

Отже, за результатами здійсненого аналізу доктринальних та законодавчих положень Польщі робимо висновок, що надання приватним виконавцям України повноваження щодо складання протоколів фактичного стану є практично доцільним і відповідає європейським тенденціям. Надання повноваження складати протокол фактичного стану приватним виконавцям сприятиме формуванню в Україні альтернативного механізму фіксації доказів, що дозволить сторонам цивільного обороту забезпечити належну доказову базу без необхідності звернення до суду, що підвищить рівень правової визначеності та процесуальної економії.

Список використаних джерел:

1. Antkiewicz A., *Komentarz do ustawy o komornikach sądowych* [w:] Ustawa o komornikach sądowych. Ustawa o kosztach komorniczych. Kodeks Etyki Zawodowej Komornika Sądowego. Komentarz. Red. M. Świeczkowska-Wójcikowska, J. Świeczkowski [i inni]. Wyd. II. WKP, 2024, Stan prawny: 1 stycznia 2024 r. 1648 c.
2. Durda A. *Czynności nieegzekucyjne wykonywane przez komornika sądowego*. Wyd. I. Sopot: Wydawnictwo Currenda, 2025. 400 s.
3. *Kodeks postępowania cywilnego*: Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. (Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296). URL : https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf.
4. Marciniak A. *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*. Wyd. 2. Stan prawny: 1 lipca 2023 r. Warszawa : Wolters Kluwer, 2023. 544 s.
5. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o komornikach sądowych i egzekucji* (Dz. U. 1997 Nr 133 poz. 882). URL : https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971330882/U/D19970882Lj.pdf.

Верес І. Я.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права та процесу
*(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ВИЗНАЧЕННІ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Питання визначення місця проживання дитини має виняткове значення для забезпечення реалізації її прав і свобод, стабільності виховання та розвитку. В умовах воєнного стану та масових переміщень дітей, актуалізується потреба у переосмисленні підходів до вирішення таких спорів.

1. Право дитини, яка досягла 14 років, самостійно визначати місце проживання. Відповідно до ч. 2 ст. 29 ЦК України[1], фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання. У сімейному праві це положення конкретизовано в ч. 3 ст. 160 СК України [2], згідно з якою дитина, що досягла 14 років, самостійно визначає, з ким із батьків вона проживатиме, якщо вони проживають окремо. Одночасно, дитина, як член сім'ї власника житла, має право користуватися цим житлом (ч. 2 ст. 405 ЦК України). Верховний Суд у постанові [3] зазначив, що законом не передбачено можливості визначення судом місця проживання дитини, яка досягла 14 років, з одним із батьків. Таким чином, суди повинні виходити з презумпції автономії вибору дитини, а у разі потреби документального підтвердження цього факту, належним шляхом є звернення до суду з заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, у порядку окремого провадження (розділ IV ЦПК України).

2. Пріоритет найкращих інтересів дитини та безпека під час війни. Основоположним принципом є якнайкраще забезпечення інтересів дитини (ч. 8 ст. 7 СК України). У період воєнного стану цей принцип набуває особливого значення, адже питання безпеки дитини стає вирішальним. Верховний Суд у постанові[4] наголосив, що сам факт запровадження воєнного стану не є автоматичною підставою для визначення місця проживання дитини з одним із батьків, у тому числі тим, хто перебуває за кордоном. Однак у постанові [5] Верховний Суд зазначив, що в умовах безпосередньої загрози життю та здоров'ю дитини її тимчасове перебування за кордоном разом із матір'ю відповідає найкращим інтересам дитини. Суд підкреслив, що оцінка "кращих умов" проживання дитини має базуватись на поточній ситуації, а не на гіпотетичних обставинах майбутнього. Отже, під час війни ключовим критерієм

визначення місця проживання є фактор безпеки, а не лише сталість побутових умов або звичне оточення дитини.

3. Роль органу опіки та піклування у справах щодо визначення місця проживання дитини. Сімейне законодавство передбачає обов'язкову участь органу опіки та піклування у справах, пов'язаних із дітьми (ч. 4 ст. 19 СК України). Такий орган подає письмовий висновок (ч. 5 ст. 19 СК України). Проте суд не зобов'язаний безумовно погоджуватись із цим висновком, якщо він суперечить інтересам дитини (ч. 6 ст. 19 СК України). У постанові Об'єднаної палати КЦС ВС [6] наголошено, що обов'язковість участі органу опіки не означає беззаперечного прийняття його висновку. Суд має перевіряти його обґрунтованість, фактичну достовірність і відповідність інтересам дитини. Таким чином, участь органів опіки має допоміжний, а не вирішальний характер — суд зобов'язаний самостійно встановити обставини, що відповідають інтересам дитини.

4. Міжнародно-правовий аспект: Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 року[7]. Конвенція про юрисдикцію закріплює основні принципи визначення юрисдикції у спорах щодо дітей. Згідно зі ст. 3 Конвенції, "права опіки" включають право визначати місце проживання дитини, а ст. 5 Конвенції передбачає, що юрисдикцію вживати заходів щодо захисту особи чи майна дитини мають органи держави її звичайного місця проживання. В умовах війни та масового переміщення осіб виникає потреба у розмежуванні статусу особи, яка отримала тимчасовий захист, і біженця. Згідно з Директивою Ради ЄС 2001/55/ЄС [8], тимчасовий захист — це надзвичайна процедура для осіб, які не можуть безпечно повернутися до країни походження. Цей статус поширюється на громадян України, які перебувають у державах-членах ЄС після 2022 року. У постанові Верховного Суду [9] підкреслено, що короткочасне перебування дитини за кордоном не змінює її "звичайного місця проживання" в Україні, якщо вона до цього постійно проживала на її території. Тому юрисдикція судів України продовжує поширюватися на такі спори.

5. Вирішення спорів українськими судами у разі проживання дитини за кордоном. Судова практика підтверджує, що факт проживання дитини за кордоном не є перешкодою для розгляду спору українським судом. У постанові Верховного Суду [10] зазначено, що повернення дитини в Україну не є передумовою для визначення місця її проживання. Проживання за межами держави не може бути підставою для відмови у позові, якщо дитина зберігає

сталий зв’язок з Україною. Таким чином, українські суди залишаються компетентними вирішувати спори щодо дітей, навіть якщо вони тимчасово проживають за межами України.

Таким чином, узагальнюючи викладене та враховуючи положення національного і міжнародного законодавства, а також судову практику, можна зробити такі висновки:

-дитина, яка досягла 14 років, має право самостійно визначати своє місце проживання; судове втручання можливе лише у формі встановлення юридичного факту,

-в умовах воєнного стану ключовим критерієм є забезпечення безпеки та найкращих інтересів дитини, а не лише стабільність проживання,

-висновки органу опіки та піклування мають допоміжний характер і не є обов’язковими для суду,

- Конвенція про юрисдикцію 1996 року підтверджує юрисдикцію судів держави звичайного місця проживання дитини, що має особливе значення для України під час війни,

-проживання дитини за кордоном не позбавляє українські суди юрисдикції та не впливає на можливість визначення місця проживання в Україні.

Отже, сучасна судова практика спрямована на забезпечення реальних інтересів дитини, дотримання міжнародних стандартів і гнучке реагування на виклики, пов’язані з війною та транскордонними переміщеннями.

Список використаних джерел:

1.Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2.Сімейний кодекс України від 10.01.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
3. Постанова Верховного Суду від 2 листопада 2023 року у справі № 592/7624/22 URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/
4. Постанова Верховного Суду від 22 березня 2023 року у справі № 757/13688/21-ц URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/
5. Постанова Верховного Суду від 9 лютого 2023 року у справі № 753/572/20 URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/
6. Постанова Об’єднаної палати КЦС ВС від 11 грудня 2023 року у справі № 523/19706/19 URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/
7. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text

8. Директивою Ради ЄС 2001/55/ЄС
URL:https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf
9. Постанова Верховного Суду від 31 липня 2024 року у справі № 760/18630/22 URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz/
10. Постанова Верховного Суду від 11 грудня 2023 року у справі№607/20787/19URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokaznikidiyalnosti/analiz/

Верхола Ю. В.
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВА СПОЖИВАЧА ЗА ДОГОВОРОМ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВОДОВІДВЕДЕННЯ

Одним із різновидів договору про надання житлово-комунальних послуг є договір надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення. Споживачами договору надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення є індивідуальний споживач та колективний споживач.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» (далі – Закону) індивідуальний споживач - фізична або юридична особа, яка є власником (співвласником) нерухомого майна, або за згодою власника інша особа, яка користується об’єктом нерухомого майна і отримує житлово-комунальну послугу для власних потреб та з якою або від імені якої укладено відповідний договір про надання житлово-комунальної послуги. Колективний споживач - юридична особа, що об’єднує споживачів у будівлі та в їхніх інтересах укладає договір про надання комунальної послуги, зокрема, цей договір укладається з виконавцем комунальних послуг за рішенням співвласників (на умовах, визначених у рішенні співвласників (об’єднання співвласників багатоквартирного будинку) та є обов’язковим для виконання всіма співвласниками.

Окремі норми, щодо прав споживачів у сфері надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення також регламентуються Конституцією України, Цивільним кодексом України, Законом

України «Про захист прав споживачів», Законом України «Про питну воду та питне водопостачання» та Наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України №190 від 27.06.2008 «Про затвердження Правил користування системами централізованого комунального водопостачання та водовідведення в населених пунктах України» (далі – Правила).

Відповідно до Правил споживач у сфері надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення має право: 1) одержувати своєчасно та належної якості послуги згідно із законодавством та умовами договору; 2) без додаткової оплати одержувати від виконавця інформацію про ціни/тарифи, загальну вартість місячного платежу, структуру цін/тарифів, порядок оплати, норми споживання та порядок надання послуг, а також про їх споживчі властивості; 3) на відшкодування збитків, завданих його майну, шкоди, заподіяної його життю або здоров'ю внаслідок неналежного надання або ненадання послуг та незаконного проникнення в належне йому житло (інший об'єкт нерухомого майна); 4) на усунення протягом строку, встановленого договором або законодавством, виявлених недоліків у наданні послуг; 5) на зменшення у встановленому законодавством порядку розміру плати за послуги у разі їх ненадання, надання не в повному обсязі або неналежної якості; 6) на обрання однієї з моделей організації договірних відносин з виконавцем; 7) на неоплату вартості послуг у разі їх невикористання (за відсутності приладів обліку) за період тимчасової відсутності в житловому приміщенні (іншому об'єкті нерухомого майна) споживача та інших осіб понад 30 календарних днів за умови надання виконавцю заяви та документального підтвердження (зокрема, довідки з місця тимчасового проживання, роботи, лікування, навчання, проходження військової служби (у тому числі отримані в іноземній державі), відбування покарання тощо, іншого документа, що підтверджує право на виїзд з України чи в'їзд в Україну у відповідний період часу) в електронній або паперовій формі відповідно до умов договору; 8) отримувати від виконавця штраф у розмірі, визначеному договором, за перевищення нормативних строків проведення аварійно-відновних робіт; 9) на перевірку кількості та якості послуг у встановленому законодавством порядку; 10) складати та підписувати акти-претензії у зв'язку з порушенням порядку надання послуг, зміною їх споживчих властивостей та перевищенням строків проведення аварійно-відновних робіт; 11) без додаткової оплати отримувати від виконавця або іншої особи, яка здійснює розподіл обсягів послуг, детальний розрахунок розподілу обсягу спожитих послуг; 12) без додаткової оплати отримувати інформацію про проведені

виконавцем нарахування (з розподілом за періодами та видами нарахувань) та отримані від споживача платежі; 13) звертатися до суду в разі порушення виконавцем умов договору.

Окрім вище зазначених прав споживачів, колективний споживач договору надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення має додаткове право: 1) укладати договір відповідно до свого статуту в інтересах споживачів, об'єднаних таким колективним споживачем; 2) розірвати договір у разі прийняття рішення співвласниками щодо зміни моделі договірних відносин відповідно до статті 14 Закону.

У Правилах визначаються такі ж права споживачів, що і у Законі, проте окремі права визначаються лише у Правилах, зокрема право споживача: 1) на обрання однієї з моделей організації договірних відносин з виконавцем; 2) звертатися до суду в разі порушення виконавцем умов договору.

Згідно із статтею 7 Закону та вище зазначених прав, в розумінні цього Закону, споживач має право розірвати договір про надання комунальної послуги, попередивши про це виконавця відповідної комунальної послуги не менш як за два місяці до дати розірвання договору, за умови допуску виконавця для здійснення технічного припинення надання відповідної послуги.

Також, варто зазначити, що право споживача на неоплату вартості послуг у разі їх невикористання (за відсутності приладів обліку) у Правилах надається визначення ширше, зокрема визначаються способи документального підтвердження тимчасової відсутності споживача та форма звернення у вигляді заяви (електронна або паперова форма відповідно до умов договору). Проте, аналізуючи окремі договори виконавців, ми можемо зустріти наступне право споживача: «неоплату вартості послуг у разі їх невикористання (за відсутності приладів обліку) за період тимчасової відсутності у житловому будинку або іншій будівлі, приміщення якої є самостійними об'єктами нерухомого майна, споживача та інших осіб понад 30 календарних днів у разі письмового звернення споживача до виконавця щодо опломбування в закритому стані запірної арматури у житловому приміщенні споживача та здійснення такого опломбування виконавцем» [6]. У даному випадку «…опломбування в закритому стані запірної арматури у житловому приміщенні споживача та здійснення такого опломбування виконавцем» порушує права споживача на документальне підтвердження тимчасової відсутності споживача (зокрема, довідки з місця тимчасового проживання, роботи, лікування, навчання, проходження військової служби (у тому числі отримані в іноземній державі), відбування покарання тощо, іншого документа, що підтверджує право на виїзд з України чи в'їзд в Україну у

відповідний період часу). Також, коли законодавством передбачено «неоплату вартості послуг у разі їх невикористання…» у договорах виконавець зазначає наступне право споживача «на несплату вартості послуг у разі письмового звернення споживача до виконавця щодо опломбування в закритому стані запірної арматури у житловому приміщенні споживача та здійснення такого опломбування виконавцем. А також на зменшення вартості послуг у разі їх невикористання за період тимчасової відсутності споживача та інших осіб понад 30 календарних днів за умови відсутності приладів розподільного обліку в житловому 7 приміщенні та документального підтвердження (довідки з місця тимчасового перебування, проживання, навчання, служби) відповідно до умов договору» [7], у даному договорі виконавцем застосовується «…зменшення вартості послуг у разі їх невикористання за період тимчасової відсутності споживача…», хоча законодавець чітко нам регламентує «неоплату вартості послуг…».

У Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» зазначається, що споживачем питної води - юридична або фізична особа, яка використовує питну воду для забезпечення питних фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб.

Споживачі питної води, послуг з питного водопостачання мають право на: 1) забезпечення питною водою, якість якої відповідає державним санітарним нормам і правилам, кількість і режим подачі якої визначаються на договірних засадах в обсязі, не меншому від нормативів питного водопостачання; 2) одержання в установленому порядку повної, достовірної, своєчасної інформації про якість питної води, обсяги її реалізації, режими подачі та порядку розрахунку тарифів на послуги централізованого водопостачання; 3) організацію та проведення громадського обговорення в процесі прийняття рішень з питань питної води, питного водопостачання відповідно до закону; 4) участь представників громадськості у перевірках, які проводяться органами виконавчої влади, з дотриманням встановленого режиму перебування на території об'єктів питного водопостачання; 5) пред'явлення позовів до суду про відшкодування збитків, завданих внаслідок постачання неякісної питної води, що не відповідає державним санітарним нормам і правилам, інших порушень законодавства у сфері питної води, питного водопостачання; 6) підключення в установленому порядку до централізованого водопостачання.

Права споживачів за договором надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення в окремих випадках обмежуються чи порушуються. За своєю правовою природою даний договір

визначається як договір приєднання, споживачі укладають цей договір шляхом приєднання до запропонованих умов договору виконавця, як правило, виконавці надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення виступають монополістами на ринку, що у свою чергу свідчить про імперативність їхньої правової позиції.

Список використаних джерел:

1. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 9 листопада 2017 року № 2189-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
4. Правила користування системами централізованого питного водопостачання та централізованого водовідведення в населених пунктах України: Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 27 червня 2008 року №190 (у редакції наказу Міністерства розвитку громад та територій України від 19 квітня 20021 року №97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-08#Text
5. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України 10 січня 2002 року № 2918-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text
6. Договір з індивідуальним споживачем у будівлі, приміщення якої є самостійними об’єктами нерухомого майна, про надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення. URL: https://lvivvodokanal.com.ua/wp-content/uploads/2020/02/Dohovir_z_vlasnykamy_pryvatnykh_budynkiv.pdf
7. Договір з індивідуальним споживачем про надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення (з обслуговуванням внутрішньобудинкових систем). URL: https://lvivvodokanal.com.ua/wp-content/uploads/2020/02/Dohovir_indyvidualnyi_z_obsluhovuvanniam.pdf

Вовк М. З.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УЗУФРУКТ ДЕРЖАВНОГО АБО КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА: ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

28 серпня 2025 року набув чинності Закон України № 4196-IX від 09.01.2025 «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб»

[1], яким внесено зміни до Закону України № 185-V від 21.09.2006 «Про управління об'єктами державної власності» [2] та Закону України № 280/97-ВР від 21.05.1997 «Про місцеве самоврядування в Україні» [3] з метою запровадження інституту узуфрукта державного та комунального майна. Введення цього інституту покликане замінити інститути права господарського відання та права оперативного управління, які є реліктами соціалістичного минулого, штучно створеними для потреб одержавленої економіки обмеженими речовими правами, які не мають аналогів у розвинених правопорядках і не відповідають поняттю речового права [4, с. 24].

Крім цього, 8 вересня 2025 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 1103, якою затверджено Порядок передачі державного та комунального майна на праві узуфрукта державного або комунального майна, здійснення контролю за використанням такого майна [5]. Цей порядок визначає механізм передачі органом державної влади/органом місцевого самоврядування, який здійснює управління державним/комунальним майном, державного/комунального майна на праві узуфрукта.

Інститут узуфрукта не є новим, а походить із класичного римського приватного права. Під узуфруктом розуміли повне право користування чужою річчю та її плодами без зміни її субстанції. Предметом узуфрукту могли бути як рухомі, так і нерухомі речі. Він встановлювався довічно або не певний термін і припинявся зі смертю узуфруктарія, не переходячи в спадщину [6, с. 53].

Правова конструкція узуфрукта була рецепійована з римського права в середньовічне континентальне право і на сьогодні у цивільних кодексах багатьох європейських країн континентального права визнається самостійним речовим правом на чуже майно (Франції, Італії, Іспанія, Грузія, Молдова) або різновидом сервітуту (Німеччина, Австрія) [7, с. 41].

На відміну від її класичної конструкції, в українське законодавство запроваджений інститут узуфрукта державного та комунального майна. Такий підхід, хоч і відступає від первісного призначення узуфрукта, однак, як слушно зазначається у наукових джерелах, не суперечить сутності речового права, а, навпаки, є його модернізованою адаптацією до потреб держави та територіальних громад у сучасних умовах [8, с. 157].

Узуфрукт державного або комунального майна – це право особистого безоплатного володіння і користування відповідно державним або комунальним майном, яке перебуває у власності відповідно держави або територіальної громади (ст. 9-1 Закону України № 185-V від 21.09.2006 «Про управління

об’єктами державної власності» [2]; ст. 60-1 Закону України № 280/97-ВР від 21.05.1997 «Про місцеве самоврядування в Україні» [3]).

Можна виокремити такі ознаки узуфрукта державного або комунального майна:

- є речовим правом на державне або комунальне майно;
- його зміст складають права володіння, користування та отримання плодів, продукції і доходів;
- має особистий характер;
- є безоплатним;
- має цільове призначення, тобто використовується за призначенням, визначеним власником;
- встановлюється строком на п’ять років або безстроково;
- підлягає державній реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Узуфрукт державного майна встановлюється рішенням уповноваженого органу управління, а узуфрукт комунального майна – уповноваженим органом місцевого самоврядування. Рішення про встановлення права узуфрукта державного/комунального майна приймається у формі розпорядчого акта за власною ініціативою суб’єкта управління або на підставі пропозиції суб’єкта, заінтересованого в одержанні майна на праві узуфрукта державного/комунального майна, в якій зазначається бажаний строк володіння і користування державним/комунальним майном на праві узуфрукта [5].

Об’єктом узуфрукта є будь-які види рухомого або нерухомого майна (крім земельних ділянок), що перебувають у власності держави або територіальної громади. Таке майно не повинно підлягати приватизації.

Суб’єкти узуфрукта:

1) власник майна, на яке може бути встановлено узуфрукт. Таким власником є держава в особі уповноважених органів або територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування.

Право передати державне майно в узуфрукт мають: органи державної влади; державні органи; державні організації, установи, заклади; державні некомерційні товариства; інші юридичні особи, які не мають на меті одержання прибутку та єдиним учасником (засновником) яких є держава.

Право передати комунального майна в узуфрукт мають: органи місцевого самоврядування; комунальні організації, установи, заклади; комунальні некомерційні товариства; інші юридичні особи, які не мають на меті одержання прибутку та єдиним учасником (засновником) яких є територіальна громада.

Отримувач узуфрукта називається узуфруктарій. Узуфруктарієм державного майна може бути: юридична особа, єдиним учасником (засновником) якої є держава; господарське товариство, у статутному капіталі якого більше 50 % акцій (часток) належать державі; інша юридична особа, єдиним учасником (засновником) якої є держава. Натомість узуфруктарієм комунального майна може бути: юридична особа, єдиним учасником (засновником) якої є територіальна громада; господарське товариство, у статутному капіталі якого більше 50 % акцій (часток) належать територіальній громаді; інша юридична особа, єдиним учасником (засновником) якої є територіальна громада.

Узуфруктарій має право:

1) володіти та користуватися майном, щодо якого встановлено узуфрукт;

2) отримувати плоди, продукцію та доходи від користування майном, щодо якого встановлено узуфрукт;

3) здійснювати за попередньою письмовою згодою уповноваженого органу управління або уповноваженого органу місцевого самоврядування покращення майна, щодо якого встановлено узуфрукт. Однак узуфруктарій не має права на вилучення таких покращень;

4) передавати майно, щодо якого встановлений узуфрукт, в оренду відповідно до передбаченого законом порядку;

5) вживати заходів для відшкодування шкоди, завданої власником або третьою особою майну, щодо якого встановлений узуфрукт;

Незважаючи на те, що законодавець надав широкі права узуфруктарію, він обтяжив його і обов'язками. Зокрема, узуфруктарій зобов'язаний:

1) використовувати майно, щодо якого встановлений узуфрукт, згідно з цільовим призначенням;

2) утримувати передане на праві узуфрукта майно в належному стані;

3) проводити за власний рахунок поточний ремонт майна, переданого на праві узуфрукта;

4) проводити капітальний ремонт майна, переданого на праві узуфрукта. Однак перед проведенням ремонту узуфруктарій має заздалегідь отримати письмову згоду. Для проведення капітального ремонту державного майна, переданого на праві узуфрукту, згоду надає уповноважений орган управління або наглядова рада акціонерного товариства, склад якої відповідає вимогам ч. 4 ст. 72 Закону України «Про акціонерні товариства», у разі якщо статутом вирішення такого питання віднесено до її компетенції. Для проведення капітального ремонту комунального майна, переданого на праві узуфрукту, згоду надає уповноважений орган місцевого самоврядування.

5) нести витрати, пов’язані з утриманням, користуванням та обслуговуванням майна, щодо якого встановлений узуфрукт;

6) не відчужувати майно, передане йому на праві узуфрукта, зокрема передавати його у довірчу власність або довірче управління, вносити його до статуного капіталу юридичних осіб, виділяти його для спільної діяльності, а також не може вчиняти щодо такого майна інші дії, наслідком яких може бути його відчуження або зміна цільового призначення.

Узуфрукт державного та комунального майна припиняється у разі:

1) припинення узуфруктарія в результаті його ліквідації;

2) загибелі або припинення існування майна, щодо якого встановлений узуфрукт;

3) закінчення строку, на який було встановлено узуфрукт;

4) погіршення стану майна, щодо якого встановлено узуфрукт, внаслідок чого воно стає непридатним для використання за призначенням;

5) прийняття уповноваженим органом управління або місцевого самоврядування рішення про припинення узуфрукта, встановленого безстроково;

6) поєднання в одній особі особи узуфруктарія і власника майна;

7) припинення узуфрукта за рішенням суду.

Список використаних джерел:

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text.

2. Про управління об’єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text.

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

4. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с.

5. Про затвердження Порядку передачі державного та комунального майна на праві узуфрукта державного або комунального майна, здійснення контролю за використанням такого майна: постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2025 № 1103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-2025-%D0%BF#Text.

6. Калюжний Р.А. Римське приватне право: Курс лекцій. К.: Істина, 2005. 144 с.

7. Майданик Р.А., Майданик Н.І., Попова Н.Р. Європеїзація та рекодифікація. Узуфрукт. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2021. № 4 (119). С. 40-50.
8. Філонова Ю.М., Явор О.А., Піддубна В.Ф., Маслова-Юрченко К.О. Цивільно-правова конструкція узуфрукта в країнах Європи та України: перспективи вдосконалення чинного цивільного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 155-159.

Воробель У. Б.
доктор філософії в галузі права, доцент
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ В ЧАСТИНІ УЧАСТІ ТРЕТІХ ОСІБ, ЯКІ НЕ ЗАЯВЛЯЮТЬ САМОСТІЙНИХ ВИМОГ: АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Цивільне судочинство ґрунтується на принципах змагальності, диспозитивності, рівності сторін та забезпечення права на справедливий суд. Одним із ключових інститутів цивільного процесу є інститут третіх осіб, який покликаний забезпечити всебічний і повний розгляд справи з урахуванням усіх правових інтересів, що можуть бути зачеплені судовим рішенням.

Питання участі третіх осіб у цивільному процесі має як теоретичне, так і практичне значення. З одного боку, воно пов’язане із реалізацією принципу процесуальної економії, а з іншого – із гарантіями захисту прав осіб, чиї інтереси можуть бути порушені чи змінені внаслідок прийняття судового рішення.

Водночас судова практика свідчить про неоднозначність підходів до застосування норм Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) у частині можливості закриття провадження стосовно третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог. У центрі наукової уваги опинилося рішення Верховного Суду у справі, де предметом розгляду стало питання про допустимість ухвалення судом рішення про закриття провадження у справі в частині залучення третьої особи, яка не є стороною спору.

Інститут третіх осіб є складовою механізму забезпечення процесуальної справедливості. Він регламентований статтями 52–54 ЦПК України, які розмежовують: третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги та третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору [1]. Участь таких осіб має

дві основні цілі: забезпечення повного, об’єктивного та справедливого розгляду справи; запобігання виникненню у майбутньому нових спорів, що стосуватимуться тих самих правовідносин [2, с. 65–68].

Якщо особа бере участь у справі без самостійних вимог, це означає, що вона має опосередкований юридичний інтерес, який може бути зачеплений рішенням суду, але не є настільки інтенсивним, як у сторін процесу.

У доктрині цивільного процесуального права такі учасники позначаються терміном consortes litis (учасники процесу), що відображає їх допоміжний, а не самостійний статус у судовому провадженні.

Верховний Суд звертав увагу, що правове становище третіх осіб у процесі посідають особи, які мають юридичний інтерес до справи, але інтерес, який не є рівноцінним інтересам сторін (позивача чи відповідача). Інститут третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, зумовлений перш за все необхідністю забезпечити можливість здійснення відповідними суб`єктами права регресу.

Суть інституту третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, полягає в тому, що його застосування слугує процесуальним забезпеченням права регресу, а умова, що за законом третя особа залучається чи вступає у справу на стороні позивача чи відповідача, передбачає, що участь у процесі третьої особи випливає з тих відносин, які пов`язують її з однією із сторін у процесі.

Отже, у випадку незалучення до участі у справі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, скасування рішення суду можливе лише у виняткових випадках, оскільки такі особи не є суб’єктами спірних правовідносин, тому суд не вирішує питання про їх права та обов`язки. Судове рішення лише в майбутньому може вплинути на їх права та обов`язки щодо якоїсь із сторін у спорі, зокрема в разі пред’явлення до них регресного позову. Однак частина перша ст. 352 ЦПК України вказує на випадок, коли своїм рішенням суд вирішив питання про їх права та обов’язки, а не вирішить у майбутньому. У зв’язку з цим важливо розмежовувати випадки, коли рішення суду порушує права осіб і коли рішення суду може зачіпати права таких осіб [3, 4].

У контексті визначення допустимості ухвалення судом рішення про закриття провадження у справі в частині залучення третьої особи, яка не заявляє самостійної вимоги щодо предмета спору, наглядною стала постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18 серпня 2021 року у справі № 572/3632/15-ц [5].

Так, згідно матеріалів зазначеної справи, у вересні 2015 року гр. А (згодом – правонаступники гр. Б та гр. В) подав позов до гр. Я про визнання недійсним і скасування свідоцтва про право власності та визнання недійсним рішення загальних зборів колективу співвласників майнових паїв. Як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, було залучено Немовицьку сільську раду та Реєстраційну службу Сарненського районного управління юстиції в Рівненській області. Надалі гр. Я подав зустрічний позов аналогічного змісту, а у 2021 році звернувся до суду із клопотанням про закриття провадження в частині залучення Реєстраційної служби як третьої особи. Мотивом такого клопотання було посилання на постанову Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 року № 17, якою ліквідовано Державну реєстраційну службу, а її функції передано Міністерству юстиції України.

Суд першої інстанції ухвалою від 17 лютого 2021 року закрив провадження в частині залучення Реєстраційної служби як третьої особи, пославшись на принцип диспозитивності. Апеляційний суд підтримав це рішення, зазначивши, що позивач має право самостійно розпоряджатися своїми процесуальними правами, включаючи ініціативу щодо залучення або виключення третьої особи.

Касаційна скарга гр. В зводилася до твердження, що суди попередніх інстанцій неправильно застосували норми процесуального права, оскільки третя особа не є стороною процесу, а тому закриття провадження в частині її участі є юридично неможливим.

Верховний Суд у своїй постанові дійшов висновку, що закриття провадження у справі можливе лише у випадках, прямо передбачених ст. 255 ЦПК України. Зокрема, пункт 7 частини першої цієї статті дозволяє закриття провадження у зв’язку зі смертю фізичної особи чи припиненням юридичної особи, якщо такі особи були стороною у справі та правовідносини не допускають правонаступництва. Третя особа у справі не є стороною, тому положення ст. 255 ЦПК України не можуть бути застосовані до неї. Відповідно, суд не має повноважень закривати провадження щодо участі третьої особи, навіть у разі припинення її діяльності як юридичної особи. Отож, ліквідація Державної реєстраційної служби, залученої до справи як третьої особи, не тягне за собою закриття провадження, оскільки закон не містить такої процесуальної дії. А тому суди першої та апеляційної інстанцій допустили неправильне застосування норм процесуального права, що стало підставою для скасування їхніх рішень і направлення справи до суду першої інстанції для продовження розгляду [5].

ЦПК України чітко розмежовує процесуальний статус сторін і третіх осіб. Сторони – це суб’єкти, між якими безпосередньо існує спір про право. Треті

особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, натомість, лише потенційно зацікавлені у результаті вирішення справи, оскільки рішення може опосередковано вплинути на їхні права чи обов'язки. Отже, така третя особа не має самостійного предмета спору, не є носієм процесуальної ініціативи щодо руху справи та не може самостійно розпоряджатися предметом позову.

Принцип диспозитивності, закріплений у ст. 13 ЦПК України, передбачає право сторін вільно розпоряджатися своїми процесуальними правами: подавати позов, змінювати підстави чи предмет позову, відмовлятися від позову тощо. Однак, як слушно зауважив Верховний Суд, цей принцип не поширюється на процесуальні права, що стосуються інших учасників справи, зокрема третіх осіб. Іншими словами, позивач не може на власний розсуд «виключити» третю особу з процесу, якщо така особа вже залучена ухвалою суду.

Пункт 7 частини першої статті 255 ЦПК України передбачає можливість закриття провадження лише у разі, якщо припинена юридична особа була стороною у справі. У цій справі Реєстраційна служба Сарненського районного управління юстиції була третьою особою, а не стороною, тому закриття провадження в частині її участі є процесуально неправомірним. Крім того, ліквідація органу державної влади не означає зникнення відповідного правовідношення, оскільки його функції переходять до правонаступника – у цьому випадку до Міністерства юстиції України. Отже, суд мав не закривати провадження, а вирішити питання про процесуальне правонаступництво.

Правова позиція Верховного Суду має значний вплив на подальше формування єдиної практики застосування норм ЦПК України щодо участі третіх осіб. Вона має низку практичних наслідків. По-перше, суди не можуть закривати провадження «частково» щодо окремих учасників, які не є сторонами, незалежно від їх правового статусу (державний орган, фізична чи юридична особа). По-друге, інститут третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, не може розглядатися як допоміжний у суто технічному розумінні – їх участь забезпечує реалізацію принципів справедливого суду та належного процесу. Будь-яка зміна у статусі такої третьої особи (ліквідація, реорганізація, правонаступництво) має вирішуватися через механізм заміни учасника процесу, а не через закриття провадження. По-третє, постанова також роз'яснює межі дії принципу диспозитивності – сторони можуть розпоряджатися своїми вимогами, але не можуть впливати на участь інших учасників без відповідної ухвали суду.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 20.10.2025).
2. Навроцька Ю. В., Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю. В. Навроцької. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 388 с.
3. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24 січня 2024 року у справі № 991/1786/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116862411 (дата звернення: 20.10.2025).
4. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 05 лютого 2025 року у справі № 466/4814/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125540055 (дата звернення: 20.10.2025).
5. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18 серпня 2021 року у справі № 572/3632/15-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99088324 (дата звернення: 20.10.2025).

Гаврилець О.М.
секретар Залізничного районного суду м. Львова

СИСТЕМА "Д-3" ЯК СКЛАДОВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Цифрова трансформація державних інституцій є одним із пріоритетів сучасного розвитку України, особливо в умовах євроінтеграції. Судова влада, як один із основоположних елементів державного механізму, не може залишатися осторонь цього процесу. Інформатизація та впровадження сучасних технологій у сферу правосуддя сприяють підвищенню ефективності, прозорості та довіри громадян до судової системи. У цьому контексті особливе значення має система **Д-3** — Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, яка є одним із ключових цифрових інструментів модернізації судової влади України.

Система Д-3 покликана забезпечити електронну взаємодію між судами, органами прокуратури, адвокатурою, іншими учасниками процесу та державними органами. Вона дозволяє не лише автоматизувати документообіг, але й створює умови для дистанційного судочинства, що особливо актуально в умовах воєнного стану, пандемій або інших надзвичайних ситуацій. Її застосування значно спрощує доступ до суду для громадян, мінімізує часові та фінансові витрати, знижує навантаження на суддів та працівників апарату судів [1, с. 142-146].

Цифровізація судової влади є важливою складовою загального курсу України на євроінтеграцію. Зокрема, в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС визначено необхідність модернізації інституційної спроможності правосуддя, у тому числі за допомогою цифрових технологій. У цьому контексті система Д-3 сприяє впровадженню принципів good governance (належного урядування), прозорості, підзвітності та підвищення довіри громадян до судової влади [2, с. 22].

Крім того, важливою перевагою Д-3 є автоматизований розподіл справ між суддями, що забезпечує неупередженість та об'єктивність у виборі судді, запобігаючи зловживанням у цьому процесі. Така система відповідає кращим європейським практикам, адже незалежність судової влади — це вимоги не лише внутрішньої правової системи, а й ключовий критерій оцінки прогресу України на шляху до членства в Європейському Союзі.

Слід зазначити, що система Д-3 інтегрується з іншими державними реєстрами та платформами — зокрема, з Єдиним державним реєстром судових рішень, реєстром адвокатів України, базою даних правоохоронних органів і тд, що дозволяє здійснювати більш повний та оперативний обмін інформацією між усіма учасниками правової системи [3, с. 179-183].

Втім, поряд із перевагами, існують і певні виклики, які уповільнюють впровадження системи в повному обсязі. Це, зокрема, технічні збої, обмеженість фінансування, нерівномірна технічна оснащеність судів, а також недостатня цифрова компетентність окремих працівників судової системи. Також не можна ігнорувати ризики, пов'язані з кібербезпекою та захистом персональних даних, які потребують постійної уваги та оновлення засобів захисту.

Окрему увагу слід звернути на питання нормативного забезпечення. Нормативно-правова база щодо електронного судочинства ще потребує уточнення та гармонізації з європейськими нормами. Також важливо закріпити правові гарантії рівного доступу до правосуддя в умовах цифровізації, зокрема для соціально вразливих категорій громадян, які можуть мати обмежений доступ до інтернету або не володіють необхідними навичками роботи з електронними платформами [4, с. 1-7].

Таким чином, система Д-3 є не просто технічним нововведенням, а стратегічним кроком до переформатування судової влади України, що відповідає принципам верховенства права, відкритості, прозорості та підзвітності. Успішне впровадження цієї системи наближає українське правосуддя до європейських стандартів та сприяє зростанню довіри громадян до інститутів влади.

У майбутньому важливо не лише завершити впровадження всіх модулів системи Д-3, але й забезпечити її сталу підтримку, розвиток та адаптацію до нових викликів. Лише так цифрова трансформація судової системи стане реальним інструментом зміцнення правової держави в Україні, а не просто формальною реформою.

Отже, система Д-3 є важливим інструментом цифрової трансформації судової влади України, що сприяє її адаптації до європейських стандартів правосуддя. Успішне функціонування цієї системи стане показником реального прогресу України на шляху до європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Бежевець А. М. Електронне судочинство як необхідний елемент цифрової трансформації суспільства та держави. *Інформація і право*. 2020.. С. 142-146.
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: Офіційний текст. URL: https://eur-lex.europa.eu
3. Шимін О. Система електронного судочинства: до питання комплексності компонентів». *Львівська політехніка*. 2023. С. 179-183.
4. Богатчук Д. П. Електронне судочинство як елемент доступу до правосуддя у структурі верховенства права . *Зб. наук. праць, Києво-Могилянська академія*. 2025. С. 1-7.

Гарасимів О. Ю.
адвокат
(*Адвокатське об'єднання «Алітіс»*),
фахівець з юридичного супроводу
(*Грід Дінамікс Україна*),
кандидат юридичних наук, LL.M.

ПРАВО НА ЗМІНУ ПО БАТЬКОВІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Після включення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) до національного правопорядку Україна зобов'язалась забезпечити на своїй території базовий каталог прав і свобод людини, гарантований цим міжнародним договором. Це спонукає нашу державу переглянути власні правозахисні гарантії відповідно до конвенційних положень, а також правових позицій Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Відтак, практика ЄСПЛ чинить вплив на усі аспекти юридичної діяльності в Україні. Рішення ЄСПЛ визнаються та виконуються в України, а отже прецедентна практика ЄСПЛ є частиною національного законодавства.

Удосконалення нормативно-правових гарантій у сфері захисту прав і свобод людини в Україні на підставі рекомендацій ЄСПЛ є одним із чинників, завдяки яким мінімізуються порушення конвенційних прав і свобод. Таке вдосконалення може здійснюватись не лише на основі заходів загального характеру, прямо висловлених ЄСПЛ у його рішеннях проти України, а й на основі непрямих рекомендацій, які формально не є зобов'язуючими для держави.

У справі «Гарнага проти України» (2013) заявниця скаржилась на відмову їй у зміні по батькові, яку вона бажала провести з метою зміцнення родинних зв'язків зі своїм вітчимом (п. 7 рішення ЄСПЛ у згаданій справі) [6]. ЄСПЛ констатував порушення права заявниці на повагу до приватного та сімейного життя, передбаченого ст. 8 Конвенції. Хоча це право не є абсолютним, однак така відмова не відповідала жодному з винятків, передбачених ч. 2 вказаної статті.

Беручи до уваги наведене, на час винесення цитованого рішення, ЄСПЛ вважав, що питання зміни по батькові за законодавством України не було визначено з достатньою чіткістю. Свою позицію мотивував тим, що на час обставин справи (2007) чинними були законодавчі положення, які регулювали питання зміни складових імені фізичної особи.

Традиційно, по батькові як частина особистого імені походить від імені батька відповідної особи, тому, до 03.11.2020, для зміни цієї складової імені законодавець встановлював низку особливих підстав. Так, змінити по батькові можна було у разі зміни батьком фізичної особи, яка досягла 14 років, свого власного імені або виключення відомостей про нього як батька дитини з актового запису про її народження; також по батькові могло бути змінено у разі усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування відповідно до закону (ч. 3, 4 ст. 295 ЦКУ) [9]. Національні органи реєстрації актів цивільного стану тлумачили такий перелік підстав як вичерпний.

Положення щодо зміни власного імені та прізвища були набагато більш гнучкими: з 16 років – на власний розсуд або з 14 років – за погодженням з батьками чи піклувальником (ч. 1, 2 ст. 295 ЦКУ).

Ці положення ЦКУ дублювалися у главі 4 розділу 3 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених Наказом Мінюсту від 18.10.2000 р. № 52/5 [5].

Правила щодо подачі та розгляду заяв щодо зміни імені, прізвища чи по батькові передбачені Порядком розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи, затвердженим Постановою КМУ від 11.07.2007 р. № 915 [4].

Відтак, на думку ЄСПЛ, висловлену у згаданому рішенні, українська система зміни імен видавалася доволі гнучкою щодо таких складових, як ім'я та прізвище, а особа могла їх змінити, дотримуючись спеціальної процедури, яка передбачає тільки мінімальні обмеження, які застосовуються у дуже конкретних випадках, здебільшого пов'язаних з кримінальним судочинством та перерахованих у ч. 6 ст. 295 ЦКУ. Саме тому за такої ситуації майже повної свободи зміни імені або прізвища особи обмеження, накладені на зміну по батькові, ЄСПЛ не вважав належним чином та достатньою мірою мотивованими національним законодавством.

У цьому контексті ЄСПЛ наголошує на тому, що особа може зберегти по батькові, навіть якщо її батько більше не носить імені, від якого походить по батькові. Такий висновок простежується із ст. 149 СКУ [8], де зазначено, що у разі зміни батьком свого імені по батькові дитини, яка досягла 14 років, змінюється за згодою такої дитини. Тобто вказана зміна не носить автоматичного характеру, а законодавець, у свою чергу, уможливлює розірвання традиційного зв'язку між по батькові особи та іменем її батька.

З. Ромовська пропонувала для усунення такого законодавчого недоліку користуватись аналогією права та звертатись до органів реєстрації актів цивільного стану для зміни по батькові з тих самих підстав, що передбачені для зміни імені та прізвища [7, с. 310, 312]. Цей підхід було досить важко реалізувати на практиці, адже, як уже зазначалось, органи державної реєстрації актів цивільного стану відмовляли у зміні по батькові особи з причин інакших, ніж ті, що прямо передбачені у законодавстві. Окрім того, положення ст. 295 ЦКУ були достатньо чіткими, щоб зрозуміти, що законодавець відмежовує поняття зміни імені та прізвища від зміни по батькові.

ЄСПЛ вважає, що по батькові може вважатися другим ім'ям, котре походить від власного імені батька з відповідним суфіксом, що означає стать особи.

На усунення аналізованого дефекту національного правозахисного законодавства був спрямований законопроект від 10.04.2014 № 4674, автори якого пропонували прирівняти зміну по батькові до зміни імені та прізвища фізичної особи на нормативному рівні [2]. Названий законопроект був відкликаний. Згодом на розгляд ВРУ було внесено законопроект від 04.02.2015 № 2018 [3], який, однак, не набрав необхідної кількості голосів народних депутатів України.

03.11.2020 було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права фізичної особи на зміну по батькові» [1]. У редакції

цього Закону відповідні приписи ЦКУ були доповнені можливістю зміни по батькові (ч. 1-4 ЦКУ). Так, правом на зміну по батькові володіє фізична особа, яка досягла 16 років. Особа ж, яка досягла 14 років має таке право за згодою батьків або одного з батьків, якщо другий з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним, недієздатним, позбавлений батьківських прав стосовно цієї дитини або якщо відомості про батька (матір) дитини виключено з актового запису про її народження, або якщо відомості про чоловіка як батька дитини внесені до актового запису про її народження за заявою матері. У разі заперечення одного з батьків щодо зміни по батькові дитини спір щодо такої зміни може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. При вирішенні спору беруться до уваги виконання батьками своїх обов'язків стосовно дитини та інші обставини, що засвідчують відповідність зміни по батькові інтересам дитини. Також по батькові фізичної особи може бути змінене у разі її усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування відповідно до закону.

У відповідність із вказаним Законом було приведено також приписи СКУ та Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.

Враховуючи наведене, варто зазначити, що спроби щодо усунення проілюстрованого законодавчого дефекту неодноразово мали місце, однак остаточно він був ліквідований лише вкінці 2020 р.

Таким чином, Україна, інтегруючи стандарти Конвенції у національну правову систему, поступово формує дієвий механізм урахування не лише пілотних рішень ЄСПЛ, а й інших рекомендацій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства. Еволюція правового регулювання зміни по батькові є показовим прикладом впливу практики ЄСПЛ на українське право: від констатації порушення у справі «Гарнага проти України» до ухвалення у 2020 р. закону, який гарантував особі право самостійно змінювати по батькові. Це свідчить про поступове зміцнення правозахисної функції держави, здатність правової системи України адаптуватися до європейських стандартів і забезпечувати ефективну реалізацію конвенційних прав на національному рівні.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права фізичної особи на зміну по батькові : Закон України № 942-IX від 03.11.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/942-20#Text.
2. Про внесення змін до Цивільного кодексу України (щодо права на зміну по батькові) : Проект Закону від 10.04.2014 р. № 4674. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50609.

3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України (щодо права на зміну по батькові) : Проект Закону від 04.02.2015 р. № 2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53816.
4. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 р. № 915. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/915-2007-%D0%BF.
5. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00/page.
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Гарнага проти України» (2013). URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119681.
7. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар / 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Видавничий Дім Ін Юре, 2006. 564 с.
8. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

Гнатів О.М.
кандидатка юридичних наук, доцентка
доцентка кафедри цивільного права та процесу
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ОКРЕМІ АКЦЕНТИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Реформування приватного права в Україні можна охарактеризувати кількома аспектами. По-перше, Господарський кодекс України (далі – ГК України) визнано таким, що втратив чинність. Це та термінологія, яку вживає Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09 січня 2025 року. Втрата чинності ГК України була одним із перших кроків до реформування приватного права, зокрема цивільного [1]. Однак, реформування у тому вигляді, яким воно є, видається нелогічним, оскільки частина норм ГК України реанімована шляхом внесення змін до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та у Законі України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Останній видається тимчасовим з огляду на те, що уже у самій назві закріплено його дію у перехідний період.

Видається більш доцільним прийняття Економічного кодексу України, у якому відобразити загальні особливості регулювання економічної (як комерційної, так і не комерційної діяльності), а також особливості статусу державних та комунальних юридичних осіб. Такий підхід до правового регулювання відповідав би європейській традиції (до прикладу, французькій) та українській традиції теж (з моменту відновлення Української незалежності діяли закони, які урегульовували підприємницькі відносини). Існування Економічного кодексу поряд із Цивільним не означає наявності суперечностей, а лише підкреслює особливості регулювання тої чи іншої сфери відносин.

Недоцільним видається включення норм сімейного права як окремої книги ЦК України. В Україні сформувалася власна українська правова традиція щодо регулювання сімейних відносин, яка втілилась у прийняття Сімейного кодексу України. Тим більше, що ст. 9 ЦК України передбачає застосування ЦК України до сімейних відносин.

У концепції оновлення цивільного законодавства України йдеться про те, що його метою є гармонізація цивільного права України з цивільним правом Європейського Союзу. Йдеться про впровадження концептів soft law. Видається, що ЦК України попри його окремі недоліки забезпечує гнучкість правового регулювання та можливість захисту цивільних права у суді. Така поміркована зарегульованість дозволяє адаптувати принципи для регламентації нових відносин чи правового режиму нових об’єктів. Натомість, у проєкті змін до книги 1 ЦК України передбачено закритий перелік організаційно-правових форм юридичних осіб (товариства і установи). Натомість, норми, закріплені у ст. 83 ЦК України передбачає, що юридична особа може бути створена в організаційно-правовій формі, передбаченій законом. Це означає, що благодійні фонди, яких чимало з’явилося за час війни (з 2014 року) будуть змушені до реорганізації. Наявність таких норм саме по собі не відповідає принципу soft law.

Однак, цивільне законодавство України зазнає змін у зв’язку із об’єктивними обставинами. Так, дія правового режиму воєнного стану позначилася на урегулюванні відносин у сфері публічних закупівель. Йдеться про можливість укладення прямих договорів без застосування тендерних процедур. Також, поява криптовалюти обумовлює необхідність визначення її правового режиму.

Список використаних джерел:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с. URL: https://pravo.ua/wp-content/uploads/2021/01/Proekt-Koncepcii-onovlennja-Civilnogo-kodeksu-Ukraini.pdf

2. Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/d3143439-9364-482a-a78e-016687df7397

Грабар Н. М.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

В сучасних реаліях актуальність питання цивільно-правового статусу осіб зниклих безвісти за особливих обставин не викликає жодного сумніву. Зазначена проблема з'явилася не сьогодні, і не вчора, але потребує вирішення. Зважаючи на те, що в Україні вже декілька років триває війна і країною-агресором вчиняються воєнні злочини щодо мирного цивільного населення, потрібно чітко визначити правовий статус осіб зниклих безвісти за особливих обставин та захистити права членів їх сімей і родичів.

Особа, зникла безвісти за особливих обставин, – особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру [1].

Правовий статус осіб зниклих безвісти визначено ЗУ «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» в якому закріплено правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, забезпечено правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, з обліком, розшуком та соціальним захистом таких осіб і членів їхніх сімей.

Р. Б. Тополевський та Н. В. Федіна вважають, що «правовий статус особи – це юридично закріплене становище людини в державі, відповідно до якого особа як суб'єкт права вступає у правовідносини, а отже, координує свою діяльність і поведінку в суспільстві» [2].

О.Ф. Скакун, зазначає що правовий статус є інструментом, який систематизує норми права про суб'єкта права (зокрема про його права, свободи, юридичні обов'язки та відповідальність) [3, с. 380].

Цивільно-правовий статус особи зниклої безвісти за особливих обставин – це особливий правовий режим, що встановлює особисті немайнові та майнові права та обов'язки та визначає порядок здійснення управління їхнім майном та захист інтересів таких осіб та членів їх родин.

Особа, зникла безвісти за особливих обставин, має всі права, гарантовані Конституцією та законами України, а також має право на всебічне розслідування обставин її зникнення та встановлення її місцеперебування.

На сьогодні існує декілька проблем встановлення правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Першою проблемою з якою стикаються при встановленні такого статусу є визначення моменту настання статусу.

Досліджуючи суть майнових прав осіб зниклих безвісти за особливих обставин, варто звернути увагу на те, що особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи. Це породжує правову невизначеність у питаннях управління майном, отримання спадщини або представництва інтересів зниклого.

Другою проблемою є обмежена правоздатність та дієздатність особи, яка зникла безвісти, оскільки вона формально залишається суб'єктом цивільних прав, але не може самостійно здійснювати свої права чи обов'язки. Відсутність можливості самостійно брати участь у правовідносинах ускладнює правове регулювання її майна, договорів та інших цивільних відносин.

З вищезазначеного випливає, що особа, яка набуває правового статусу, наділена правосуб'єктністю та юридичними обов'язками. Так, особа, яка зникла безвісти, є суб'єктом такого статусу, але для його реалізації (набуття) потрібні треті особи, оскільки за фактом зникнення особа, що зникла безвісти за особливих обставин, не може набути правого статусу самостійно [4, с. 205].

Набуття правового статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не зменшує обсяг цивільної правоздатності такої особи. Хоча варто звернути увагу й на те, що зникнення особи безвісти, яке пов'язане з переліченими в Законі особливими обставинами, зазвичай є свідченням про незаконні діяння відносно такої особи, серед яких можуть мати місце такі: незаконне позбавлення волі, насильство, заподіяння смерті тощо. Внаслідок таких незаконних діянь особа стає штучно обмеженою у реалізації своєї дієздатності – здатності своїми діями набувати прав та обов'язків, тобто бути суб'єктом права [5 с. 174].

Наступною проблемою встановлення правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин є неоднозначність процедур зміни статусу. Так, Закон України № 2505-VIII у частині 3 статті 4 передбачає, що особу, якій надано статус безвісти зниклої за особливих обставин, може бути за рішенням суду визнано безвісти відсутньою чи померлою на підставі звернення родичів особи з заявою про таке визнання [1].

Така трансформація за Законом передбачає можливість зміни статусу з «зниклого безвісти за особливих обставин» на «безвісно відсутнього» або «померлого» за рішенням суду. Проте відсутність чітких критеріїв, строків та доказової бази для таких рішень створює практичні труднощі для судів та родичів.

Не менш важливою проблемою є ускладнення в процесі доказування зникнення особи за особливих обставин, яке досить часто ускладнюється відсутністю свідків або документальних підтверджень. Це стосується, зокрема, випадків зникнення під час військових конфліктів, катастроф або інших надзвичайних ситуацій.

В цілому законодавчо держава надає особливий статус особам зниклим за особливих обставин. Так, права та інтереси особи, зниклої безвісти за особливих обставин, а також її майно підлягають захисту до моменту припинення її розшуку, або оголошення її померлою відповідно до законодавства.

Важливим є те, що суд може встановити опіку над майном особи, щоб унеможливити його знищення, пошкодження чи розтрату. Опікуна призначає орган опіки та піклування за місцем проживання. Відповідно, все наявне в такої особи майно підпадає під опіку, а опікун, в свою чергу, управляє майном, сплачує обов'язкові платежі, забезпечує збереження житла. Законом посилено захищається майно особи зниклої за особливих обставин, оскільки діє заборона опікуну відчужувати майно без дозволу суду.

Якщо на утриманні особи, зниклої безвісти за особливих обставин, були повнолітні особи, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки, над такими особами також встановлюється опіка [1].

Близькі родичі та члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, мають право на отримання достовірних відомостей про місцеперебування особи, зниклої безвісти за особливих обставин, обставини її загибелі (смерті), місце поховання (якщо воно відоме). Реалізація зазначеного права відбувається шляхом подання заяви про розшук особи, зниклої безвісти за

особливих обставин, та отримання достовірної інформації про хід та результати проведення її розшуку.

Члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, мають також право на соціальний захист у порядку, визначеному законодавством України. Родичі можуть отримувати соціальні виплати або пільги навіть до офіційного визнання зниклого безвісти або померлим.

Однак відсутність чіткого законодавчого механізму іноді ускладнює процес отримання допомоги, особливо в складних випадках (військові конфлікти, катастрофи). Виникає потреба у координації між органами соціального захисту, судом та іншими державними структурами.

Це положення гарантує, що соціальні права сім'ї зниклого безвісти не залежать від фактичної присутності особи. Воно створює правову основу для захисту матеріальних та соціальних інтересів родини, забезпечуючи стабільність і підтримку у складних обставинах.

Близькі родичі та члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, мають право на безоплатну правничу допомогу відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Вони можуть отримати консультації, складання заяв та позовів, представництво у судах першої та апеляційної інстанцій без оплати послуг адвоката. Це особливо важливо у випадках, коли справа потребує збору доказів зникнення, звернення до суду про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою. Надання безоплатної правничої допомоги родичам зниклого безвісти забезпечує доступ до правосуддя та мінімізує ризик порушення їхніх прав.

За особою, зниклою безвісти за особливих обставин, зберігаються місце роботи та займана посада, але не більш як до моменту визнання її безвісно відсутньою чи оголошення померлою у порядку, встановленому законодавством. Проте, права на збереження посади та робочого місця є тимчасовими. Вони діють лише до того моменту, коли суд винесе рішення про визнання особи безвісно відсутньою або померлою. Тобто поки офіційний статус особи не змінено, її трудові відносини юридично продовжуються. Роботодавець не може законно розірвати трудовий договір з працівником, який зник безвісти, без судового рішення про зміну статусу.

Водночас на практиці відсутність працівника на робочому місці створює проблеми для організації праці, тому роботодавці часто вдаються до тимчасових рішень (заміщення, тимчасові переведення).

Таке положення підкреслює спеціальний характер цивільно-правового статусу зниклого безвісти за особливих обставин: особа зберігає частину своїх

прав (трудові, майнові) без можливості їх реалізації, бо фактично вона відсутня. Тобто статус «зниклого безвісти» не є повністю юридично нейтральним – він накладає обмеження на здійснення прав, але водночас їх не анулює.

Значить, особливість правового становища особи, яка зникла безвісти за особливих обставин, полягає в тому, що вона залишається суб'єктом прав, але при цьому не має юридичних обов'язків і не може самостійно набути певного правового статусу.

Таким чином, цивільно-правовий статус особи, зниклої безвісти за особливих обставин, має спеціальний характер і формується на основі поєднання факту зникнення та офіційного підтвердження цього факту державою. Цей статус є тимчасовим і може змінюватися залежно від результатів розшукових дій або судового рішення.

Список використаних джерел:

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12 липня 2018. № 2505-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text (Дата звернення: 15.10.2025).
2. Тополевський, Р. Б., & Федіна, Н. В. (2020). Теорія держави і права: навч. посібник. (100-101). Львів: ЛьвДУВС. URL: http://surl.li/fumjq
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: *Консул,* 2001. 656 с.
4. Козуб В.А, Захарчук Д.О. Особливості правового статусу осіб, зниклих безвісті за особливих обставин. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 40. 2024. С. 204-209.
5. Сидоренко С.Г. Особливості правового статусу осіб, які зникли безвісти під час воєнного стану в Україні. *Наукові записки.* Серія: право. Випуск 13. 2022. С. 172-176.

Гузенко О.П.
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки та публічного управління
ННІ права та соціального менеджменту
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: РОЛЬОВИЙ СЕГМЕНТ, ВИДИ, ОСУЧАСНЕННЯ

На даний час Україна розвивається в надзвичайних умовах, котрі виникли в результаті наявного воєнного конфлікту. Воєнна агресія російської федерації

проти Україні призвела до порушення принципу стабілізації життєздатності країни. Особливо гострою стала проблема забезпечення виконання та дотримання принципів соціально – правових відносин між усіма членами українського суспільства. Держава як гарант має забезпечити соціальний захист населення, проте сучасність свідчить про наявні проблематичні сегменти даного процесу. Таке явище підкреслює доцільність та необхідність вдосконалення не лише правової платформи розвитку соціально – правових відносин, а, й переосмислити рольовий сегмент їх дієвості в суспільстві. Одним із напрямків вирішення проблеми вбачаємо в осучаснені змістовного наповнення принципів соціально – правових відносин з урахуванням ситуації, яка склалася в країні, котра бореться за свою незалежність, суверенітет та територіальну цілісність. Усе викладене вказує на актуальність та сучасність обраного напрямку дослідження.

Наукова спільнота в Україні доволі активно бере участь в дослідженні проблематичних аспектів, які виникають в питаннях соціально – правових відносин. Торкаючись болючих питань соціального розвитку країни вітчизняні вченні постійно підкреслюють наявність взаємозв'язку з правовими нормами, котрі супроводжують даний процес. Результати наукових розвідок вчені викладають в формі дисертаційних та монографічних досліджень. Так, В.Д. Гапотій, О.Г. Гурін, Є.К. Завальнюк, О.І. Зінченко [1] розкривають сучасні парадигми розвитку суспільства в глобалізаційному вимірі. В свою чергу, В. Воротін, К. Міщенко, С. Шевченко, Д. Красівський [2] визначають правові, організаційні та соціальні проблеми розвитку в контексті публічного управління. Інноваційні тенденції в праві та соціально-економічних відносинах визначають у монографічних дослідженнях І. Ткаченко, А. Арнаутова, С. Фелді, С. Богдан [3]. Доволі змістовно приватно - правові засади захисту прав людини у соціальній державі визначають А. Амеліна, О. Аврамова, О Боднарчук [4]. Науковці вивчають різні сегменти прояву соціально – правових відносин, проте принципи в дослідженнях торкаються обмежено, що вказало на доцільність поглиблення дослідження даної проблематики.

З позиції визначення принципів соціально-правових відносин як понятійної категорії варто звернути увагу на той аспект, що вони виступають сукупністю основних положень, які законодавець поклав в основу формування правової системи держави, в контексті соціального розвитку. Зазначене тлумачення підкреслює наявність взаємозв'язку між ключовими сегментами: держава, право, соціальний розвиток, принцип.

Не менш важливим є розуміння рольового сегменту принципів соціально-правових відносин особливо в надзвичайних умовах розвитку країни. З цього приводу доречно зазначити, що в основу рольового сегменту покладено встановлення правової площини для справедливого, стабільного та ефективного функціонування українського суспільства. Водночас значення принципів соціально-правових відносин полягає у забезпеченні правової держави, захисті прав і свобод громадян, а також у формуванні соціальної справедливості та стабільності. Таке твердження ґрунтується на тому, що за допомогою принципів соціально-правових відносин відбувається регулювання, тобто певна взаємодія між державою, громадянами та суспільством, а також визначають межі державної влади та права кожної особи.

Як показують дослідження видова структура принципів соціально-правових відносин включає базову правову платформу у розрізі принципів: законність, рівність, справедливість і відповідальність, Разом з тим, на погляд А. Амеліна, О. Аврамова, О Боднарчук [4] видову структури принципів соціально-правових відносин слід розкривати як з позиції загально-правових принципів, так і специфічних принципи, які охоплюють взаємодію громадян та держави в соціальній сфері. Науковці до їх складу включають принципи такі як «…демократизм, законність, гуманізм, рівність, взаємна відповідальність держави та особи, соціальна справедливість, захист прав і свобод людини, а також принципи, що стосуються правового захисту та реальності проголошених прав у сфері соціального забезпечення» [4].

Наразі, В.Д. Гапотій, О.Г. Гурін, Є.К. Завальнюк, О.І. Зінченко[1] вважають, що до складу сучасних принципів соціально-правових відносин необхідно обирати принципи, котрі «…охоплюють широкий спектр ідей, які ґрунтуються на сучасному розумінні правової держави та соціальної справедливості, включаючи принцип верховенства права, рівність перед законом, соціальну солідарність, правову захищеність та право на розвиток». Свою позицію науковці обґрунтовують тим, що зазначені принципи визначають основи взаємодії держави та особистості, а також суспільства в цілому, формуючи правову систему, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини, соціальну рівність та захист найбільш вразливих груп» [1].

Ми вважаємо, що враховуючи надзвичайні умови розвитку України, потребує осучаснення видова структура принципів соціально-правових відносин. До їх складу пропонуємо включити принципи соціальної безпеки життєдіяльності індивідуума суспільства та соціальної відповідальності учасників соціально-правових відносин.

За класичним розумінням соціальна безпека представляє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини та суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз, який передбачає забезпечення гідного рівня життя, соціальних умов та благ. Запропонований принцип соціальної безпеки життєдіяльності індивідуума суспільства дещо звужує та конкретизує більш предметно сферу соціально-правових відносин.

Наступний принцип соціальної відповідальності учасників соціально-правових відносин, ми вважаємо, необхідним і доцільним у складних умовах розвитку країни. Беззаперечним є той факт, що зазначений принцип повинен мати за базу добровільне та свідоме сприйняття існуючих суспільних правових норм, які передбачають не лише врахування інтересів усіх громадян суспільства при прийнятті соціальних рішень різного спрямування, а, й також відповідальність за свої дії та їх наслідки.

Таким чином, принципи соціально-правових відносин, в надзвичайних умовах розвитку України, відіграють одну з провідних ролей в розбудові сучасного суспільства, котре має за базу розвиток соціального спрямування. Існуючі принципи соціально – правових відносин в країні, котра потерпає від воєнних викликів потребували осучаснення. За результатами дослідження запропоновано впровадження принципів соціальної безпеки життєдіяльності індивідуума суспільства та соціальної відповідальності учасників соціально – правових відносин. Надано авторське обґрунтування доцільності їх впровадження в складних умовах розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Україна та світ: сучасні парадигми розвитку суспільства: кол. моногр. / В.Д. Гапотій, О.Г. Гурін, Є.К. Завальнюк, О.І. Зінченко та ін.. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. 174 с.
2. Публічне управління: правові, організаційні та соціальні проблеми розвитку: монографія / В. Воротін, К. Міщенко, С. Шевченко,Д. Красівський та ін..;за ред.. проф. М. І. Лахижі;, доц. Я. В. Качан. Київ, 2025. 232 с.
3. Інноваційні тенденції в праві та соціально-економічних відносинах: колективна монографія / І. Ткаченко, А. Арнаутова, С. Фелді, С. Богдан та ін..;за ред. О. Кравченко та І. Маліновської. Кропивницький – Вроцлав : Вид-во «ЦІРоЛ», 2025. 661 с.
4. Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі : монографія / А. Амеліна, О. Аврамова, О Боднарчук та ін. ; за заг. ред. І.В. Чеховської. Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. 566 с.

Дзюма В. І.
аспірантка кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ РІЄЛТОРСЬКИХ ПОСЛУГ: МІЖ ДОВІРОЮ СТОРІН І ПРАВОВИМИ НАСЛІДКАМИ

Ринок нерухомості — це своєрідний барометр економічної активності суспільства, де попит, довіра та професійність учасників формують реальну вартість правочинів. Значну роль у цьому процесі відіграють рієлтори — посередники, які поєднують юридичну, економічну та комунікаційну функції, забезпечуючи ефективну взаємодію між продавцем і покупцем, орендодавцем і орендарем.

Попри стрімкий розвиток ринку, правове регулювання рієлторських відносин в Україні залишається фрагментарним. Відсутність спеціального закону змушує сторони ґрунтуватися на загальних положеннях цивільного законодавства, що створює складнощі у кваліфікації договорів та визначенні моменту й умов їх припинення.

У цьому контексті дослідження правових механізмів припинення договорів про надання рієлторських послуг має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже воно спрямоване на забезпечення справедливого балансу інтересів сторін, підвищення правової визначеності та розвитку цивілізованих стандартів на ринку нерухомості.

Відносини між рієлтором і клієнтом оформлюються договором про надання рієлторських послуг, який не має спеціального правового регулювання, а отже, підпадає під загальні положення Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) про договори доручення, комісії, посередництва та надання послуг.

Актуальність питання припинення такого договору зумовлена практичною потребою забезпечення балансу інтересів сторін, особливо у випадках дострокового розірвання угод, коли вже надано певний обсяг послуг.

Відповідно до ст. 901 ЦКУ, за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов’язується надати послугу іншій стороні (замовнику), а замовник — оплатити її [1].

Загальні підстави припинення зобов’язань визначено у ст. 598–609 ЦКУ, серед яких — належне виконання, закінчення строку, розірвання за згодою

сторін або за рішенням суду, а також одностороння відмова, якщо це передбачено законом чи договором.

Договір про надання рієлторських послуг може мати риси:

- договору доручення (глава 68 ЦКУ) — якщо рієлтор діє від імені клієнта;
- договору комісії (глава 69 ЦКУ) — якщо діє від свого імені, але за рахунок клієнта;
- або змішаного договору (ст. 628 ЦКУ), що поєднує ознаки кількох договорів [1].

У постанові Верховного Суду у складі Об`єднаної палати Касаційного цивільного суду від 23 січня 2019 року у справі № 355/385/17 міститься висновок, що «у статті 629 ЦК України закріплено один із фундаментів на якому базується цивільне право - обов`язковість договору. Тобто з укладенням договору та виникненням зобов`язання його сторони набувають обов`язки (а не лише суб`єктивні права), які вони мають виконувати. Не виконання обов`язків, встановлених договором, може відбуватися при: (1) розірванні договору за взаємною домовленістю сторін; (2) розірванні договору в судовому порядку; (3) відмові від договору в односторонньому порядку у випадках, передбачених договором та законом; (4) припинення зобов`язання на підставах, що містяться в главі 50 ЦК України; (5) недійсності договору (нікчемності договору або визнання його недійсним на підставі рішення суду)» [2].

Тому припинення договору про надання рієлторських послуг підпорядковується положенням, характерним для зазначених видів зобов’язань.

У практиці рієлторських компаній поширені такі випадки припинення договорів:

1. Закінчення строку дії договору. Більшість договорів про надання рієлторських послуг укладаються на визначений строк (зазвичай від 1 до 6 місяців). Після його спливу договір припиняється автоматично, якщо сторони не погодили пролонгацію.
2. Виконання договору. Договір вважається виконаним, коли рієлтор досяг результату — наприклад, організував підписання договору купівлі-продажу чи оренди об’єкта. Замовник зобов’язаний оплатити винагороду відповідно до ст. 903 ЦКУ.
3. Дострокове розірвання за згодою сторін. Таке розірвання можливе шляхом укладення письмової угоди, де сторони визначають дату припинення, розмір оплати за фактично надані послуги та порядок розрахунків.

4. Одностороння відмова від договору. Замовник має право відмовитися від договору у будь-який час (ст. 907 ЦКУ), але зобов'язаний відшкодувати рієлтору понесені витрати та оплатити частину виконаної роботи. Рієлтор також може відмовитися від договору, якщо замовник порушує умови співпраці чи не здійснює оплату.

5. Розірвання у судовому порядку. Якщо одна зі сторін порушує істотні умови договору, інша має право звернутися до суду з вимогою про розірвання (ст. 651 ЦКУ). Судова практика підтверджує, що при розірванні договору рієлтор має право на оплату частини послуг, які були фактично надані.

Так, у більшості договорів сторони вказують, що при достроковому розірванні договору клієнт повинен оплатити вартість послуг, які мали реальний характер і призвели до позитивного результату.

У типових договорах рієлторських компаній передбачається обов'язок сторін повідомляти про відмову від договору заздалегідь — за 10–30 днів, що відповідає принципу добросовісності та розумності (ст. 3 ЦКУ).

Наслідки припинення договору про надання рієлторських послуг охоплюють:

- припинення взаємних зобов'язань сторін (ст. 598 ЦКУ);
- обов'язок здійснити остаточні розрахунки;
- право на оплату фактично наданих послуг або компенсацію витрат;
- відшкодування збитків, якщо припинення стало наслідком порушення умов договору (ст. 611 ЦКУ);
- повернення документів і довіреностей [3].

Якщо договір є ексклюзивним, і замовник достроково укладає правочин із іншим посередником, суд може визнати такі дії порушенням умов договору. Тоді рієлтор у подібній ситуації має право вимагати компенсації упущеної вигоди.

Договір про надання рієлторських послуг — це не просто посередницький інструмент, а правова форма взаємної довіри сторін. Саме порядок його припинення відображає рівень зрілості ринку нерухомості та правової культури учасників.

Застосування положень Цивільного кодексу України дозволяє врегулювати більшість практичних питань навіть за відсутності спеціального закону, однак судова практика свідчить про необхідність чіткішого законодавчого визначення статусу рієлторських правочинів.

Перспективним напрямом удосконалення є розроблення типових договорів, уніфікація стандартів добросовісності при їх припиненні, а також створення

спеціального нормативного акта, який забезпечить стабільність і передбачуваність договірних відносин у сфері рієлторської діяльності.

Таким чином, упорядкування правового механізму припинення договорів про надання рієлторських послуг сприятиме формуванню прозорого, етичного та конкурентного ринку нерухомості в Україні.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 19.10.2024);
2. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 23 січня 2019 р. у справі № 355/385/17 (провадження № 61-30435сво18) URL: https://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення 19.10.2024);
3. Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2013. 808 с.

Ділай О. С.
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБОРОНА ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Адвокатура є однією з іманентних складових функціонування будь-якої правової держави, у тому числі й України. Це пояснюється тим, що адвокатська діяльність покликана утверджувати дію одного із фундаментальних правових принципів – верховенства права, та забезпечує реалізацію основоположного права на справедливий суд шляхом здійснення захисту прав і законних інтересів будь-яких осіб, їх представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі. Вихідні положення, що забезпечують правову основу адвокатської діяльності у нашій державі, закріплені у статті 131^2 Основного Закону [1] та деталізовані у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Відповідний нормативно-правовий базис детермінує не лише загальні правила поведінки адвокатів під час здійснення ними своєї професійної діяльності, але й визначає ключові гарантії провадження відповідної діяльності.

На практиці адвокати часто стикаються з різноманітними негативними ситуаціями, коли їхня професійна діяльність зазначає протиправного зовнішнього впливу з боку правоохоронних органів, судів, засобів масової

інформації чи громадськості, що проявляється у формі тиску, погроз, суспільного осуду, шантажу тощо. Одним із найбільш поширених прикладів таких ситуацій слід вважати ототожнення адвоката з поведінкою або позицією клієнта. Йдеться про те, що сторонній спостерігач або суб'єкт протиправного тиску свідомо або ж несвідомо не проводить розмежування між особою, яка здійснює професійну діяльність на підставі та у відповідності до нормативних приписів, та особою, інтереси якої вона представляє, фактично ставлячи між ними знак рівності. У таких ситуаціях розмивається межа відповідальності, внаслідок чого юридичні й моральні наслідки поведінки клієнта позначаються на його представникові, нівелюється основна функція адвокатської діяльності – захист прав і законних інтересів громадян, та ускладнюється процес надання адвокатом правової допомоги своєму клієнту.

З огляду на викладене, існує об'єктивна потреба у надійних правових гарантіях, що забезпечуватимуть збереження адвокатом автономного статусу. Однією з них якраз і є заборона ототожнення адвоката з клієнтом, яка закріплена у пункті 16 частині 1 статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2]. Заборона ідентифікації адвокатів з клієнтами міститься й у міжнародних документах, зокрема у Основних положеннях про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у 1990 році [3].

Проблематика дотримання згаданої вище гарантії в Україні є особливо актуальною та постає доволі гостро в умовах значної кількості резонансних корупційних справ та введення воєнного стану. До прикладу, Рада адвокатів України (РАУ) приймала рішення №63 від 02.08.2022 р. «Щодо недопущення порушень права адвоката на ефективну участь в процесі при здійсненні адвокатської діяльності в суді», у якому встановила факти порушень з боку суддів Вищого антикорупційного суду, зокрема протиправне ототожнення адвоката з клієнтом та притягнення адвоката до відповідальності за його висловлювання у справі, що відображають позицію клієнта [4]. Такі рішення є непоодинокими і мали місце раніше, зокрема, рішення РАУ №6 від 22.01.2020 р. «Про затвердження відкритої заяви Ради адвокатів України з приводу заборони ототожнення адвоката з клієнтом», №35 від 18.06.2020 р. «Про неприпустимість ототожнення адвоката з клієнтом», №51 від 05.09.2020 р. «Про звернення до українських та міжнародних інституцій з приводу втручання в адвокатську діяльність».

У звіті Національної асоціації адвокатів України від 28.08.2025 р. підсумовано, що за період дії воєнного стану кількість зафіксованих випадків ототожнення адвокатів з клієнтами демонструє стале зростання: 13 у 2022 році,

21 у 2023 році, 28 у 2024 році та вже 32 за перше півріччя 2025 року. Загальна кількість звернень адвокатів також збільшилася з 59 у 2022 році до 98 у 2023 році, з подальшим коливанням (86 у 2024 році та 43 за перше півріччя 2025 року), що свідчить про системну проблему. Це ототожнення часто супроводжується додатковим тиском у формі фізичного насильства, медійних атак, процесуальних зловживань та неправомірних дій з боку правоохоронних органів, ТЦК та СП, що підриває незалежність адвокатури [5].

Зростання кількості таких випадків у зв'язку зі збройною агресією російської федерації відзначають і Ю. В. Циганюк та М. С. Гончаров [6, с. 1117]. У свою чергу, Н. М. Бакаянова звертає увагу на те, нульова толерантність українського суспільства до воєнних злочинців має побічний ефект у вигляді ставлення до їх адвокатів. Потерпілі сподіваються, що навіть при необхідності участі адвокатів у судових процесах, захисники не будуть надавати якісної правової допомоги воєнним злочинцям [7, с. 121].

Важливо підкреслити, що описана проблематика не є новою та не притаманна виключно українській адвокатурі. Навпаки, вона існує стільки ж скільки існує інститут адвокатури та поширена й поза межами України. Це, однак, не означає, що для її усунення не потрібно вчиняти жодних заходів.

Назвати єдину причину дійсного стану справ практично неможливо, позаяк проблема є комплексною та включає значну кількість факторів: від низького рівня правової свідомості громадян та неефективної просвітницької роботи до цілком зрозумілого бажання потерпілих від воєнних злочинів досягти справедливості через покарання воєнних злочинців.

Таким чином, підхід до покращення рівня дотримання гарантій адвокатської діяльності не може бути простим та вимагає системної нормотворчої, організаційної, навчальної та просвітницької діяльності. У частині удосконалення законодавчого регулювання відзначимо, що наразі встановлена заборона ототожнення адвоката з клієнтом сформульована доволі обмежено, у зв'язку із чим неодноразово роз'яснювалася. Наприклад, у рішенні №49 від 05.08.2020 р. «Про недопущення ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів», РАУ роз'яснила, що застосування законних засобів захисту прав та законних інтересів клієнтів в судових процесах є виконанням професійних обов'язків адвоката; адвокат не може ідентифікуватись з клієнтом (його діями чи переконаннями) в будь-якому аспекті, у тому числі неприпустимим є перенесення умислу клієнта на його захисника; ототожнення адвоката з клієнтом є втручанням в правову позицію та здійсненням тиску на адвоката [8]. Відтак, правильно було б розширити

законодавчий припис про заборону ототожнення адвоката з клієнтом шляхом визначення її складових. За основу пропонуємо взяти існуючі висновки органів адвокатського самоврядування.

Актуальні тенденції у досліджуваному напрямку засвідчують бажання подолати проблему через запровадження відповідальності за порушення гарантії заборону ототожнення. Так, 22.07.2025 р. на підпис Президента України було направлено законопроєкт №12320 від 16.12.2024 р., що пропонує: 1) доповнити КУпАП новою статтею про адміністративну відповідальність за публічне ототожнення особою адвоката з клієнтом; 2) надати право посадовим особам органів адвокатського самоврядування складати протоколи про адміністративні правопорушення в разі порушення гарантій адвокатської діяльності; 3) викласти в новій редакції статтю 397 КК України, та визначити форми втручання в діяльність адвоката, а також порушення гарантій адвокатської діяльності, що визнаються кримінально караними діяннями [9].

Думки з приводу законопроєкту розділилися: адвокатська спільнота закликає прийняти відповідні зміни [10], у той час як представники громадськості та медіа застерігають від цього, посилаючись на ризики для свободи слова та використання у проєкті розмитих критеріїв відповідальності за нові правопорушення [11]. Ми ж вважаємо, що прийняття законопроєкту є необхідним та вимушеним кроком, що спрямований насамперед на захист адвокатури. Водночас, задля усунення побоювань важливо також деталізувати положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», про що уже зазначалося вище. За таких умов вдасться підвищити розуміння суті правопорушення та уникнути випадків надто розширювального тлумачення пропонованих змін.

Список використаних джерел:

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text
3. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
4. Щодо недопущення порушень права адвоката на ефективну участь в процесі

при здійсненні адвокатської діяльності в суді: Рішення Ради адвокатів України №63 від 02.08.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0063871-22#Text
5. Звіт Національної асоціації адвокатів України від 28.08.2025 р. URL: https://unba.org.ua/news/print/10672-zrostae-kil-kist-vipadkiv-ototozhnennya-advokativ-iz-klientami-zvit-naau.html
6. Циганюк Ю. В., Гончаров М. С. Дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи їх вирішення. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. №02. С. 1117-1123.
7. Бакаянова Н. М. Про проблему ототожнення адвоката з клієнтом в умовах воєнного стану. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 121-124.
8. Про недопущення ототожнення адвокатів з клієнтами та втручання в професійні права адвокатів: Рішення Ради адвокатів України №49 від 05.08.2020 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/%20legislation/rishennya/2020-08-05-r-shennya-rau-49_5f4637e9c8bd4.pdf
9. Проєкт Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності. №12320 від 16.12.2024 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45435
10. РАУ закликала Президента підписати Закон про відповідальність за ототожнення адвоката з клієнтом: Новина від 15.09.2025 р. URL: https://unba.org.ua/news/10742-rau-zaklikala-prezidenta-pidpisati-zakon-pro-vidpovidal-nist-za-ototozhnennya-advokata-z-klientom.html
11. Закон про заборону ототожнення адвоката з клієнтом: громадськість закликає скасувати загрозливі для свободи слова зміни: Новина від 21.07.2025 р. URL: https://zmina.ua/statements/zakon-pro-zaboronu-ototozhnennya-advokata-z-kliyentom-gromadskist-zaklykaye-skasuvaty-zagrozlyvi-dlya-svobody-slova-zminy/

Долинська М.С.
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри
господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

КОМПАРТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ КОМПЕТЕНЦІЇ НОТАРІУСА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ТА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Нотаріат є невід'ємною складовою будь-якої правової системи.

Одним з прав особи є право на отримання кваліфікованої нотаріальної допомоги від нотаріальних органів (на яких державою покладено такий обов'язок) шляхом учинення нотаріальних дій.

Аналізуючи нотаріальне законодавство в історичній ретроспективі, слід зауважити, що зміст понять «нотаріус», «нотаріальна діяльність», на сьогодні відрізняється від його змісту на попередніх етапах розвитку нашого суспільства. Це пов'язано насамперед із соціально-економічними та політичними змінами, процесами, які постійно відбуваються в Україні та цивілізованому світі та впливають на регулювання нотаріальних відносин [1, с. 140].

На виконання закону СРСР «Про державний нотаріат» Верховною Радою Української РСР 25 грудня 1974 року прийнято Закон УРСР «Про державний нотаріат» [2], який вперше на законодавчому рівні комплексно врегулював питання діяльності українського радянського нотаріату. Він містив 85 статей, які структурно об'єднувались у чотири розділи та п'ятнадцять глав [3, с. 10].

Відповідно до статті 13 вищевказаного Закону, державні нотаріальні контори вчиняли двадцять видів нотаріальних дій.

Відповідно до вищевказаного закону наказом міністра юстиції УРСР № 45/5 від 31 жовтня 1975 року затверджено Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами Української РСР. Вона уточнювала і регулювала порядок вчинення окремих нотаріальних дій. Усі нотаріальні дії мали бути зафіксовані у реєстрах. У конторі можна було вести кілька самостійних реєстрів для запису певних видів дій; кожному з таких реєстрів присвоювався окремий індекс [4, с. 80].

У місті Києві і обласних центрах одна з державних нотаріальних контор засновується як перша державна нотаріальна контора для вчинення найскладніших нотаріальних дій і виконання інших функцій відповідно до законодавства Союзу РСР і Української РСР.

Цінними є положення частини четвертої статті 3 вказаного Закону, що нотаріальні дії в державних нотаріальних конторах вчиняють державні нотаріуси (старші державні нотаріуси, заступники старших державних нотаріусів, державні нотаріуси) [5, с. 109].

Варто звернути увагу на обов'язок державних нотаріусів надавати правову допомогу службовим особам виконавчого комітету міської, селищної, сільської Рад народних депутатів (надалі рад) щодо вчинення ними нотаріальних дій (здійснював державний нотаріус тієї нотаріальної контори, яка обслуговувала населення даного району).

З прийняттям Верховною Радою України 2 вересня 1993 року ЗУ «Про нотаріат» [6], інститут нотаріату отримав нове дихання, оскільки, поряд з державним нотаріатом з'явився новий інститут – приватний нотаріат [7, с. 186].

Відповідно до статті 1 законодавчого акту, нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені вказаним Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [6].

У статті 3 акту наводиться законодавче визначення поняття нотаріуса. Нотаріус - це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [6].

На думку В. Баранкової, вищевказане формулювання протиставляє сутність державної та приватної нотаріальної діяльності, наділяючи ознаками професійності та незалежності лише діяльність приватного нотаріуса на противагу діяльності державного нотаріуса, що не відповідає дійсності [8, с. 76].

У сучасній Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

На нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах (за виключпенням державних нотаріусів державних нотаріальних архівів) або займаються приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладено вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора.

Компетенція державних нотаріусів державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів є однаковою. А документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу.

Станом на жовтень 2025 року, у статті 34 Закону України «Про нотаріат» нараховано 23 групи основних видів нотаріальних дій, які вчиняють як державні нотаріуси державних нотаріальних контор, так і приватні нотаріуси.

Порівняльний аналіз компетенції державних нотаріусів за Законом УРСР «Про державний нотаріат» (стаття 13) та Законом України «Про нотаріат» (стаття 34) свідчить, про суттєве розширення видів нотаріальних дій, які вправі вчиняти сучасні приватні та державні нотаріуси.

Зокрема, додано наступні групи видів нотаріальних дій, що вправі вчиняти нотаріуси:

7) вживають заходів для встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин;

8) видають дублікати нотаріальних документів, що зберігаються у справах нотаріуса;

9^{-1}) накладають заборону щодо відчуження грошових сум, що будуть зараховані заявником вимоги, визначеним відповідно до частини четвертої статті 65^{-2} Закону України "Про акціонерні товариства", на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий відповідно до зазначеного закону;

13) посвідчують факт, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту [6].

Також суттєвих змін зазнав пункт щодо накладення заборони. Законодавець не лише передбачив, як вид нотаріальної дій заборона відчуження нерухомого майне, але й зняття заборони відчуження такого майна.

При цьому зауважуємо, що до переліку видів нотаріальних дій за Законом України «Про нотаріат» не включено: посвідчення тотожності громадянина з особою, зображеною на фотографічній картці та пред'явлення чеків до платежу і посвідчення несплати чеків.

Законом України «Про медіацію» [9], розширено повноваження державних та приватних нотаріусів держави. З 15 грудня 2021 року державні нотаріуси, а також приватні нотаріуси вправі, крім вчинення нотаріальних дій, які спрямовані на юридичне закріплення безспірних цивільних прав і фактів, здійснювати медіацію, як позасудову процедуру врегулювання конфліктів (спорів), при умові проходження базової підготовки медіатора [10, с. 77].

Таким чином, компетенція сучасних приватних нотаріусів та державних нотаріусів держаних нотаріальних контор є набагато ширшою, ніж державних нотаріусів державних нотаріальних контор радянської України.

Список використаних джерел:

1. Долинська М. С. До питання історіографії та методології дослідження інституту українського нотаріату та нотаріального законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2015. Вип. 1. С. 136-145.
2. Про державний нотаріат: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки 25 грудня 1974 р. № 33-77-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3377-08#Text
3. Долинська М. С. Загальна характеристика Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про державний нотаріат» 1974 року - як джерела українського нотаріального законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юрид. науки»*. 2014. Випуск 4. Том 1. С. 9-13.
4. Кальницький М. Нариси історії нотаріату України. К.: Гопак, 2008. 144 с.
5. Долинська М. С. Деякі аспекти правового статусу державного нотаріуса. *Форум права*. 2014. № 2. С. 108 –114.
6. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХП. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12.
7. Долинська М. С. Поняття, предмет та методи українського нотаріального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (59). С. 186– 194.
8. Баранкова В. В. Вільний нотаріат: унормування статусу нотаріуса. *Київський часопис права.* 2025. № 2. С. 74-83.
9. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 року № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text
10. Долинська М. Медіація як одна із функцій українського нотаріального процесу. *Аналітично- порівняльне правознавство.* 2022. № 2. С. 74-78.

Долинська М.Є.
приватний нотаріус
Львівського міського нотаріального округу

ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ СПАДКОЄМЦЯМИ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Законодавство незалежної України постійно змінюється. Відповідних змін зазнають також норми, що регулюють діяльність нотаріальних органів держави. Від якості діяльності нотаріату залежить певній мірі функціонування цивільного обороту держави, ефективність охорони і захисту майнових прав та законних інтересів громадян та інших суб'єктів господарювання [1, с. 55].

Право на спадкування здійснюється спадкоємцями шляхом прийняття спадщини або її неприйняття та оформляється у нотаріальному порядку.

Одним із прав особи є право на отримання кваліфікованої нотаріальної допомоги від нотаріальних органів (на яких державою покладено такий обов'язок) шляхом учинення нотаріальних дій [2, с. 140], зокрема при необхідності оформлення спадкових прав.

Порядок прийняття спадщини урегульовано: главою 87 книги Шостої «Спадкове право» Цивільного кодексу України [3], Законом України «Про нотаріат» [4], Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [5] та іншими нормативно-правовими актами.

Для прийняття спадщини або відмови від прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Заяви про прийняття спадщини або відмову від її прийняття подаються спадкоємцем особисто нотаріусу у письмовій формі. У випадку якщо спадкоємець особисто прибув до нотаріуса, нотаріальне засвідчення справжності його підпису на таких заявах не вимагається. У цьому випадку нотаріус встановлює особу заявника, про що на заяві робиться відповідна службова відмітка, яка скріплюється підписом нотаріуса.

Наказом Міністерства юстиції України № 405/5 від 14.02.2025 року надано право нотаріусам отримувати заяви щодо спадкування як засобами поштового зв'язку так і підписані кваліфікованим електронним підписом або удосконаленим електронним підписом, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису спадкоємця, яка надійшла технічними засобами електронних комунікацій.

Наголошуємо, що не допускається приймати заяви про прийняття спадщини, про відмову від неї або заяви про їх відкликання, складені від імені спадкоємців їхніми представниками, що діють на підставі довіреностей.

Зауважуємо, що неповнолітня особа має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника.

При цьому заяву від імені малолітньої особи або недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун.

Річ у тім, що малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо не було подано заяву про відмову від прийняття спадщини з дотриманням вимог, передбачених законодавством.

Приймаючи від спадкоємців заяву про прийняття спадщини або про відмову від її прийняття, нотаріус зобов'язаний роз'яснити спадкоємцям їхнє право на

відкликання такої заяви протягом строку, встановленого статтею 1270 Цивільного кодексу України (протягом шести місяців).

Для прийняття спадщини чи відмови від прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини або з дня державної реєстрації смерті у випадках, встановлених пунктом 20 розділу «Прикінцеві та перехідні положення Цивільного кодексу України».

Якщо спадкоємець протягом шести місяців не подав до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв спадщину. У випадку якщо виникнення в особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття такою особою спадщини встановлюється три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший трьох місяців, він продовжується до трьох місяців.

Своєчасно надісланою вважається заява, справжність підпису особи на якій засвідчена (або не засвідчена) нотаріально, що направлена поштовим відправленням до закінчення шестимісячного строку для прийняття спадщини і надійшла нотаріусу після закінчення цього строку. Нотаріус приймає такі заяви, заводить спадкову справу та у випадку надходження заяви, справжність підпису на якій не засвідчено нотаріально, надсилає лист спадкоємцю, в якому пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або особисто прибути до нотаріуса за місцем відкриття спадщини. У таких випадках конверт підшивається у спадкову справу.

Варто пригадати, що ще з 1 травня 2001 року встановлено обов’язкову перевірку наявності (відсутності) заповіту на наявності заведеної спадкової справи за даними Спадкового реєстрі [6, с. 60].

При оформленні заяви щодо спадкування за заповітом, нотаріуси повинні прийняти до уваги заповіти, укладені в умовах воєнного стану новими квазінотаріальними органами, відповідно до постанов Кабінету Міністрів України № 209 від 06.03.2022 року [7] та № 480 від 19 квітня 2022 року [8], якими розширено перелік суб’єктів, уповноважених на посвідчення заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених, в умовах воєнного стану. Внесення до Спадкового реєстру відомостей про заповіти, посвідчені особами, які в умовах воєнного стану відповідно до законодавства мають право їх посвідчувати, здійснюється державними нотаріальними конторами, приватними нотаріусами у разі прийняття на зберігання примірника заповіту [9, с.70].

Має рацію О. Кухарєв, що відбулося розширення переліку осіб, що наділені правом посвідчувати заповіти [10].

Також прирівняні до нотаріальних заповіти вправі посвідчувати службові та посадові особи, перелік яких встановлено у статті 1252 Цивільного кодексу України [3] та статті 40 Закону України «Про нотаріат» [4], а також у Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, затвердженого в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 6 липня 2006 року № 940.

Спадкоємець за заповітом має право відмовитись від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом.

Спадкоємець за законом має право відмовитись від прийняття спадщини на користь будь-кого зі спадкоємців за законом незалежно від черги, зокрема внуків, правнуків, племінників та інших. При цьому, спадкоємець, на чию користь була здійснена відмова від права на частку у спадщині, має право відмовитися від її прийняття.

Неповнолітня особа може відмовитись від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування.

Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може відмовитися від прийняття спадщини за згодою піклувальника й органу опіки та піклування.

Батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної малолітній, недієздатній особі, лише з дозволу органу опіки та піклування.

У разі відмови від прийняття спадщини усіма спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування отримують спадкоємці за законом почергово.

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.

Список використаних джерел:

1. Долинська М. С. До питання компетенції посадових і службових осіб, які вчиняють дії, прирівняні до нотаріально посвідчених. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2017. Вип. 3. С. 55-65.
2. Долинська М. С. До питання історіографії та методології дослідження інституту українського нотаріату та нотаріального законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Серія юридична. 2015. Вип. 1. С. 136-145.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

4. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХП. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12 (дата звернення 12.09.2025 р.)
5. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затв. Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12
6. Долинська М.С. Спадкування в Україні. *Довідник нотаріуса*. К.: Істина. 2007. № 5. 96 с.
7. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 року № 209. *Урядовий кур'єр* від 06.03.2022. № 49.
8. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 року № 480. *Урядовий кур'єр* від 27.04.2022. № 96.
9. Долинська М. С. Порядок посвідчення довіреностей та заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених. Львів: Растр-7, 2023. 184 с.
10. Кухарєв Олександр. Проблеми здійснення спадкових прав в умовах воєнного стану. 7 жовтня 2022 року. URL: https://sud.ua/uk/news/blog/251193-problemi-zdiysnennya-spadkovikh-prav-v-umovakh-voyennogo-stanu

Дутко А. О.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ

Цивільно-правовий статус військовослужбовця є сукупністю прав, законних інтересів, охорона яких забезпечується (гарантується) державою, а також обов'язків військовослужбовців, що визначає межі його участі у майнових та особистих немайнових відносинах. Одна частина прав, законних інтересів та обов'язків належить йому як фізичній особі, а інша обумовлюється специфікою службового становища.

Зазначені елементи цивільно-правового статусу військовослужбовця встановлюються законодавством, а здійснення прав забезпечується формами і засобами, передбаченими цивільним і цивільним процесуальним законодавством.

Особисті немайнові права військовослужбовців — це невіддільні від особи права, які забезпечують з урахуванням специфіки військової служби їхню гідність, фізичний та духовний розвиток. Вони включають права людини та громадянина, закріплені в Конституції та законах, але їх реалізація може мати певні обмеження, пов'язані з професійною діяльністю.

Як відомо, особисті немайнові права — це абсолютні права, що належать кожній людині від народження і не мають економічного змісту, але є невіддільними від особистості. Військовослужбовці користуються всіма правами, гарантованими Конституцією та законами України, проте специфіка військової служби може вносити певні особливості їх здійснення, бо ж захист Батьківщини та виконання військового обов'язку є пріоритетом, що може впливати на реалізацію певних особистих прав.

Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України (стаття 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1] (далі – Закон). Проте деякі права, наприклад, свобода слова чи свобода зібрань, можуть бути обмежені відповідно до вимог військової дисципліни та статутів.

Особисті немайнові права військовослужбовців можуть бути класифіковані за наступними критеріями:

1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування, до яких належать:

- право на життя (ст.281 ЦК України [2]); - право на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України); - репродуктивні права [3, с.126]; - особисті немайнові права, що забезпечують відособленість особи – права на свободу та особисту недоторканність; -право на свободу світогляду і віросповідання (стаття 35 Конституції України [4]), що включає право військовослужбовців сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної;

2) особисті немайнові права, що виникають в сфері медичних правовідносин:

– право на охорону здоров’я, медичну допомогу та біологічне батьківство (материнство), санаторно-курортне лікування (стаття 11 Закону); право на надання реабілітаційних послуг; - право на донорство, - право на трансплантацію органів; - право на інформацію про стан здоров'я.

3) особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи:

- особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію фізичних осіб, ця група включає право на право на ім'я (зазначимо, що військовослужбовці

мають право використовувати псевдонім (позивний) під час служби для координації дій, збереження приватності та для інших професійних цілей, проте законодавство не регулює це питання детально, а тому немає прямої заборони використовувати псевдонім) та право на індивідуальність (наприклад, так зване «право на ненормативне тіло»);

- особисті немайнові права, що забезпечують соціальний статус фізичних осіб у суспільстві – право на честь, гідність та ділову репутацію. В літературі виділяють поняття «службова репутація військового» – це його професійна честь, гідність та авторитет, які формуються через сумлінне виконання обов'язків, дотримання дисципліни та позитивну поведінку. Вона є основою для службового зростання та довіри, а її порушення може призвести до відрповідальності.

- особисті немайнові права, що забезпечують свободу соціального буття фізичних осіб включають право на свободу вибору місця проживання (ст. 310 ЦК України); право на свободу вибору виду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України);

- інформативні права;

- особисті немайнові права, що забезпечують приватність військовослужбовця.

4) спеціальні (окремі) особисті немайнові права:

- особисті немайнові права фізичних осіб, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності - свобода наукової, технічної та художньої творчості;

- особисті немайнові права військовослужбовців, що виникають у сфері сімейних відносин - право на батьківство\материнство, право на виховання дитини; право на прийняття дитини в сім'ю (фактичне виховання/усиновлення);

- особисті немайнові права військовослужбовців, що виникають у сфері житлових відносин, наприклад, право на забезпечення жилим приміщенням (стаття 12 Закону); право на вибір місця проживання та виїзд за кордон;

- права, що забезпечують захист особи: – право на звільнення від штрафних санкцій та пені за невиконання зобов’язань (пункт 15 статті 14 Закону); – право на безоплатну правничу допомогу (пункт 17 частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [5]); – право на відшкодування заподіяної шкоди (стаття 17 Закону); – право на оскаження неправомірних рішень та дій (стаття 19 Закону).

За порушення особистих немайнових прав військовослужбовців передбачено відповідальність. При цьому, за допомогою цивільно-правових способів захисту військовослужбовці можуть найбільш повно захистити свої

порушені права, одержати майнове відшкодування за завдану майнову шкоду та відшкодувати моральні збитки. Для недопущення випадків порушення прав військовослужбовців потрібно інформувати їх про належні військовослужбовцям права, особливості їх реалізації та порядок і способи їх захисту у разі порушення.

Список використаних джерел:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text (дата звернення: 20.10.2025)
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.10.2025).
3. Особисті немайнові права особи : навч. посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 15.10.2025)
5. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (дата звернення: 15.10.2025)

Ільків Н.В.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНЦЕПЦІЯ «ЄДИНОГО ЗДОРОВ'Я» ЯК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

У спільній заяві світових лідерів чотиристоронньої співпраці у сфері охорони здоров'я людей, тварин, рослин та екосистем, до складу якої входять Всесвітня організація охорони здоров'я, Всесвітня організація здоров'я тварин, Продовольча й сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй та Програма ООН з довкілля (ЮНЕП), яка опублікована на Третій щорічній чотиристоронній виконавчій зустрічі 25-27 березня 2025 року, підтверджена їхня непохитна відданість впровадженню «Єдиного підходу до здоров'я». Цей комплексний підхід, який де-факто є ключовою парадигмою екологічної та біологічної безпеки Європейського Союзу, узагальнює столітню концепцію, в якій

відображено загальновизнаний взаємозв’язок здоров’я людини, тварин і рослин зі станом довкілля.

Застосовуючи «Єдиний підхід до здоров’я», у лютому 2021 року Європейська Комісія (ЄК) запустила Європейську обсерваторію клімату й здоров’я. Це партнерство між ЄК, Європейським агентством з навколишнього середовища (ЕЕА), Європейським центром профілактики й контролю хвороб (ECDC), Європейським агентством з безпечності харчових продуктів (EFSA) та іншими організаціями. Його мета - надати можливості суб’єктам, які приймають рішення, візуалізувати ризики для здоров’я, які пов’язані зі зміною клімату, й допомогти їм діяти й реагувати на ці ризики.

Для України, яка прагне інтегруватися до Європейського Союзу, системне впровадження «Єдиного підходу до здоров’я» стає не лише питанням медичної чи екологічної доцільності, але й стратегічним євроінтеграційним зобов'язанням.

У Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р., [2] громадське здоров’я віднесено до соціально-економічних секторів, які є вразливими до наслідків зміни клімату. Чинниками негативного впливу на громадське здоров’я, які можуть зумовити виникнення неінфекційних хвороб, поширення інфекційних хвороб та загострення хронічних захворювань, виокремлено зміну клімату, підвищення температури повітря, різкі коливання атмосферного тиску, забруднення джерел водопостачання, атмосферного повітря та ґрунтів.

Глобальні кліматичні зміни і їх негативні наслідки для ряду секторів економіки і сфер життєдіяльності людини, зміни у споживанні та виробництві, впровадження інновацій в промисловості, сільському господарстві та енергетиці, а також соціально-економічні чинники призводять до значної трансформації екологічних факторів, що вимагає переосмислення підходів до громадського здоров’я. Руйнівний вплив на стан довкілля в Україні має війна, розв’язана державою-агресором проти України, створюючи довгострокові ризики для населення.

Розуміння здоров’я людини як багатогранної категорії, що формується під впливом комплексу взаємопов’язаних факторів, є визначальним для інтеграції комплексного підходу єдиного здоров’я (One Health) у національну політику.

Розвиток системи охорони здоров’я шляхом підвищення її стійкості, готовності реагування на виклики та загрози за принципом «Єдине здоров’я» визначено як мету реалізації Стратегії розвитку системи охорони здоров’я на

період до 2030 року, схв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2025 р. № 34-р.[3]

У Законі України «Про систему громадського здоров'я» у переліку заходів захисту здоров'я та забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення в системі громадського здоров'я виокремлено «профілактику інфекційних та неінфекційних хвороб відповідно до епідемічної ситуації та прогнозу її змін на основі комплексного підходу - єдине здоров'я». Визначальним для його розуміння є дефініція поняття «єдине здоров'я», вміщене у статті 1, як міжсекторального підходу до розроблення та виконання програм, реалізації державної політики, актів законодавства та проведення наукових досліджень, в рамках яких взаємодіють кілька секторів, таких як медицина, медицина праці, ветеринарна медицина, безпечність продуктів харчування та охорона довкілля з метою забезпечення захисту здоров'я та санітарно-епідемічного благополуччя населення і досягнення кращих результатів у сфері громадського здоров'я.

Для дослідження Єдиного підходу до здоров'я важливо визначити детермінанти здоров'я, як першопричини та фактори впливу, що формують стан здоров'я людини, тварин і екосистем.

Концепція «Єдиного підходу до здоров'я» демонструє вагоме місце у системі громадського здоров'я екологічних детермінант. У системі громадського здоров'я вони посідають вагоме місце поряд з індивідуальними, економічними та соціальними, екологічні детермінанти, оскільки вони є фундаментальними зовнішніми чинниками, що безпосередньо та опосередковано впливають на стан здоров'я населення. Вони формують середовище, в якому живуть і працюють люди, і можуть бути як джерелом ризиків, так і фактором, що сприяє суспільному благополуччю. Безпосередній вплив екологічних детермінантів має місце при забрудненні повітря, води та ґрунту, що спричинене промисловістю, транспортом чи сільським господарством. При цьому вони є прямим чинником ризику для здоров'я, оскільки це може призводити до респіраторних захворювань, онкології та інших проблем зі здоров'ям.

Наслідки, спричинені деградацією екосистем, зміною клімату та зменшенням біорізноманіття, створюють довгострокові ризики, свідчать про опосередкований вплив екологічних детермінантів. Вони впливають на доступ до чистої води, безпечної їжі та стабільних погодних умов, що, у свою чергу, погіршує стан здоров'я населення. Слід також констатувати і залежність якості екологічного здоров'я від соціально-економічного статусу особи.

Слушною є наукова позиція щодо необхідності визначення екологічних детермінантів з урахуванням структури «зеленої» економіки, що передбачає гармонійне поєднання економіки, екосистеми і добробуту людини.[4, с.52] Це відповідає цілям сталого розвитку, що передбачають інтеграцію вирішення екологічних проблем із соціально-економічним розвитком держав через постановку й узгодження між собою низки економічних, соціальних та екологічних завдань.

У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 року, здоров'я і благополуччя у взаємозв'язку з факторами навколишнього природного середовища і трудовою діяльністю людини виступають як кінцеві підсумки, детермінанти і системні чинники, що сприяють сталому розвитку. Цілі в галузі сталого розвитку інтегровані і неподільні, вони охоплюють економічні, екологічні та соціальні основи сталого розвитку та в них особливо підкреслюється важливість забезпечення справедливості. [1]

Правове регулювання екологічних детермінант повинно відбуватись шляхом міжсекторального підходу «Єдине здоров'я». Концепція «Єдиного здоров'я» є ключовою інтеграційною основою для досягнення Цілей сталого розвитку, оскільки вона системно поєднує здоров'я людей, тварин та екосистем, що є необхідною умовою для довгострокової сталості.

Список використаних джерел:

1. Єрмішев О.В., Бацилєва О.В., Шумігай І.В., Кученко Т.А. Людський потенціал регіону: проблеми відтворення, збереження та використання в контексті сталого розвитку. *Наукові доповіді НУБіП України*. 2020. № 6 (88). URL: https://www.researchgate.net/profile/Oleh-Yermishev/publication/348611895
2. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. №1363-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-р
3. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках, схв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2025 р. № 34-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20
4. Федулова І. В., П'ятницька Г. Т., Жуковська В. М., Кандагура К. С., Григоренко О. М., Шумська С.С. Екологічні детермінанти сталого розвитку країни. *Укр. геогр. журн*. 2023. № 2. С.48–59. DOI: https://doi.org/10.15407/ugz2023.02.048

Кадала В.В.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Донецький державний
університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ЯК БАЗА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасне суспільство розвивається в надзвичайно складних умовах, які спровоковані затяжними воєнними діями в Україні. У зазначеній ситуації актуалізується питання дотримання якісного рівня соціально-правових відносин, які впливають життєдіяльність громадян суспільства та мають важливе значення в його стратегічному розвитку. Слід віддати належне законодавцю, котрий постійно впроваджує правові ініціативи щодо правил дотримання відповідного рівня соціально-правових відносин. Очевидним є те, що соціально-правові відносини в Україні, пов’язуються переважно з самоорганізаційним потенціалом громадянського суспільства, молоддю, демократією та спрямовані на забезпечення вільного розвитку громадян країни відповідно до європейських і загальнолюдських цінностей, соціальних і культурних процесів з корекцією на умови модернізаційного розвитку. У зв’язку з цим, актуальним питанням виступає дієвість стратегії розвитку сучасного громадянського суспільства на базі відповідного рівня соціально-правових відносин.

Питання соціально-правових відносин не є новим в колі наукових досліджень, проте не втрачає своєї актуальності в сьогоденні. У більшості випадків результати наукових розробок вчених викладаються у монографічних та дисертаційних дослідженнях, оприлюднюються на конференціях різного рівня та обговорюються на тематичних наукових дискусійних платформах. Серед вітчизняних вчених, які переймалися проблемами розвитку соціально-правових відносин в громадському суспільстві варто відзначити таких як Н.І. Атаманчук, В.К. Гуцуляк, В.В. Кузнецов, Б.В. Островська[1], О.І. Миколенко [2]. В. Бедь, А. Сіленко, І. Пересипкіна, О. Саган[3], В.Д. Гапотій, О.Г. Гурін, Є.К. Завальнюк, О.І. Зінченко[4] та інші. Науковці доволі змістовно викладають власні позиції щодо проблематичних аспектів збереження соціально-правових відносин, проте фрагментарно зазначають перспективи розвитку громадянського суспільства.

Нагадаємо, у більшості випадків соціально-правові відносини трактують як суспільні зв’язки між людьми або організаціями, які виникають на основі норм права, мають взаємні права та обов'язки, захищені державою, і слугують

основою для врегулювання взаємодій у суспільстві. З такого твердження витікає, що існує прямий взаємозв’язок між нормами права і громадянським суспільством. Саме норми права розкривають права та обов’язки громадян суспільства, які захищені державою та взаємодіють при вирішенні питань розвитку взагалі.

З цього приводу доречно звернутися до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки[5]. В ній звернуто увагу на те, що «…національна стратегія спрямована на визначення комплексу взаємопов'язаних стратегічних завдань діяльності держави у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства до 2026 року»[5]. Виникає необхідність визначення взаємозв’язку між соціально-правовими відносинами та громадським суспільством.

Ми вважаємо, в основу зазначеного взаємозв’язку доцільно покласти три ключові сегменти:

по-перше, держава, яка має за основу правовий розвиток не повинна забезпечувати власний розвиток без представників громадянського суспільства. За своєю сутнісною характеристикою громадянське суспільство виступає посередником між людиною і державою, забезпечує громадський контроль за владою та сприяє активній участі громадян у суспільному житті . З цього витікає висновок, що громадянське суспільство потребує правового регулювання з боку держави враховуючи існуючі умови розвитку;

по-друге, форма взаємодії між громадянським суспільством і державою може мати декілька цілеспрямованих напрямків, а саме партнерською або контролюючою. Кожна з ним сприяє розвитку більш поглибленої співпраці та потребує особливого виду правовідносин. Мається на увазі потреба представників громадянського суспільства в питаннях захисту прав і свобод, де гарантом виступає держава, з одночасним створенням умов для проведення контрольних дій, за представниками провладних структур на принципах доступності, відкритості, прозорості та законності;

по-третє, саме через призму соціально-правових відносин відбувається процес формування та розвитку громадянського суспільства на базі правової платформи держави.

Враховуючи зазначений взаємозв’язок в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки[5] чітко окреслено ключові напрямки розвитку українського громадського суспільства. До їх складу було обрано[5]:

1. Забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення.

2. Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства.

3. Стимулювання участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України.

4. Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

На наш погляд цінність зазначеного правового акту полягає в тому, що розділом VIII введено процедуру моніторингу та обов'язковий аналіз результатів впровадження Національній стратегії. Такий підхід посилює відповідальність безпосередніх виконавців та сприяє постійному проведенню нагляду та контролю за виконанням ними функціональних обов'язків. крім того, акцентовано увагу на тому, що «…моніторинг реалізації Стратегії здійснюється із залученням інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій, інших заінтересованих установ, організацій на основі звітів про виконання планів заходів з реалізації Стратегії, аналітичних матеріалів, підготовлених інститутами громадянського суспільства, міжнародними організаціями з їх ініціативи, а також щорічних доповідей про стан розвитку громадянського суспільства, підготовлених Національним інститутом стратегічних досліджень» [5].

Таким чином, з проведеного дослідження можна зробити ряд висновків. По-перше, соціально-правові відносини виступають базовою основою для розвитку громадянського суспільства в Україні. По-друге, за результатами досліджень встановлено наявність тісного взаємозв'язку між соціально-правовими відносинами та громадським суспільством: громадянське суспільство є основою для правової держави, а соціально-правові відносини між громадянами, їх об'єднаннями та державою формуються та регулюються в його рамках. По-третє, особливо гостро постало питання розробки правового орієнтира здатного надати дієвий законодавчий механізм для процесу розвитку громадянського суспільства в надзвичайних умовах життєздатності країни. По-четверте, такий механізм було закріплено впровадженням Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, котра має за основу вдосконалення системи соціально-правових відносин в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / Н.І. Атаманчук, В.К. Гуцуляк, В.В.Кузнецов, Б.В.Островська та ін.; за заг. ред. О.О. Кота. Київ: Алерта, 2023. 304 с.

2. Миколенко О.І. Механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві: монографія. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2023. 257 с.
3. Соціальне суспільство: організація, безпека, публічне управління: монографія/В. Бедь, А. Сіленко, І. Пересипкіна, О. Саган та ін.; за заг. ред. В.Бебик, Н.Мякушко. Київ: Вид –во «Талком», 2025. 272 с.
4. Україна та світ: сучасні парадигми розвитку суспільства: колективна монографія / В.Д. Гапотій, О.Г. Гурін, Є.К. Завальнюк, О.І. Зінченко. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. 174 с.
5. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text

Копитова О. С.
доцент кафедри
економіко-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права і психології, доктор юридичних наук, старший дослідник
(Національна академія внутрішніх справ),
суддя у відставці

Галупова Л. І.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри
права інтелектуальної власності та патентної юстиції
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ПРАВО НА ЦИФРОВИЙ ОБРАЗ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Цифровізація є однією з ключових характеристик сучасного етапу розвитку суспільства. Практично всі сфери життєдіяльності людини – від освіти та охорони здоров’я до політики, бізнесу й культури – дедалі більше переходять у цифровий простір. Це зумовлює появу нових соціальних та правових феноменів, які потребують належного теоретичного осмислення та правового врегулювання. Одним із таких феноменів є цифровий образ особи – сукупність цифрових відображень її індивідуальності, що формується в результаті використання інформаційних технологій.

Цифрова ідентичність сьогодні стає невід’ємною частиною соціального буття людини. Якщо раніше суспільні відносини будувалися переважно на фізичній присутності та традиційних формах комунікації, то тепер основна

частина міжособистісних і професійних комунікацій відбувається у цифровому середовищі. Облікові записи у соціальних мережах, цифрові аватари стають цифровим відображенням особи, яке ідентифікує її в суспільстві.

Зростає і соціальна цінність цифрової ідентичності: вона використовується у професійній діяльності, в процесі навчанні, є елементом публічної ідентифікації особи, а також стає інструментом формування іміджу. Крім того, цифровий образ може бути використаний в комерційних цілях, наприклад, у сфері реклами, маркетингу, індустрії розваг, та інших сферах де використання віртуальної ідентичності приносить прибуток [1].

Таким чином, цифрова ідентичність перестає бути лише допоміжним елементом онлайн-активності та набуває ознак повноцінного соціально-правового феномену, що потребує нормативного закріплення та ефективних механізмів захисту. Токарєва В.О. вказує, що поняття «цифрова ідентичність» є досить широким поняттям, яке охоплює конфіденційну інформацію, персональні данні, данні про взаємодію особи із цифровим середовищем. Цифрова ідентичність складається із усіх даних про особу які зберігаються в цифровому просторі, в значній мірі включає персональні дані які можуть бути зібрані без її відома [2, с.65].

Втрата контролю над цифровою ідентичністю чи неправомірне використання здатні призвести до негативних наслідків – від шкоди діловій репутації до порушення особистої недоторканності та права на приватне життя.

У законодавстві України термін «цифровий образ» поки що не закріплений, проте суміжні категорії, як-от «право на зображення», «персональні дані», «цифровий контент», знаходять своє відображення у нормах права. Зокрема, Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» № 3321-IX від 10.08.2023[3] формує базу для правового регулювання використання цифрового контенту, хоча й не дає чіткого визначення цифрового образу.

У науковій літературі поняття «цифровий образ» є малодослідженою категорією, яка перебуває на етапі формування власного теоретико-правового підґрунтя. Попри широке використання цього терміна в технічній, медійній та комунікаційній площині, його правова природа залишається дискусійною.

По-перше, науковці по-різному трактують співвідношення цифрового образу з суміжними категоріями — «зображення особи», «аватар», «віртуальна ідентичність», «цифровий двійник». Це свідчить про відсутність єдиного концептуального підходу до визначення меж правової охорони цифрового образу.

По-друге, недостатньо дослідженими залишаються питання, чи слід розглядати цифровий образ виключно як об’єкт особистих немайнових прав (аналогічно до зображення особи), чи він може бути водночас і об’єктом права інтелектуальної власності, якщо створений шляхом творчої діяльності.

По-третє, проблемним є питання захисту права на цифровий образ в умовах інформаційного суспільства, зокрема у випадках несанкціонованого використання чи модифікації образу у цифровому середовищі, що може призвести до посягання на честь, гідність та приватність особи.

З огляду на зазначене, актуальним завданням сучасної правової науки є формування доктринального визначення поняття «цифровий образ» та окреслення його сутнісних ознак. Так, цифровий образ — це цифрове вираження або відтворення зовнішнього вигляду чи психологічних ознак фізичної особи чи її персонажу, створене або передане за допомогою цифрових технологій, яке існує у графічній, візуалізованій чи мультимедійній формі та здатне функціонувати як об’єкт правового захисту.

Елементами цифрового образу виступають різноманітні носії та форми репрезентації особи. Під носіями цифрового образу слід розуміти матеріальні та нематеріальні середовища, у яких відбувається збереження чи фіксація відповідної інформації. До таких носіїв належать електронні файли (фотографії, відеозаписи, 3D-моделі), цифрові бази даних і реєстри (в тому числі ті, що містять біометричні дані), соціальні мережі та цифрові платформи, апаратні та хмарні сховища даних, а також алгоритмічні системи штучного інтелекту, здатні генерувати чи модифікувати образ особи.

Натомість форми репрезентації цифрового образу визначають способи візуалізації та відображення особи у цифровому середовищі. Вони можуть набувати фотографічного (цифрові фото, селфі, скановані копії документів), відеоформату (цифрові відео, трансляції, deepfake-технології), графічного (аватари, ілюстрації, векторні зображення), тривимірного (3D-моделі, віртуальні аватари у VR/AR-просторах), аудіовізуального (поєднання зображення і голосу в цифрових продуктах) та текстуального характеру (цифрові профілі, біографічні описи, які формують уявний образ особи).

Таким чином, носій відображає технічну площину існування цифрового образу, тоді як форма визначає спосіб його презентації в інформаційному просторі. Поділ на зазначені категорії дає змогу більш чітко окреслити структуру цифрового образу та забезпечити комплексний підхід до його правового регулювання і захисту.

Законопроєкт № 14057 від 21.09.2025 року «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги другої» є важливим кроком у розвитку концепції права на цифровий образ в українському законодавстві [4]. Вказаний законопроєкт не лише вводить визначення цифрового образу, але й комплексно закріплює право фізичної особи на свій цифровий образ як особисте немайнове право. Цифровий образ розглядається у широкому значенні — це будь-які форми представлення людини у цифровому середовищі: акаунти, персональні сторінки, аватари, фотографії, відео-, аудіозаписи, 3D-моделі, цифрові профілі.

Особливу увагу приділено використанню синтетичного контенту, створеного із застосуванням технологій штучного інтелекту (deepfake, голосові симуляції, 3D-відтворення поведінки тощо). Законопроєкт передбачає, що такі дії без згоди особи є неправомірними, за винятком випадків, прямо визначених законом. Це положення спрямоване на мінімізацію ризиків маніпуляцій цифровими образами та забезпечення безпеки особи у віртуальному середовищі.

Таким чином, законопроєкт № 14057 формує системне бачення захисту особи у цифровому просторі, поєднуючи право на цифровий образ з гарантіями приватності, захистом від синтетичних маніпуляцій та правом на забуття. Його ухвалення може стати підґрунтям для створення цілісної практики захисту цифрових немайнових прав в Україні та наблизити національне законодавство до європейських стандартів (зокрема, до принципів GDPR).

Зміст права на цифровий образ полягає у комплексі повноважень, які надають людині можливість активно створювати, управляти та використовувати власний цифровий образ, а також захищати його від неправомірного використання. Позитивні повноваження означають, що кожна особа може вільно формувати власний цифровий образ у будь-яких формах – від акаунтів у соціальних мережах і персональних сторінок до створення аватарів, 3D-моделей чи навіть віртуальних копій, а також поширювати їх, редагувати та використовувати в різних цілях – навчальних, професійних, творчих чи розважальних. Негативні повноваження полягають у праві забороняти використання цифрового образу без згоди особи, а також у праві вимагати видалення або виправлення спотвореної інформації, що стосується цифрового образу. До таких повноважень відноситься й так зване «право на забуття», яке дозволяє людині бути забутою (або право на стирання), а саме право особи на стирання своїх персональних даних, і відповідний обов'язок контролера видаляти такі дані [5].

Таким чином, право на цифровий образ постає як новітній комплексний інститут, що поєднує у собі елементи особистих немайнових прав та майнових прав інтелектуальної власності. Його сутність полягає у можливості особи самостійно визначати спосіб створення, розпорядження, охорони та захисту власного цифрового відтворення, яке функціонує в інформаційному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Latoschik M., Lin J. Digital body, identity and privacy in social virtual reality: A systematic review. URL: https://www.frontiersin.org/journals/virtual-reality/articles/10.3389/frvir.2022.974652/full
2. Токарєва В.О. Формування категорії «віртуальна ідентичність» у мережі Інтернет. Часопис цивілістики. Випуск 45. 2022, С. 63-68. URL: http://clj.nuoua.od.ua/archive/45/11.pdf
3. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10 серпня 2023 року № 3321-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 90, ст.345. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text
4. Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги другої. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57355
5. Славко А.С., Рєпін Д.А. Механізм реалізації та захисту права на забуття. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 522 – 525. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/132.pdf

Кузнецова Л.В.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри історії та права
(Черкаський державний технологічний університет)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА

На сьогодні трудове законодавство в багатьох аспектах не відповідає об`єктивним реаліям та потребам суспільних відносин у сфері праці, що вимагає його реформування, зокрема, систематизації. У сучасних умовах розвитку української держави, формування ринкових відносин та нових форм господарювання проблема вдосконалення трудового права набуває особливої актуальності.

Трудове право пройшло тернистий шлях свого становлення як самостійної галузі права. Свій початок воно бере з часів панування на території українських земель звичаєвого права, яке здебільшого врегульовувало питання робочого часу та часу відпочинку, порядку укладення трудових правовідносин, оплати праці. Як самостійна галузь трудове право виокремилося на початку 60-х років із цивільного права. І, саме в цей час в наукових колах з`являються праці науковців

з актуальних питань трудового права, серед яких варто виокремити праці: Володимира Прокопенка, Нінель Болотіної, Пилипа Пилипенка, Галії Чанишевої.

З отриманням статусу незалежності та переходом до нових ринкових відносин перед законодавцем постало питання своєчасного врегулювання трудових відносин, а науковці своєю чергу повинні були «вивести» галузь права із радянської системи в національну правову систему. Першими законодавчими джерелами, що унормовують трудові правовідносини галузі національного трудового права стали: Закон України «Про охорону праці» (1992р.); Закон України «Про колективні договори і угоди» (1993р.); «Про оплату праці» (1995р.); «Про відпустки» (1996р.).

На початку 2000-х років стало очевидним, що трудове законодавство не може в повній мірі врегулювати трудові правовідносини, а сам КЗпП не відповідає потребам суспільства та світовим стандартам, не зважаючи на те, що України є членом МОП ще з 1956 року. В 2008 році з`являється проєкт Трудового кодексу, який майже повністю віддзеркалював норми кодексів колишніх країн СНД і не відповідав вимогам соціально-економічних відносин нашої держави. В кінці 2014 року оновлений проєкт Трудового кодексу був направлений до Верховної Ради України, і саме з цього часу починається відлік його законотворчого процесу. Остання редакція проєкту датована 08 листопада 2019 року, і, в цьому ж році на розгляд парламенту був поданий проєкт Закону України «Про працю».

Тривала законодавча процедура прийняття Трудового кодексу пов`язана з постійними суспільними викликами, які потребують вдосконалення й самої галузі трудового права. Інша проблема полягає в створенні єдиної системи законодавчих та підзаконних нормативних актів в частині регулювання трудових правовідносин різних форм та видів.

Події 2022 року, викликані повномасштабним вторгненням російського агресора на території України змусили уряд врегулювати трудові відносини на період військового конфлікту. Так, було прийнято Закони України: «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12.05.2022 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.07.2022 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» від 18.07.2022 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного на-вантаження на підприємницьку діяльність» від 19.07.2022 року

Подавши заявку про намір вступу до ЄС перед Україною постало нове питання - питання адаптації трудового законодавства України до положень права Європейського Союзу, яке відбувається наразі за трьома основними змістовими

напрямами: унормування базових засад трудового законодавства; запобігання дискримінації та забезпечення гендерної рівності зайнятих; гарантування безпеки праці працюючих. Виявлені проблеми та складнощі реформування трудового законодавства України в рамках зобов`язань Угоди про асоціацію з ЄС засвідчують необхідність ретельнішого врахування здобутків сформованої вітчизняної практики регулювання сфери зайнятості, дотримання соціально-трудових прав окремих зайнятих та трудових колективів, гарантування безпеки праці в умовах диверсифікації технологічної бази економіки, а також унормуванням кращих світових стандартів та орієнтирів поліпшення якості трудового життя. Лише в цьому випадку можна розраховувати на життєздатну адаптацію трудового законодавства і сфери зайнятості України до спільного доробку Європейського Союзу [1, с.187].

Одним із ключових завдань для держави є створення єдиної системи законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регулюють трудові відносини між працівниками, юридичними особами незалежно від форми власності та виду діяльності, а також між працівниками та фізичними особами - роботодавцями. Однією з найбільш актуальних проблем науки трудового права є вдосконалення правового регулювання трудових відносин між роботодавцем і працівником. Норми трудового законодавства визначають статус працівника і роботодавця, порядок укладення, зміни та припинення трудового договору, регулюють питання оплати праці, підстави та умови притягнення до юридичної відповідальності (дисциплінарної та матеріальної), тривалість і види робочого часу, а також час відпочинку.

Реформування та подальший розвиток трудового права вимагає новітнього погляду на її побудову, зокрема визначення місця трудового права в правовій системи. Зміщення центру ваги правового забезпечення трудових відносин з законодавчого рівня на рівень договірного регулювання, передусім – колективно-договірного, з максимальним використанням механізмів соціального партнерства із залученням роботодавців та профспілок. При цьому все це не повинно позначатися на рівні гарантій трудових прав, які й надалі мають визначатись державою та не можуть призвести до послаблення правової захищеності працівників.

Перед сучасною наукою трудового права України стоїть важливе завдання по розробці та створенню такого механізму правового регулювання трудових відносин, який би забезпечив надійну гарантію реалізації конституційного права на працю. Розробка механізму правового регулювання трудових відносин повинна проходити через сучасну кодифікацію трудового законодавства України, як основної форми його вдосконалення по відношенню до реалій сьогодення. Засадами реформування законодавства в Україні є встановлення сучасних гарантій забезпечення прав на працю і проблеми реалізації соціального партнерства, з урахуванням кризи, прийняття Трудового кодексу, вдосконалення системи органів представництва трудового колективу, забезпечення дотримання вимог щодо сучасних видів робочого часу і часу відпочинку, розв’язання

трудових спорів і відповідальності за порушення трудових прав, зміна системи святкових та неробочих днів – це те що потребує покращення, вдосконалення, введення в трудове право [2].

На думку доц. Єрофєєнко Л.В. реформування трудового законодавства в Україні повинно бути зорієнтовано на доктрину природничого права, яке, на відміну від юридичного позитивізму, базується на загальнолюдських та моральних засадах. Процес реформування повинен бути цілісним, відповідати умовам ринкової економіки, бути привабливим для всіх учасників трудових відносин [3]

Отже, за будь-яких умов та обставин трудове право повинно залишатися гарантом забезпечення трудових прав працівників і роботодавців, де право людини полягає у праві вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці, що є виключним правом власності людини на свою здатність до праці, яку вона може використовувати на власний розсуд, не зважаючи на громадські та колективні інтереси.

Список використаних джерел:

1.Богуш Л.Г. Проблеми та перспективи реформування трудового законодавства і сфери зайнятості України в рамках зобов`язань Угоди про асоціацію з ЄС. Економічний простір. 20233. № 188. С. 184-188
2.Менів Л.В. URL Проблеми реформування трудового законодавства в Україні. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2683
3.Єрофєєнко Л.В. Актуальні проблеми реформування трудового законодавства. URL: http://lsej.org.ua/6_2015/26.pdf

Литвиненко О.Г.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ,
доктор філософії, майор поліції
(Донецький державний університет внутрішніх справ)
Макаревич В.О.
курсант 302/23КР-(ПД)-Бк н.в.
навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції, рядовий поліції
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Україна має обов’язком постійно спрямовувати діяльність усіх суб’єктів соціальної політики на убезпечення свого населення від негативних наслідків, які можуть настати від різного роду соціальних ризиків, у тому числі від

наслідків військових дій. Адже війна призводить як до людських, психологічних, так і до майнових втрат базового (першочергового) характеру.

Україна зобов'язана дбати про людей, які стикнулися із настанням не страхових соціальних ризиків. Тому для цього вона, насамперед, законодавчо визначила механізм забезпечення соціального захисту. Наприклад, у Законах України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про соціальні послуги», «Про основи соціального 25 захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про жертви нацистських переслідувань», «Про соціальний захист дітей війни».

Механізм забезпечення соціального захисту від нестрахових соціальних ризиків в основному передбачає наявність складних життєвих обставин як підставу для набуття права на ці додаткові види соціального захисту (самотність, бездомність, інклюзивність, сирітство, безпритульність, повна чи часткова втрата рухової активності тощо), а також архіважливість цих соціальних ризиків, що позбавляє Україні знаходитись осторонь людського життя (соціальні ризики, пов'язані з воєнними діями, техногенними аваріями, екологічними катастрофами, ін.). Що стосується внутрішнього переміщення, то безумовно воно належить до нестрахових соціальних ризиків, що є підставою для реалізації ними права на додаткові види соціального захисту відповідно до чинного законодавства [1, с.24-25].

Виплата щомісячної допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам регулюється:

- Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» (далі-Порядок)
- Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 р. № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»
- Постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2025 року № 765 «Деякі питання призначення та виплати державних соціальних допомог, соціальних стипендій органами Пенсійного фонду України» [2].

Відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» допомога призначається для забезпечення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб із числа незахищених верств населення та стимулювання до працевлаштування внутрішньо переміщених осіб працездатного віку [3].

Соціально-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні визначається як комплекс гарантій, що забезпечують реалізацію їхніх прав і свобод в умовах втрати місця постійного проживання. Держава виконує свій конституційний обов'язок щодо соціального захисту таких осіб через розгалужену систему нормативно-правових актів, які регулюють порядок надання допомоги, обліку та підтримки. Механізм соціального захисту внутрішньо переміщених осіб базується на принципах гуманізму, адресності та соціальної справедливості, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки вимушеного переміщення.

Отже, держава, забезпечуючи правову та соціальну підтримку внутрішньо переміщених осіб, виконує одну з ключових функцій соціальної політики - захист людини у складних життєвих обставинах, спричинених збройним конфліктом чи іншими соціальними ризиками.

Список використаних джерел

1. Сервитник, В.С. Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні: кваліфікаційна робота. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 64 с.
2. Державна допомога внутрішньо переміщеним особам. Київська обласна військова адміністрація: офіційний веб-сайт. URL: https://koda.gov.ua/gromadskosti/gumanitarna-polityka/dopomoga-vnutrishno-permishhenym-osobam/derzhavna-dopomoga-vnutrishno-peremishhenym-osobam-2/ (дата звернення: 20.10.2025)
3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова Кабінету міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.10.2025)

Майкут Х. В.
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ДОБРОСОВІСНОГО НАБУВАЧА У РАЗІ ВИТРЕБУВАННЯ МАЙНА З ЧУЖОГО НЕЗАКОННОГО ВОЛОДІННЯ

Одним із засобів захисту права власності, що має речово-правовий характер, є позов про витребування майна з чужого незаконного володіння, який отримав назву віндикаційного (rei vindicatio, від лат. vim dicere – «оголошую про застосування сили»).

Незаконність володіння особою річчю, як умова віндикації містить декілька аспектів, що вимагають уточнення. Так, цілком очевидно, що для остаточного вирішення питання за цим позовом потрібно з'ясувати не тільки об'єктивну сторону – законність і незаконність прав власника, необхідно враховувати у поведінці набувачів майна й суб'єктивний фактор: знала чи не знала особа, повинна була знати чи ні, мала можливість знати чи ні про певну обставину. Відтак, слід розрізняти два види набувачів чужих речей: а) добросовісних; б) недобросовісних [1, с. 54].

Поділ набувачів за критерієм добросовісності набуття права володіння річчю має значення для реалізації можливості витребування речі, адже добросовісному володільцю законодавець обґрунтовано надає більший ступінь захисту, ніж недобросовісному.

Можливість власника реалізувати своє право витребувати майно від добросовісного набувача відповідно до ст. 388 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2] залежить від підстави набуття добросовісним набувачем майна у власність, а у випадку набуття його за оплатним договором – також від того, як саме майно вибуло з володіння власника чи особи, якій власник передав це майно у володіння – з їх волі чи без неї.

Тлумачення змісту наведеної норми дає можливість дійти висновку, що, якщо майно не було загублено власником або особою, якій він передав його у володіння, не було у них викрадене та не вибуло з їх володіння не з їхньої волі іншим шляхом, то власник не вправі витребувати майно у такого добросовісного володільця [3, с. 62]. Іншими словами, наявність у діях власниках майна волі на передачу цього майна виключає можливість його витребування від добросовісного набувача. В таких випадках законодавець враховує засаду ризику вибору контрагента, якщо річ було передано власником іншій особі на підставі договору. Але це не виключає можливість захисту порушеного права зобов'язальними способами захисту [4, с. 347].

На відсутність у власника можливості витребувати своє майно від добросовісного набувача вказує і ч. 2 ст. 388 ЦК України, якщо таке майно:

1) було продане чи передане у власність в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

З цього приводу зауважимо, що у постанові Великої Палати Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 925/1351/19 зазначено, що при оцінці добросовісності/недобросовісності набувача майна необхідно враховувати, що прилюдні торги в межах здійснення виконавчого провадження мають виступати найбезпечнішим способом набуття майна, публічна процедура реалізації якого

гарантує невідворотність результатів торгів та «юридичне очищення» майна, придбаного у такий спосіб [5].

2) було продане такому набувачеві на електронному аукціоні в порядку, встановленому для приватизації державного та комунального майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 389 ЦК України від добросовісного набувача не можуть бути витребувані гроші, а також цінні папери, які існують у паперовій формі. При цьому не має значення, чи таке майно вибуло за волею чи поза волею власника.

9 квітня 2025 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача» [6]. Вказаним Законом внесені зміни до ч. 3 ст. 388 ЦК України з метою посилення правових засад охорони та захисту прав та інтересів добросовісного набувача в частині незастосування інституту віндикації у разі, якщо:

1) з дати проведення реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно права приватної власності першого набувача (фізичної або юридичної особи) на державне або комунальне нерухоме майно, незалежно від виду такого майна, минуло більше 10 років;

2) з дати передачі першому набувачеві (фізичній або юридичній особі) у приватну власність державного або комунального нерухомого майна, щодо якого на момент такого передання законодавством не була встановлена необхідність державної реєстрації правочину або реєстрації права власності, минуло більше 10 років.

Водночас положення ч. 3 ст. 388 ЦК України встановлюють гарантії витребування державою, територіальною громадою майна на випадки, якщо майно вибуло з володіння власника – держави або територіальної громади та на момент вибуття з володіння належало: а) до об’єктів критичної інфраструктури; б) до об’єктів державної власності, які мають для економіки і безпеки держави стратегічне значення; в) до об’єктів та земель оборони; г) до об’єктів або територій природно-заповідного фонду, за умови наявності підтвердних документів про статус вказаних об’єктів (територій) на момент вибуття з володіння; ґ) до гідротехнічних споруд, за умови наявності підтвердних документів про статус таких об’єктів на момент вибуття з володіння; д) до пам’яток культурної спадщини, що не підлягали приватизації [2].

Поряд з віндикаційною вимогою власник має право вимагати від незаконного набувача передачі всіх доходів від майна. Питання про розрахунки

при витребуванні майна із чужого незаконного володіння регулюються ст. 390 ЦК України.

Враховуючи правове становище добросовісного набувача як особи, поведінка якої свідчить про добросовісність, її права підлягають максимальному захисту. Між тим, законодавець повинен забезпечити й належний рівень захисту власника. Отже, основним, що має враховуватися при проведенні розрахунків між власником та добросовісним володільцем речі, є збалансованість їх майнових інтересів [7, с. 507].

Законодавцем у ч. 5 ст. 390 ЦК України врегульовано питання в частині компенсації добросовісному набувачеві при витребуванні майна на користь держави чи територіальної громади. Відтак, судом одночасно із задоволенням позовної вимоги органу державної влади, органу місцевого самоврядування або прокурора про витребування майна від добросовісного набувача на користь держави чи територіальної громади вирішується питання про компенсацію органом державної влади чи органом місцевого самоврядування такому набувачеві вартості витребуваного майна, оцінка якого здійснюється в порядку, визначеному законом, і є чинною на дату подання позовної заяви.

При цьому гарантією здійснення добросовісним набувачем права на компенсацію витребуваного майна є законодавчий припис щодо внесення органом державної влади, органом місцевого самоврядування або прокурором вартості майна на депозитний рахунок суду.

Держава чи територіальна громада, які на підставі рішення суду компенсували добросовісному набувачеві вартість майна, набувають права вимоги про стягнення виплачених грошових коштів як компенсації вартості майна до особи, з вини якої таке майно вибуло з володіння власника. При цьому варто зауважити, що вищенаведений порядок компенсації не застосовується щодо об’єктів приватизації, визначених Законом України «Про приватизацію державного житлового фонду».

Список використаних джерел:

1. Гнатів О. Б. Захист права власності в цивільному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 202 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 березня 2004 року №435-15. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.
3. Сліпченко О.С. Правові наслідки незаконного володіння чужим майном. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2018. С. 61-64.
4. Ільків О.В. Проблеми регулювання речових прав в цивільному законодавстві України: дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021. 448 с.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 925/1351/19, провадження № 12-35гс21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/
6. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо посилення захисту прав добросовісного набувача: Закон України від 12.03.2025 № 4292-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4292-20#Text
7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців і фахівців). Т. 5: Право власності та інші речові права / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2011. 624 с.

Малех В.П.
аспірант
(*Львівський університету бізнесу та права*)

ІНСТИТУТ ДОБРОЧЕСНОСТІ СУДДІВ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Доброчесність суддів є інститутом який вагомий для громадянського розвитку, формування належної, ефективної судової системи у правовій, демократичній державі.

Поряд з цим доречно констатувати, що для державної влади сильний інститут судової системи, доброчесні судді в парадигмі формування суспільства з недемократичними інститутами може бути вигідним. З метою утримання влади окремі авторитарні режими намагаються, й часто успішно, контролювати судову систему. Тоді недоброчесність суддів виступає важелем який «обслуговує» тоталітарні, недемократичні уряди.

Іноземні науковці вказують, що «багато недемократичних систем прийняли формальні інститути де-юре незалежності судової влади», проте вони працюють в деструктивному контексті, у тому числі для маніпуляцій багатопартійних виборів, моніторингу громадян та посадових осіб, забезпечення інвестиційних та майнових прав пануючій публічній владі, а також здійснюють легітимацію цього режиму [1]. Тому доречно зробити висновок, що інститут доброчесності суддів відіграє перманентну роль в демократизації влади та правності держави, маючи потенціал боротьби за демократію в державі та панування верховенства права.

Судді відіграють ключову роль у забезпеченні справедливої та відповідальної правової системи. Суддя, який володіє доброчесністю, характеризується інтелектуальною чесністю, прагненням ставити свої судові обов'язки вище за особисті інтереси, дотриманням закону, проникливістю в

міжособистісній взаємодії та інших починаннях, вмінням керувати особистими фінансовими зобов’язаннями, а також професійним та ретельним підходом до виконання своїх повноважень.

А. Вібісана вказує, що суддівська доброчесність передбачає можливість виконувати судові обов'язки для створення організаційної культури, що ґрунтується на принципі абсолютної нетерпимості до кримінальних дій, пов'язаних з корупцією, хабарництвом та порушеннями законів і нормативних актів [2]. Науковець вказує, що інститут доброчесності є правовою гарантією протидії корупції в державі. Й дійсно, тут слід погодитися з такою тезою, оскільки боротьба з корупційними проявами можлива тільки якщо моральні, етичні, професійні цінності представників судової інстанції будуть на найвищому рівні, де б не допускалося можливості маніпуляції та зловживанням права, всі випадки порушення правових норм отримували б належну правову оцінку та притягувалися до відповідальності.

Вирішення питання підвищення рівня доброчесності суддів існує в контексті громадського контролю. У цьому інститут вагомість доброчесності суддів описує В.Ковальчук, вказуючи, що «доброчесність та етична поведінка судді стали предметом громадського контролю та моніторингу. Вони жодною мірою не порушують принципу незалежності судової влади, натомість надають їй додаткової легітимності. Судова влада суттєво відрізняється від інших гілок влади щодо меж громадського контролю за її діяльністю. Вона не є тим представницьким органом, який безпосередньо формують громадяни шляхом виборів, в її основі лежить меритократичний процес формування. Так, судді обираються на посади в результаті проходження професійного відбору, який має продемонструвати рівень їхньої фахової підготовки та доброчесності. Участь громадян у процесі обрання суддів у формі експертних груп з питань доброчесності може лише позитивно впливати на легітимність судової влади» [3, с.111].

Однак вагомо не тільки залучати громадськість, але й сформувати правову політику нагляду за дотриманням принципу доброчесності та етичної поведінки суддів. Знову ж таки іноземні науковці вказують, що «нагляд за діяльністю суддів є життєво важливим елементом у підтримці доброчесності та підзвітності судової влади». Окрім того вони вказують, що такий нагляд має включати як внутрішній нагляд (наприклад Верховний суд) та зовнішній наглядовий орган. Їх синергія між « є абсолютною передумовою для реалізації чистої, професійної та надійної судової системи». [4]

Отож актуалізація проблеми доброчесності суддів має вагоме значення для сучасного суспільства через необхідність вироблення цілісної правової політики та розроблення комплексу правових гарантій у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Harvey C.J. Can Courts in Nondemocracies Deter Election Fraud? De Jure Judicial Independence, Political Competition, and Election Integrity. *American Political Science Review*. 2022. №116(4). P. 1325-1339. doi:10.1017/S0003055422000090
2. Wibisana A. W. Developing the integrity of corruption crime judges: evidence in Indonesia. *International Journal of Research in Business and Social Science,* 2023. №12(9), P. 460-476.
3. Ковальчук В. Б. Громадський контроль за судовою владою та доброчесність суддів в Україні. Право України. 2025. № 6. С. 100-113. С. 111
4. Shadiq A. Sinergy of The Judicial Commission and The Supreme Court in an Effort to Realize Professional Supervision of Judges. *Golden Ratio of Law and Social* Policy Review, 2025. №4(2), P. 105–111. https://doi.org/10.52970/grlspr.v4i2.1680

Мелех Л. В.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗДІЙСНЕННІ СУДОЧИНСТВА

Після вступу України в Раду Європи було поставлено перелік завдань, що пов’язані з процесами забезпечення та встановлення відповідності державного законодавства та правової практики країни вимогам європейським стандартам щодо прав людини, також, стандартам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифікувавши цю Конвенцію, держава Україна надала згоду на обов’язковість її, та надала статус їй частини національного законодавства, що розпочало процеси імплементації цього міжнародного акту у національне законодавство.

Загальнонаціональна програма імплементації законодавства держави Україна законодавства Європейського Союзу, що була затвердженою Законом

України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [1, с.180].

На даний момент, пріоритетними напрямками зовнішньої політики України є зближення національного законодавства з міжнародними законодавствами, також щодо захисту прав і свобод людини. Також процес що адаптує національне законодавства до європейських стандартів постійно триває. Він включає створення відповідних інститутів та інші допоміжні заходи, потрібні для ефективності правозастосування та правотворення. Найбільшу в цьому роль має поширення застосування в національне судочинство рішень Європейського суду з прав людини, від котрих часто залежить дієва реалізація та правильне застосування інших норм правових актів.

В умовах тотальної трансформації суспільства юридична система України усе більш орієнтується на міжнародне право. Сьогоднішнє сприйняття зарубіжних міжнародних стандартів відбувається дякуючи європейській інтеграції, котре в міжнародному праві означає той рівень, до котрого правила міжнародних стандартів, незалежно щодо їх природи, приймаються та застосовуються внутрішньою правовою документацією, і не потрібно визначати, котрі міжнародні стандарти є нижчими чи вищими ніж національні правові принципи, а розглядаються як відповідність дотримання на національному рівні вимог передбачених міжнародними правовими зобов'язаннями, котрі були взяті державою через підписання міжнародного договору або приєднання до нього, шляхом запровадження чи виконання правил або тлумачення та застосування державним судом [2, с.12-14].

Реформа судів, також удосконалення судочинства, потребує підвищення національного рівня судової практики та її повсякденного спрямування на міжнародні правові норми, спрямовані щодо вдосконалення національної системи судів, покращення її ефективності, доступності та прозорості [3, с.21].

Міжнародні стандарти мають велике значення у судочинстві, тому що становлення як правової держави України неможливе без запровадження в судову практику принципів та норм міжнародного права а також міжнародних стандартів.

Визначальними міжнародними актами у цій сфері слід вважати: Загальну декларацію прав людини 1948 р., Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., Рекомендацію щодо ефективності впровадження Основних принципів щодо незалежності правосуддя прийняту 1989 р., Європейську Хартію про статус суддів прийняту 1998 р., Декларацію про «Верховенство права на національному та міжнародному рівнях»

постановлену 19 вересня 2012 р. 67-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН, Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 41/120 шодо «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» прийнятою 4 грудня 1966 р.

З метою контролю щодо дотриманням основоположних свобод та прав людини було утворена установа, що являється постійним міжнародним судовим органом, а саме Європейський суд з прав людини.

Фактично, правові підстави щодо застосування цієї Конвенції та рішень Європейського Суду національними судами є простими та зрозумілими, але, практика вносить свої зміни. Минулими роками, рідко було так, що суддя під час розгляду певної справи зсилався на окреме рішення Суду за своєю ініціативою. В основному посилалась на практику Суду та на Конвенцію саме зацікавлена сторона додавала до своїх пояснень по суті справи спору, і в майбутньому така ссилка могла відобразитись у конкретному рішенні суду в справі.

Переважно, зацікавлена сторона являлась іноземною особою, яка в процесі розглядання справи українським судом, при наявності сумнівів в неупередженості суду, передбачала можливість перенесення розгляду спору на міжнародний рівень, також через подання конкретної скарги до Європейського Суду.

Тепер, частіше трапляються випадки, що судді у своїх рішеннях у певних справах зсилаються на рішення Європейського Суду за своєю ініціативою, незважаючи на те, що могли не бути такі посилання на практику Суду та Конвенцію у своїх поясненнях, якими сторона справи обгрунтувала свою позицію у конкретній справі [4].

В процесі застосування судом України Конвенції та практики Європейського Суду потрібно наголосити на інформаційному листі Вищого суду України "Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юрисдикцію та практику Європейського суду з прав людини" від 22 квітня 2016 року № 01-06/1444/16.

Також окрім практики Європейського Суду, котра визнається джерелом права, в статті 1 вищевказаного Закону України віднесено ще практику Європейської комісії з прав людини [5].

На прохання народних депутатів що містилось у клопотанні щодо дачі офіційного тлумачення статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якої суди під час розглядання справи повинні застосовувати практику Європейського Суду як джерела права, Конституційний суд відмовив відкрити конституційне

провадження унаслідок недостатності правового обгрунтування фактичної необхідності у офіційних тлумаченнях вказаних положень [6, ст.78].

Акти Європейського Суду по конкретних справах в силу дії Конвенції є обов'язковими тільки для держави котра є відповідачем, але інші держави учасниці переважно також добровільно погоджуються з ними під час правозастосовчої практики та переглядання національного законодавства для того, щоб уникнути в майбутньому порушень Конвенції.

Список використаних джерел:

1. Ніколенко Л. М. Реалізація основних принципів судочинства при перегляді судових актів. *Часопис Київського університету права.* 2013. № 1. С. 174-180.
2. Мелех Л.В.. Господарський процес: підручник. Л.: ЛьвДУВС, 2021. 226 с.
3. Кубко Е. Б. Міжнародно-правові стандарти в судочинстві (методологічні питання). *Право України*. 2011. N6. С. 21-28.
4. Шенк О. Специфіка застосування положень Конвенції та рішень ЄСПЛ господарськими судами України . *Юрист & Закон*: електрон. видання 31 серпня 2017. №32. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:gSqJ5MCfzakJ:www.cms-lawnow.com/~/media/lawnow/pdfs/olga%2520shenk_ article_ ukraine%2520cms_2017_ukr.pdf+&cd=1&h l=uk&ct=clnk&gl=ua
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV (із змінами і доповненнями). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/3477-15.
6. Ухвала Конституційного суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 29 Конституції України, ч. 5 ст. 156, ч. 3 ст. 165, п. 4 ч. 1 ст. 237, ч. 2 ст. 245, п. 2 ч. 1 ст. 253 Кримінально-процесуального кодексу України, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 28 березня 2012 р. Вісник Конституційного суду України. 2012. № 3., Ст. 78.

Мельник Я.Я.
доктор юридичних наук
старший науковий співробітник
відділу дослідження проблем правотворчості
та адаптації законодавства України
до права ЄС
(Інститут правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії наук України)

«П'ЯТИЙ ЕЛЕМЕНТ» ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розвиток приватного права обумовлюється стрімкими адаптаційними та євроінтеграційними процесами, що зумовлює наближення законодавства України до права ЄС.

Уявляється, що на цьому тлі виникають певні проблеми й внутрішнього характеру розвитку правової доктрини приватного права. Адже не тільки євроінтеграційний процес є одним із чинників/ стовпів/ до трансформації системи права, але й сучасні виклики розвитку правової доктрини зокрема. Адже з'являються нові галузі права, сфери регулювання приватно-правових відносин у царині ШІ, скасування ГК України, ну і звісно появи на треку юриспруденції такої специфічної галузі права як соціальне право.

Згідно енциклопедичної довідки, соціальне право є самостійним структурним утворенням, на рівні з такими правовими структурами, як приватне і публічне право. Водночас, до переліку галузей права, які становлять соціальне право пропонується відносити: право соціального забезпечення, трудове право, екологічне право, земельне право, медичне право, освітянське право, житлове право [1, с.707]. Очевидно, що у перелічених галузях права деякі норми та інститути беруть свій початок, власне, основа закладена саме в цивільному праві (зокрема в основному акті цивільного права – ЦК України). Зокрема, Цивільний кодекс України закріплює право власності на житло (житлове право – ст.ст.379 – 385 ЦК України), право власності на землю (земельне право – ст.ст.373 – 378 ЦК України). Проте не зовсім «цивілістичними» видаються такі права, а, навпаки соціальними, як от: «розпоряджання особистими паперами» (ст.304 ЦК України); «право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів» (ст.305 ЦК України); «право на таємницю кореспонденції» (ст.306 ЦК України); «Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок» (ст.307 ЦК України); «право на

свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості» (ст.309 ЦК України); «право на місце проживання» (ст.31 0 ЦК України); «право на вибір роду занять» (ст.312 ЦК України); «право на свободу пересування» (ст.313 ЦК України); тощо [2].

Соціальними правами є права людини, необхідні для повноцінної участі її в житі людини., вони стосуються того, як люди спільно живуть і працюють, а також виходячи із основних життєвих потреб [1, с.783].

Отже, важко на сьогодні розмежувати питання цивільного права та питання соціального права в контексті таких специфічних уявлень про право яку «права, які забезпечують соціальне буття фізичної особи» (Книга 3 ЦК України).

Цивільний кодекс України після його рекодифікації зазнав сучасних змін та оновлення. Це стосувалося питань врегулювання господарсько-правової діяльності. Однак, деякі Книги ЦК України не зазнали змін, та й в принципі, навряд чи зазнають з огляду на сталість особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи [2].

Деякі дослідники-практики проблем цивілістики стверджують, що сучасний ЦК України зазнав мілітаризації. Інші, вказують на те, що відбувається його європеїзації, а ще інші, що він набуває сучасних форм цифровіїзації в контексті регулювання ним приватно-правових відносин. Натомість, питання «соціалізації» ЦК України залишається не визначеним, а самі відносини соціально-правового характеру не врегульованими, зокрема стосовно:

- не врегулювано питання предмету і методу цивільного права по відношенню до соціальних прав;
- не виокремлено частини соціальних наслідків стосовно деліктних правовідносин; прокастинації, асоціалізації, соціальної ізоляції, обмеження соціальних прав, тощо в межах врегулювання цивільно-правових відносин;
- не врегулювання питання соціальної безпеки в наслідок регулювання цивільно-правових відносин в цивільному праві;
- не врегулювано питання особливостей договірних зобов’язань із людьми, які опинилися в складних життєвих обставин в наслідок настання деліктних зобов’язань;
- не вирішено питань закріплення в ЦК України значної частини норм, які визначають ті чи інші соціальні права – питання житла як соціального блага/соціального житла, тощо.

Висновки. Таким чином, в межах наявних проблем приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні, варто провести належний правовий моніторинг норм та положень Цивільного кодексу України на предмет

врегулювання соціальних прав. Це надасть можливість більш чітко сформувати структуру цивільного законодавства, виключити невластиві для приватного права норми, які покликані регулювати суто цивільні правовідносини, а, з іншого боку, створить передумови для належного місця соціальних прав в цивільно-правовому регулюванню.

Список використаної літератури:

1. Велика українська енциклопедія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення / редкол.: М. І. Іншин (голова), О. М. Ярошенко (заступник голови), Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишенва, Н. М. Вапнярчук. 2020. 912 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 15.10.2025).

Михайлів М. О.
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри
цивільного права та процесу
(Львівський національний
університет імені Івана Франка)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІНИ ПРІЗВИЩА ДИТИНИ

Право на зміну прізвища дитини є різновидом права на зміну імені фізичної особи та належить до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Відповідно до ст. 6 СК України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [7]. Здійснення права на зміну прізвища дитини залежить від багатьох чинників, зокрема: вільного волевиявлення, власного розсуду, віку фізичної особи, обсягу цивільної дієздатності тощо. Межі здійснення права на зміну прізвища дитини визначаються ЦК України [8], СК України [7], Законом України від 01 липня 2010 року №2398-VI «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [4], постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 року №915 «Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи» [5], наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року №96/5 «Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання» [6].

Відповідно до ч. 1 ст. 295 ЦК України право на власний розсуд змінити своє прізвище, ім’я чи по батькові має лише та фізична особа, яка досягла

шістнадцяти років [8]. Це означає, що фізична особа, якій виповнилося шістнадцять років вправі вільно, на власний розсуд прийняти рішення про необхідність зміни свого прізвища, обрати інше прізвище та, як наслідок, звернутися особисто у письмовій формі із заявою про зміну прізвища до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем її проживання, а якщо така особа проживає за кордоном – в дипломатичне представництво або консульську установу України, в якій вона перебуває на постійному консульському обліку. Рішення про надання дозволу на зміну прізвища дитини або відмову в його наданні приймає відділ державної реєстрації актів цивільного стану, а якщо дитина громадянин України проживає за кордоном – дипломатичне представництво або консульська установа. Як наслідок, у випадку прийняття позитивного рішення, ними провадиться і державна реєстрація зміни прізвища дитини. З огляду на це, дитина, яка досягла шістнадцяти років наділена лише правом на власний розсуд ініціювати зміну прізвища в спосіб подання заяви про його зміну до компетентного органу держави.

Відповідно до частин 2 та 3 ст. 295 ЦК України правом на зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) наділені також і фізичні особи, які досягли чотирнадцяти років [8]. Проте, на відміну від фізичних осіб, які досягли шістнадцяти років, вони самостійно на власний розсуд змінити своє ім’я не можуть. Таке право вони можуть здійснити лише за згодою батьків, піклувальника або у випадках визначених законодавством за згодою одного з батьків. Тому для зміни прізвища дитини, яка досягла чотирнадцятирічного віку, разом з відповідною заявою до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем їх проживання (у дипломатичне представництво або консульську установу у випадку, якщо вони проживають за кордоном) подається заява в письмовій формі батьків (піклувальника або у випадках визначених законодавством одного з батьків) про надання згоди на зміну прізвища.

У випадку, якщо над фізичною особою, яка досягла чотирнадцяти років, встановлено піклування, зміна її прізвища може здійснюватися лише за згодою піклувальника.

За згодою одного з батьків, дитина, яка досягла чотирнадцяти років, має право змінити своє прізвище лише у таких випадках: якщо другий з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним, визнаний недієздатним; якщо другий з батьків позбавлений батьківських прав стосовно цієї дитини; якщо відомості про батька (матір) дитини виключено з актового запису про її народження; якщо відомості про

чоловіка як батька дитини внесені до актового запису про її народження за заявою матері.

Варто також звернути увагу і на певні суперечності між положеннями частин 2, 3 ст. 295 ЦК України та частин 2, 3, 4 ст. 149 СК України. Так, виходячи зі змісту частин 2, 3 ст. 295 ЦК України, фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право за згодою батьків або у випадках визначених законом за згодою одного з батьків змінити як своє прізвище, ім'я, так і по батькові. Проте в частинах 2, 3, 4 ст. 149 СК України закріплено, що дитина, яка досягла чотирнадцяти років, має право за згодою батьків або у випадках визначених законом за згодою одного з батьків змінити лише своє по батькові, що як наслідок призводить до звуження меж здійснення права на зміну імені фізичної особи визначених ст. 295 ЦК України. Як наслідок таку неузгодженість необхідно усунути в спосіб приведення положень ст. 149 СК України у відповідність із положеннями ст. 295 ЦК України. На практиці у випадку виникнення спору щодо зміни імені дитини, судам необхідно застосовувати не ст. 149 СК України, а положення ст. 295 ЦК України, як спеціальну норму у сфері регулювання особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, що підлягає субсидіарному застосуванню й до сімейних відносин відповідно до ст. 8 СК України.

На зміну прізвища дитини може впливати і зміна прізвища обома батьками або у випадках визначеним законом одним із батьків. Так, відповідно до ст. 148 СК України, у разі зміни прізвища обома батьками змінюється прізвище дитини, яка не досягла семи років, а у випадку, коли дитина досягла семирічного віку на таку зміну необхідна обов'язкова згода дитини. У разі зміни прізвища одного з батьків прізвище дитини може бути змінене за згодою обох батьків та за згодою дитини, яка досягла семи років. За заявою батьків або одного з них, якщо другий помер, оголошений померлим, визнаний недієздатним або безвісно відсутнім, дитині, яка не досягла чотирнадцяти років та якій при реєстрації народження присвоєне прізвище одного з батьків, може бути змінено прізвище на прізвище другого з батьків [7]. Зміна прізвища дитини відбувається за заявою батьків у порядку визначеному п. 2.16.20 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року №96/5 [6], зокрема, за наявності заяви обох батьків про зміну прізвища дитини в разі зміни прізвища одного з них, а також за згодою дитини, яка досягла семи років, прізвище дитини змінюється в актовому записі про народження.

У разі заперечення одним із батьків щодо зміни прізвища дитини спір між ними щодо такої зміни може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. При вирішенні спору беруться до уваги виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини, а також інші обставини, які засвідчують відповідність зміни прізвища інтересам дитини.

Так, Верховний Суд висловив позицію, що під час вирішення судами справ щодо зміни імені дитини на перше місце повинні ставитися «якнайкращі інтереси дитини», оцінка яких включає в себе знаходження балансу між усіма елементами, необхідними для прийняття рішення, а саме зміна прізвища дитини має відповідати її інтересам, психологічному та гармонійному розвитку. При вирішенні такого спору повинні братися до уваги виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини, а також інші обставини, які засвідчують відповідність зміни прізвища інтересам дитини [2]. В іншому правовому висновку Верховний Суд звертає увагу, що ненадання позивачем належних та допустимих доказів на підтвердження факту того, що відповідач свідомо та умисно не піклується про фізичний і духовний розвиток дітей, їх навчання та виховання, не навідується до дітей та матеріально їх не забезпечує може бути підставою для відмови в позові про зміну прізвища дітей. Часті зміни прізвищ малолітніх дітей через конфлікт між батьками може бути розцінено судом як нехтування інтересами дітей, їх поступовим духовним та психологічним розвитком [3].

Серед підстав зміни прізвища дитини закон визначає усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування відповідно до закону. Особливості зміни прізвища дитини, яка усиновлена визначаються ст. 231 СК України. Зокрема, якщо усиновлювачами є одночасно жінка та чоловік і якщо вони записуються батьками дитини, то відповідно змінюються прізвище та по батькові дитини. У разі визнання за рішенням суду усиновлення недійсним в порядку і на умовах визначених ст. 236 СК України чи відбувається його скасування в порядку і на умовах визначених ст. 238 СК України прізвище дитини, яке вона мала до усиновлення відновлюється (ст. ст. 237, 239 СК України). За бажанням дитини вона має право надалі іменуватися прізвищем, яке вона одержала у зв'язку з усиновленням. Орган державної реєстрації актів цивільного стану на підставі рішення суду про скасування усиновлення або визнання його недійсним вносить відповідні зміни до актового запису про народження дитини (ст. 241 СК України). Враховуючи тривалий розгляд судами справи про усиновлення та внесення відповідних зміни в актовий запис про народження дитини, Верховний Суд зазначив, що інтересам дитини не буде відповідати чергова зміна прізвища та по батькові, оскільки постійні зміни у

персональних даних можуть бути причиною психологічної травми у дитини, нерозуміння поведінки дорослих, які час від часу називають її іншим прізвищем та по батькові [1].

Зміна прізвища дитини реєструється державним органом реєстрації актів цивільного стану. Механізм прийняття та розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичних осіб – громадян України визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 року № 915 «Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи».

Підсумовуючи, слід зазначити, що належне правове регулювання зміни прізвища дитини сприятиме забезпеченню її якнайкращих інтересів, а також мінімізації судових спорів.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 01.06.2022 року у справі №759/9639/18 (провадження № 61-1599св22) URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104690568
2. Постанова Верховного Суду від 02.08.2019 року у справі № 607/13952/17 (провадження № 61-36154св18) URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482460
3. Постанова Верховного Суду від 20.11.2019 року у справі № 599/596/17 (провадження № 61-26873св18) URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86103613
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 липня 2010 року №2398-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text
5. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 року № 915 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/915-2007-%D0%BF#Text
6. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року № 96/5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text
7. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

Миць О. Є.
аспірантка кафедри
цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

КОЛІЗІЇ ТА ПРОГАЛИНИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

Страхування професійної відповідальності нотаріуса становить особливий інститут цивільного права, що покликаний забезпечити захист майнових інтересів осіб, які можуть постраждати від помилок чи неправомірних дій нотаріуса при вчиненні нотаріальних дій [1, с. 89]. Законодавче регулювання цього виду страхування характеризується наявністю численних недоліків, що створює труднощі як для страхових компаній, так і для самих нотаріусів та їхніх клієнтів [2, с. 45]. Актуальність дослідження колізій та прогалин у правовому регулюванні зумовлена необхідністю вдосконалення механізму страхового захисту у нотаріальній сфері [3, с. 213].

Однією з основних колізій є невідповідність між нормами Закону України «Про нотаріат» та положеннями Цивільного кодексу України щодо визначення страхового випадку у договорі страхування професійної відповідальності нотаріуса [4]; [5]. Страховий випадок у даному контексті визначається як подія, передбачена договором страхування, з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити страхову виплату потерпілій особі або нотаріусу [2, с. 52]. Законодавство не містить єдиного підходу до того, чи вважається страховим випадком факт вчинення нотаріусом помилки, чи момент виявлення збитків потерпілою особою, що створює підґрунтя для різного тлумачення умов договору [1, с. 94]. Така правова невизначеність особливо гостро проявляється у судовій практиці, де страхові компанії намагаються уникнути виплат, посилаючись на неналежне документальне оформлення або несвоєчасне повідомлення про настання страхового випадку [6, с. 127].

Суттєвою прогалиною є відсутність законодавчого визначення розміру мінімальної страхової суми, яка має бути достатньою для покриття можливих збитків від діяльності нотаріуса [7, с. 41]. Страхова сума являє собою грошову суму, в межах якої страховик зобов'язаний здійснити виплату при настанні страхового випадку, і вона є основним економічним параметром договору страхування [2, с. 67]. Існуючі нормативні акти встановлюють лише загальні

вимоги щодо обов'язковості страхування, але не визначають мінімальний поріг страхового покриття, що дозволяє нотаріусам укладати договори з мінімальними страховими сумами, недостатніми для реального відшкодування збитків [1, с. 102]. Це створює ситуацію, коли формально виконавши вимогу закону про страхування, нотаріус фактично не забезпечує належного захисту інтересів потерпілих осіб, а різниця між завданими збитками та страховим відшкодуванням залишається непокритою [6, с. 145].

Колізійною є також проблема визначення періоду дії страхового захисту та його співвідношення з моментом виявлення шкоди, завданої діями нотаріуса [1, с. 118]. Принцип ретроактивності у страхуванні професійної відповідальності передбачає можливість покриття збитків від помилок, вчинених до укладення договору страхування, але виявлених вже після його укладення [2, с. 78]. Українське законодавство не містить чітких положень щодо того, чи поширюється дія договору страхування на претензії, заявлені після закінчення строку його дії, але пов'язані з подіями, що мали місце в період дії договору [7, с. 48]. Така правова невизначеність особливо проблематична для нотаріусів, які припиняють свою діяльність, оскільки претензії можуть бути пред'явлені через роки після вчинення нотаріальної дії, коли договір страхування вже не діє [3, с. 214].

Прогалиною законодавства є недостатнє регулювання процедури врегулювання страхових випадків та взаємодії між страховиком, нотаріусом та потерпілою особою [6, с. 156]. Процедура врегулювання страхового випадку включає сукупність послідовних дій з повідомлення про страховий випадок, оцінки збитків, визначення обґрунтованості претензій та здійснення страхової виплати [2, с. 89]. Законодавство не встановлює чітких строків розгляду претензій, порядку залучення експертів для оцінки професійної помилки нотаріуса та механізму захисту інтересів потерпілої особи в разі необґрунтованої відмови страховика у виплаті [1, с. 134]. Це призводить до затягування процесу відшкодування збитків, додаткових судових витрат та порушення прав осіб, які постраждали від неправомірних дій нотаріуса [7, с. 55].

Окремої уваги потребує проблема регресних вимог страховика до нотаріуса після здійснення страхової виплати потерпілій особі. Право регресу являє собою право страховика, який здійснив страхову виплату, вимагати від особи, відповідальної за завдану шкоду, повернення виплаченої суми у випадках, передбачених законом або договором [2, с. 95]. Цивільний кодекс України та спеціальне законодавство про страхування не містять вичерпного переліку підстав для пред'явлення регресних вимог до нотаріуса, що створює можливості

для зловживань з боку страхових компаній [6, с. 167]. Нечітке законодавче регулювання цього питання призводить до конфліктів між страховиками та нотаріусами, оскільки страхові компанії намагаються максимально розширити перелік випадків, коли можливе пред'явлення регресу, фактично перетворюючи страхування з захисного механізму на формальну вимогу закону [1, с. 145].

Виявлені колізії та прогалини цивільно-правового регулювання договору страхування професійної відповідальності нотаріуса свідчать про необхідність комплексного вдосконалення законодавства у цій сфері [2, с. 112]. Усунення правових неузгодженостей можливе шляхом прийняття спеціального нормативного акта, який би детально врегулював усі аспекти страхування професійної відповідальності нотаріусів, включаючи мінімальні розміри страхових сум, чіткі критерії страхових випадків та процедури врегулювання претензій [1, с. 167]. Такий акт має базуватися на балансі інтересів усіх учасників страхових правовідносин – нотаріусів, страхових компаній та потенційних потерпілих осіб [8, с. 95].

Ефективне правове регулювання страхування професійної відповідальності нотаріусів є необхідною передумовою забезпечення стабільності цивільного обороту та захисту прав учасників нотаріальних дій [2, с. 124]. Усунення виявлених колізій та прогалин сприятиме підвищенню довіри до інституту нотаріату, зміцненню правової визначеності у відносинах між нотаріусами, страховими компаніями та їхніми клієнтами [1, с. 178]. Тільки за умови комплексного підходу до вдосконалення законодавства можна досягти створення дійсно ефективної системи страхового захисту у сфері нотаріальної діяльності, яка відповідатиме сучасним вимогам та міжнародним стандартам.

Список використаних джерел:

1. Ковалівський Б. Страхування професійної відповідальності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2017. 227 с. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/24228/1/96.PDF (дата звернення: 20.10.2025).
2. Страхове право : навч.-метод. посіб. / за ред. Є. О. Харитонова, В. О. Токаревої. Одеса : Фенікс, 2022. 136 с. URL: https://hdl.handle.net/11300/25155 (дата звернення: 20.10.2025).
3. Маржина А. А. Сучасний стан правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2021. Вип. 67. С. 212–216. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/11/46.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
4. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12 (дата звернення: 20.10.2025).

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.10.2025).
6. Юридична відповідальність приватного нотаріуса : монографія. Дніпро : ДДУВС, 2024. 248 с. URL: https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/86eade5c-5842-4842-884a-360c600dd5c6/content (дата звернення: 20.10.2025).
7. Аналіз регулювання сфери обов'язкового страхування : аналітичний звіт. Київ : BRDO, 2024. 89 с. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/ZK-Analiz-regulyuvannya-sfery-obovyazkovogo-strahuvannya.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
8. Єрмоленко-Князєва Л. С., Чумак О. О. Цивільне право : методичні вказівки до практичних занять. Харків : УДФСУ, 2020. 156 с. URL: https://dspace.usfa.edu.ua/handle/123456789/1071 (дата звернення: 20.10.2025).

Музичук М.В.
аспірант
(*ВЗО «Університет економіки та права «КРОК»*)

ОНОВЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

В умовах воєнних дій питання правового статусу осіб з інвалідністю має пріоритетне значення.

За аналітичною інформацією Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, яка увійшла в Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 р., прийняту Кабінетом Міністрів України 30 вересня 2024 року, в частині опису проблем, які зумовили прийняття Стратегії і нормативно-правових актів, що діють у сфері демографічного розвитку України, чисельність населення України на територіях, де органи державної влади здійснюють повноваження в повному обсязі, в липні 2024 р. складала 31,3 млн осіб, тож питома вага українців з інвалідністю працездатного віку сягає 8,9%. [2]

Серед набору пріоритетних цілей, які були визначені як Програма Кабінету Міністрів України – ціль 3.1 [1]. Вона передбачає законодавчо закріплене прагнення Уряду України, щоб кожна людина з інвалідністю, яка може та хоче працювати, мала для цього всі можливості. Показниками ефективності досягнення відповідної мети визначено: збільшення кількості працевлаштованих до 40% від усіх осіб з інвалідністю, що є працездатними та підприємців – осіб з інвалідністю до 20% від загальної чисельності цієї категорії, а також кількості соціальних підприємств до 10% від усіх підприємств.

Окремо зроблено акцент на потребі у зменшенні різниці між середніми показниками заробітної плати осіб із інвалідністю та осіб без інвалідності за однаковими спеціальностями [3].

Ми позитивно оцінюємо зміни чинного законодавства, які вже давно назрівали щодо гарантування права на гідний рівень життя та права на працю осіб з інвалідністю. Першочергово це стосується Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на працю» [3], що унормовує багато проблемних аспектів що стосується гарантування права на працю, освіту, громадську активність тощо.

Такі зміни вже давно назрівали. Як вказував А.Полянський, «досягнення показників ефективного працевлаштування осіб з інвалідністю потребує кардинального реформування чинних підходів та механізмів, зокрема й внесення змін до соціального та трудового законодавства щодо якісного поєднання залучення таких осіб до трудової діяльності та отримання ними супутніх соціальних послуг» [4].

Позитивно оцінюємо запропоновані нормотворцем удосконалення.

Зокрема, зміни стосувалися адаптування термінопонять до міжнародних та європейських стандартів, а також така лінгвістична визначеність сприятиме належному тлумаченню усієї політики у сфері правового статусу осіб з інвалідністю. Зокрема тлумачення набули такі поняття як «особа з інвалідністю», «робоче місце особи з інвалідністю», «внесок на підтримку працевлаштування осіб з інвалідністю», «середньооблікова кількість штатних працівників облікового складу, середньооблікова кількість штатних працівників, «розумне пристосування», «дискримінація за ознакою інвалідності» тощо.

Вагомо розуміти, що декларування прав людини в правовій, демократичній державі має супроводжуватися широким комплексом їх гарантування, бо в протилежному випадку такі права є тільки декларативними гаслами, що не тягнуть належного унормування правового статусу. Особливо вказане вагоме для груп осіб, які можуть бути дискриміновані або потребують особливого соціального захисту та громадської уваги. Тому особливо позитивно оцінюємо розширення гарантій працевлаштування для осіб з інвалідністю шляхом субординованого обов'язку роботодавця створення робочого місця для особи з інвалідністю. Адаптація робочого місця під потреби осіб з інвалідністю має пріоритетне значення для гарантування права на пряю цієї категорії осіб.

Вагомо, що Закон має комплексний хзарактер регулюючи не тільки право на пряцю, але й суміжні сфери освіти, соціального забезпечення, презентування

інтересів осіб з інвалідністю на рівні громадських, профспілкових організацій тощо.

Проте вагомим фактором є адаптування та реальне виконання прогресивних норм у практику трудових та соціальних відносин. Оцінювати наслідки поки ще передчасно, але беззаперечним є факт суспільство повинно уважно стежити за ефективністю впровадження новітніх реформ.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на працю: закон України від 15.01.2025 № 4219-IX *Відомості Верховної Ради*. 2025. №№ 30-31. ст.100.
2. Безпалько О. В., Гринюк Ю. М., Грищенко А. В. Навігатор інклюзії: економіка праці та проблеми працевлаштування людей з інвалідністю. *Наукові праці НУХТ*, 2025. №31(3). С. 106—118. DOI: 10.24263/2225-2924- 2025-31-3-9
3. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : постанова Верховної Ради України від 4 жовтня 2019 р. № 188-XI. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20#Text.
4. Полянський А. П. Щодо працевлаштування осіб з інвалідністю. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2024. № (5). С. 379-384.

ОНИСЬКІВ Б.П.
в.о. начальника відділу добору,
оцінки та розвитку людського капіталу Управління персоналом
(Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Трансформація трудових відносин в умовах воєнного стану стала одним із ключових процесів правового розвитку сучасної України. У зв’язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України [1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в Україні було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [3].

Воєнний стан привів до суттєвого перегляду усталених підходів до організації праці, функціонування підприємств, установ, організацій та гарантування прав працівників. Трудова сфера стала однією з найбільш динамічних щодо змін, оскільки саме вона забезпечує життєздатність економіки,

соціальну стабільність та можливість відновлення держави як у період бойових дій, так і в післявоєнній перспективі.

Першочергові трансформації були пов’язані з необхідністю швидкої адаптації правового регулювання праці до умов війни. Прийнятий у березні 2022 року

Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) [4] став основою для тимчасової, але надзвичайно важливої моделі гнучкого регулювання трудових відносин. Його норми дозволили роботодавцям швидше реагувати на загрози, пов’язані з веденням бойових дій, переміщенням працівників, нестачею ресурсів, руйнуванням виробничих об’єктів та логістики.

Одним із ключових напрямів трансформації стало стрімке поширення дистанційної та надомної роботи. Якщо до війни дистанційна праця розглядалася як виняток, то згодом стала основною формою зайнятості для значної частини працівників – державних службовців, офісного персоналу, ІТ-сектора, закладів освіти тощо.

Передбачели можливість запровадження дистанційної або надомної роботи за наказом (розпорядженням) роботодавця без укладання письмового трудового договору, допускається збільшення тривалості робочого часу: для нормального робочого часу – до 60 годин на тиждень, а для скороченого – до 40 годин. Крім того, відбулися зміни у регулюванні відпусток, а саме обмеження тривалості щорічної відпустки до 24 календарних днів, а також роботодавець може відмовити у наданні будь-якого виду відпустки для працівників, залучених до роботи на об’єктах критичної інфраструктури [5, с. 102-103].

Поширення нових форм зайнятості супроводжувалося і появою інституту призупинення дії трудового договору. Це нововведення дозволило уникнути масових звільнень у випадках, коли підприємства тимчасово не могли забезпечити роботою працівників. Хоча механізм має низку прогалин, зокрема щодо компенсацій та строків дії призупинення, він став важливим інструментом збереження персоналу. Правова природа цього інституту спричинила значні наукові дискусії, оскільки він фактично змінює характер традиційного трудового договору та вводить особливий режим відповідальності держави-агресора, що має більше декларативний, ніж практичний характер.

Зі змісту статті 13 Закону можна виокремити такі ознаки призупинення дії трудового договору: 1) запроваджується за умови виключення можливості надання та виконання роботи; 2) носить тимчасовий характер; 3) не тягне за собою припинення трудових відносин [4].

Отже, головною умовою призупинення дії трудового договору є відсутність можливості надання роботодавцем та виконання працівником відповідної роботи. Водночас, така умова має занадто загальний характер та може широко трактуватися сторонами трудового договору. Як наслідок, у разі виникнення трудового спору, відсутність визначення самим законодавцем чітких вимог до обґрунтованості наказу перекладає обов'язок доказування щодо законності призупинення
дії трудового договору на сторін трудового договору та підлягає оцінці в кожному конкретному випадку з огляду на фактичні обставини справи [6, с. 182].

Для трудових відносин важливим викликом стала необхідність гармонізації із правом Європейського Союзу (далі – ЄС). Україна, рухаючись шляхом інтеграції до ЄС, повинна оновити трудове законодавство відповідно до директив і стандартів ЄС, зокрема щодо рівності можливостей, охорони праці, захисту персональних даних, гнучких форм зайнятості, колективних прав працівників. Війна зробила цей процес складнішим, але одночасно прискорила реформування. Законопроєкти про модернізацію трудового кодексу, спрощення трудових договорів, впровадження нових моделей зайнятості (гіг-контракти, платформи праці) стали частиною ширших зусиль щодо оновлення трудового права.

Трансформація трудових відносин в умовах війни демонструє, що робоча сила є одним із найвразливіших ресурсів держави, проте саме вона забезпечує основу для повоєнного відновлення. Тому модернізація трудового законодавства повинна зосереджуватися не лише на тимчасових інструментах, але й на довгострокових стратегіях – підвищенні гнучкості ринку праці, зміцненні гарантій працівників, розвитку системи безперервної освіти, створенні умов для повернення мігрантів та реінтеграції ветеранів. Після війни суспільство зіткнеться з масштабними завданнями, від відбудови підприємств до відновлення людського капіталу, і трудове право відіграватиме ключову роль у формуванні справедливої та ефективної системи зайнятості.

Водночас важливим аспектом трансформації трудових відносин в умовах війни стала поява абсолютно нових, раніше не характерних для українського ринку праці явищ та практик. Одним із таких феноменів є формування культури так званої «резилієнтної праці» – моделі поведінки працівників і роботодавців, що передбачає здатність підтримувати робочий процес навіть за умов постійних стресових факторів, небезпеки та нестачі ресурсів. Цей феномен уже досліджується у працях сучасних соціологів праці, які зазначають, що українські

працівники продемонстрували унікальну адаптивність у кризових обставинах, що не має аналогів у Європі останніх десятиліть.

Новікова О.Ф. та Азьмук Н.А, пропонують резільєнтність соціально-трудової сфери розглядати як сукупну здатність екосистеми та її підсистем відновлюватися після дії стресового чинника, адаптуватися до нових умов діяльності через покращення характеристик структурних елементів та взаємодії між суб'єктами соціально-трудових відносин та взаємодії людина – машина [6, с. 8].

Резільєнтність національного ринку праці до запровадження воєнного стану в країні характеризувалася загрозливою демографічною ситуацією, низькою якістю трудового життя, складністю ведення бізнесу, ускладненим доступом до фінансових ресурсів, низьким рівнем кібербезпеки, незадовільною інституційною спроможністю, недостатнім забезпеченням соціальних гарантій. За експертними оцінками найбільшими загрозами ринку праці у період воєнного стану є: скорочення кількості працездатної робочої сили, дефіцит технічного персоналу, тіньова зайнятість, зростання кількості осіб, які належать до вразливих категорій [7, с. 8-9].

Також змінився підхід до психологічної безпеки працівників. Бойові дії, тривалі повітряні тривоги, втрати та вимушені переїзди спричинили появу нової управлінської практики – корпоративної психологічної підтримки. Підприємства почали впроваджувати короткі «психологічні інструктажі», консультації з кризовими психологами, гнучкі політики відпусток для зниження професійного вигорання. Уперше в історії українського трудового права питання ментального здоров'я працівників набуло не рекомендаційного, а фактично обов'язкового характеру, оскільки від психологічної стійкості персоналу залежить безперервність роботи підприємств в умовах загрози.

Унікальною є й тенденція до активізації горизонтальних трудових зв'язків. У період війни багато компаній вимушено об'єднали свої ресурси для продовження діяльності: спільно використовують офіси, генератори, укриття, транспорт.

Це стало поштовхом до формування колективних міжроботодавчих домовленостей, які раніше в українському трудовому праві майже не зустрічалися. Такі моделі співпраці є ознакою нової економічної солідарності та можуть стати основою для розвитку сучасних форм соціального партнерства у майбутньому.

Особливої уваги заслуговує питання «видимого» та «невидимого» трудового внеску в умовах війни. Значна частина працівників, особливо жінки,

змушені поєднувати дистанційну роботу з доглядом за дітьми, літніми людьми, веденням побуту в умовах нестабільного електропостачання. Відтак постає дискусія
про визнання цієї «подвійної праці» при формуванні політик гнучкої зайнятості. Деякі міжнародні організації вже рекомендують державам включати ці аспекти у стратегії трудової реінтеграції населення після воєнних криз.

Не менш важливим є зростання ролі трудових прав як складової національної безпеки. Стабільний ринок праці, наявність робочих місць, соціальний захист і впорядковані трудові відносини стають не лише економічними, але й безпековими факторами, оскільки від них залежить здатність держави протистояти загрозам і забезпечувати стійкість суспільства. Це формує нову доктрину трудової політики України, яка поєднує економічні, соціальні та оборонні аспекти і вимагає міжсекторального підходу до регулювання сфери праці.

Унікальним результатом трансформації трудових відносин в умовах війни стало також переосмислення ролі працівника в економічному відновленні держави. З огляду на майбутню повоєнну відбудову, працівник розглядається не лише як виконавець трудових функцій, але як активний учасник процесу відновлення, носій інноваційного потенціалу та ключовий елемент людського капіталу. Це посилює необхідність формування сучасної системи розвитку кваліфікацій, стимулювання професійного зростання, інвестицій у людський потенціал та залучення працівників до стратегічного планування підприємств.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що трансформація трудових відносин в умовах воєнного стану стала не лише вимушеним правовим явищем, а й важливим етапом еволюції українського трудового законодавства. Вона продемонструвала необхідність переходу від жорстких радянських моделей до сучасної системи, здатної оперативно реагувати на кризи, підтримувати гідні умови праці та забезпечувати баланс інтересів працівників і роботодавців. Отриманий досвід має стати основою для формування нової парадигми трудового права України – більш гнучкої, європейсько орієнтованої та стійкої до викликів майбутнього.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 26 листопада 2025 року).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 26 листопада 2025 року).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text.
5. Аніщук В.В., Шубала Д.О. Особливості правового регулювання дистанційної та надомної роботи в умовах війни. Серія ПРАВО. Випуск 89: частина 2. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. С. 98-103. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/336065/324834
6. Швець Д.Ю. Призупинення дії трудового договору: недоліки та шляхи вдосконалення. Особливості реалізації прав у сфері праці та соціального захисту в умовах воєнного стану: Матеріали Круглого столу (12 травня 2022 року) за заг. ред. д.ю.н., проф. П.Д. Пилипенка (голова), д.ю.н., проф. О.Г. Середи, д.ю.н., доц. Л.П. Амелічева (відпов. ред.). Львів, Харків, Вінниця. 2022. 214 с.
7. Новікова О.Ф., Азьмук Н.А. Цифровізація – чинник посилення резільєнтності соціально-трудової сфери та повоєнного відновлення України. Економіка та суспільство. Випуск №53, 2023.

Пасайлюк І. В.
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПІДСТАВИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВІДМОВИ У ВІДКРИТТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

Початковою стадією цивільного судочинства є відкриття провадження у цивільній справі. Цивільний процесуальний закон містить цілу низку норм, що визначає послідовність вчинення цивільних процесуальних дій, процесуальні права та обов'язки сторін та суду. Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною [1, с. 21].

Відповідно до ст. 184 ЦПК України позов пред’являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді. Позивач має право в позовній заяві заявити

клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається цим Кодексом [2].

За відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, передбаченому ст. 185 ЦПК України (ч. 1 ст. 187 ЦПК України).

Відмова у відкритті позовного провадження має місце у тому разі, якщо суд не встановить існування в особи права на позов у процесуальному значенні, тобто права на пред'явлення позову. Згідно ст. 186 ЦПК України виділяють наступні підстави для відмови у відкритті провадження у справі:

По-перше, заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Положення «заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства» стосується як позовів, які не підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства, так і тих позовів, які суди взагалі не можуть розглядати [3]. В останньому випадку може бути ситуація, коли позивач у трудовому спорі подає позов до керівника юридичної особи (стягнення заробітної плати, поновлення на роботі тощо), вказуючи його відповідачем, забуваючи, що в трудові відносини він вступив з юридичною особою, а не керівником [4].

По-друге, є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили, за тими самими вимогами. Вказана підстава посилається на низку процесуальних документів суду, спільним для яких є те, що тотожна вимога особи вже раніше розглядалася в судовому порядку. Зазначають, що перевірка позовних заяв на тотожність проводиться по трьом елементам: сторонам, вимогам, обґрунтуванням вимог. Вони повинні бути ідентичні. Для того, щоб позов не був визнаний тотожним, треба щоб відбулася зміна суб'єктного складу, зміна позовної вимоги чи зміна її підстави. У свою чергу Верховний Суд визначає критеріями відмови у відкритті провадження у справі на аналізованій підставі тотожність спірних правовідносин (спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, у різних цивільних справах) та набрання законної сили судового рішення по тотожній справі. При цьому критерій тотожності підлягає оцінці тільки після набрання відповідним рішенням законної сили [5]. Отже, вказана підстава відмови у відкритті провадження у справі пов'язана із забороною повторно звертатися до суду з тим самим питання, якщо воно вже розглядалося в порядку позовного чи наказного провадження.

Заборона обумовлена тим, що суд вже вирішив тотожний правовий спір чи має місце закриття провадження у справі [6]. Існує особливість застосування цієї підстави у військовий час, оскільки дані про рішення та ухвали суду, судові накази, які набрали законної сили можуть бути втрачені (суди знищені або знаходяться на тимчасово окупованій території), а самі процесуальні документи суду могли не встигнути продублювати в Єдиному державному реєстрі судових рішень. У такому разі особа може спробувати відновити втрачене судове провадження, а якщо не вийде або вона цього не хоче, може повторно звернутися з тотожним позовом до суду, оскільки належних і допустимих доказів реалізації нею права на пред'явлення позову не буде [7].

По-третє, у провадженні цього чи іншого суду є справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Указана підстава відмови у відкриті провадження у справі за своєю суттю подібна до попередньої, оскільки також не дозволяє відкривати позовне провадження у тотожній справі. Подібні дії з точки зору закону позбавлені сенсу, оскільки право на позов особа вже реалізувала і їй залишається тільки чекати результату вирішення спору [8, с. 337]. Характерною ознакою цієї підстави є те, що тотожна цивільна справа судом ще не вирішена. Існує велика ймовірність встановлення існування на розгляді в даному суді тотожної справи (наприклад, це можна виявити через спілкування працівників суду [9]), але якщо її розгляд забезпечує інший суд на стадії відкриття позовного провадження тотожність справи можна встановити хіба що за допомогою Єдиного реєстру судових рішень чи офіційного веб-порталу «Судова влада України», де публікується список судових справ, призначених до розгляду [10]. Хоча позивач повинен у позовній заяві добросовісно зазначати, «що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав» (п. 10 ч. 3 ст. 175 ЦПК України).

По-четверте, є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим [11]. Особа, чиї права порушили має право за власним вибором звернутися до державного або третейського суду за вирішенням спору про право, якщо не має законодавчих обмежень на розгляд подібного спору для третейського суду (ст. 6 Закону України «Про третейські суди»). Подібна можливість зумовлена розвитком системи альтернативного

врегулювання спору (ADR – alternative dispute resolution), покликаної розвантажити державні суди. Нівелює дану підставу відмови у відкритті провадження той факт, що державний суд скасував рішення третейського суду в тотожній справі і не має можливості її розглянути в тому самому третейському суді або відмовив у видачі виконавчого листа для примусового виконання рішення третейського суду [8, с. 338].

По-п'яте, є рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Особливістю цієї підстави є те, що реалізація права на позов відбулася на території іноземної держави, із-за чого до неї висувається певна вимога: рішення іноземного суду визнане в Україні в установленому порядку. Якщо подібне рішення іноземного суду визнане, воно породжує такі самі властивості як рішення суду України, що набрало законної сили у спорі між тими самими сторонами, по тій самій вимозі та тим самим підставам. Визнання рішення іноземного суду проводиться на підставі міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. Відповідно до ч. 1 ст. 462 ЦПК України під рішенням іноземного суду слід розуміти рішення «суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ».

По-шосте, настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Указана підстава відмови у відкритті провадження у справі пов'язана з такою передумовою права на пред'явлення позову як наявність у сторін цивільної процесуальної правоздатності. Варто зауважити, що означені в цій підстави відмови у відкритті провадження у справі події (смерть) чи дії (оголошення померлою, припинення діяльності) повинні настати після подання позовної заяви, але до відкриття провадження у справі. «Якщо, наприклад, виявиться, що відповідач помер до звернення з позовною заявою до суду, то відмовляти по цій підставі у відкритті провадження, суд не має права, оскільки померла фізична особа не може набути цивільну процесуальну правоздатність, тобто виступати відповідачем у справі. Позивачу в цій ситуації потрібно було подавати позовну заяву до спадкоємців померлого. Проте, якщо він подав позов до особи, яка на момент звернення до суду вже була мертвою, треба відмовляти у відкритті провадження у справі по п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК України: заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства» [12, с. 272].

Отже, передумови права на пред’явлення позову вказують на виникнення або припинення цього права у певної особи. Тому, коли суд встановить наявність підстав для відмови у відкритті позовного провадження та винесе з цього приводу ухвалу, процесуальним наслідком такої поведінки суду, зазвичай, є неможливість звернення до суду у майбутньому ще раз з тотожним позовом, оскільки у особи не має права на пред’явлення позову. Не має що реалізовувати [8, с. 339]. Але є такі підстави для відмови у відкритті провадження по справі, які мають не абсолютний, а відносний характер, показуючи, що особа не позбавлена в майбутньому пред’явити позов (наприклад, було скасовано рішення третейського суду, винесене за тотожним позовом і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим). Якщо суд відмовив у відкритті провадження з тих підстав, що справа не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства, то це означає, що справа може бути розглянута відповідним спеціалізованим судом: адміністративним чи господарським судом, але не може розглядатися жодним іншим загальним судом [13]. Отже, суддя вправі відмовити у відкритті провадження у справі лише з підстав, передбачених законом. У зв'язку з цим не допускається відмова у відкритті провадження у справі з мотивів недоведеності заявленої вимоги, відсутності доказів, пропуску позовної давності, пред'явлення позову неналежним позивачем чи до неналежного відповідача (суд має замінити сторони або запропонувати це позивачу), тощо. Важливо пам'ятати, що відмова у відкритті провадження перешкоджає повторному зверненню до суду з такими самими вимогами.

Список використаних джерел:

1. Соп’яненко О. Ю. Теоретичні проблеми відкриття провадження у цивільній справі з позиції верховенства права. *Приватне та публічне право*. №1. 2022. С. 20-25.
2. Цивільний процесуальний кодекс України у редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 р. у цивільній справі № 757/43355/16-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/78977475
4. Постанова Верховного Суду від 29 березня 2023 р. у цивільній справі № 592/5841/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109995231
5. Постанова Верховного Суду від 29 червня 2022 р. у цивільній справі № 523/9104/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112967222
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 червня 2019 року у справі № 320/9224/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 82885799

7. Постанова Верховного Суду від 5 квітня 2023 р. у цивільній справі № 214/4338/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110111220
8. Олмогорова Л. В. Відмова у відкритті позовного провадження в цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2024. С. 335-340.
9. Ухвала Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 19 грудня 2017 р. у цивільній справі № 188/1750/17. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/71090343
10. Ухвала Баранівського районного суду Житомирської області від 27 травня 2019 р. у цивільній справі № 273/948/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82008535
11. Ухвала Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 1 жовтня 2021 р. у цивільній справі № 398/4212/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/100035454#
12. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М.М. Ясинка. Київ: Алерта, 2018. 604 с.
13. Аналіз причин постановлення суддями ухвал про відмову у відкритті провадження у цивільних справах позовного провадження у І півріччі 2016 року. URL: https://ln.mk. court.gov.ua/ sud1416/statistika/sdfgg1

Петрів С.Ю.
керівниця громадської організації «Флора.бай.Петрів»,
головний спеціаліст юрисконсульт
Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЛІСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА КЛІМАТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Сталий розвиток лісового сектору України є надзвичайно актуальною темою в умовах євроінтеграції та зростаючих кліматичних викликів. Ліси виконують важливі екологічні функції, зокрема збереження біорізноманіття, регуляцію водного балансу та поглинання вуглецю, що сприяє зменшенню парникових газів в атмосфері. Водночас лісовий сектор є значним економічним ресурсом, забезпечуючи робочі місця та сировину для деревообробної промисловості. У зв’язку з цим, необхідність інтеграції принципів сталого розвитку в управління лісами стає все більш очевидною.

Євроінтеграційний процес України вимагає гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема у сфері лісового господарства. Це включає імплементацію директив Європейського Союзу, таких як Директива Європейського парламенту і Ради 2009/147/ЄС про збереження диких птахів [1] та Директива Ради 92/43/ЄЕС про охорону природних оселищ та дикої фауни і флори [2], які визначають обов'язкові стандарти для держав-членів та країн-кандидатів, включаючи Україну. Однак практика показує, що існуючі норми потребують системного вдосконалення у частині моніторингу стану лісових ресурсів, прогнозування кліматичних ризиків та інтеграції сучасних технологій управління.

Трансформаційні зміни у лісовому секторі тісно пов'язані й з імплементацією європейських екологічних ініціатив, зокрема Європейського зеленого курсу, який передбачає декарбонізацію економіки, збереження біорізноманіття та розвиток циркулярних підходів у природокористуванні. У 2022 році Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, що започаткувала структурну реформу лісової галузі. Відповідно до цього рішення, 158 державних лісогосподарських підприємств було вирішено об'єднати в єдине державне спеціалізоване підприємство «Ліси України», а замість 24 міжрегіональних управлінь створити 9 регіональних офісів. Консолідація підприємств покликана підвищити ефективність управління, створити передумови для збільшення доходів не лише за рахунок заготівлі та переробки деревини, а й завдяки розвитку рекреаційних послуг і виробництву екологічно орієнтованої продукції. Варто зазначити, що до початку повномасштабної війни обсяги фінансування лісовідновлення в Україні суттєво поступалися показникам країн ЄС: якщо у державах Євросоюзу на 1 гектар лісу припадало близько 24 доларів інвестицій, то в Україні – лише близько 0,3 долара [3].

Кліматичні зміни створюють додаткові ризики для лісових екосистем. Збільшення частоти та інтенсивності лісових пожеж, поширення шкідників та хвороб, зміна структури лісових угруповань – все це негативно впливає на біорізноманіття та продуктивність лісів. У 2024 році в Україні було зафіксовано понад 9 000 лісових пожеж, які знищили близько 965 000 гектарів лісів, що більше, ніж у всій Європейському Союзі. Ці події підкреслюють необхідність адаптації лісового господарства до нових кліматичних умов.

Законодавчі ініціативи, спрямовані на сталий розвиток лісового сектору, включають розробку та впровадження національних стратегій та планів, спрямованих на збереження та відновлення лісових екосистем. Одним із важливих кроків є створення Національного лісового кадастру, який дозволяє

здійснювати моніторинг стану лісів, оцінювати їх біорізноманіття та вуглецеві резервуари, а також прогнозувати вплив кліматичних змін на лісові ресурси. Крім того, важливим аспектом є розвиток системи сертифікації лісової продукції, що відповідає міжнародним стандартам, таким як FSC та PEFC, що сприяє підвищенню прозорості та відповідальності у лісовому секторі.

У контексті євроінтеграції особливу увагу слід приділити адаптації лісового сектору до вимог ЄС щодо обігу деревини та боротьби з незаконними рубками. Регламент ЄС № 995/2010 про деревину (EUTR) та Регламент ЄС 2023/1115 про продукти без дефляції (EUDR) встановлюють вимоги щодо прозорості походження деревини та відповідальності операторів ринку, що підвищує ефективність контролю та сприяє екологічній безпеці. Україна, як значний експортер деревини, повинна адаптувати свою систему управління лісами до цих вимог, що включає розробку відповідної законодавчої та нормативної бази, а також впровадження механізмів контролю та моніторингу.

Оскільки процес євроінтеграції охоплює не лише технічну модернізацію, а й реформування управлінських інститутів у напрямі прозорості, підзвітності, децентралізації та підвищення ефективності, ключову роль у цих змінах відіграє саме кадровий потенціал. Саме він здатний забезпечити дієве впровадження новітніх підходів до лісоуправління, зокрема цифрових технологій моніторингу, міжнародних стандартів FSC/PEFC та кліматоорієнтованого планування. Так, 26 березня 2025 року FSC Україна провела круглий стіл «FSC сертифікація у позитивних трансформаціях лісового сектору України», під час якого обговорювалися шляхи використання сертифікації FSC як інструменту досягнення балансу між екологічними, соціальними та економічними інтересами у процесі реформування лісової галузі [4].

Перспективи сталого розвитку лісового сектору України полягають у впровадженні інноваційних підходів до управління лісами, зокрема використанні сучасних технологій моніторингу, таких як дистанційне зондування та супутникові системи, що дозволяє здійснювати оперативний контроль за станом лісових ресурсів та виявляти порушення. Крім того, важливим напрямом є розвиток лісової інфраструктури, зокрема будівництво лісових доріг та створення лісових інвентаризаційних баз даних, що сприяє ефективному управлінню лісами та забезпеченню їх сталого використання.

Проаналізувавши сучасний стан використання земельних ресурсів в Україні як ключового природного чинника розвитку аграрного сектору, можна стверджувати, що державна політика у цій сфері потребує суттєвого вдосконалення. На відміну від країн Європейського Союзу, де частка орних

земель становить 30–32% від загальної площі, в Україні цей показник досягає близько 54%. Такий високий рівень розораності сформувався ще за радянських часів унаслідок залучення до обробітку навіть малородючих земель і зберігається донині. У перспективі вступу України до ЄС площа її орних угідь становитиме майже 19% усіх орних земель Союзу, що перевищує сумарні показники таких провідних аграрних держав, як Франція та Німеччина. Це може означати, що близько п'ятої частини європейських фондів підтримки сільського господарства потенційно спрямовуватимуться в Україну, що вже викликає занепокоєння серед окремих країн-членів ЄС [5].

Участь громадськості у процесах управління лісами є важливим аспектом сталого розвитку лісового сектору. Залучення місцевих громад до прийняття рішень щодо використання лісових ресурсів сприяє підвищенню прозорості та відповідальності у лісовому господарстві, а також забезпечує врахування інтересів усіх зацікавлених сторін. Важливим кроком у цьому напрямі є впровадження механізмів участі громадськості, таких як громадські слухання, консультації та участь у розробці лісових планів.

Загалом, сталий розвиток лісового сектору України вимагає комплексного підходу, що поєднує законодавчі ініціативи, інноваційні технології, участь громадськості та інтеграцію з європейськими стандартами. Тільки за умови реалізації цих заходів можна забезпечити збереження лісових екосистем, підтримку біорізноманіття та ефективне використання лісових ресурсів, що є основою для сталого розвитку України в умовах змінного клімату та євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Про збереження диких птахів: Директива Європейського парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-09#Text
2. Про охорону природних оселищ та дикої фауни і флори: Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_004-92#Text ;
3. Уряд дав старт реформі лісової галузі. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 07.09.2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-dav-start-reformi-lisovoihaluzi
4. Завальнюк І. FSC сертифікація та лісова реформа: міжнародний досвід та українські перспективи. URL: https://ua.news/ua/ukraine/fsc-sertyfikatsiya-ta-lisova-reforma-mizhnarodnyjdosvid-ta-ukrayinski-perspektyvy;
5. Busch B., Sultan S. Fiskalische Aspekte einer EU-Erweiterung: Folgen eines EUBeitritts der Ukraine für den Haushalt und die Kohäsionspolitik.

https://www.iwkoeln.de/fileadmin/user_upload/Studien/Report/PDF/2023/ IW-Report_2023-EU-Erweiterung.pdf.

Петрончак Ю. О.
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПИТАННЯ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА УЧАСТІ ІНОЗЕМНОГО ЕЛЕМЕНТА

Деліктні зобов'язання є важливою складовою цивільного права, що регулюють відносини між суб'єктами права у разі заподіяння шкоди. Це інститут, який має як історичне, так і сучасне значення у сфері врегулювання суспільних відносин, спрямованих на захист прав потерпілої особи та забезпечення справедливості. Не меншої наукової уваги заслуговує науковий та праксеологічний аспект питання транснаціонального злочину.

І делікт і злочин, що обтяжені іноземним елементом є видами міжнародного правопорушення, що потребують додаткового дослідження, особливо коли мова йде про відшкодування шкоди, що була нанесена ним суспільним відносинам. Спробуємо розібратися у даного питання детальніше.

Деліктне зобов'язання є видом правовідношення, що виникає у разі правопорушення, яке спричинило шкоду особистим або майновим інтересам іншої особи. Згідно з Цивільним кодексом України, це зобов'язання, за яких можна особа (правопорушник) зобов'язана відшкодувати іншій особі (потерпілій) шкоду, заподіяну неправомірними діями чи бездіяльністю. Ця шкода може бути різного характеру, наприклад: майновою, моральною, екологічною тощо.

Виникнення деліктного зобов'язання не вимагає наявності попередньо укладеного договору між сторонами, що робить його автономною підставою для виникнення правовідносин. Правова природа деліктних зобов'язань полягає в тому, що вони є наслідком неправомірної поведінки особи.

Основним принципом деліктного права є принцип відповідальності за вчинену шкоду. Тобто особа, яка вчинила правопорушення, несе відповідальність за свої дії або бездіяльність. Для виникнення деліктного

зобов’язання необхідна наявність кількох елементів: неправомірні дії або бездіяльність – поведінка особи, яка порушує права чи інтереси інших; шкода – реальні втрати чи ушкодження, які зазнала потерпіла сторона; причинно-наслідковий зв’язок – між неправомірними діями та заподіяною шкодою повинен бути встановлений чіткий причинний зв’язок; вина – особа повинна нести відповідальність за свої дії (хоча у випадках об’єктивної відповідальності цей елемент може бути відсутнім).

Залежно від характеру правопорушення та обсягу відповідальності деліктні зобов’язання можуть бути поділені на кілька видів: майнові зобов’язання – спрямовані на відшкодування матеріальних збитків; моральні зобов’язання – виникають у разі порушення особистих немайнових прав, що спричинило моральні страждання; зобов’язання, що виникають із джерел підвищеної небезпеки – наприклад, у випадку дорожньо-транспортних пригод [1, с. 100].

Разом із тим, незалежно від того, який вид шкоди – матеріальної, моральної, фізичної, чи декількох водночас – було завдано, саме стягнення визначатиметься одним із основних видів відновлення справедливості. Серед них чи не найпоширенішим та найефективнішим є компенсація. Компенсація може бути пов’язана з пошкодженням майна, заподіянням шкоди фізичному чи психічному здоров’ю, порушенням прав чи зобов’язань.

Головними завданнями компенсаційних заходів, зокрема у міжнародному приватному праві є відновлення справедливості, заповнення витрат, зменшення збитків. Такий стан речей вказує на вимогу до компенсації бути пропорційною втратам. Ключові види компенсації можна поділити за певними критеріями, такими як ситуація та ціль.

Відтак відповідно до зазначених факторів компенсація буває добровільною (за згодою сторін) або обов’язковою (за рішенням суду), а також матеріальною чи нематеріальною. До матеріальної компенсації варто віднести гроші чи майно, які отримує кредитор, або постраждалий в залежності від виду юридичного процесу. Нематеріальна компенсація виявляється у вигляді додаткових прав, привілеїв, почестей, подяки, вибачень публічного характеру,
визнання заслуг та інших заходів.

Список використаних джерел:

1. Боднарчук С. Деліктні зобов’язання у міжнародному приватному праві. *Universum*. 2024. № 14. С. 94-103.

Пиць А. А.
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),
приватний виконавець
виконавчого округу Львівської області

РОЛЬ АДВОКАТА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З розвитком професії приватного виконавця стрімко зростає якість виконання судових рішень та рішень інших органів. Окрім того, відбувається трансформація стратегій виконання основних функцій, вжиття приватними виконавцями процесуальних заходів передбачених законом. Так, кожен приватний виконавець намагається максимально реалізувати свій потенціал, керуючи власним офісом і залучаючи до складного процесу виконання рішень власні знання та допомогу помічників приватного виконавця.

В умовах таких зростаючих перспектив кожен приватний виконавець шукає не тільки інструменти реалізації наданих повноважень, а й підтримку для підсилення процесуальних потужностей. На мою думку, найкращим партнером у процесі примусового виконання є адвокат.

Цікавим і важливим, є те, що у виконавчому провадженні адвокат може представляти інтереси як сторін виконавчого провадження (стягувача і боржника), так і самого приватного виконавця. В кожному з цих випадків, адвокат відіграє окрему важливу роль у процесі відновлення справедливості.

Пропоную більш детально розглянути кожен з наведених випадків: Адвокат, як представник виконавця. З появою інституту приватних виконавців, кожен з виконавців планував і організовував власну справу на підставі особистої практики та досвіду. На мою думку, найбільш далекоглядні були ті виконавці, які від початку діяльності почали тісно співпрацювати з адвокатом (або адвокатським бюро) у своїй команді.

В моєму випадку, підстави залучення адвоката на стороні приватного виконавця були дещо інші – після спливу трирічного терміну діяльності відбулось накопичення досить значної кількості виконавчих проваджень у моїй практиці. Варто звернути увагу, що у 2018-2020 роках основною стратегію для ухилення від примусового виконання судових рішень у боржників була подача скарг до суду на дії приватного виконавця та окремих випадках позовів. Звичайно, юрист не глибоко пов'язаний з процедурою виконавчого провадження

подумає, що така лавина скарг пов’язана з численним порушенням прав боржників і непрофесійною роботою приватного виконавця, але спішу вас заспокоїти та розповісти про феномен роботи виконавця – чим краще працює виконавець, тим більше скарг він отримує від боржників.

Не зважаючи на те, що всі ці скарги зводились до обурення боржників щодо самого факту примусового виконання та небажання виконувати рішення суду, це відбирало дуже багато часу та позбавляло можливості займатись основною роботою – вчинення виконавчих дій, що спрямовані на примусове виконання судового рішення та рішень інших органів. В середньому, кожен робочий день у мене було два судові засідання за розглядом скарг та позовів щодо моїх дій. В повітрі нависло два питання: 1) як вирішити цю проблему зі зменшенням кількості скарг?; 2) як не витрачати час на цей процес? Так я вирішив укласти договір з адвокатом.

Сама наявність адвоката вирішила питання з втратою часу, але для зменшення кількості скарг довелось використати право приватного виконавця на стягнення зі скаржника витрат за професійну правничу допомогу, в разі безпідставності скарги.

Хочу звернути увагу, що *боржники не були готові до такого повороту подій*. З появою витрат на професійну правничу допомогу для адвоката процес подачі скарги для боржника став оплатним – якщо суд відмовляє в задоволенні скарги чи позову зі скаржника стягують кошти.

З появою «оплатного процесу оскарження» почали відбуватися поступові зміни в сторону зменшення скарг. Якщо в 2020 році в день в середньому відбувалось два судових засідання щодо розгляду скарг, то в 2025 році в місяць відбувається до 4 судових засідань за скаргами боржників. Разом з цими змінами з’явилися нові виклики, а саме – у представника приватного виконавця адвоката зменшилася кількість роботи, в частині представлення інтересів приватного виконавця.

Як свідчить статистика, за п’ять років такої діяльності ми стягнули більше 1 200 000 грн. витрат на правову допомогу (у близько 140 рішеннях суду).

У всіх випадках я ознайомлюю скаржника з судовою практикою Верховного суду, яка буде застосовуватись до його ситуації, та яка приймається на користь приватного виконавця, повідомляю про судові витрати, які необхідно буде оплатити в разі не задоволення скарги. Варто звернути увагу, що у більшості випадків це працює і скаржники відкликають свої скарги. Проте, бувають випадки де є підстави після отримання скарги провести окремі виконавчі дії для відновлення прав скаржника.

На мою думку, необхідно внести зміни до законодавства щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності виконавця, а саме – *Скаргу потрібно подавати до суду через виконавця, надавши 5 днів виконавцю або задоволити скаргу та прийняти відповідне рішення, або написати заперечення і відправити скаргу та заперечення до суду.*

Зі зменшенням кількості скарг і збільшенням розуміння процесу у виконавчому провадженні *станом на сьогодні адвокат приватного виконавця відіграє іншу, проте не менш важливу роль – ініціює допоміжні додаткові рішення з метою виконання основного рішення на користь стягувача.*

Серед таких ініціатив є оскарження фраудаторних правочинів та подання позовів від імені стягувача.

Наведу цікавий власний приклад. Фізична особа стягує борг з юридичної особи. Боржник не має жодного майна. Стандартна ситуація яка в більшості випадків йде до завершення виконавчого провадження без реального виконання. *Основна фабула* – відсутність у боржника майна унеможливлює виконання рішення суду. В нашій ситуації стягувач (адвокат виконавця) подає позов до юридичної особи, яка утворилась після виділу її з іншої юридичної особи (боржника) і в якої залишилось майно, з метою визнання її боржником. Апеляційна інстанція задовольняє такий позов і рішення набирає законної сили. З моменту набрання рішенням законної сили до скасування рішення апеляційної інстанції в касаційній інстанції, я фактично виконую основне рішення. Верховний суд скасовує допоміжне рішення суду. Але згадуємо основну фабулу. Тепер боржник не подає позов про поворот виконання рішення, у зв’язку з тим що передбачає його невиконання. Щасливий кінець (постанова Верховного суду №456/5490/21 від 01.11.2023 р.). [1]

Є виключні ситуації, де я не залучаю адвоката. Це пояснюється процесуальними складнощами із залученням адвоката до процесу у випадку застосування таких заходів примусового виконання як обмеження у праві виїзду боржника за кордон, примусове проникнення до житла боржника чи інші процесуальні заходи, які санкціонує тільки суд. В таких випадках не достатньо вжити всіх заходів примусового характеру, не достатньо зробити все можливе процесуального характеру. Наведу приклад двох таких ситуацій. І що цікаво, основні *рішення суду були виконані швидше ніж судом був оголошений повний текст додаткового рішення* (Постанова Львівського апеляційного суду №448/46/22 від 14.07.2022 р., Постанова Львівського апеляційного суду №464/5594/22 від 09.03.2023 р.) [2, 3]

Адвокат як представник стягувача.

До процесу примусового виконання рішення відбувається клопітка робота саме адвоката позивача (стягувача). В більшості випадків саме від цієї роботи, а не від роботи виконавця залежить буде виконане рішення суду чи ні. На що необхідно звернути увагу? Позовні вимоги мають бути правильно сформульовані, тобто так, щоб в майбутньому можна їх було виконати в примусовому порядку. Окрім того, має бути відповідний боржник з належним майном. Якщо всі ці обставини адвокат стягувача передбачає, то рішення суду буде виконано.

Адвокат як представник боржника.

Я особисто поділяю адвокатів зі сторони боржника на дві категорії.

Перша категорія – це ті адвокати, які розуміють неминучість виконання рішення суду і пропонують клієнту виконати рішення суду з найкращим результатом і без втрат. Таким адвокатам я йду на зустріч, якщо це не суперечить інтересам стягувача, та відбувається контрольоване виконання рішення суду, яке задовольняє інтереси всі учасників виконавчого провадження.

Друга категорія – це адвокати, які переконують боржника у відсутності необхідності виконання рішення суду. Найбільш складна колаборація волі і можливостей – це коли такий адвокат і є боржником у виконавчому провадженні.

На сьогоднішній день у виконавця достатньо заходів примусового виконання рішень щоб забезпечити примусове виконання. В ситуаціях перешкоджання боржником примусовому виконанню рішення він несе матеріальні витрати, витрачає час і найвагоміше – це особисті моральні втрати у зв’язку з програшом в судовому процесі.

Адвокат у виконавчому провадженні, безспірно, займає вагому роль. Представляючи інтереси позивача і відповідача, на стадії судового розгляду, адвокат безпосередньо впливає на можливість виконання рішення суду в майбутньому. На мою думку, процес виконання рішення суду повинен починатися саме під час розгляду позову. Забезпечення виконання рішення суду майном боржника і формулювання правильних позовних вимог найкраще сприяють виконанню рішення. Виконавець, який співпрацює з адвокатом може виконати рішення суду не стандартним способом і завжди така співпраця сприяє успішному виконанню.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного суду від 01.11.2023 року по справі 456/5490/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114684287.

2. Постанова Львівського апеляційного суду від 14.07.2022 року по справі 448/46/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105426791.
3. Постанова Львівського апеляційного суду від 09.03.2023 року по справі 464/5594/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109985841.

Подорожна Т. С.
професор кафедри теорії держави і права,
доктор юридичних наук, професор,
(*Львівський торговельно-економічний університет*)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ЯК СПОСІБ ЗМІНИ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ З ДЕРЖАВОЮ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Сучасний етап розвитку України як конституційної держави є доволі складним, в межах якого відбувається зміна традиційних політико-правових явищ та процесів. Також він характеризується переосмисленням ключових політико-правових понять та інститутів на тлі війни з боку російської федерації та на шляху України до європейської інтеграції. Означена проблема, насамперед, полягає не тільки в зміні форм реалізації державної влади, а й у зміні самої природи її легітимації. Якщо в класичній моделі конституціоналізму наголос робився на інституційних гарантіях свободи, таких як поділ влади, юридична відповідальність органів державної влади, пріоритет прав людини та юридична сила Конституції України як Основного Закону, то в сучасних умовах ці гарантії піддаються як зовнішнім, так і внутрішнім трансформаціям. Відтак можна спостерігати й зміни у змісті конституційних цінностей. Адже як наголошує О. Марцеляк, «сьогодні назріла необхідність скорегувати парадигму вітчизняного конституціоналізму і від практики безсистемного вирішення питань у сфері оборони та захисту суверенітету і територіальної цілісності України перейти до комплексного аналізу, прогнозів у цій сфері і вироблення на основі національних цінностей, національної ідеї, історичного досвіду України довгострокової і науково обґрунтованої концепції державного будівництва в сфері національної безпеки, яка має стає домінантою національного державотворення і реалізовуватися уже зараз» [1].

Окрім того, власне сама технологічна революція, що супроводжується цифровізацією суспільного життя, змінює способи взаємодії людини з державою, створює нові можливості політичної участі громадян України в

управлінні державними справами. З іншого боку, такі технологічні новації породжують загрози правам людини, зумовлені підмінами демократії технократичним управлінням, що посилює ризики цифрової нерівності. З цього приводу варто навести думку О. Скрипнюка, який зазначає: «оскільки права людини та громадянина є осердям усієї системи права й основою розвитку всіх правовідносин, то будь-яка діяльність органів державної влади, уся державна політика має спрямовуватися на гарантування, захист і забезпечення цих прав – це випливає з факту проголошення України правовою державою (ст. 1 чинної Конституції України)» [2]. За таких умов конституціоналізм, як публічно-правова система конституційної організації сучасного суспільства на основі права, демократії та утвердження конституційно-правової свободи людини, змістом якої (цієї системи) є конституція та конституційне законодавство, конституційні правовідносини, конституційна правосвідомість, конституційний правопорядок, функціонування якої спрямоване на обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав і свобод людини набуває нових форм [3]. Тобто власне сама трансформація конституціоналізму як процес має зберегти його ціннісне ядро та первісну конструкцію при одночасному оновленні його інституційного змісту в умовах адаптації суспільства до реалій нового часу.

Сучасне суспільство знаходиться в стані новітніх трансформацій, зумовлених мікро- та макро- змінами політичної і правової систем. Воно переживає складні та глибокі трансформації, які охоплюють економіку, культуру, політику та соціальні інститути, що призводить до появи нових форм суспільного устрою, форм діяльності та взаємовідносин між людьми. Ці зміни зумовлені переходом до інформаційного суспільства, де виробництво, споживання та використання інформації стає центральним елементом, що змінює звичні суспільні зв’язки та цінності [4]. При цьому, ключовими аспектами трансформації є: інформаційна революція (перехід до інформаційного суспільства є найважливішою трансформацією, що робить інформацію визначальним чинником у всіх сферах життя, від економіки до культури); зміна соціальних інститутів (сучасне суспільство бачить становлення нових соціальних форм, принципів та інститутів, що обумовлені цими змінами); глобалізація (світові процеси, зокрема глобалізація, впливають на формування нових соціальних зав’язків і взаємодій між людьми); технологічний розвиток (швидкі технологічні зміни впливають на спосіб життя, спілкування людей, призводячи до появи нових форм діяльності) тощо.

Наслідками означених трансформацій є: зміна цінностей (традиційні цінності та норми можуть трансформуватися під впливом нових умов і технологій); нові суспільні зв’язки (змінюється характер взаємодії між людьми, виникають нові форми об'єднання та спілкування); перегляд соціальної структури (трансформації призводять до появи нових соціальних ролей, форм об’єднання та ідентичностей) тощо. Водночас, ці зміни вимагають переосмислення базових категорій, на яких у свій час будувалися правопорядок і державна влада в попередні історичні епохи. Вплив цих технологій не обмежується технічними інноваціями – вони проникають у сферу публічного управління, трансформують модель взаємодії громадян України з державними інститутами, змінюють розуміння публічного інтересу [5]. Така архітектоніка, заснована на алгоритмах, базах даних і системах штучного інтелекту (далі – ШІ), формує нові форми легітимації влади, обходячи традиційні механізми народного суверенітету і представницької демократії.

Цифровізація конституціоналізму означає трансформацію принципів, правових засад та механізмів конституційного права за допомогою цифрових технологій. Це впровадження електронних засобів, систем та комунікацій у сферу державотворення, що дозволяє автоматизувати процеси, спростити управління, забезпечити кращий доступ до інформації та створити кіберфізичний простір для взаємодії громадян України та держави, тим самим трансформуючи взаємозв’язок між державою і суспільством в межах конституційних норм.

У цьому контексті ми можемо спостерігати формування цифрової держави, що претендує на ефективність і технологічність в управлінні. Інструменти такого «розумного управління» і цифрового моніторингу здатні забезпечити: електронні петиції та електронні звернення громадян України як спосіб реалізації народовладдя; цифрові платформи для голосування, обговорення та ухвалення рішень; автоматизовані системи ведення єдиних державних реєстрів; використання штучного інтелекту в правозастосуванні тощо. Таким чином виникають нові форми громадянської участі.

Окрім того, в умовах змін та переоцінки конституційних цінностей трансформується і саме розуміння прав людини. Якщо класичні покоління прав фокусувалися на свободі, власності та участі в управлінні, то сьогодні в центрі уваги є певні цифрові права. Сучасне суспільство вже неможливе без його інформаційної складової, яка включає наявність інформаційної інфраструктури, основою якої є цифровізація та глобалізація суспільних відносин, створення єдиного цифрового простору поширення інформації. Утім, варто зазначити, що

проблемою застосування цифрових технологій як державними органами, так і фізичними та юридичними особами є те, що під час їх використання часто залишається поза увагою захист основоположних конституційних прав і свобод громадян України. Передусім важливість та актуальність захисту прав і свобод людини і громадянина в цифровому просторі викликана необхідністю захисту персональних даних користувачів інформаційно комунікаційних технологій, що породжує необхідність організації забезпечення режиму інформаційної безпеки та захисту інформації, яка містить персональні дані. Забезпечення конфіденційності персональних даних як однієї з основних умов безпеки людини потребує особливої уваги з боку держави.

Уважаємо, що захист персональних даних є на сьогодні одним із найважливіших напрямів у забезпеченні інформаційної безпеки громадян України у зв'язку з цифровізацією всіх елементів правової системи та з огляду на кіберзагрози, які виникають в умовах війни з боку російської федерації. Безперечно, необхідність формування концепції цифрового конституціоналізму в сучасному суспільстві є наслідком тривалих процесів, що відбуваються всередині окремих держав. Ці процеси зумовили трансформацію не тільки системи інститутів і норм права, але й способів мислення і праворозуміння. Адже Конституція України більше не може розглядатися виключно як інструмент легалізації влади; вона повинна бути також символом соціальної згоди, платформою для діалогу різних соціальних груп, джерелом довіри і політичного правопорядку. Тому ключовим елементом трансформації сучасного українського конституціоналізму є переосмислення конституційного договору як механізму, здатного консолідувати суспільство в умовах змін, зокрема й війни в Україні з боку російської федерації.

Список використаних джерел:

1. Марцеляк О. Конституціоналізм в Україні в умовах російської агресії: стан і завдання розвитку. *Сучасний конституціоналізм та євроінтеграційні процеси в Україні.* Збірник матеріалів учасників П'ятої міжнародної науково практичної конференції. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2023. С. 55–60. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/konstitucionalizmzbirnik.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
2. Скрипнюк О. В. Правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина в процесі реалізації державного управління. *Право України*. 2007. № 4. С. 3–8.
3. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. С. 545.
4. Барабаш О. О., Яцків Д. В. Інформаційні права як складова четвертого покоління прав людини. *Часопис Київського університету права.* 2021. № 1.

С. 27–31. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/616 (дата звернення: 15.10.2025).
5. Берназюк О. О. Цифрові технології у праві: сучасний погляд у майбутнє : *монографія.* Ужгород : Гельветика, 2020. 525 с.

Середницька І. А.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ

Сучасний розвиток приватного права України перебуває під значним впливом євроінтеграційних процесів, що зумовлює потребу у впровадженні більш гнучких, гуманістичних та ефективних способів вирішення юридичних конфліктів. Одним із таких інструментів є медіація – процедура, що дозволяє сторонам досягати взаємоприйнятних рішень у позасудовому порядку.

Важливим нормативним підґрунтям для застосування медіації у сімейних правовідносинах є положення Сімейного кодексу України, зокрема статті, що регулюють участь батьків у вихованні, порядок визначення місця проживання дитини, стягнення аліментів, а також можливість укладення сімейних договорів[1].

Прийняття Закону України «Про медіацію» у 2021 році створило нормативне підґрунтя для застосування медіації у сімейних спорах, однак практика її використання формується поступово й потребує адаптації до вимог правозастосування та міжнародних стандартів [2].

В Україні зберігається значне навантаження на судову систему, що безпосередньо впливає на тривалість та якість розгляду сімейних спорів. За офіційними статистичними даними Державної судової адміністрації, щороку суди розглядають сотні тисяч цивільних справ, серед яких істотну частку - понад третину - становлять саме сімейні правовідносини: спори про розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини, участь у вихованні та стягнення аліментів[3]. Кількість таких справ з року в рік зростає, що призводить до перевантаження суддів та затримок у розгляді. У результаті сторони місяцями, а інколи й роками перебувають у стані юридичної та психологічної невизначеності, що негативно впливає насамперед на дітей. Саме тому медіація розглядається як перспективний механізм розвантаження судової системи:

процедура дозволяє вирішувати спір швидше, у середньому за декілька зустрічей, без необхідності тривалого судового процесу. Європейський досвід підтверджує, що широке впровадження сімейної медіації здатне зменшити кількість судових справ у цій категорії на 20–40 % [4], а отже - забезпечити більш ефективний доступ до правосуддя та сприяти гуманізації сімейних відносин.

У низці держав-членів ЄС (Італія, Португалія, Словенія, Кіпр) медіація у сімейних спорах є обов'язковим або рекомендованим етапом перед зверненням до суду, що підтверджує її ефективність як механізму зменшення навантаження на судову систему та забезпечення стійких домовленостей між батьками. Європейський досвід свідчить, що угоди, укладені в результаті медіації, частіше виконуються добровільно та зберігають актуальність протягом тривалого часу, що пов'язано з участю сторін у формуванні їх змісту, а не з імперативністю судового рішення.

Практика застосування медіації свідчить, що найбільшою мірою вона є результативною у тих категоріях сімейних спорів, де сторони можуть самостійно впливати на зміст домовленостей, а емоційний чинник відіграє ключову роль.

Попри відносно просту юридичну процедуру, розірвання шлюбу часто супроводжується значними психологічними та комунікативними труднощами між подружжям. Медіація дозволяє сторонам обговорити питання подальшої взаємодії після розлучення, включаючи порядок спілкування, фінансову підтримку, розподіл витрат на дітей, а також врегулювання технічних аспектів - від користування житлом до узгодження виїздів дитини за кордон. У результаті подружжя отримує не формальне судове рішення, а реалістичну, зручну та гнучку модель майбутньої взаємодії.

Окремою категорією спорів, в яких доцільно використання сімейної медіації - це майнові спори подружжя. На відміну від судового розгляду, що зводиться до принципу «половини», медіація дозволяє сторонам: розробити комбіновані рішення, які враховують фінансові можливості та життєві обставини; погодити механізми компенсації, включаючи розстрочку, обмін майном або тимчасове користування; визначити, яке майно фактично необхідне кожній стороні, а яке може бути відчужене.

Найбільш емоційно напруженими є спори батьків щодо дітей, оскільки стосується найкращих інтересів дитини. Медіація забезпечує можливість випрацювати індивідуальний підхід, недоступний суду через його формальний характер. Найчастіше за допомогою медіатора вирішуються питання щодо: участі кожного з батьків у вихованні дитини, розподіл відповідальності та

побутових обов’язків, визначення місця проживання дитини, з урахуванням її віку, соціальних зв’язків та психологічного комфорту та встановлення графіку побачень та форма взаємодії, участь інших членів сім’ї, зокрема бабусь і дідусів, у житті дитини, виїзд дитини за кордон. Останнє є одним із найскладніших питань для судів, адже потребує гнучких домовленостей щодо строків, документального оформлення та гарантій повернення.

Медіаційні угоди в цій сфері часто є більш стабільними, ніж судові рішення, оскільки створені самими батьками і ґрунтуються на реальних потребах дитини[5].

Слід відзначити актуальність медіації при вирішені аліментних спорів. На практиці сторони часто стикаються з тим, що судове рішення про аліменти не відображає реальних потреб дитини або фінансових можливостей батьків. Одна з ключових причин - приховування доходів, що є досить поширеною проблемою в українських реаліях. Додатковою проблемою є наявність у платника інших утриманців (нової сім’ї, малолітніх дітей від іншого шлюбу), що інколи використовується як підстава для мінімізації фінансових зобов’язань. У таких випадках судові рішення, хоча й формально відповідають закону, не враховують реальний рівень матеріального забезпечення сім’ї та різницю у витратах на розвиток, освіту й медичні потреби конкретної дитини[6].

У цих умовах медіація створює тісно індивідуалізований підхід: сторони можуть домовитися про реалістичну систему утримання дитини, що поєднує грошову форму, натуральні внески, оплату конкретних потреб дитини, графік додаткових витрат та механізм контролю за їх виконанням.

Медіація також є ефективним інструментом для укладення різноманітних сімейних договорів, які дозволяють сторонам детально врегулювати взаємини та запобігти майбутнім конфліктам. Одним із найпоширеніших результатів медіаційних процедур є договір про виховання дитини (parenting plan) - документ, у якому батьки узгоджують порядок спілкування з дитиною, розподіл виховних функцій, правила інформування та взаємодії у важливих питаннях її розвитку. На відміну від судових рішень, такий план враховує індивідуальні особливості дитини, її розклад, психологічні потреби та режим дня, що робить його більш гнучким і життєздатним.

Окрему групу становлять угоди щодо врегулювання наслідків розірвання шлюбу, які можуть включати поділ майна, врегулювання боргових зобов’язань, користування житлом, розподіл витрат на дитину, а також порядок спілкування та психологічну підтримку дітей у період адаптації. Ці угоди нерідко стають

альтернативою тривалим судовим процесам та забезпечують значно більш гнучку модель розв'язання конфлікту.

Досягнуті сторонами за результатами медіації домовленості можуть бути оформлені у вигляді угоди про врегулювання спору та відповідно до статті 207 Цивільного процесуального кодексу України підлягають затвердженню судом як мирова угода. Це надає таким домовленостям статус виконавчого документа та гарантує їх обов'язковість для сторін[7].

Таким чином, медіація в сімейних спорах постає як ефективний та гуманістичний механізм вирішення конфліктів, що відповідає сучасним тенденціям розвитку приватного права України та євроінтеграційним стандартам. Вона дозволяє врахувати інтереси всіх учасників сімейних правовідносин, мінімізувати емоційне напруження, забезпечити стабільність домовленостей та скоротити навантаження на судову систему.

Поширення сімейної медіації потребує подальшої системної підтримки, удосконалення нормативної бази, розвитку професійної підготовки медіаторів та підвищення рівня обізнаності населення. Реалізація цих кроків сприятиме формуванню більш цивілізованої, орієнтованої на діалог та найкращі інтереси дитини моделі врегулювання сімейних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III.
2. Закон України «Про медіацію» № 1875-IX від 16.11.2021 // Відомості Верховної Ради України. 2022. № 4.
3. Державна судова адміністрація України. Статистичний звіт про розгляд цивільних справ у судах загальної юрисдикції за 2023 рік. Київ : ДСАУ, 2024.
4. Шевченко Т. М. Сімейна медіація: європейський досвід та українські перспективи // Юридичний науковий журнал. 2022. № 3. С. 40–48.
5. Гнатюк О. М. Медіація як засіб вирішення сімейних спорів: теорія та практика // Підприємництво, господарство і право. 2021. № 11. С. 67–72.
6. Ханик-Посполітак Р. Сімейна медіація в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Право України. 2020. № 7. С. 70–81.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.

Сидорович М.-Л.
аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРИВАТНА ІНІЦІАТИВА В МЕХАНІЗМАХ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

1. Після повномасштабного вторгнення РФ українські суди почали задовольняти позови фізичних та юридичних осіб, яким заподіяно майнові збитки внаслідок бойових дій та окупації, проти Російської Федерації. Ключовим кроком стала постанова Касаційного цивільного суду від 14 квітня 2022 року, яка дозволила відступити від суверенного імунітету РФ у таких цивільних справах. Відтоді судова практика кардинально змінилася: у значній більшості справ (за даними на квітень 2025 - понад 93 %) позовні вимоги задовольняються [1]. Проте станом на сьогодні, досі немає впевненості у реальності виконання таких рішень ні в Україні, ні за кордоном.

Верховний Суд, у своєму рішенні, виходив з того, що вторгнення РФ порушує фундаментальні норми міжнародного права (Статут ООН та Женевських конвенцій), тож РФ не заслуговує «courtesy and respect» інших держав – джерела суверенного імунітету [2]. Міжнародне гуманітарне право також визнає за Росією відповідальність за агресію: стаття 91 Додаткового протоколу I (1977) до Женевських конвенцій зобов'язує агресора відшкодовувати збитки від порушень Правил ведення війни.

На основі цих підстав тепер чимало потерпілих подали позови до місцевих і господарських судів. Позивачі вказують, що майно пошкоджено чи знищено саме під час бойових дій або окупації, - а тому відповідальність за шкоду має нести держава-агресор. Судова практика вже дає ряд рішень на користь позивачів: переважно їх приймають за відсутності представництва РФ у процесі.

Більше того, в національних судах випрацьовується практика, яка дозволяє претендувати на виконання рішень не лише проти формально державних активів, але й проти уявних «проксі» («олігархи», державні компанії, компанії, афілійовані з російською владою) через застосування категорії "*Alter Ego*" [3]. Однак усі ці рішення в Україні здебільшого носять декларативний характер - реальних механізмів їхнього примусового виконання фактично поки немає.

2. Традиційна догма міжнародного права передбачає принцип суверенного імунітету держав: жодна держава не може бути без згоди піддана юрисдикції іншої. Судові рішення проти РФ опинилися в конфлікті з цією догмою.

Міжнародний суд ООН у справі *Germany v. Italy* (2012) підтвердив універсальність державного імунітету, наголосивши, що навіть грубі порушення гуманітарного права не скасовують його, оскільки імунітет має процедурний, а не матеріальний характер. Таким чином, навіть винна держава не може бути піддана юрисдикції іншої без власної згоди, що фактично закриває шлях до прямих позовів проти РФ на міжнародному рівні. Водночас окремі країни шукають способи «пробити» цей імунітет: Конституційний суд Італії у 2014 році визнав можливим виконання рішень проти Німеччини, посилаючись на право на ефективний судовий захист [2]. Хоча міжнародна позиція з механізмами відшкодування в російсько-українській війні ще до кінця не сформувались, міжнародна тенденція поступово розширює межі допустимих винятків із принципу суверенного імунітету, створюючи потенційну правову нішу для майбутніх позовів проти агресора.

3. Найважливішим у цьому контексті є підхід, за яким, міжнародне право є не статичним, а живим інструментом, який розвивається разом із викликами, які йому готують нові збройні конфлікти. Міжнародні органи традиційно розв'язують репараційні питання через колективні механізми, такі як компенсаційні комісії або позови до міжнародних судів міждержавного характеру. Так, наприклад Рада Європи ініціювала реєстр збитків України, де мають збиратися дані та формувати фонд відшкодування під егідою міжнародної комісії. Цей підхід підкреслює, що міжнародне право схиляється до централізованого вирішення питання відшкодування шкоди.

Нарешті, Міжнародний кримінальний суд теж розширює поняття «приватних репарацій». За Статутом Риму (ст. 75) МКС може зобов'язати засуджену особу відшкодувати шкоду. Так, у низці випадків у практиці МКС потерпілі від злочинів отримували рішення про відшкодування [4, С. 38]. Хоч це стосується винних індивідів, а не держав, практика МКС показує важливість приватного виміру: індивідуальні потерпілі можуть отримати компенсації не лише від держави, але й через міжнародний кримінальний суд. Цей тренд говорить про зростання впливу приватних ініціатив у відшкодуванні збитків війни і підживлює розвиток схожих механізмів.

4. Наразі очевидно: механізми приватних позовів і механізми міжнародних органів розвиваються паралельно. З одного боку, практики на кшталт України наполягають, що у випадку грубих порушень, скоєних державою, суверенітет повинен поступатися вищим правам потерпілих. З іншого – міжнародні інституції прагнуть вирішувати питання репарацій централізовано і на міждержавному рівні.

Водночас зростає роль приватних ініціатив. Зусилля громадян і бізнесу щодо притягнення РФ до цивільної відповідальності стимулюють перехід від чисто державно-організованих репарацій до більш гібридних схем. Наприклад, прецеденти МКС щодо прямих репарацій потерпілим показують, що міжнародне кримінальне право поступово інтегрує індивідуальний компонент у систему відшкодування.

Отже, механізм приватних позовів українців має перспективу лише при інтеграції з більш широкими структурами міжнародного права. Один з компромісних шляхів - визнати важливість таких судових рішень як доказ і передбачити їхнє посилене використання у відповідних процедурах компенсацій. Іншим - подальше просування ідеї обмеження імунітету агресора в національних законах західних країн.

Список використаних джерел

1. Центр Дністрянського. Виконання рішень судів за позовами проти Росії: пропозиції щодо вирішення проблеми / Центр Дністрянського. 24 квітня 2025. Режим доступу: https://dc.org.ua/news/vykonannya-rishen-sudiv-za-pozovamy-proti-rosiyi-propozyciyi-schodo-vyrishennya-problemy (URL: 10.10.2025).
2. Kuchmiienko O., Pasichnyk V. How Can Ukrainian Judgments Recovering War-Related Damages From Russia Be Enforced Abroad? / Olga Kuchmiienko, Viktor Pasichnyk. *American Review of International Arbitration*, 27 January 2023. — URL: https://aria.law.columbia.edu/how-can-ukrainian-judgments-recovering-war-related-damages-from-russia-be-enforced-abroad/ (дата звернення: 10.10.2025).
3. Постанова Верховного Суду у справі №910/4210/20 від 20 листопада 2022 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105612017 (дата звернення: 10.10.2025)
4. Рішення Міжнародного Кримінального Суду у справі Прокурор проти Ахмада Аль-Факі Аль-Махді №: ICC-01/12-01/15 від 27 вересня 2016 року. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_07244.PDF (дата звернення: 10.10.2025).

Стасів О.В.
доцент кафедри соціального права
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ПРОФЕСІЙНУ БЕЗПЕКУ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В умовах євроінтеграції України до ЄС постала негайна необхідність привести діюче законодавство у відповідність принципам та стандартам ЄС. Це,

зокрема, стосується й законодавства, яке направлене на реалізацію конституційного права на безпечні та здорові умови праці, яке й досі в діючому законодавстві виражається через термін «охорона праці», в той час як в європейських державах йдеться про безпеку праці та охорону здоров'я працівників на роботі, що в результаті й виражає зміст цього права. Оскільки євроінтеграція України є основним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом, то й національне законодавство повинно змінюватись у відповідності до європейських норм-принципів, які необхідно імплементувати в українське законодавство.

Одним з основних актів, які регулюють безпеку праці в ЄС, є Директива Ради від 12 червня 1989 року «Про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі» 89/391/ЄЕС[1]. В цьому акті зазначається, що безпека праці виражається через запобігання професійним ризикам на виробництві; встановлення безпеки праці та охорони здоров'я; усунення факторів ризиків виникнення нещасних випадків на виробництві; обов'язковості інформування, навчання та консультацій щодо встановлення безпеки та гігієни праці, а також забезпечення у цьому участі працівників.

Для реалізації цих норм-принципів на працівники та роботодавці наділені комплексом прав та обов'язків, які є взаємообумовленими між собою. Для прикладу одним із обов'язків роботодавця входить правильно, всебічно та об'єктивно оцінювати ризики для безпеки та здоров'я працівників враховуючи специфіку та характер напрямку діяльності підприємства. Це стосується особливо вибору робочого обладнання, хімічних речовин або препаратів, які використовуються, а також обладнання робочого місця.

Після такої оцінки вибрані роботодавцем запобіжні заходи та запровадженні у виробництво методи мають забезпечувати підвищення рівня захисту працівників у питаннях безпеки праці, а також повинні в повній мірі бути інтегрованими в усі напрямки виробничої діяльності. Так, якщо роботодавець доручає окремому працівникові стежити за дотриманням норм щодо безпеки праці, то такий працівник обов'язково повинен мати відповідні знання у цій галузі, а також досвід роботи. А з метою усунення шкідливих умов праці роботодавець має при можливості забезпечувати проведення планування інтеграції у виробництво нових технологій, які мінімізують контакт працівників з шкідливими умовами праці.

Разом з тим, обов'язки щодо безпеки та гігієни праці мають не тільки роботодавці, але й працівники. Зокрема, вони полягають у турботі не тільки про

власну безпеку та здоров'я, а також про безпеку та здоров'я всіх хто їх оточує. Також працівники в обов'язковому порядку повинні правильно та за цільовим призначенням використовувати обладнання на якому вони працюють та засоби індивідуального захисту. А при виникненні небезпечної виробничої ситуації повинні відразу про це повідомити роботодавця, співпрацювати з ним та працівниками для усунення небезпечних наслідків.

Окрім Рамкової Директиви 89/391/ЄЕС у нормативно-правовій базі Європейського Союзу є ще й інші Директиви, які стосуються безпеки та гігієни праці. Для прикладу: про вимоги до виробничих зон 89/654/ЄЕС; про ручне переміщення вантажів 90/270/ЄЕС; про працівників з фіксованим строком працевлаштування або тимчасовим працевлаштуванням 92/57/ЄЕС; про знаки безпеки та гігієни 92/58/ЄЕС; про вагітних працівниць 92/85/ЄЕС; про молодих працівників 94/33/ЄЕС тощо.

Для прикладу, одним із принципів європейських актів, які направленні на безпеку та гігієну праці є дотримання принципу рівності при встановлені безпечних та здорових умов праці. Донедавна у національному законодавстві вважалося нормою встановлення додаткових гарантій всіх для жінок та жінок у зв'язку з материнством. Проте в ЄС такі гарантії встановлюються пріоритетно тільки для жінок, які планують стати матерями [2, с.72-80]. Наразі спостерігається тенденція до скасування встановлених додаткових гарантій з безпеки та гігієни праці для жінок, наприклад, Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок», окрім окремих положень, втратив чинність. Проте в Конституції України у ч.5 ст. 43 закріплено, що використання праці жінок на небезпечних для їхнього життя та здоров'я роботах забороняється. Отже, наразі національне законодавство щодо безпеки праці захищає більше жінку, оскільки саме вона покликана стати матір'ю. Разом з тим уже у проекті Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» у статті 13 [3] закріплює, що «захист генетичного спадку передбачає необхідність здійснення аналізу наявності на робочих місцях/зонах факторів, які можуть спричинити негативні спадкові генетичні наслідки у нащадків, чи вплинути на репродуктивну функцію чоловіків і жінок, їх ідентифікації, оцінки професійних ризиків та визначення заходів щодо їх усунення або мінімізації». Проте у такому вигляді цей законопроект може бути прийнятий тільки після внесення змін у ч.5 ст. 43 Конституції України, а саме вилучення норми, яка забороняє застосовувати працю жінок на небезпечних для їхнього життя та здоров'я роботах.

Список використаних джерел:
1. Про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі: Директива Ради від 12 червня 1989 року № 89/391/ЄЕС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text
2. Трансформація розуміння конституційного права на безпечні та здорові умови праці в умовах євроінтеграції. *Український часопис конституційного права*. №3. 2022. С. 72-80. URL : https://www.constjournal.com/pub/3-2022/transformatsiia-rozuminnia-konstytutsiinoho-prava-bezpechni-zdorovi-umovy-pratsi/
3. Проект Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» 17.08.2022 URL : https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1d23af02-a0ec-4458-9d88-2e4c9df8669f&title=ProektZakonuUkrainiproBezpekuTaZdoroviaPratsivnikivNaRoboti

Струтинська Ю.М.
адвокат з військової практики
(адвокатське об'єднання «ПРАВДА І ЗАКОН»)

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ТА ОХОРОНИ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан — це особливий правовий режим, який запроваджується у разі збройної агресії або виникнення загрози національній безпеці держави. Його введення передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод громадян задля захисту держави та забезпечення її обороноздатності. Водночас такі обмеження мають бути законними, необхідними та пропорційними, аби не допустити порушення основних прав людини. Тому питання правомірності та доцільності обмеження прав і свобод у період воєнного стану вимагає ґрунтовного правового дослідження.

Запровадження воєнного стану в Україні передбачає встановлення певних обмежень і заборон для громадян країни та іноземців, які перебувають на її території. У цій статті розглядаються права, що не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану відповідно до Конституції України, а також ті, які можуть тимчасово звужуватися з метою забезпечення національної безпеки.

Конституція України є головним джерелом права, що закріплює основні принципи правового порядку в державі. Вона визначає коло найважливіших громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав і

свобод, формуючи правовий статус людини та громадянина. Крім того, Конституція встановлює засади діяльності всіх суб'єктів права та гарантує функціонування держави на демократичних, соціальних і правових засадах.

Попри найвищу юридичну силу конституційних прав і свобод, більшість із них не є абсолютними — їх реалізація може бути обмежена законом. Такі обмеження допускаються з метою охорони здоров'я та моральності населення, забезпечення національної безпеки й територіальної цілісності держави, захисту прав і свобод інших осіб, підтримання громадського порядку, запобігання злочинам, встановлення істини під час кримінальних розслідувань, недопущення розголошення конфіденційної інформації, а також для збереження авторитету й неупередженості правосуддя.

Науковці та практики наголошують, що існує цілий правовий інститут, який регулює питання обмеження прав людини і охоплює різні галузі права та напрями юридичної науки. Зокрема, Проць І. М. у своєму дослідженні підкреслює, що інститут обмеження прав має міжгалузевий характер, оскільки включає норми конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, трудового та інших напрямів права. Обмеження прав і свобод людини можна класифікувати за кількома основними категоріями:

- обмеження, що діють під час особливих правових режимів;
- обмеження в межах кримінального процесу;
- обмеження, пов'язані зі спеціальним правовим статусом особи;
- обмеження, що застосовуються у виборчому процесі [1, с. 381-384]

Права та інтереси людини, які можуть бути обмежені під час дії воєнного стану, визначаються виключно одним нормативним актом — Указом Президента України «Про введення воєнного стану». Законодавець підкреслює, що цей указ містить вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини та громадянина, які можуть бути тимчасово обмежені у зв'язку з введенням воєнного стану, а також визначає строки та межі таких обмежень для фізичних і юридичних осіб.

Зокрема, можуть обмежуватися права і свободи, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також встановлюватися тимчасові обмеження законних інтересів юридичних осіб у межах, необхідних для реалізації заходів правового режиму воєнного стану, визначених у частині першій статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Оскільки введення особливого правового режиму потенційно створює ризики для основних прав і свобод громадян, чинне законодавство передбачає

низку гарантій їх захисту. При цьому строк дії таких обмежень не може перевищувати тривалість самого воєнного стану.

Частина 2 статті 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплює, що в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України. До таких належать: право на рівність громадян перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (ст. 24); право на громадянство та його зміну (ст. 25); право на життя (ст. 27); право на повагу до гідності особи (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право на індивідуальні або колективні письмові звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 40); право на житло (ст. 47); право на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї (ст. 51); рівність дітей у своїх правах незалежно від походження (ст. 52); право на захист прав і свобод улюдини у суді (ст. 55); право на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державноївлади (ст. 56); право знати свої права і обов'язки(ст. 57); закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ст. 58); право на професійну правничу допомогу (ст. 59), право на відмову від виконання явно злочинних розпоряджень чи наказів(ст. 60); право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те жправопорушення (ст. 61); презумпція невинуватості (ст. 62); право на захист і відмову свідчитиабо давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом (ст. 63) [2].

Однак, існують гарантії захисту прав людини і громадянина під час введення воєнного стану. Воєнний стан не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого або принижуючого людську гідність поводження чи покарання. Також не допускається будь-яке обмеження права на життя, свободу думки, совісті, релігії відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та законів України

Гарантією захисту прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану, повинні виступати не лише закони, а й органи та установи, які здійснюють контроль за суб'єктами, що безпосередньо здійснюють такі обмеження в рамках закону. Одним із таких органів є інститут Уповноваженого

Верховної Ради України з прав людини, який забезпечує контроль та гарантує захист прав і свобод громадян. [3].

Також слід зазначити, що одним із органів, які забезпечують захист та охорону прав суб'єктів приватного права в умовах воєнного стану є і Національна поліція України.

Найактуальнішою проблемою в Україні є домашнє насильство, підтвердженням чого є статистичні дані щодо кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126^1 КК України. Наприклад, з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році було подано 244 381 заяву, що суттєво більше порівняно у 2019 році (141 814) [4]. Разом з тим, у 2024 році до суду дійшло лише 64% обвинувальних актів, що вказує на найнижчий показний за останні п'ять років розгляду справ у судах. Частина жертв досі не звертаються за допомогою, тому реальні масштаби насильства можуть бути ще більшими [5].

Запровадження воєнного стану обумовлює необхідність пошуку балансу між забезпеченням обороноздатності держави та збереженням основних прав і свобод людини. Обмеження конституційних прав у цей період повинні мати виключно правову підставу, бути пропорційними меті їх запровадження та діяти в межах, визначених Конституцією України і законом.

Водночас наявність чітко окресленого переліку прав, які не можуть бути звужені навіть у період воєнного стану, є ключовою гарантією дотримання принципу верховенства права. Забезпечення контролю за законністю обмежень покладається на систему державних і громадських інституцій, зокрема на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Національну поліцію України, судові органи, адвокатуру та інші правоохоронні органи.

Практика засвідчує, що саме в умовах воєнного стану підвищується значення інститутів, відповідальних за реалізацію та захист прав людини. Зокрема, реагування на випадки домашнього насильства, що набули системного характеру, демонструє необхідність ефективної взаємодії поліції, судів і правничої спільноти. Війна посилила соціальну напругу, економічну нестабільність і психологічне навантаження на громадян, що, у свою чергу, призвело до збільшення кількості випадків насильства в сім'ї. У цих умовах діяльність Національної поліції України та адвокатури набуває особливого значення — саме вони є першою лінією захисту жертв і гарантією відновлення справедливості.

Отже, система захисту прав суб'єктів приватного права в умовах воєнного стану повинна ґрунтуватися на поєднанні законності, пропорційності та

невідворотності відповідальності за порушення прав людини. Важливою складовою цієї системи має стати посилення механізмів протидії домашньому насильству, формування єдиної державної політики у сфері правозахисної діяльності та підвищення рівня правової культури населення. Лише за дотримання цих засад можливо забезпечити реальне функціонування правової держави навіть у період збройних викликів.

Список використаних джерел:

1. Проць І.М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №1. с. 381–384.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. N 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Орленко В.І. Вплив воєнного стану на реалізацію основних прав і свобод громадян: правовий аналіз. С. 46 – 51.
4. З 19 грудня набуває чинності закон про посилення відповідальності за домашнє насильство. *Судово-юридична газета.* 27.11.2024. URL: https://sud.ua/uk/news/laws/316716-s-19-dekabrya-vstupaet-v-silu-zakon-ob-usileniiotvetstvennosti-za-domashnee-nasilie.
5. Бондаренко Дар'я. Національна поліція України як суб'єкт протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану. *Збірник матеріалів науково – практичного круглого столу*. 2024. С. 10 – 11.

Тітова А. О.
аспірантка кафедри цивільного права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «МАНІПУЛЯЦІЯ ІНФОРМАЦІЄЮ»

У сучасному інформаційному суспільстві маніпуляція інформацією стала одним із потужних інструментів впливу на свідомість, поведінку та прийняття рішень як окремих осіб, так і соціальних груп. Завдяки розвитку цифрових технологій, соціальних мереж і алгоритмів персоналізованого контенту межа між правом на свободу слова та свідомим викривленням фактів дедалі більше розмивається. Інформаційні маніпуляції використовуються для формування вигідних політичних наративів, дискредитації опонентів, впливу на економічні процеси та навіть для ведення гібридних війн.

Для України особливої ваги набуває дослідження феномена маніпуляції інформацією крізь призму цивільно-правового захисту приватної сфери особи,

оскільки маніпулятивні практики дедалі частіше використовуються як засіб впливу на честь, гідність, репутацію та недоторканність приватного життя. Викривлення або вибіркове подання персональних відомостей, створення хибних уявлень про особу в цифровому просторі та нав'язування суспільно неприйнятних оцінок становлять суттєву загрозу реалізації немайнових прав особи. За відсутності чітких законодавчих критеріїв відмежування допустимих форм комунікації від неправомірних впливів інформації та права осіб постає нагальна потреба у доктринальному осмисленні поняття «маніпуляція інформацією» як комплексної категорії, що охоплює різноманітні способи спотворення чи модифікації інформації про особу. Крім того, таке осмислення є необхідною передумовою для вдосконалення цивільно-правових механізмів захисту приватності та формування збалансованої моделі співвідношення свободи вираження поглядів із правом на повагу до приватного життя.

Попри активне використання терміна у наукових і публіцистичних джерелах, формулювання «маніпуляція інформацією» досі не знайшло свого належного відображення ні на законодавчому рівні, ні у вітчизняній правовій доктрині. Чинне законодавство України у сфері інформації оперує низкою суміжних категорій, що відображають багатовимірність інформаційних правовідносин. Зокрема, Закон України «Про інформацію» визначає базове поняття «інформація», окреслюючи її правовий режим (статті 1) [1]. Цивільний кодекс України відносить інформацію до нематеріального блага (ст.200) [2]. У свою чергу, Закон України «Про доступ до публічної інформації» деталізує поняття «публічна інформація» як відкрите благо, що створюється або зберігається суб'єктами владних повноважень, та встановлює порядок її оприлюднення і доступу [3]. Додатково, Закон України «Про захист персональних даних» вводить категорію «персональні дані» як різновид інформації з обмеженим доступом, що підлягає спеціальній правовій охороні [4]. Кримінальний кодекс України (ст.182) визначає відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації [5]. Взаємопов'язане використання цих категорій свідчить про спробу законодавця вибудувати цілісну систему правового регулювання інформаційних відносин, у якій співіснують як публічні, так і приватні інтереси, а також забезпечується баланс між правом на інформацію та правом на приватність. При цьому сьогоднішній стан правового регулювання не охоплюють у повному обсязі сутність явища маніпуляції, яке має складну міждисциплінарну природу.

На доктринальному рівні також спостерігається відсутність єдиного підходу до визначення змісту та правової природи маніпуляції інформацією, що ускладнює формування чітких критеріїв для її ідентифікації у правозастосовній практиці. Наявні спроби концептуалізації цього поняття здебільшого ґрунтуються на міжгалузевому синтезі — поєднанні філософських, психологічних, комунікаційних та правових підходів. Водночас, наукове дослідження категорії «маніпуляція інформацією» є необхідною передумовою для подальшої кодифікації правових норм, спрямованих на забезпечення прозорості інформаційних процесів і захист прав людини у цифровому середовищі.

Поняття маніпуляції інформацією має комплексний і міждисциплінарний характер, що зумовлює необхідність його розгляду крізь призму кількох наукових підходів — філософського, психологічного та правового. З філософської точки зору, маніпуляція інформацією розглядається як форма контролю свідомості, спрямована на зміну світогляду, цінностей або поведінки людини без її усвідомленої згоди. В літературі маніпуляцію трактують як прояв влади через знання — коли суб'єкт впливу використовує інформацію не для передачі істини, а для досягнення власної мети шляхом викривлення дійсності або вибіркового подання фактів [6, с.180].

З точки зору психології маніпуляція інформацією розуміється як прихований вплив на когнітивні процеси, емоції та поведінку людини через цілеспрямоване використання інформаційних стимулів. Її сутність полягає у викликанні певних реакцій або формуванні потрібного ставлення без прямого примусу. Психологічна маніпуляція ґрунтується на знанні механізмів сприйняття, уваги, страху, довіри та групового мислення. У цьому контексті інформація виступає не носієм об'єктивних фактів, а засобом впливу на підсвідомість і формування залежної поведінки [7, с.151].

З правової точки зору, маніпуляція інформацією — це неправомірне використання інформації з метою спотворення реальності, введення в оману суспільства або окремих осіб, що порушує їхнє право на достовірну інформацію.

У сфері права маніпуляції можуть розглядатися як форма інформаційного правопорушення, що суперечить принципам добросовісності, об'єктивності та достовірності інформаційної діяльності. Правова оцінка таких дій залежить від контексту: вони можуть кваліфікуватися як поширення недостовірної інформації, наклеп, пропаганда, фейкові новини або порушення інформаційної безпеки держави.

Змістовно до терміну «маніпуляція інформацією» наближені поняття «дезінформація», «інформаційний вплив», «інформаційні операції», «фейкові новини» тощо. Однак ці категорії відображають лише окремі прояви або техніки впливу на свідомість і не охоплюють усього спектра способів викривлення чи контрольованої модифікації інформації.

На нашу думку, використання саме терміна «маніпуляція інформацією» є більш доречним і концептуально обґрунтованим, оскільки він узагальнює всі форми свідомої зміни, викривлення, модифікації чи вибіркового подання інформації з метою впливу на сприйняття, мислення або поведінку адресата. Такий підхід дозволяє ширше охопити сучасні явища інформаційного простору, які постають внаслідок розвитку цифрових технологій, автоматизованих алгоритмів і штучного інтелекту. З огляду на це, перелік способів маніпуляції інформацією не може вважатися вичерпним, адже технологічний прогрес постійно створює нові форми обробки, поширення та трансформації інформації, що потребують подальшого теоретичного осмислення.

Маніпуляція інформацією — це умисний, прихований або завуальований вплив на зміст, форму, контекст чи спосіб подання інформації, спрямований на спотворення реальності, викривлення сприйняття фактів або формування у реципієнта певних установок, рішень чи поведінкових реакцій в інтересах суб’єкта впливу.

Таке визначення охоплює усі можливі форми зміни інформації — її відбір, замовчування, часткове подання, перекручення, технічну або семантичну модифікацію — і відображає міждисциплінарну природу явища. Маніпуляція інформацією, таким чином, є ширшим поняттям, ніж дезінформація чи пропаганда, оскільки включає не лише поширення неправдивих відомостей, а й використання правдивих даних у контексті, що змінює їхнє сприйняття.

Отже, маніпуляція інформацією є складним багатовимірним явищем, яке охоплює філософські, психологічні та правові аспекти впливу на свідомість і поведінку людини шляхом контрольованої зміни або викривлення інформаційного змісту. Попри активне поширення цього терміна в науковому та публічному дискурсах, він досі не отримав нормативного закріплення ні на національному, ні на міжнародному рівні, що свідчить про потребу у його доктринальному осмисленні та правовому визначенні.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, № 48, ст.650. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n18

2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2011, № 32, ст. 314 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text
4. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2010, № 34, ст. 481. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text
5. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
6. Цільмак О.М., Журжа Ю.І. Форми маніпуляції суспільною свідомістю в історичному контексті. *Південноукраїнський правничий часопис*. №3. 2015, С. 178-180. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/3/55.pdf
7. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : *навч. посіб*. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. 2-ге вид. К.: ЗАТ "ВІПОЛ", 2011. 248 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1353_77641912.pdf

Чубань В.С.
доцент кафедри управління у сфері
цивільного захисту, к. е. н., доцент
(Національний університет цивільного захисту України)
Павлова О.О.
студентка спеціальності 081 «Право»
(Національний університет цивільного захисту України)

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

В умовах триваючої збройної агресії забезпечення належного рівня цивільного захисту виходить за межі суто соціальної площини та набуває стратегічного значення для національної безпеки й стабільності держави. З огляду на нові загрози, перед якими постало українське суспільство, держава потребує системного і довгострокового підходу до формування захищеного середовища для цивільного населення. Сучасні виклики вимагають розробки, наукового опрацювання та впровадження комплексних проєктів, що виступають ключовими елементами відновлення та зміцнення національної безпекової інфраструктури. Так, Стратегія розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року виступає програмним документом

довгострокового планування, що визначає ключові напрями формування національної системи цивільної безпеки. З економіко-правової точки зору, реалізація цієї Стратегії передбачає комплексне застосування механізмів державного управління, інституційної оптимізації та інвестиційних ресурсів, що дозволяє не лише гарантувати право громадян на безпеку, але й створити умови для сталого соціально-економічного розвитку держави.

Метою Стратегії є формування захищеного середовища для цивільного населення шляхом створення мережі об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту для захисту життя і мінімізації втрат серед цивільного населення в разі застосування ворогом сучасних засобів ураження, що створює умови для забезпечення подальшого економічного та соціального розвитку держави. У цій Стратегії розглядається реалізація найбільш адаптивного підходу до укриття цивільного населення із урахуванням досвіду та підходів провідних країн світу, а також фактичних можливостей економіки та держави загалом, що не створюватиме перешкод для здійснення заходів із оборони держави та сприятиме максимальному захисту цивільного населення [1].

Визначальними цілями Стратегії є :

1. Забезпечення укриття всіх категорій населення в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту відповідно до вимог законодавства.

2. Освоєння власного виробництва комплектуючих (обладнання) для захисних споруд цивільного захисту і споруд подвійного призначення, а також виготовлення первинних (мобільних) укриттів.

3. Оптимізація структури і повноважень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб і фізичних осіб - підприємців під час створення об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, а також застосування ефективних інструментів для реалізації державної політики з розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту.

4. Поєднання зусиль і ресурсів міжнародної спільноти, держави, місцевого самоврядування та бізнесу для розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту.

5. Формування в посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів містобудування, приватного сектору та населення культури безпеки щодо використання і утримання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту.

6. Цифровізація процесу створення, розвитку та утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та інформування населення про фонд

захисних споруд цивільного захисту і порядок дій в умовах постійної загрози для життя і здоров'я [1].

Для ефективної реалізації завдань, мети та цілей Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту необхідно першочергово врахувати економічний аспект її впровадження. Він полягає у забезпеченні належного фінансування заходів із створення, розвитку та утримання фонду. Особливу увагу слід приділити створенню та підтримці якісного механізму розподілу та використання фінансових ресурсів, який має забезпечити прозорість, послідовність та пріоритетність у фінансуванні об'єктів.

Фінансування цієї Стратегії здійснюється за рахунок:

1. Коштів державного бюджету в межах наявних бюджетних програм;
2. Субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;
3. Коштів місцевих бюджетів;
4. Коштів міжнародної допомоги, у тому числі міжнародної технічної допомоги та секторальної підтримки ЄС, інших партнерів з розвитку, міжнародних фінансових організацій;
5. Коштів інвесторів;
6. Власних коштів підприємств;
7. Інших джерел, не заборонених законодавством.

Для досягнення стратегічних цілей необхідне фінансування орієнтовно в обсязі 789,3 млрд., зокрема, за рахунок коштів державного бюджету в обсязі 81,2 млрд. гривень. Передбачається також залучити кошти міжнародної Коаліції з питань розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту в обсязі 642,5 млрд. гривень (14,69 млрд. Євро) [1].

Проаналізувавши ключові норми та положення Стратегії, можна констатувати існування суттєвих економічних проблем, вирішення яких потребує інтеграції організаційно-управлінських механізмів та інвестиційних ресурсів. До таких ключових проблемних аспектів належить недостатній фінансовий потенціал державного та місцевих бюджетів для створення, модернізації та утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, що обмежує можливості своєчасного забезпечення захисту населення. Також важливою є потреба у формуванні дієвого механізму фінансування заходів, пов'язаних із розвитком і підтримкою фонду, а також визначення пріоритетності об'єктів, джерел та послідовності виділення фінансових ресурсів із урахуванням забезпечення життєво важливих потреб населення. Разом з тим необхідно окреслити врахування під час планування місцевих бюджетів потреб у фінансуванні будівництва захисних споруд цивільного захисту та споруд

подвійного призначення, а також залучення додаткових ресурсів, включаючи міжнародну та благодійну допомогу, у межах, дозволених чинним законодавством. Не менш актуальною є необхідність оновлення бюджетних програм, зокрема введення нових субвенцій та розширення існуючих механізмів фінансування, що забезпечує стабільну підтримку створення, розвитку та утримання фонду захисних споруд.

Ключові проблеми фінансування та ефективності адміністрування Стратегії 2034 вимагають внесення точкових, але системних змін до чинного законодавства (табл.1).

Таблиця 1

Матриця правових та фінансових інструментів для усунення системних бар'єрів у реалізації Стратегії розвитку фонду захисних споруд до 2034 року

Сфера	**Проблема**	**Необхідна правова дія**	**Очікуваний результат**
Фінансування	Недостатній потенціал місцевих бюджетів для будівництва.	Введення цільової субвенції на розвиток фонду захисних споруд ЦЗ до Закону України "Про Державний бюджет..." та Бюджетного кодексу.	Забезпечення стабільного та цільового фінансування будівництва захисні споруди ЦЗ у місцевих громадах.
Приватний сектор	Відсутність стимулів для інвестування у будівництво захисні споруди ЦЗ подвійного призначення.	Внесення змін до Податкового кодексу України щодо надання податкових преференцій (наприклад, пільги на податок на прибуток або прискореної амортизації) підприємствам, які фінансують будівництво/модернізацію захисні споруди ЦЗ, що перебувають у комунальній чи державній власності.	Стимулювання залучення приватного капіталу (кошти інвесторів, ціль 4 Стратегії).

Сфера	Проблема	Необхідна правова дія	Очікуваний результат
Земельні відносини	Тривалість відведення земельних ділянок для будівництва типових захисні споруди ЦЗ.	Внесення змін до Земельного кодексу України та Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності", запровадивши спрощену процедуру (декларативний принцип) відведення земельних ділянок для типових мобільних та швидко споруджуваних захисні споруди ЦЗ.	Скорочення термінів будівництва та швидке нарощування захисного фонду.
Облік і обіг	Відсутність єдиної цифрової бази даних про власників та стан захисні споруди ЦЗ.	Законодавче закріплення обов'язковості інтеграції всіх даних про захисні споруди ЦЗ (технічний стан, балансоутримувач, фінансування) до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва (ЄДЕССБ).	Реалізація стратегічної цілі 6 (цифровізація) та підвищення прозорості.

Цивільний захист в Україні остаточно вийшов за рамки суто соціального чи технічного питання і набув статусу критичного імперативу національної безпеки. В умовах триваючої збройної агресії, ефективна реалізація Стратегії є прямою умовою захисту людського капіталу, мінімізації втрат серед цивільного населення та створення передумов для сталого соціально-економічного розвитку держави. Інвестиції у фонд захисних споруд цивільного захисту є не просто витратами, а стратегічною інвестицією в стійкість держави.

Таким чином, успіх Стратегії 2034 залежить не лише від обсягу залучених коштів, а й від здатності держави швидко створити гнучкий, прозорий та ефективний правовий механізм, здатний перетворити фінансові ресурси на реальний захист для громадян.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 березня 2025 р. № 183-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-р#Text

Юрчук О. В.
начальниця відділу
правового аналізу та моніторингу інвестиційної діяльності
управління з питань економічної політики Львівської обласної ради;
асистентка кафедри медичного права ФПДО
(Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького)

ОХОРОНА ПРАВ ПАЦІЄНТІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ І ОСОБЛИВОСТЕЙ ОПОДАТКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У сучасних умовах реформування системи охорони здоров'я в Україні особливої актуальності набуває питання поєднання економічних і правових механізмів для забезпечення реалізації прав пацієнтів. Здійснення ефективності податкової політики держави у сфері медицини є державною підтримкою сфери охорони здоров'я та безпосередньо впливає на якість, доступність і фінансову стабільність надання медичних послуг.

Таким чином, державна підтримка сфери охорони здоров'я здійснюється шляхом її фінансування за рахунок бюджету, а також надання податкових пільг з податку на додану вартість (надалі – ПДВ).

Здійснюючи аналіз державної підтримки сфери охорони здоров'я слід звернути увагу, що надання податкових пільг для закладів охорони здоров'я є важливим інструментом державного регулювання, що спрямоване на підтримку галузі, покращення матеріально-технічної бази медичних закладів та підвищення рівня соціального захисту пацієнтів.

За змістом правового висновку Верховного Суду викладеного в постанові від 17 липня 2024 року в справі №640/267/22 [5] щодо застосування статті 21 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" суд акцентував увагу, що заклади охорони здоров`я та особи, які здійснюють підприємницьку діяльність в сфері охорони здоров`я, а також суб`єкти господарювання, що виробляють продукцію, необхідну для забезпечення діяльності закладів охорони здоров`я, користуються податковими та іншими пільгами, передбаченими законодавством.

Відповідно до статті 30 Податкового кодексу України передбачено, що податкова пільга - передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку

та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності відповідних підстав, визначених пунктом 30.2 цієї статті [3].

Розглядаючи положення статті 30 Податкового кодексу України в сукупності із статтею 49 Конституції України можна зробити висновок, що податкові пільги у сфері охорони здоров'я є формою державної підтримки соціально значущої діяльності, спрямованої на забезпечення права громадян на охорону здоров'я [1].

Разом з тим, слід зазначити, що підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат.

В призмі суспільного значення надання податкових пільг варто наголосити увагу, що медичні послуги є соціально важливими, а здешевлення вартості таких послуг (за рахунок пільг зі сплати ПДВ на визначений перелік медичних послуг) сприяє економічній підтримці населення, яке є фактичним споживачем таких послуг. Іншими словами, ПДВ є податком, який фактично сплачується кінцевим споживачем послуги в ціні такої послуги – тобто пацієнтом який звертається до закладу охорони здоров'я [10].

Оцінюючи надання податкових пільг для закладів охорони здоров'я в Україні та здійснюючи аналіз пп. 197.1.5 п. 197.1 ст. 197 ПК України доцільно виокремити умови, за наявності яких ПК України звільняє від оподаткування ПДВ послуги з охорони здоров'я:

1) медичні послуги надають –

заклади охорони здоров'я, перелік яких затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28.10.2002 № 385 (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12.11.2002 за № 892/7180) [6];

реабілітаційні установи для осіб із інвалідністю та дітей із інвалідністю;

2) ці заклади/установи мають ліцензію на постачання таких послуг.

Отже, послуги з охорони здоров'я, які надають заклади охорони здоров'я та реабілітаційні установи для інвалідів та дітей-інвалідів за наявності спеціального дозволу (ліцензії) на надання відповідних видів послуг з охорони здоров'я, звільняються від оподаткування ПДВ за умови, що такі операції не перелічені в абзацах «а»–«о» пп. 197.1.5 п. 197.1 ст. 197 ПК України [11].

Крім цього, про відсутність необхідності сплачувати ПДВ свідчать лист Державної фіскальної служби від 30.12.2016 № 28692/6/99-99-15-03-02-15 та лист Державної фіскальної служби від 20.01.2017 № 1116/6/99-99-15-03-02-15, згідно з якими операції з постачання послуг з охорони здоров'я закладами

охорони здоров’я, що мають ліцензію на надання таких послуг, звільняються від оподаткування ПДВ, за винятком послуг, перелічених у підпунктах «а»–«о» пп. 197.1.5 п. 197.1 ст. 197 ПК України, які підлягають оподаткуванню у загальновстановленому порядку [7; 8].

Таким чином, обговорюючи питання надання податкових пільг закладам охорони здоров’я можна зробити висновок, що такі зменшують податкове навантаження на заклади охорони здоров’я, що дозволяє, в тому числі, підвищити рівень доступності та якості медичних послуг.

При цьому, відповідно до Довідника податкових пільг № 126/1, що є втратами доходів бюджету станом на 30.09.2024 [4], вбачається, що з кожним роком збільшуються обсяги наданих податкових пільг з ПДВ за кодом 14060409 (щодо звільнення від оподаткування операції з постачання послуг з медичного обслуговування населення (медична послуга) закладами охорони здоров'я, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також постачання послуг для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю реабілітаційними закладами, що мають ліцензію на постачання таких послуг відповідно до законодавства, крім послуг, вказаних в підпунктах «а» - «о» пп. 197.1.5 п. 197.1 ст. 197 Податкового кодексу України).

Так, якщо у 2019 році загальна сума податкової пільги за кодом 14060409 становила 4,7 млрд грн, або 3,7 % загальних видатків на охорону здоров’я (128,4 млрд грн), то у 2020 році – 13,2 млрд грн, або 7,5 % (175,8 млрд грн), у 2021 році – 19,3 млрд грн, або 9,5 % (204,1 млрд гривень).

Поряд з цим, обсяги податкової пільги за кодом 14060409 у 2020 році становили понад 21 % загальної суми наданих податкових пільг з ПДВ за цей період (62,7 млрд грн), у 2021 році – понад 24 % загальної суми наданих податкових пільг з ПДВ (80,0 млрд грн), за 9 місяців 2022 року – майже 35 % загальної суми наданих податкових пільг з ПДВ за цей період (41,2 млрд гривень).

Як вбачається з рішення Рахункової палати від 28 лютого 2023 року № 4-1 «Про розгляд Звіту про результати аналізу ефективності та обґрунтованості застосування податкових пільг з податку на додану вартість за операціями з постачання послуг з охорони здоров’я» проведення в Україні медичної реформи зумовило збільшення кількості платників ПДВ, а також обсягів проведених ними операцій з постачання послуг з охорони здоров’я, внаслідок чого збільшилися і суми отриманих ними податкових пільг за кодом 14060409. Так, за даними ДПС, кількість платників ПДВ, які застосовували податкову пільгу за кодом 14060409, у 2020 році порівняно з 2019 роком збільшилася на 53,0 % (з 1 674 до 2 562

суб’єктів господарювання (далі – СГ)), у 2021 році – на 12,6 % (до 2 885 СГ), а у І півріччі 2022 року скоротилась на 4,6 % (2 752 СГ) [9].

Таким чином, медична реформа в Україні спричинила зростання кількості суб’єктів господарювання у сфері охорони здоров’я та обсягів наданих послуг, а також відображає процес розширення доступу населення до медичної допомоги. Збільшення кількості платників ПДВ, які користуються податковими пільгами у сфері охорони здоров’я, свідчить не лише про економічну активізацію галузі, а й про підвищення ролі держави у створенні сприятливих умов для реалізації права громадян на охорону здоров’я.

З огляду на викладене надання закладам охорони здоров’я податкових пільг з ПДВ надає пацієнту (кінцевому споживачу медичної послуги) право на:

- здешевлення вартості медичних послуг;
- підвищення рівня доступності та якості медичних послуг;
- сприятливі умови для реалізації права на охорону здоров’я.

Отже, у цьому контексті податкові пільги виступають інструментом підтримки доступності та якості медичних послуг, що безпосередньо сприяє зміцненню гарантій прав пацієнтів на своєчасну, безпечну та ефективну медичну допомогу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text.
3. Податковий кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.
4. Довідник № 126/1 податкових пільг, що є втратами доходів бюджету станом на 30.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1261912-24#Text.
5. Постанова Верховного Суду від 17 липня 2024 року в справі № 640/267/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120520554.
6. Про затвердження Переліку закладів охорони здоров’я: Наказ Міністерства охорони здоров'я України 28.10.2002 № 385, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12.11.2002 р. за № 892/7180. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02#Text.
7. Лист Державної фіскальної служби України від 30.12.2016 № 28692/6/99-99-15-03-02-15 (Про розгляд звернення) URL: https://tax.gov.ua/ baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/71066.html.

8. Лист Державної фіскальної служби України від 20.01.2017 № 1116/6/99-99-15-03-02-15. URL: https://tax.gov.ua/ baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/71066.html.
9. Рішення Рахункової палати від 28 лютого 2023 року № 4-1 «Про розгляд Звіту про результати аналізу ефективності та обґрунтованості застосування податкових пільг з податку на додану вартість за операціями з постачання послуг з охорони здоров'я» URL: http://www.rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/4-1_2023/R_RP_4-1_2023.pdf
10. Правове забезпечення медичного туризму в Україні в умовах глобальних викликів: монографія / Г. А. Миронова (керівниця авторського колективу), Б. В. Деревянко О. В. Юрчук. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. 232 с.
11. Юрчук О.В. Оподаткування операцій з постачання послуг з охорони здоров'я закладами охорони здоров'я: питання теорії та практики. Медичне право України. 1 (31) 2023. С. 58-65.

Яновицька А.В.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У серпні 2025 року набрав чинності Закон "Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб" (далі - Закон) [1].

Законом визначено, що суб'єктами господарювання є: господарські організації - підприємства та інші юридичні особи, та фізичні особи, зареєстровані як підприємці. У цьому Законі термін підприємство вживається скоріше як збірне поняття, що розуміється як юридична особа конкретної організаційно-правової форми: "юридична особа, яка на день введення в дію цього Закону зареєстрована в організаційно-правовій формі державного підприємства (державного комерційного підприємства, державного некомерційного підприємства, казенного підприємства), комунального підприємства (комунального комерційного підприємства, комунального некомерційного підприємства), спільного комунального підприємства, приватного підприємства, дочірнього підприємства, іноземного підприємства,

підприємства об’єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємства споживчої кооперації”[1].

Щодо тлумачення організаційно-правової форми, то як і Господарський кодекс України [2] - Закон не містить чітких положень. Очевидне нерозуміння сутності і значення організаційно-правової форми підприємства зумовило появу у Законі словосполучення “загальна назва”: “найменування комунального унітарного підприємства повинно містити загальну назву “комунальне підприємство”.

На жаль, Закон також ототожнює організаційно-правову форму із формою власності, хоч це вже неодноразово породжувало практичні проблеми. Велика Палата Верховного Суду зауважує, що характеристика юридичної особи як приватного підприємства - це характеристика того, на підставі якої власності його створено. У постанові ВП ВС від 29.06.2021 у справі №916/2813/18 також йдеться, що встановлення виду підприємницького товариства, до якого належить приватне підприємство, а саме, що приватне підприємство є господарським товариством (зокрема, товариством з обмеженою або додатковою відповідальністю) або кооперативом (зокрема, сільськогосподарським кооперативом, сільськогосподарським кооперативним об'єднанням), у кожному конкретному випадку зумовлюватиме застосування до спірних правовідносин відповідного законодавства, зокрема Законів України “Про господарські товариства”, “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, “Про кооперацію”, “Про сільськогосподарську кооперацію” [3].

Закон пропонує тут спрощений вихід із ситуації: з дня введення в дію цього Закону дія Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” поширюється на дочірні підприємства, іноземні підприємства, підприємства об’єднання громадян, підприємства споживчої кооперації, приватні підприємства у випадках, якщо відповідні правовідносини не врегульовані їхніми статутами та іншими законами. Якщо у перехідний період власник (уповноважений орган управління об’єктами державної власності, уповноважений орган місцевого самоврядування) не прийняв рішення про припинення дочірнього підприємства, іноземного підприємства, підприємства об’єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємства споживчої кооперації, приватного підприємства відповідно до цього Закону, до регулювання діяльності таких підприємств після завершення перехідного періоду застосовуються положення Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, що регулюють діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, а статути таких підприємств у частині,

що суперечить Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, є недійсними.

У ГК України встановлювалось, що підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Такий підхід прослідковується і у законі. Для реалізації некомерційної мети господарської діяльності, пропонується “некомерційне підприємство”, що створюється у державній чи комунальній формах власності. Державні та комунальні некомерційні підприємства протягом перехідного періоду, передбаченого Законом, у своїх найменуваннях слова “державне некомерційне підприємство” або “комунальне некомерційне підприємство” замінюють відповідно словами “державне некомерційне товариство” або “комунальне некомерційне товариство”.

У вересні 2025 року на розгляд Верховної Ради України представлено два законопроекти щодо внесення змін до Цивільного кодексу України у зв’язку із оновленням (рекодифікацією): проекти № 14056 та № 14057. Згідно законопроекту № 14056 [4], для юридичних осіб приватного права визначається дві організаційно-правові форми: товариство або установа. Для товариств залишаються, по-суті, поділи за способом створення на корпоративні та унітарні, а також за метою на підприємницькі та непідприємницькі. Установою пропонується вважати юридичну особу, створену однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об’єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок такого майна.

Також серед іншого, законопроект визначає, що корпоративні товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства. За межі цієї групи винесено кооперативи. Окремо виділеними є норми, що стосуються підприємницьких (корпоративних) товариств та кооперативів, незважаючи на те, що залишається чинним спеціальне законодавство. Крім цього цікавим є бачення, що держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади діють як юридичні особи публічного права. Порядок створення, діяльності та припинення юридичних осіб публічного права пропонується визначати Конституцією України та іншим законодавством. На інше законодавство покладається також регулювання установ та непідприємницьких товариств. Законопроект № 14056 у цьому контексті є також цікавим тим, що пропонує скасування Закону України “Про господарські товариства”, що, з рештою, є справедливим, адже по-суті він стосується лише

повного та командитного товариств, правове становище яких визначається Цивільним кодексом України.

Список використаних джерел:

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025. № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#n640
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003. № 436–IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15
3. Постанова ВП ВС від 29.06.2021 у справі №916/2813/18. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/98531899
4. Проект Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої № 14056 від 21.09.2025. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356

Яновицька Г. Б.
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОКТРИНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КНИГИ ПЕРШОЇ ЗАКОНОПРОЄКТУ № 14056

У Верховній Раді України зареєстровані законопроєкти № 14056 та № 14057 «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги першої» та «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги другої» [1].

У пояснювальній записці до «рекодифікації» другої глави зазначено, що мета законопроекту полягає в адаптації цивільного законодавства України до цифрової ери. Вагомим чинником сучасної рекодифікації цивільних кодексів багатьох країн, зокрема й України, стала світова (особливо європейська) тенденція до уніфікації та гармонізації приватноправового регулювання. Ще одним вагомим чинником для проведення рекодифікації ЦК України є новітні реформи приватного права в країнах Європейського Союзу, зокрема, розробка і прийняття нових кодексів та законів, модернізація «старих» цивільно-правових

кодифікацій з урахуванням європейських й універсальних міжнародних документів [2].

Законопроекти містять новели відносно великої кількості правовідносин. Є необхідність у дослідженні окремих з них. Насамперед звертаємо увагу на закріплення таких понять: «приватне право», «приватні відносини», які додатково акцентують на характері цивільних правовідносин. У зв'язку з цим, автори Проєкту замінили статтю другу "Учасники цивільних відносин" на "Суб'єкти приватних відносин". Главу 3 «Захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів» доповнено ст.18.1 «Захист цивільних прав та/або охоронюваних законом інтересів медіатором». Де визначено, що медіатор може здійснити захист цивільних прав та/або охоронюваних законом інтересів особи шляхом проведення медіації як позасудової процедури врегулювання цивільного конфлікту (спору) у випадках та в порядку, визначених законом та/або договором. Актуальними є доповнення статті 22 правом на відшкодування «превентивних витрат» та ст. 23 положенням про те, що «при визначенні розміру грошової компенсації моральної шкоди суд може брати до уваги висновок фахівців (експертів) з визначення розміру моральної шкоди, а в разі його відсутності – враховувати вимоги розумності і справедливості». Проєкт розширив спектр прав фізичних осіб у розділі 2 книги 1 «Особи» (проєкт «Суб'єкти»). Наприклад, малолітня дитина додатково отримала право: 1) самостійно здійснювати особисті права, у тому числі право на повагу до честі і гідності, право на приватність, право на висловлення власної думки щодо питань, які стосуються її життя, права на результати своєї інтелектуальної, у тому числі творчої, діяльності, що охороняються законом, а також право на участь у дитячих громадських організаціях; 2) здійснювати самозахист своїх цивільних прав та/або охоронюваних законом інтересів; з шести років самостійно здійснювати платіжні операції з використанням емітованих на її ім'я електронних платіжних засобів. На нашу думку, потребує додаткового тлумачення п.5 ст.41 Проєкту, де зазначено, що недієздатна фізична особа має право самостійно звертатися до органів опіки та піклування, правоохоронних органів, суду, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб для захисту своїх цивільних прав та/або охоронюваних законом інтересів, у тому числі порушених опікуном.

Щодо юридичних осіб, то новела Проєкту полягає в тому, що критерії розмежування юридичних осіб приватного і публічного права уточнюються та доповнюються. Залишається базовий підхід: юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів за волею засновників, а

юридичні особи публічного права – розпорядчим актом державного органу або законом. Проте додається, що інші критерії цього поділу можуть визначатися законом. Це зроблено з огляду на різноманітність організацій, що їх створює держава, і потребу чіткого розмежування, до якого типу належить та чи інша юридична особа. Найвідчутніші зміни стосуються організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права. Законопроеєкт визначає в ст. 83 ЦК, що юридичні особи приватного права можуть створюватися лише у формі товариств або установ [3]. У новій редакції викладено і саме поняття юридичної особи. Так, «юридичною особою є організація, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю на підставах, встановлених цим Кодексом та/або іншим законом» (ст.80 Проєкту). Розділ 3 матиме назву «Об'єкти» і обмежується лише характеристикою останніх. Однак, достатня увага приділена поняттю та правовому режиму цифрової речі. Главу «Речі. Майно» пропонується перенести до Книги 3.

Найбільших змін у першій книзі зазнав інститут правочинів. Мета цих змін – підвищити визначеність у договірних відносинах, посилити захист добросовісних сторін, а також привести норми у відповідність із сучасною міжнародною практикою контрактного права [3]. Глава 16 має назву «Договори та інші правочини» і тепер містить загальні положення про цивільно-правовий договір. Проєктом розширено автономію волі сторін договору. Зокрема, це стосується його форми. Виключені статті, які визначають випадки укладення правочину усно чи у письмовій формі. Діятиме загальне правило, що правочин може вчинятися усно або письмово, якщо закон не встановлює обов'язкової конкретної форми (ст. 205 ЦК). Також задекларовано презумпцію правомірності правочину.

У Проєкті відмовились від поділу недійсних правочинів на оспорювані та нікчемні. Пропонуються наступні підстави недійсності (ст.ст. 203, 203.1 ЦК): порушення принципу автономії волі; вимог щодо обсягу дієздатності; вимог щодо волевиявлення сторін договору та сторони одностороннього правочину; заперечення договору та одностороннього правочину імперативним нормам закону та не узгодженність з доброзвичайністю (boni mores), а також у випадках недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину чи договору. Новели торкнулись і позовної давності, яка стала присікальним строком для особи, право якої порушено. За Проєктом «позовна давність – це строк, після спливу якого суб'єкт приватних відносин втрачає право на судовий або інший юрисдикційний захист свого цивільного права та/або охоронюваного законом інтересу». Загальна позовна давність залишена 3

роки, а щодо спеціальної є певні зміни. Рекомендуються наступні строки спеціальної позовної давності: 6 місяців; 1 рік (доповнено вимоги); 4 роки (залишено без змін); 5 років; 10 років і 30 років. Обчислюється за загальними правилами визначення строків. Перебіг загальної позовної давності починається з моменту завершення календарного року, в якому особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права та/або охоронюваного законом інтересу та про особу, яка його порушила. Перебіг спеціальної позовної давності починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права та/або охоронюваного законом інтересу та про особу, яка його порушила, якщо інше не визначено законом. До вимог, на які позовна давність не поширюється додано вимогу, що випливає із сімейних відносин, зокрема щодо встановлення, визнання чи оспорювання батьківства, материнства.

Як вбачається, новели запропоновані в Проєкті, викликані реаліями часу, оскільки система цивільного права України потребує змін. Європейський вектор для національного законодавця, у певній мірі, став підґрунтям нових ідей, поглядів на систему приватного права, а також заперечень існуючих архаїчних норм.

Список використаних джерел:

1. Проєкт Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв’язку із оновленням (рекодифікацією) положень книги першої № 14056 від 21.09.2025. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57356
2. Довгерт А. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Право України.* 2019. №1. URL: https://www.researchgate.net/publication/331266621_Rekodifikacia_Civilnogo_kodeksu_Ukraini_osnovni_cinniki_i_peredumovi_dla_startu
3. Пояснювальна записка до Проєкту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв’язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги першої» № 14056 від 21.09.2025. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFilezip/3094345

Архипова С.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Науковий керівник:
Хомко Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН

Особливої актуальності сьогодні набуває колективно-договірне регулювання, яке передбачає безпосередню участь суб'єктів трудових відносин у встановленні умов праці шляхом укладення соціально-партнерських актів.[14] Колективний договір поєднує в собі риси як договору, так і нормативно-правового акта. Водночас наявність нормативних положень (нормативна частина) відрізняє його від інших видів договорів і дає можливість розглядати колективний договір як джерело права.[1]

У багатьох країнах Європи, колективні договори виступають, як джерело рівноправного законодавчого трудового права, а в деяких країнах їх значення в правовому регулюванні праці перевершує роль законодавства.[15] Колективний договір, який виступає актом соціального партнерства на виробничому рівні, здатний не тільки забезпечити динамічний розвиток соціально-трудових відносин, але і виявити практичну перевірку ступеня їх придатності з метою ефективного регулювання трудових, соціально-економічних і виробничих відносин [2, с. 97] Більш того, саме він, точніше його укладання, дозволяє досягти соціального компромісу в усіх сферах застосування найманої праці. Вказане набуває неабиякого значення з огляду на те, що сьогодні, як уже було відмічено раніше, для особи при влаштуванні на роботу важливими стають створення належних умов праці, адекватна заробітна плата, охорона праці і здоров'я, їх захист. Усе перераховане, звісно, знаходить відображення в

колективному договорі, оскільки він є результатом соціальної політики, а отже, як локальний нормативний акт здатен забезпечити не тільки узгодженість інтересів роботодавця і працівників стосовно умов праці, а й пристосувати імперативні норми трудового законодавства з урахуванням специфіки конкретного виробництва й соціально-економічних умов на ньому. Таким чином, його укладання виявляється, врешті-решт, вигідним усім учасникам трудових правовідносин.[3,с.132]

Система міжнародного захисту щодо врегулювання трудових спорів представлена рядом рекомендацій та конвенцій Міжнародної організації праці (МОП), а саме Конвенцією МОП № 154 «Про сприяння колективним переговорам» 1981 р., Конвенцією МОП № 98 «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів», Конвенцією МОП № 135 «Про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються», Рекомендація МОП № 92 від 1951 р. щодо добровільного примирення і арбітражу, Рекомендація МОП № 94 від 1952 р. про консультацію та співпрацю між роботодавцями та працівниками на рівні підприємства, Рекомендацією МОП № 129 від 1967 р. про відносини між адміністрацією і співробітниками на підприємстві, Рекомендація щодо розгляду скарг на підприємствах з метою їх вирішення № 130 1967 р., Рекомендацію МОП № 163 «Щодо сприяння колективним переговорам». До окремих питань щодо врегулювання трудових спорів звертається Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1973 року.[4]

Аналізуючи Конвенції та рекомендації МОП, можна виділити наступні особливості щодо вирішення трудових спорів на міжнародному рівні:

- можливість вирішення трудових спорів у позасудовому порядку шляхом проведення примирних процедур;
- добровільність примирних процедур;
- розробка правил, процедур проведення мирних переговорів, під час яких заохочується можливість працівників уникати страйків, локаутів;
- можливість укладення колективних угод, договорів в результаті проведення переговорів, в яких закріплюються їх результати;
- захист працівників від будь-якої дискримінації в процесі проведення переговорів, в тому числі через невходження у профспілкову організацію;
- безоплатність та оперативність в часі проведення процедури колективних переговорів;

- можливість розгляду трудового конфлікту арбітражем, у випадку, якщо переговори є безрезультатними;

- обов'язок адміністрації підприємства створювати належні умови для проведення переговорів, проводити взаємні консультації та забезпечувати, щоб під час участі у переговорах працівник та всі заінтересовані особи не втратили належного їм заробітку;

- обмін інформацією між сторонами під час проведення переговорів із забезпеченням дотримання конфіденційності останньої;

- застосування міжнародних стандартів та процедур в процесі вирішення трудових спорів, з урахуванням особливостей національного законодавства[5,6,7,8,9,10,11,12,13].

В системі правового регулювання права на працю, та врегулювання трудових спорів, зокрема, окреме місце посідає Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. В загальному переліку прав передбачене право на укладення колективних договорів, що регламентується ст. 6, згідно якої для досягнення мети ефективного здійснення права на укладення колективних договорів, на роботодавця та працівника покладено наступні обов'язки:

- сприяння проведення спільних консультацій між обома сторонами;

- сприяння, у випадку необхідності створення механізму переговорів на добровільній основі;

- сприяння сторонами у створенні та використанні механізму примирення та добровільного арбітражу для вирішення трудових спорів;

- визнання за обома сторонами права на страйк.[4]

Отже, колективно-договірне регулювання сьогодні відіграє провідну роль у системі трудового права, оскільки саме через механізм колективних договорів забезпечується реальне узгодження інтересів працівників і роботодавців, зменшення соціальної напруги та створення належних умов праці. Наявність у колективному договорі нормативної частини надає йому статусу локального джерела трудового права, що дозволяє адаптувати імперативні норми законодавства до специфіки конкретного підприємства та соціально-економічних умов. Міжнародні стандарти, зокрема конвенції й рекомендації МОП, а також положення Європейської соціальної хартії (переглянутої), визначають основні принципи врегулювання трудових спорів — добровільність примирних процедур, забезпечення консультацій, створення умов для переговорів, захист представників працівників, недискримінацію, можливість арбітражу та право на страйк. Ці стандарти підкреслюють важливість соціального діалогу та встановлюють механізми, що сприяють досягненню

справедливого і стабільного врегулювання трудових відносин. Тому колективний договір є ефективним інструментом соціального партнерства та локальним нормативним актом, який забезпечує узгодження інтересів сторін трудових відносин, сприяє захисту прав працівників і формує умови соціальної стабільності на підприємстві. Його укладання є необхідним елементом сучасної моделі регулювання праці, що забезпечує практичну реалізацію права на працю та дієві механізми вирішення трудових спорів.

Список використаних джерел:

1. Колективно-договірне регулювання соціально-трудових відносин у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації: монографія / О.М. Ярошенко, Г.С. Гончарова, С.О. Сільченко та ін.; за ред. О.М. Ярошенка. Харків: Право, 2009. 240 с.|
2. Храбатин О. Колективний договір як акт забезпечення інтересів працівників підприємства, установи, організації. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 94-97.
3. Лазор І.В. Колективний договір як локальне джерело трудового права: роль і значення у сучасних умовах. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*: зб. наук. пр. Луганськ: Східноукр. нац. ун-т. 2012. № 23. С. 131-138.
4. Олійник У. М. Міжнародні стандарти вирішення трудових спорів. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/23-1.pdf
5. Конвенція МОП № 154 «Про сприяння колективним переговорам» від 19 червня 1981 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_006#Text.
6. Конвенція МОП № 98 «Про застосування принципів права на організацію і ведення колективних переговорів» від 14.09.1956. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_004#Text.
7. Конвенція МОП № 135 «Про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються» від 23.06.1971. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_186.
8. Рекомендація № 92 щодо добровільного примирення і арбітражу від 19.06.1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_232#Text.
9. Рекомендація МОП № 94 про консультацію та співпрацю між роботодавцями та працівниками на рівні підприємства від 26.06.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_235#Text.
10. Рекомендація МОП № 129 про відносини між адміністрацією і співробітниками на підприємстві від 28.06.1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_074#Text.
11. Рекомендація МОП №130 щодо розгляду скарг на підприємствах з метою їх вирішення від 29.06.1964. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_250#Text.
12. Рекомендація МОП № 163 щодо сприяння колективним переговорам» від 03.06.1981. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_274.

13. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
14. Тупіков І.В. Нормативно-правове регулювання сфери дії колективних угод та договорів. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/38.pdf?utm_source=chatgpt.com
15. Цимбалюк С.О. Колективно-договірне регулювання соціально-трудових відносин на галузевому рівні. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d7a3f8db-0648-4f83-8ca5-eaecf83f3ebf/content

Бабій М.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Бутинська Р.Я.
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Альтернативні способи вирішення спорів як інститут позасудового вирішення конфліктів є досить популярним методом захисту порушених прав у більшості країн світу, зокрема, такі способи не є новими у практиці зарубіжних країн. Україна як така, що обрала вектор руху приєднання до європейських цінностей, та є державою, яка імплементує норми міжнародного права, закріпила у своєму законодавстві альтернативні способи вирішення спорів [2, с. 270].

Я погоджуюся із вказівкою автора про те, що медіація на сьогоднішній день набуває великого значення в системі альтернативного вирішення спорів. Це власне підтверджується прийняттям у 2021 році Закону України «Про медіацію».

Актуальності дана тема набуває через призму своїх недоліків і переваг, адже впровадження нового інституту зумовило виникнення нових питань, які пов’язані із проведенням такої процедури та зближенням її із європейським законодавством.

Варто зазначити, що медіація- не єдиний вид альтернативного вирішення спорів за законодавством України. Сюди також можна віднести переговори, арбітраж, третейські суди, незалежна оцінка фактів, консиліація, мед-арб, тощо.

Стаття 55 Конституції України1 гарантує кожному права щодо захисту своїх прав та свобод від протиправних посягань та порушень будь-якими засобами, незабороненими законом. Також за змістом ст. 124 Конституції України обов'язок досудового порядку врегулювання спору може бути визначено винятково на підставі закону [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3].

Альтернативні способи вирішення спорів у своїй сучасній формі зародилася в Сполучених Штатах Америки. Так, приміром, перші процедури медіації стосувалися сфери трудових прав. У 1947 р. при Трудовому департаменті було утворено Федеральну службу медіації та примирення. Створення такої Служби та популяризація медіації були досить актуальними на той час, оскільки завдяки досягненню консенсусу між працівниками та роботодавцями в ході медіації з'являлась реальна можливість уникнути шкідливих наслідків страйків та, з іншого боку, забезпечити продуктивність праці. Вирішальними для розвитку медіації стали 60–70-ті рр. XX ст. Медіація, що фінансувалася з державного бюджету, більше не обмежувалась лише спорами у сфері трудових правовідносин. На підставі Закону «Про громадянські права» 1964 р. було утворено дві важливі інституції, які значною мірою посприяли розвитку медіації. Однією з таких інституцій була Служба відносин між територіальними громадами (Community Relations Service) при Міністерстві юстиції. Окрім того, положення Закону «Про громадянські права» передбачали створення Комісії із дотримання рівноправності при працевлаштуванні (Equal Employment Opportunity Commission), яка здійснювала дослідження випадків дискримінації працівників [4, с. 44].

Медіація набула свого поширення і в країнах Європи, таких як Німеччина, Франція, Італія, та інших країнах.

У Чехії державна організація – Служба апробації та медіації – підпорядкована Міністерству юстиції. Ця служба має свою виконавчу вертикаль, завдяки чому її послуги доступні в усіх регіонах країни. Медіацією можуть займатися ті, хто мають спеціальну підготовку в галузі права чи соціальних наук та пройшли спеціальний тренінг [5, с. 192].

Щодо Німеччини, то спеціалізований Закон про медіацію з'явився там лише 26 липня 2012 році. Він став продовженням імплементації Директиви №

2008/52/ЄС Європейського Парламенту «Про деякі аспекти посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах». Закон про медіацію регулює питання медіації в усіх видах судового процесу, а також визначає засади набуття статусу медіатора, їх обов'язки та механізми забезпечення їх нейтральності та об'єктивності [4, с. 65].

Натомість в Україні медіатором може бути особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Порівнюючи Україну із Чехією можна простежити як спільні так і відмінні риси. Спільною є вимога про базову підготовку медіаторів (або ж за законодавством Чехії спеціальний тренінг), а відмінною є норма про спеціальну підготовку в галузі права.

На мою думку, вимога щодо освіти в галузі права чи соціальної науки є доволі влучною, адже наявність та вміння застосування спеціальних та комплексних знань неодмінно допоможе в процедурі проведення медіації.

У Франції послуги медіації надають громадські організації, а медіатори мають бути акредитовані прокурором, після чого можуть підписати контракт з Міністерством юстиції Франції щодо надання послуг медіації. Вони є безкоштовними для учасників процесу і оплачуються з державного бюджету [5, с. 192].

За законодавством Австрії, медіація відбувається на підставі договору про медіацію або постанови суду, що зобов'язує сторони провести цю процедуру. В договорі про медіацію сторони детально окреслюють предмет медіації, особу медіатора чи спосіб вибору медіатора. Медіація відбувається перед ініціюванням судового процесу, а за згодою сторін – і під час судового розгляду. Медіаційна угода, якщо вона укладалася під час судового розгляду, повинна бути визнана судом, а результати досудової медіації судового захисту не потребують [4, с. 64].

Італія. У червні 2009 р. італійський сенат схвалив важливу реформу цивільного процесу, прийнявши Закон № 69, який регулює і стимулює звернення до медіації у цивільних і комерційних спорах. Відповідно до цього Закону медіація вводиться як обов'язкова стадія в суді за окремими категоріями − спори про страхування, фінансові, банківські спори, спори між партнерами фірм та ін. Італія має національний реєстр організацій медіаторів, який веде Міністерство юстиції [4, с. 63].

Отже, можна дійти висновку, що досвід зарубіжних країн відіграє неабияке значення для України. Норми та досвід європейських країн знайшли своє закріплення в Законі України «Про медіацію». Проте, незважаючи на запозичення стандартів європейських країн, медіація в Україні має свої відмінності, переваги та недоліки. Медіація в нашій державі є новим інститутом,

який позитивно впливає на вирішення спорів в позасудовому порядку. Безумовно розвиток медіації сприятиме розвитку комунікативних можливостей сторін.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Герасимчук С.С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. № 82, ч. 1 С.270-274.
3. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text
4. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби Сидор. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 416 с.
5. Сандрачук Я. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення адміністративних спорів: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Вісник післядипломної освіти*: Серія: Соціальні та поведінкові науки. 2020. Вип.14. С. 183-199.

Бережна Д. Є.
здобувачка вищої освіти
відділення підготовки студентів денної форми навчання
інституту права та безпеки
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Середницька І.А.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

Усиновлення є однією з ключових форм забезпечення прав дитини на сімейне виховання, що визнається як національним законодавством, так і міжнародними правовими актами. В умовах глобалізації та зростання міграційних процесів особливої актуальності набуває питання міжнародного

усиновлення, яке пов’язане з необхідністю належного захисту прав та інтересів дитини, що передаються в іноземні сім’ї.

Цивільно-правові гарантії при міжнародному усиновленні спрямовані на збереження особистих немайнових та майнових прав дітей, забезпечення їхнього належного статусу в новій сім’ї та державі, а також на попередження можливих зловживань, пов’язаних із транснаціональними процедурами усиновлення. Важливе значення у цьому контексті має імплементація положень Конвенції ООН про права дитини 1989 року та Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення 1993 року у національне законодавство України. Саме вони формують правову основу для гармонізації норм, спрямованих на забезпечення пріоритету інтересів дитини та створення дієвого механізму їх захисту у процесі міжнародного (міждержавного) усиновлення.

Усиновлення дітей є пріоритетною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Що це «міжнародне (міждержавне) усиновлення»? Міждержавне усиновлення – є самостійним інститутом міжнародного приватного права, головним завданням якого є надання дітям, що залишились без батьківського піклування, сімейних умов та довгоочікуваних батьків. Тобто, міждержавне усиновлення є підставою для виникнення сімейних відносин, як юридичного акту за участю іноземного громадянина.

В Україні організаційно-правова регламентація міжнародного усиновлення здійснюється в межах Сімейного кодексу України, який захищає право дитини на сім’ю, встановлює процедури усиновлення, вимоги до усиновителів, обмеження, а також обов’язок держави ставити на облік осіб, які бажають усиновити, і реєструвати дітей, яких можна усиновити. Зокрема, стаття 207 Сімейного кодексу визначає усиновлення як ухвалення дитини в сім’ю на підставі судового рішення з урахуванням найкращих інтересів дитини [1].

Відповідно до статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» - усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України. Окрім цього, в даному Законі зазначено, що усиновлення дитини, яка є громадянином України, не може здійснюватися іноземцем, який не перебуває в шлюбі, за винятком, коли іноземець є родичем дитини, а також, переважне право серед інших іноземців на усиновлення дитини мають громадяни держав, які уклали міжнародні договори з Україною про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей,

передання їх під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян України, іноземців або осіб без громадянства забороняється [2].

Як зазначалося вище, однією з головних міжнародних гарантій цивільно-правового захисту дітей при міжнародному усиновленні є Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення 1993 року. Вона встановлює ключові принципи такого усиновлення: що воно має здійснюватися в найкращих інтересах дитини, з дотриманням прав і свобод дитини, та з метою запобігання викраденню, продажу або торгівлі дітьми [3].

Так, в Україні існують нормативні бази, що регулюють усиновлення та встановлюють загальні цивільно-правові гарантії, проте відсутність ратифікації Гаазької конвенції 1993 р. створює прогалини у правовому регулюванні міжнародного усиновлення, оскільки відсутня одна, уніфікована міжнародно-правова рамка, яка б забезпечувала гарантовані процедури та контроль зі сторони держав-партнерів.

Також основним міжнародно-правовим актом у цій сфері є Конвенція ООН про права дитини 1989 р., яка встановлює пріоритет забезпечення найкращих інтересів дитини (ст. 3) та гарантує право кожної дитини виховуватися у сімейному оточенні (ст. 20–21). У статті 21 Конвенції закріплено, що держави повинні забезпечувати контроль за усиновленням, особливо коли воно здійснюється міждержавним шляхом, і гарантувати, що воно не призведе до незаконної торгівлі дітьми [4].

Українське законодавство передбачає, що міжнародне усиновлення можливе лише за наявності дозволу Міністерства соціальної політики України, яке виконує функції центрального органу у сфері міждержавного усиновлення (ст. 283 СК України). Тому, питання міжнародного усиновлення в Україні координується Міністерством соціальної політики України, яке формує державну політику у сфері усиновлення та здійснює контроль за дотриманням прав дітей.

Варто також зазначити, що важливу роль відіграють органи опіки та піклування, а також суди, які перевіряють обґрунтованість усиновлення та його відповідність інтересам дитини. Але попри це, як і усиновлення в межах України, так і міждержавне усиновлення залишається майже неможливим у зв’язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. Через війну дуже ускладнено забезпечення процедури, яка передбачає особистий контакт між усиновлювачем і дитиною, перевірку документів іноземних кандидатів, отримання згод від усіх зацікавлених сторін (наприклад батьків, органів опіки) — це критично для законності та безпеки усиновлення. В

свою чергу, вищезазначена служба, а саме Міністерство соціальної політики України, тимчасово не розглядає справи з міжнародного усиновлення, не видає відповідні дозволи/згоди у період війни [5].

Отже, міжнародне усиновлення є складним і водночас необхідним правовим інститутом, що забезпечує реалізацію права дитини на сімейне виховання у випадках, коли таке право не може бути реалізоване у державі її походження. Цивільно-правові гарантії в цій сфері спрямовані на те, щоб пріоритетними залишалися найкращі інтереси дитини, а сама процедура була прозорою, законною і такою, що унеможливлює будь-які форми зловживань чи торгівлі дітьми. Водночас на практиці залишаються проблеми, пов'язані з затягнутістю процедур, недоліками у міждержавній співпраці та необхідністю посиленого післяусиновлювального контролю.

Ефективність міжнародного усиновлення як правового механізму можлива лише за умови гармонійного поєднання міжнародних стандартів, національних цивільно-правових гарантій та дієвих інституційних механізмів контролю. Перспективним напрямом розвитку є вдосконалення законодавчої бази, розширення співробітництва України з іншими державами та зміцнення системи захисту прав дітей у міжнародно-правовому вимірі.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21-22. ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 30. ст. 142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text
3. Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text
4. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Міждержавне усиновлення в умовах воєнного стану – роз'яснення Мінсоцполітики. *Кабінет Міністрів України. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* URL: https://www.kmu.gov.ua/news/mizhderzhavne-usinovlennya-v-umovah-voyennogo-stanu-rozyasnennya-minsocpolitiki

Білінкевич Н.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ "ПРАВО НА ВІДКЛЮЧЕННЯ"

Міжнародно-правова спільнота активно реагує на виклики, зумовлені цифровими технологіями. Представники Європейського парламенту ще в січні 2021 року закликали Європейську комісію розробити проект закону, який би закріплював право на відключення як одне із фундаментальних прав працівників [1, с. 438]. Це рішення стало прямим орієнтиром для національних законодавств.

Європейський досвід демонструє різні підходи до правового закріплення «права на відключення», які можуть стати орієнтиром для вдосконалення українського законодавства. Так, у Франції, яка посідає провідне місце серед країн ЄС за рівнем цифровізації [2], ще у 2017 році у Трудовий кодекс були внесені зміни, що зобов’язали роботодавців із чисельністю понад 50 працівників щороку включати питання реалізації права на відключення до колективних переговорів, а також закріплювати його у внутрішніх локальних актах. Невиконання цього обов’язку тягне за собою фінансову відповідальність у вигляді штрафу близько 4 тис. євро. В Іспанії право на відключення було закріплене в Органічному законі 3/2018 «Про захист персональних даних і гарантії цифрових прав», що поширює дію відповідних норм на всіх працівників, однак із застереженням про залежність їх застосування від характеру трудових відносин . Водночас у Португалії у 2021 році було введено так зване «правило про роз’єднання», відповідно до якого роботодавці, у яких працює понад 10 співробітників, можуть бути оштрафовані за комунікацію з працівниками у позаробочий час. У Німеччині законодавчого закріплення права на відключення наразі немає, однак великі корпорації, зокрема Volkswagen, BMW та Puma, самостійно встановлюють правила, що забороняють надсилати службові

електронні листи у неробочий час або блокують їх отримання до початку наступного робочого дня. У Бельгії роботодавці з чисельністю понад 50 працівників також зобов'язані проводити переговори щодо впровадження права на відключення, хоча кінцеве рішення у цьому питанні належить керівництву, при цьому державним службовцям надано право ігнорувати позаробочі звернення без ризику дисциплінарних наслідків. В Італії це право врегульоване законом № 2233-B від 2017 року, який поширюється на працівників, що працюють у форматі «smart work», вимагаючи обов'язкової фіксації часу відпочинку у трудовому договорі та запровадження технічних заходів для обмеження комунікацій у неробочий час. Словацький законодавець, натомість, обмежив сферу дії права на відключення виключно дистанційними працівниками, надомниками або тими, хто працює з дому епізодично, звільнивши їх від дисциплінарної відповідальності за недоступність у позаробочий час [3].

"Право на відключення" — це не лише питання режиму праці, а й критичний інструмент охорони праці у цифрову епоху. За даними спільного дослідження Eurofound і МОП, 41% працівників, які використовують ІКТ, відчувають підвищений стрес, порівняно з 25% працюючих поза домом. Постійна включеність спричиняє «цифровий стрес» та є причиною емоційного вигорання, яке ВООЗ з 2022 року включила до міжнародного каталогу захворювань.

Українські вчені-трудовики підтверджують, що національне законодавство поки що «не завжди вчасно та якісно відповідає на нові виклики та потреби, пов'язані з цифровізацією сфери праці». Зокрема, Л.В. Вакарюк та Н.Д. Гетьманцева наголошують на двох ключових прогалинах у чинному українському законодавстві. По-перше, необґрунтоване обмеження кола працівників: український законодавець необґрунтовано обмежив категорії працівників, які мають право на відключення, лише тими, хто виконує роботу дистанційно (ст. 60-2 КЗпП). Це ігнорує той факт, що працівники з гнучким графіком або ті, хто використовує корпоративну пошту чи месенджери, незалежно від місця роботи, також зазнають ризиків «цифрового стресу» [7].

По-друге, декларативний характер норми: стаття 60-2 КЗпП прийняла декларативні за характером положення, не визначивши чіткий механізм реалізації права на відключення на практиці. Фіксацію часу періоду відключення передано на узгодження сторонам трудового договору, що в умовах нерівності сторін і відсутності штрафних санкцій робить норму неефективною [4]. Проблема посилюється тим, що на дистанційних працівників мало

поширюються загальні гарантії КЗпП (щодо роботи у нічний час, оплати понаднормової роботи), а контроль у сфері охорони праці фактично відсутній, оскільки відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на робочому місці покладається на самого працівника (ст. 14 Закону «Про охорону праці») [5]. Це створює середовище, де право на відключення є критично важливим, але не захищеним.

Для забезпечення повної імплементації міжнародних стандартів пропонується внести нову статтю 139-1 до КЗпП України — «Право на Відключення та Запобігання Техностресу». Право на відключення має поширюватися не лише на дистанційних працівників, а й на всіх працівників, чия трудова діяльність передбачає постійне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

«Працівник має право не відповідати на будь-які повідомлення, дзвінки, електронні листи чи інші засоби цифрової комунікації від роботодавця поза межами встановленого робочого часу. Невиконання цієї вимоги роботодавцем вважається порушенням трудового законодавства щодо режиму робочого часу та відпочинку».

Як зазначають Вакарюк Л.В. та Гетьманцева Н.Д., заповнити законодавчу прогалину можливо за допомогою локального регулювання [6]. Отже, необхідно внести норму, яка зобов’язує роботодавця (зокрема, компанії з понад 10–50 працівниками, за прикладом Португалії та Франції) включати питання про право на відключення у колективні переговори та деталізувати його у локальних актах.

Локальні нормативні акти (колективний договір, положення про працю) повинні чітко закріплювати:

1.Чіткі часові межі: визначення часових інтервалів протягом доби та/або тижня, коли інформаційно-телекомунікаційний зв’язок із працівником заборонений;

2.Виняткові випадки: чітке визначення винятків (виробнича аварія, пожежа, надзвичайна ситуація) та встановлення окремого каналу зв’язку для таких випадків;

3.Захист від санкцій: закріплення норми про те, що працівник не несе дисциплінарної відповідальності за невиконання службових обов’язків при отриманні подібних повідомлень у неробочий час, як це передбачено у Словаччині;

4.Облік: механізм обліку часу, витраченого на реагування у виняткових випадках, з метою оплати його як понаднормової роботи відповідно до КЗпП.

Право на відключення є критичним міжнародним стандартом праці в цифрову епоху, необхідним для захисту здоров'я працівників від техностресу та забезпечення ефективного балансу між роботою та особистим життям. Європейський досвід (Франція, Іспанія) та ініціативи МОП і ЄС вимагають від України термінової адаптації законодавства. Ключова проблема національного законодавства полягає у його декларативності (ст. 60-2 КЗпП) та необґрунтованому обмеженні сфери застосування права, що створює правові прогалини[7].

Подальше реформування трудового законодавства має стосуватися раціональної організації періодів робочого часу та часу відпочинку при виконанні роботи за допомогою ІКТ. Закріплення чітких механізмів реалізації права на відключення на законодавчому рівні, його деталізація у локальних актах та встановлення відповідальності є необхідними кроками для підвищення якості життя та здоров'я українських працівників, а також для успішної гармонізації з правом ЄС.

Список використаних джерел:

1. Гаращенко Л. П. "Вплив цифровізації на трансформацію робочого часу. 2023.С.437-440.URL:https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=lcmTDHQAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=lcmTDHQAAAAJ:WbkHhVStYXYC
2. Hesselberth P. Discourses on disconnectivity and the right to disconnect. New Media & Society. 2017. № 20 (5). *Дискурси про відключення та право на відключення.* URL: https://www.researchgate.net/publication/317414265_Discourses_on_ disconnectivity_and_the_right_to_disconnect
3. Кудінська І., Сандул Г. Право на відключення: відпочивайте на здоров'я. URL: https:// gurt.org.ua/news/informator/68589/
4. Вакарюк Л.В. До питання охорони праці та підтримки здоров'я дистанційних працівників. *Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 р.). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2023. С. 199–202.
5. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII із змін. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text
6. Гетьманцева Н.Д. Вплив цифровізації на правове регулювання суспільних відносин у сфері праці. *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми:* Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 24 листопада 2023 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), та ін.]. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 132–135.

7. Кодекс законів про працю України: Закон УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII із змін. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

Божик М.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Бутинська Р.Я.
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВА ІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ, ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ РЕІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Україна зіткнулася з безпрецедентним викликом, пов'язаним із масовим збільшенням кількості ветеранів у суспільстві. Правова база, що регулює соціальний захист ветеранів, особливо Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (№ 3551-XII) [1] від 22.10.1993 року була створена в час, коли контингент ветеранів був меншим. Поточна законодавча система, орієнтована на сотень тисяч нових ветеранів, виявилася неефективною. Це свідчить про те, що поточна ситуація вимагає системної реформи державної ветеранської політики.

Існують нормативні прогалини, що є повною відсутністю законодавчого регулювання у критично важливих сферах. Прикладом може слугувати відсутність імперативних норм щодо обов'язкового визнання військових компетентностей у цивільному секторі. У цьому випадку право на гарантію (наприклад, на житло) законодавчо закріплено, але відсутні підзаконні механізми для його швидкої, прозорої та повної реалізації.

Фінансування повністю за рахунок податкових надходжень становить державну систему соціального забезпечення для певних груп населення (в кожній державі це можуть бути різні групи населення, зокрема військовослужбовці, чиновники, жертви війни та ін.. При цьому право на отримання соціальних послуг не обумовлено внесками; передбачаються фіксовані види та розміри послуг; відмова від перевірки ступеня нужденності [5, С. 274].

Чинна модель створює залежність від державних виплат, замість того, щоб стимулювати підприємницьку та економічну спроможність громадян. Це

вимагає повної перебудови правового фундаменту. Єдиним ефективним рішенням є ухвалення нового Закону України про основні засади державної ветеранської політики, який має стати новою рамковою основою для всіх підзаконних актів.

Активізація нормотворчої роботи у 2024–2025 роках є прямим підтвердженням критичного накопичення системних проблем. Нещодавні дії Кабінету Міністрів України, зокрема ухвалення постанов, як-от № 563 [2] та № 579 [3] від 16 травня 2025 року, свідчать про спробу вирішити адміністративні та процедурні прогалини. Водночас, Міністерство у справах ветеранів прямо працює над комплексним оглядом системи соціального захисту та анонсує напрацювання стосовно проекту нового рамкового закону [6].

Ключовим досягненням стала цифровізація статусу через затвердження процедури формування та використання електронного ветеранського посвідчення, яке отримало рівну юридичну силу з паперовим документом для підтвердження статусу. Це усунуло прогалину, пов'язану з неможливістю швидкої, зручної та надійної верифікації статусу у цифровому просторі. Також було досягнуто значного спрощення процедури видачі паперових посвідчень.

Розпорядженням КМУ схвалено Стратегію ветеранської політики на період до 2030 року (№ 1209–р) від 29.11.2024 року, метою Стратегії є гідне визнання внеску ветеранів/ветеранок у захист Вітчизни, забезпечення комплексної державної підтримки для відновлення їх добробуту з урахуванням впливу бойового досвіду, добробуту членів їх сімей та кроссекторальної допомоги протягом усього життя відповідно до виявлених потреб кожного/кожної, а також сприяння зміцненню обороноздатності держави шляхом підвищення престижності військової служби (служби) та визнання ключової ролі ветеранів/ветеранок, зокрема під час проходження служби у військовому резерві, а також їх потенціалу для забезпечення економічного розвитку країни [4].

Відсутність можливостей для працевлаштування ветеранів з інвалідністю є однією з найкритичніших системних прогалин, що створює значні ризики для держави та суспільства, як зазначає Український ветеранський фонд.

Після завершення служби багато військових стикаються з труднощами в пошуку роботи через недостатню підтримку з боку держави та роботодавців. Чинна система перекваліфікації не завжди відповідає реальним вимогам ринку праці, що призводить до того, що ветерани не можуть знайти гідне місце праці або змушені працювати на низькооплачуваних посадах [7, С. 39].

До того ж відсутня ефективна система індивідуальної кар’єрної консультації на основі оцінки потенціалу ветерана, що при зводить до формального підходу з боку служб зайнятості. З іншого боку, роботодавці також виявляють обмежену готовність приймати ветеранів на роботу, побоюючись ризиків, пов’язаних із ПТСР, адаптаційним періодом чи нестачею «м’яких» навичок. Таким чином, формується двосторонній розрив між попитом і пропози цією, що ускладнює інтеграцію захисників у ринок праці [8].

Головна нормативна прогалина у сфері реінтеграції полягає у відсутності офіційного та обов'язкового законодавчого механізму, що визнає бойовий досвід і військові компетентності як частину професійної цивільної кваліфікації.

Наразі Мінветеранів спільно у партнерстві з Національним агентством кваліфікацій, Федерацією роботодавців України, кваліфікаційними центрами працюють над проєктом «Кваліфікації, загартовані боєм», для того щоб розробити практичний механізм зіставлення військових і цивільних компетентностей. Проєкт має на меті підтримати повернення ветеранів та ветеранок до цивільного життя через визнання бойового досвіду як частини професійної кваліфікації.

Обґрунтовано, що інструментами для покращення соціально-трудової реінтеграції ветеранів є:

(1) інституційно-адміністративні (створення регіональних центрів підтримки ветеранів, розробка регіональних програм адаптації та реінтеграції),

(2) організаційно-економічні (фінансова підтримка підприємницьких ініціатив ветеранів, податкові пільги та інші стимулюючі заходи для роботодавців),

(3) інформаційні (інформаційні кампанії для поширення знань про можливості для ветеранів, інформаційні довідники та онлайн-платформи для ветеранів) [10, С. 82].

Після закінчення війни та демобілізації військовослужбовців необхідно буде проводити комплексні та системні оцінки працевлаштування ветеранів. Навіть за наявності розбудованого механізму підтримки у професійній сфері, на практиці він може не працювати через низьку якість надання послуг з профорієнтації та адаптації окремими закладами, проблеми в економічному секторі та відсутність робочих місць відповідної кваліфікації, небажання пошуку роботи через проблеми з соціальною інтеграцією та, як наслідок, відсутності мотивації із працевлаштування [11, С. 25].

Отже, для забезпечення швидкої та ефективної підтримки ветеранів, поки триває робота над новою рамковою політикою, необхідно негайно усунути найбільш критичні прогалини імплементаційного та нормативного характеру:

Стратегічним пріоритетом має стати невідкладна розробка та ухвалення нового Закону України про основні засади державної ветеранської політики. Цей закон повинен закласти основу для переходу від моделі пожиттєвих пільг до системи мотивацій та економічної самостійності. Чітко визначити фінансування системи комплексної медичної та психологічної реабілітації, виходячи за рамки стандартного пакету медичних гарантій.

Для забезпечення системності та уникнення нових колізій, пропонується, щоб новий рамковий закон чітко розмежовував ветеранські гарантії, забезпечуючи для кожних з них чіткі механізми реалізації:

– Це необхідні пожиттєві пільги та виплати для ветеранів з інвалідністю та членів сімей загиблих, але з максимально спрощеними та автоматизованими цифровими механізмами доступу.

– Це заходи, спрямовані на реінтеграцію та економічний розвиток: працевлаштування, освіта, обов'язкове визнання кваліфікації, підтримка підприємництва через цільові гранти та податкові стимули.

Список використаних джерел:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text
2. Про внесення змін до Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: постанова КМУ від 16 травня 2024 р. № 563. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2024-п#Text
3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо використання електронного посвідчення ветерана: постанова КМУ від 16 травня 2025 р. № 579. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2025-п#Text
4. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року : розпорядження КМУ від 29 листопада 2024 р. № 1209-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-р#Text
5. Бутинська Р. Я., Єрмаков Ю. О. Проблеми трудового права та права соціального захисту: навчальний посібник. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2025. С. 452.
6. Мінветеранів працює над комлексним оглядом системи соціального захисту ветеранів та членів їхніх сімей. URL: https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/minveteraniv-pracyuye-nad-komleksnim-oglyadom-sistemi-socialnogo-zahistu-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej
7. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених. ЛДУ БЖД. 2024. С. 118. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15037/1/206-Book%20Manuscript-677-1-10-20241129.pdf
8. Котенко С.І., Богдан Е.І. Інтеграція захисників у ринок праці України: проблеми та перспективи перекваліфікації ветеранів. *Економіка та суспільство*. Випуск № 78. 2025. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6484/6424
9. «Кваліфікації, загартовані боєм» – презентовано новий проєкт для підтримки професійної адаптації ветеранів та ветеранок. URL: *https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/kvalifikatsii-zagartovani-boem--prezentovano-noviy-proekt-dlya-pidtrimki-profesiynoi-adaptatsii-veteraniv-ta-veteranok*
10. Левицька О. О., Мульска О.П. Інструменти регіональної політики реінтеграції ветеранів війни у соціально-трудові відносини. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Ґжицького*. Серія: Економічні науки № 27. 2025. С. 77-83. URL: https://nvlvet.com.ua/index.php/economy/issue/view/251/27-1-5

11. Ієрусалимов В., Студеннікова І., Андрієнко Д., Маркуц Ю. Дослідження: Аналіз механізмів підтримки осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. 2023. С. 34. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/MFV_Analiz-mehanizmiv-pidtrimki-SZHO.pdf

Бойко В.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Яновицька А.В.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МЕДІАЦІЯ ТА ЇЇ СУЧАСНІ МОДЕЛІ

Медіація як спосіб врегулювання конфліктів набула широкого поширення в усьому світі, а останніми роками - і в Україні. Її сутність полягає у добровільному, конфіденційному процесі, в якому нейтральна третя особа - медіатор - допомагає сторонам досягти взаємоприйнятного рішення [1]. З прийняттям Закону України «Про медіацію» 2021 року, цей інститут отримав законодавче закріплення, що створило основу для подальшого розвитку професійної медіаційної практики.

На жаль, переважна більшість представників бізнесу не поінформовані про існування такого способу вирішення спорів, як медіація тож одразу йдуть до суду. Але медіація рано чи пізно, займе своє місце у системі способів вирішення спору [2, с. 381]. Серед ключових напрямів розвитку медіації - формування та застосування її моделей, які визначають підхід медіатора до роботи з конфліктом, ступінь його активності, а також акценти в комунікації сторін [3, с. 56]. На сьогодні, у світовій практиці найпоширенішими є фасилітативна, оціночна та трансформативна моделі медіації.

Моделі медіації - це умовний опис набору певних технік і прийомів, які застосовуються медіатором, стилю його поведінки, способу взаємодії із учасниками медіації, що характеризує перебіг медіації, процес прийняття рішень тощо [4, с. 131].

Фасилітативна модель (facilitative mediation) є найбільш традиційною. Вона передбачає, що медіатор не дає сторонам порад і не оцінює правомірність їхніх позицій, а зосереджується на процесі комунікації, допомагаючи сторонам краще зрозуміти одне одного та самостійно знайти рішення [5, с. 46].

Основна мета фасилітативної медіації - не визначити, хто має рацію, а створити умови для співпраці й виявлення спільних інтересів. Такий підхід вважається універсальним, оскільки ефективно працює як у сімейних, трудових, так і в господарських конфліктах [6, с. 112]. Медіатор виступає радше модератором діалогу, ніж експертом, тому процес спирається на принципи нейтральності та добровільності.

Оціночна модель (evaluative mediation) базується на більш активній ролі медіатора. Він не лише сприяє діалогу, а й аналізує позиції сторін, оцінює їхню юридичну аргументацію та вірогідність успіху в суді [6, с. 198]. Такий підхід часто застосовується у справах, де спір має правовий або комерційний характер, а сторони прагнуть швидкого та прагматичного вирішення. Медіатор у цьому випадку може використовувати власний досвід, надаючи рекомендації, але при цьому не нав’язує рішення - остаточне слово залишається за сторонами [3, с. 130]. У правових системах, орієнтованих на судову медіацію (як-от у США чи Великій Британії), саме ця модель вважається найбільш ефективною.

Трансформативна модель (transformative mediation) зосереджена не стільки на результаті переговорів, скільки на зміні якості взаємодії між сторонами [7, с. 73]. Її мета - не просто врегулювати конкретний конфлікт, а відновити взаємну повагу тарозуміння. У такому процесі медіатор допомагає сторонам усвідомити власні потреби, почуття та відповідальність за прийняті рішення. Це особливо важливо у сімейних, міжособистісних або громадах конфліктах, де відносини між учасниками мають тривале значення. Як зазначають дослідники, саме ця модель сприяє більш глибокому, ціннісному рівню примирення, що узгоджується з концепцією відновного правосуддя [8, с. 75, 77].

Отже, моделі медіації різняться за своєю метою, роллю медіатора та очікуваним результатом. Фасилітативна модель орієнтована на співпрацю, оціночна - на ефективність і юридичну доцільність, трансформативна - на зміну якості взаємин. У практиці сучасної медіації часто поєднуються елементи різних моделей, що дозволяє адаптувати процес до конкретного типу спору та потреб сторін [3, с. 140].

Розуміння цих моделей є ключем до формування професійної компетентності медіаторів і розвитку культури мирного врегулювання конфліктів в Україні.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 1. Ст. 5.
2. А. Яновицька. Вирішення господарських спорів і медіація. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні:* матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 08 грудня 2023 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : ЛьвДУВС. 2023. С. 379-382.
3. Баранова В. В. Медіація як спосіб вирішення конфліктів: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 240 с.
4. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. За ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.
5. Костенко О. І. Правові засади впровадження медіації в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. №3. С. 45–50.
6. Moore C. W. The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict. 4th ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2014. 480 p.
7. Bush R. A. B., Folger J. P. The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict. Revised ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2005. 352 p.
8. Кисельова Т. Розвиток інституту медіації в Україні та світі: сучасні моделі та тенденції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №4. С. 73–78.

Бойко В.А.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Воробель У.Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
доктор філософії в галузі права, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Однією з найважливіших гарантій ефективності судового захисту є належне виконання судових рішень. Будь-яке судове рішення має не лише встановити істину у спорі, а й бути реально виконаним у практичній площині. В іншому разі принцип верховенства права та довіра громадян до судової системи залишаються декларативними. Саме тому законодавче регулювання виконання рішень у цивільних справах виступає ключовим елементом забезпечення права на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1, с. 32].

Сьогодні в Україні основним актом, що регламентує порядок виконання судових рішень у цивільних справах, є Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. Однак практика його застосування виявляє низку суттєвих проблем, які стосуються як змісту законодавчих норм, так і механізмів їх реалізації. Однією з таких проблем є суперечливість правових приписів, що регулюють повноваження органів виконавчої служби, права сторін та порядок оскарження дій виконавців [2, с. 41].

Перш за все, законодавство не завжди забезпечує чіткий баланс між інтересами стягувача та боржника. З одного боку, законодавець прагне гарантувати швидке та ефективне виконання рішень, з іншого - не допускає порушення прав боржника. Однак відсутність єдиної практики тлумачення норм призводить до зловживань, особливо в питаннях арешту майна, звернення стягнення на заробітну плату, пенсію чи інші доходи. Судова практика у цих питаннях нерідко суперечлива, що створює правову невизначеність і підриває стабільність цивільного обігу [3, с. 115].

Проблемним аспектом залишається також недостатня узгодженість між Цивільним процесуальним кодексом України (далі - ЦПК) і Законом «Про виконавче провадження». Наприклад, ст. 447 ЦПК передбачає можливість оскарження дій або бездіяльності виконавця до суду, який ухвалив рішення, однак не конкретизує процедуру подання таких скарг, строки їх розгляду чи наслідки для сторін. Водночас Закон «Про виконавче провадження» містить інші процесуальні підходи, що породжує колізії і дозволяє учасникам провадження маніпулювати нормами на власну користь [4, с. 89].

Особливої уваги потребує питання нормативного визначення порядку примусового виконання немайнових рішень суду. Такі рішення - наприклад, щодо виселення, поновлення на роботі чи зобов’язання вчинити певні дії - часто залишаються невиконаними саме через прогалини у законодавстві. Чинні норми не встановлюють дієвого механізму контролю за їх виконанням, а санкції за невиконання мають формальний характер і рідко застосовуються на практиці.

Складність становить також регулювання діяльності приватних виконавців, запроваджених у межах реформи 2016 року. Хоча метою їх появи було підвищення ефективності виконання рішень, правові колізії між Законом «Про виконавче провадження», Законом «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень» і підзаконними актами Міністерства юстиції створюють невизначеність у їхніх правах і обов'язках. Наприклад, питання розміру та порядку стягнення винагороди приватного виконавця залишаються спірними, що призводить до судових конфліктів між сторонами [5, с. 73].

Не менш важливим є аспект електронного регулювання виконавчого процесу. Впровадження електронних документів, автоматизованої системи виконавчого провадження, використання цифрових підписів і комунікацій через електронний кабінет є значним кроком уперед. Проте нормативна база поки не забезпечує повного правового статусу цих інструментів. Зокрема, залишається відкритим питання доказової сили електронних повідомлень, відповідальності за порушення строків у цифровій системі, а також захисту персональних даних учасників процесу [6, с. 67].

Проблемою, яка має як теоретичне, так і практичне значення, є визначення правової природи виконавчого провадження. Деякі науковці розглядають його як завершальну стадію цивільного процесу, інші - як окремий інститут виконавчого права. Така невизначеність у теоретичній площині негативно впливає на законодавчу систематизацію, адже від неї залежить структура нормативного масиву, система підвідомчості та процесуальні гарантії. Необхідність кодифікації виконавчого законодавства давно назріла, проте законодавець поки обмежується фрагментарними змінами, що не усувають системних вад.

Важливим напрямом реформування є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами. Рішення Європейського суду з прав людини неодноразово наголошували, що тривале невиконання судових рішень в Україні є системною проблемою (справи «Юрій Миколайович Іванов проти України», «Бурмич та інші проти України»). Суд прямо визнав, що держава не забезпечує ефективного механізму виконання рішень, що порушує статтю 6 Конвенції та статтю 1 Протоколу № 1. Це зобов'язує Україну не лише вдосконалювати практику, але й суттєво оновити нормативну базу, зробивши її дієвою, передбачуваною і зрозумілою [7, 8].

Законодавче регулювання виконання судових рішень у цивільних справах потребує комплексного підходу, який має включати:

1. кодифікацію виконавчого законодавства з метою усунення колізій між законами;

2. посилення контролю за діяльністю приватних виконавців і визначення єдиних стандартів їх роботи;

3. вдосконалення процедур електронного виконання рішень;

4. розширення процесуальних гарантій сторін, зокрема права на оперативний судовий контроль;

5. запровадження дієвої відповідальності посадових осіб за ухилення від виконання рішень судів.

Отже, сучасне законодавче регулювання виконання судових рішень у цивільних справах не можна визнати досконалим. Воно характеризується фрагментарністю, нечіткістю правових приписів і відсутністю системності. Потреба у створенні єдиного кодифікованого акта, який комплексно врегулював би всі питання примусового виконання рішень, є нагальною. Така реформа має спиратися на європейський досвід, з урахуванням українських реалій, і стати логічним завершенням судової реформи, спрямованої на зміцнення верховенства права в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.
3 .Дунаєвська О. Ю. Виконання судових рішень у цивільних справах: проблеми теорії та практики. *Вісник цивільного процесу*. 2022. № 4. С. 113–118.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41. Ст. 492.
5. Бондар В. І. Приватні виконавці в Україні: стан і проблеми нормативного регулювання. *Юридичний журнал*. 2023. № 5. С. 70–75.
6. Сорока Л. В. Електронне виконавче провадження: правові проблеми та перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. № 3. С. 65–69.
7. Рішення ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text
8. Рішення ЄСПЛ у справах «Бурмич та інші проти України». URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-192193%22]

Босак А.С.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права

та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ЗНИЩЕНЕ НЕРУХОМЕ МАЙНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Цивільно-правове регулювання компенсації за знищене нерухоме майно в умовах воєнного стану являє собою сукупність правових норм, що встановлюють підстави, порядок та механізми відшкодування шкоди, завданої нерухомому майну внаслідок воєнних дій. Нормативну основу складають Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» № 947 від 18 грудня 2013 року, Кодекс цивільного захисту України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» та інші нормативно-правові акти. Юридична природа цього регулювання відображає подвійний характер: з одного боку, це елемент загального деліктного права, з іншого – специфічний інститут надзвичайного правового регулювання, що діє виключно в умовах збройної агресії [2, с. 66].

Відповідно до сучасної цивілістичної доктрини, система компенсації за знищене нерухоме майно включає декілька видів механізмів, в яких особа набуває різного правового статусу. Ефективність захисту майнових прав громадян значною мірою залежить від чіткого визначення та нормативного закріплення підстав відповідальності держави та країни-агресора. Варто зазначити, що фінансова складова компенсаційних механізмів проявляється у питаннях визначення розміру відшкодування, джерел фінансування, розподілу відповідальності між суб'єктами та процедур виплат. Практична реалізація права на компенсацію ускладнюється відсутністю виконання 42 судових рішень

Державною казначейською службою станом на грудень 2024 року через відсутність спеціального бюджетного призначення [4].

Аналіз чинної нормативної бази дозволяє класифікувати механізми компенсації за знищене нерухоме майно за такими критеріями:

- за суб'єктом відповідальності (держава України, країна-агресор, міжнародні організації);
- за видом нерухомого майна (житлова та нежитлова нерухомість);
- за часом завдання шкоди (до 24 лютого 2022 року та після);
- за обсягом відшкодування (часткове та повне відшкодування);
- за способом захисту (судовий та адміністративний);
- за джерелами фінансування (бюджетні кошти, репарації, міжнародна допомога) [3].

У судовій практиці щодо компенсації, правовий статус постраждалої особи визначається комплексом матеріальних та процесуальних норм. Особливістю є принцип презумпції невинуватості держави у завданні воєнних збитків, що покладає тягар доведення на позивача. Постраждала особа має право вимагати відшкодування майнової та моральної шкоди, обирати способи захисту порушених прав, звертатися до національних та міжнародних судових інстанцій. Держава може нести відповідальність за невиконання позитивних зобов'язань щодо захисту права власності відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Судова практика свідчить про еволюцію підходів: від визнання відповідальності України (2015-2022) до перенесення відповідальності на РФ (після 2022 року).

У судових провадженнях проти країни-агресора процесуальний статус визначається принципами міжнародного права та національного законодавства. Особа має право вимагати повного відшкодування завданої шкоди, застосовувати механізми подолання державного імунітету, використовувати презумпцію винуватості держави-агресора у завданні воєнних збитків. За інформацією Міністерства юстиції України, станом на грудень 2024 року розглядається 372 судові справи за позовами фізичних осіб проти РФ про відшкодування воєнних збитків, з яких у 306 справах прийнято судові рішення на користь позивачів [4].

У провадженнях за зверненнями до міжнародних інстанцій процесуальний статус визначається нормами міжнародного права та юрисдикційними правилами відповідних органів. Громадяни України мають право звертатися до Європейського суду з прав людини з скаргами проти України щодо невиконання позитивних зобов'язань та проти Російської Федерації щодо порушення права власності внаслідок збройної агресії.

Необхідно враховувати фінансову основу забезпечення права на компенсацію. Зокрема, це стосується питань джерел фінансування виплат, механізмів виконання судових рішень, створення спеціальних компенсаційних фондів, розподілу процесуальних витрат. Згідно з практикою Європейского суду з прав людини, надмірні процедурні бар'єри та обмеження розміру компенсації можуть становити порушення права на мирне володіння майном (справа «Креуз проти Польщі»). Актуальною проблемою є створення механізму фінансування компенсаційних виплат через репараційні кошти, міжнародну допомогу та спеціальні бюджетні програми [1].

Справа № 265/6582/16-ц (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2019 року) сформулювала принципові підходи до відповідальності держави за невиконання позитивних зобов'язань. Суд встановив, що реалізація права на відшкодування поставлена у залежність від існування компенсаційного механізму, який має бути встановлений окремим законом. Відсутність відповідних приписів не перешкоджає особі вимагати компенсації на підставі статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Дана справа заклала основи для формування судової практики щодо стягнення компенсації в розмірі 20-100 тисяч гривень за невиконання позитивних зобов'язань держави [4].

Справа № 755/5192/22 (Постанова Касаційного цивільного суду від 14 серпня 2024 року) регламентує зміну підходів після повномасштабного вторгнення. Суд зазначив, що держава не брала на себе позитивного зобов'язання з гарантування права на мирне володіння майном в умовах збройної агресії. Встановлено право суду ігнорувати імунітет країни-агресора та покладати відповідальність за воєнні збитки на Російську Федерацію. Це рішення кардинально змінило розподіл відповідальності між Україною та РФ [4].

Отже, цивільно-правове регулювання компенсації за знищене нерухоме майно в умовах воєнного стану характеризується фрагментарністю, еволюційністю та дуалістичністю залежно від суб'єкта відповідальності та часових меж. Фрагментарність проявляється через неповноту правового регулювання та наявність прогалин у законодавстві, що унеможливлює створення цілісної системи захисту майнових прав громадян. Еволюційність відображається у постійному розвитку нормативної бази та судової практики відповідно до змін воєнно-політичної ситуації, про що свідчить трансформація підходів від визнання відповідальності України до перенесення її на країну-агресора. Дуалістичність зумовлена паралельним існуванням механізмів відповідальності держави України та країни-агресора, що створює правову невизначеність щодо ефективного способу захисту порушених прав та залишає

постраждалих без реального механізму відшкодування через системну неспроможність виконання судових рішень.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. О. Цивільно-правове регулювання механізму компенсації за пошкоджене або знищене майно в умовах воєнного стану на території України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 66–71.
2. Кройтор В. А. Компенсація за знищені об’єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 122–128.
3. Мамедова С. М., Ровінська В. В. Проблемні аспекти компенсації за пошкоджені та знищені внаслідок збройної агресії об’єкти нерухомого майна. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 181–184.
4. Огляд національної судової практики щодо компенсації за зруйноване (пошкоджене) житло / *Національна платформа стійкості та згуртованості, Українська Гельсінська спілка з прав людини*. Київ. 2025. 30 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/Compensation_ukr-A4_100225.pdf.
5. Самчук-Колодяжна З. Ф., Колодяжний Д. О. Проблеми відшкодування шкоди, завданої житловим об’єктам громадян України воєнною агресією РФ. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 8. С. 162–166.

Васільєва Є.В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ’ЄКТ ПРАВОЧИНУ: МОЖЛИВІСТЬ ПЕРЕДАЧІ ТА ОБМЕЖЕННЯ

У сучасних умовах економічної діяльності інформація є одним із ключових ресурсів підприємств, що визначає їхню конкурентоспроможність та ефективність. Особливо велике значення набуває комерційна таємниця

(далі – КТ) — відомості, які мають реальну чи потенційну комерційну цінність унаслідок обмеженого доступу до них. Серед наукових дискусій у сфері правової охорони інтелектуальної власності, зокрема, Г.О. Андрощука, С.О. Бутніка-Сіверського та О.О. Мацкевича котрі, відзначають, що «останнім часом в суспільстві ведеться чимало гострих дискусій, пов'язаних з питаннями правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, авторського права в Інтернеті, розумінням "легальності" електронного контенту...» [1, с. 80]. КТ, як об'єкт цивільних правовідносин, може виступати предметом різноманітних правочинів, зокрема договорів ліцензування, купівлі-продажу підприємства або його частини, внеску у статутний капітал та інших угод, що передбачають передачу знань, технологій або іншої цінної інформації. У цьому контексті актуальним стає питання встановлення меж її використання та передачі, визначення обсягу прав, що можуть бути передані, та забезпечення належного захисту від неправомірного розголошення. Особливо важливою є практика використання договорів про нерозголошення конфіденційної інформації (NDA), які дозволяють формалізувати умови доступу до конфіденційної інформації та створюють додаткові механізми відповідальності за порушення. Вивчення КТ як об'єкта правочину вимагає аналізу не лише норм цивільного законодавства, а й спеціальних положень законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та прав інтелектуальної власності.

Відповідно до ст. 505 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) КТ є інформацію, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з відповідним видом інформації, до кого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. До КТ можуть належати відомості технічного, організаційного, виробничого чи комерційного характеру, за винятком інформації, яка відповідно до закону не може бути визнана таємною.

Законодавством України не передбачено вичерпного переліку відомостей, що можуть визнаватися комерційною таємницею. Вирішальне значення має відповідність інформації критеріям, визначеним у ст. 505 ЦК України. Як зазначає І. Є. Якубівський, «закон не містить вичерпного переліку відомостей, що можуть становити комерційну таємницю, але якщо інформація не відповідатиме визначеним у законі умовам надання їй правової охорони, вона не може вважатися комерційною таємницею» [2, с. 87]. КТ визнана об'єктом інтелектуальної власності (ст. 420 ЦК України), що передбачає для власника

майнові права на використання, відчуження та передачу інформації за умов, визначених законодавством та цивільними правочинами (ст. 418, 426 ЦК України). Це відносить КТ до категорії конфіденційної інформації, доступ до якої обмежується власником і може надаватися лише за його згодою та у межах закону.

КТ визначається за низкою критеріїв: по-перше, вона має бути секретною та недоступною для осіб, які зазвичай працюють із таким видом інформації; по-друге, її секретність має надавати комерційну цінність; по-третє, власник повинен застосовувати адекватні заходи захисту. Типовими прикладами КТ є виробничі процеси, рецептури, ціни, клієнтські бази, технологічні схеми. На практиці формалізація КТ здійснюється через внутрішні положення, маркування документів та списки відомостей, що визначає можливість правомірної передачі та доведення статусу КТ у випадку спору. Як об’єкт майнових прав інтелектуальної власності, комерційна таємниця підлягає цивільно-правовим операціям, що передбачають її відчуження або надання права використання. Законодавство дозволяє як повне відчуження КТ, що аналогічно продажу інформації, так і обмежене право користування через ліцензії, договори про передачу “know-how” або технологій.

У науковій літературі комерційна таємниця розглядається як одна з форм охорони об’єктів інтелектуальної власності. Зокрема, І. М. Корнілов та Л. А. Оліх виділяють КТ у структурі стратегій охорони прав інтелектуальної власності, що дозволяє розглядати її не лише у вузько-правовому, а й у стратегічному контексті [3, с. 104]. Договірні механізми включають договір купівлі-продажу інтелектуальних прав, ліцензійні угоди, договори про передачу підприємства як цілісного майнового комплексу або внесок у статутний капітал, при цьому виникають питання оцінки вартості КТ, визначення обсягу переданих прав та забезпечення її належного захисту.

Передача комерційної таємниці обмежується законодавчими та фактичними бар’єрами. До таких обмежень належить інформація, яка не може бути віднесена до КТ за нормативними актами, а також дані, що підлягають обов’язковому розкриттю у публічних реєстрах або інших відкритих джерелах. Крім того, права третіх осіб — співвласників, працівників або контрагентів — обмежують можливість передачі КТ без відповідних гарантій. Трудове законодавство передбачає обов’язки працівників щодо конфіденційності та неконкурентних зобов’язань, що також впливає на обсяг доступу до інформації. Технічні ризики під час Due Diligence (всебічна перевірка об'єкта інвестування, бізнесу, компанії чи особи перед укладенням угоди) або M&A (злиття та

поглинання), включно з випадковим розголошенням даних, ускладнюють оцінку та передачу КТ у правочинах. Для мінімізації ризиків передбачено ряд захисних механізмів. Формалізовані списки КТ у додатках до договорів, NDA з чіткими строками та штрафними санкціями, маркування документів та технічні заходи безпеки, інструкції для працівників, ескроу-механізми під час передачі ключів доступу — все це підвищує безпеку цивільних правочинів. В договори купівлі-продажу бізнесу включаються гарантії про відсутність порушень прав третіх осіб та обов'язки сторін щодо дотримання конфіденційності. Важливо чітко формулювати предмет договору та характер передачі: пряме відчуження або ліцензійне право на використання КТ.

Захист КТ у судовій практиці реалізується через цивільні, адміністративні, кримінальні та антимонопольні механізми. Цивільний захист включає відшкодування збитків та заборону використання інформації без дозволу власника, адміністративні та антимонопольні заходи — вимоги припинити неправомірне використання [4]. Кримінальна відповідальність, передбачена ст. 232 Кримінального кодексу України, застосовується до умисного розголошення КТ особами, які отримали інформацію при виконанні службових чи професійних обов'язків, якщо це завдало істотної шкоди, і передбачає штрафи та позбавлення права займати певні посади чи здійснювати діяльність на строк до трьох років. Судова практика підкреслює необхідність доказування факту наявності КТ та причинно-наслідкового зв'язку між розголошенням і завданими збитками. Безперечно, вирішальним питанням у забезпеченні реалізації та захисту прав інтелектуальної власності є співвідношення авторського права та Інтернету; інтелектуальна власність та інформаційні технології. Звичайно, це співвідношення не може регулюватися виключно нормами цивільного кодексу, але принципово таке регулювання повинно бути передбачене цивільним законодавством [5].

На сьогоднішній день, у судовій практиці поступово формується підхід до вирішення спорів, пов'язаних з комерційною таємницею. Зокрема, в рішеннях господарських судів акцент робиться на необхідності доведення факту вжиття власником заходів охорони, а також причинно-наслідкового зв'язку між неправомірним використанням інформації та завданою шкодою. Так, у справах, що розглядаються Антимонопольним комітетом України, неодноразово визнавалося неправомірним використання КТ конкурентами для отримання економічної вигоди. Це підтверджує практичну потребу у належному документуванні статусу КТ та включенні положень про її захист у цивільні правочини.

Підсумовуючи, комерційна таємниця є об’єктом інтелектуальної власності, що теоретично підлягає цивільно-правовим правочинам, але на практиці її передача ускладнюється доказовими питаннями, правами третіх осіб та публічними обмеженнями. Для підвищення ефективності та безпеки цивільно-правових договорів необхідно формалізувати КТ, використовувати NDA з чіткими строками та санкціями, впроваджувати технічні заходи захисту, застосовувати ескроу-механізми та включати гарантії щодо прав третіх осіб. Уніфікація правил оцінки та передавання КТ і стандартизація внутрішніх положень дозволили б зменшити кількість спорів та створити більш передбачувану правову основу для цивільних договорів із комерційною таємницею.

Список використаних джерел:

1. Правове регулювання відносин в Інтернеті: аспекти інтелектуальної власності / Г.О Андрощук, С.О. Бутнік Сіверський, О.О. Мацкевич. К.: Інтерсервіс, 2017. 96 с.
2. Якубівський І. Є. Договір у механізмі правового регулювання відносин інтелектуальної власності. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2020. № 2. С. 64-76.
3. Корнілова І. М., Оліх Л. А. Стратегічне управління інтелектуальною власністю організації в контексті процесного підходу // *Бізнес Інформ*. № 11. 2019. С. 99–107
4. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. № 236196. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text/
5. Якуніна А. О. Право інтелектуальної власності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки*. 2023. № 4. С. 99-104.

Вихопень Р.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Бутинська Р.Я.
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення Росії на Україну було проведено низку змін у трудовому законодавстві зокрема у питання індивідуальних трудових спорів. Як було зазначено раніше до індивідуальних трудових спорів належать, зокрема, трудові спори про: переведення працівника на іншу роботу; припинення трудового договору; виплату заробітної плати, винагороди за результатами роботи за рік; надання відпустки; накладення дисциплінарного стягнення. Саме до вирішення даних питань в умовах воєнного стану було внесено зміни у законодавство.

На мою думку, такі зміни в трудовому законодавстві стали необхідністю, адже традиційні механізми врегулювання трудових відносин не могли повноцінно функціонувати в умовах війни. Держава мусила знайти баланс між правами працівників і потребами оборони, що призвело до прийняття більш гнучких, але водночас спірних норм.

Аналізуючи питання співвідношення категорій «трудовий спір» та «трудовий конфлікт», доречно навести позицію М. І. Іншина, який зазначає, що трудовий конфлікт - це розбіжності інтересів і потреб сторін трудового або колективного договорів, які вони намагаються вирішити самостійно під час безпосередніх переговорів. Під трудовим спором науковець розуміє розбіжності інтересів і потреб сторін трудового або колективного договорів, що не були врегульовані ними під час безпосередніх переговорів і передані на розгляд до спеціально створеного для цього юрисдикційного органу [5, с. 74].

Я вважаю, що в умовах воєнного стану розмежування понять «трудовий спір» і «трудовий конфлікт» має особливе значення. Часто через об’єктивні обставини сторони не можуть швидко звернутися до суду, тому спроби самостійного врегулювання конфліктів набувають першочергового значення.

Переведення працівника на і іншу роботу стаття 33 КЗпП регламентує, що тимчасове переведення працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, допускається лише за його згодою. Але з 24.03.2022 року не застосовуємо норми законодавства про працю у частині відносин, які врегулював Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022№2136-IX.

Цвєткова К. вважає, що: «У період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров’я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою. У період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 КЗпП України та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.» [6].

Розірвання трудового договору з власної ініціативи працівника та ініціативи роботодавця, щодо цих питань також були проведені деякі зміни які є зазначені в Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX. В ст. 4 зазначено те, що у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури) [3].

У період дії воєнного стану роботодавець має право звільнити працівника з власної ініціативи навіть під час його тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, а також відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку). При цьому датою звільнення вважається перший робочий день після завершення періоду тимчасової непрацездатності, зазначеного у відповідному документі, або перший робочий день після закінчення відпустки. Таке положення передбачене статтею 5 Закону, у якій розкривається зміст питання розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. [3].

Виплату заробітної плати в умовах воєнного стану передбачено в ст. 10 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», зокрема в частині 1 цієї статті вказано що заробітна плата виплачується працівникові, на умовах визначених трудовим договором.

Вважаю, що держава мала б встановити чіткіші гарантії своєчасної виплати заробітної плати, навіть у період бойових дій, оскільки фінансова стабільність працівників напряму впливає на соціальну стійкість суспільства.

Як вже вказувалось вище, з початку війни було прийнято низку законодавчих актів, якими було внесено зміни до трудового законодавства, а саме було внесено зміни до порядку надання та компенсації відпусток, а також додано нові види відпусток.

Тобто, у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю в частині відносин, що врегульовані зазначеним Законом. Важливо зазначити, що цей Закон діє винятково протягом періоду воєнного стану та втрачає чинність з дня його припинення або скасування, крім частини 3 ст. 13 Закону

О. В. Кравченко також вважає, що: «Положення прийнятого спеціального Закону України, який визначає організацію трудових відносин в умовах воєнного стану, мають пріоритетне застосування на період дії воєнного стану щодо положень кодифікованого закону про працю.». [8].

Насамперед, слід звернути увагу на те, що не зазнало змін, і про яке не слід забувати, це те, що відпустки мають надаватися відповідно до графіка відпусток. Наявність графіка дає можливість роботодавцю своєчасно письмово попередити працівника про дату початку відпустки, підготувати відповідні розпорядчі документи, виплатити працівнику заробітну плату за час відпустки і, врешті-

решт, відправити у відпустку працівника, який з будь-яких причин відмовляється її використати.

Далі розглянемо зміни, які зазнало трудове законодавство під час воєнного стану. Протягом дії воєнного стану роботодавець звільнений від обов'язку щодо надання працівнику відпустки тривалістю більш ніж 24 календарні дні, коли більша тривалість відпустки передбачена працівнику законодавством, колективним і трудовим договором. Тобто, надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить більше 24 календарних днів, то різниця днів відпустки не втрачається, надання невикористаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. Слід зауважити, що обмеження тривалості відпустки 24 календарними днями, які можуть надаватися під час воєнного стану, стосуються виключно щорічної основної відпустки. При цьому працівникові також можуть бути надані щорічні додаткові відпустки, соціальні та інші відпустки, які передбачені Законом про відпустки.

Я вважаю, що таке обмеження виглядає розумним компромісом між потребами оборони та правом працівника на відпочинок. Водночас держава повинна гарантувати, що після завершення війни працівники зможуть використати всі накопичені дні відпусток.

Литвиненко В. М. вважає, що: «В умовах воєнного стану право на надання щорічних і додаткових відпусток регулюється особливим порядком. Роботодавець може обмежувати відпустки, якщо працівник залучений до робіт, важливих для життєзабезпечення держави, проте всі невикористані дні відпустки мають бути надані після закінчення дії воєнного стану.» [7].

У випадку, якщо щорічна відпустка працівника, запланована графіком відпусток, припадає на період оголошеного такому працівнику простою та такий працівник не виконує роботи на об'єктах критичної інфраструктури, роботодавець повинен видати наказ про припинення простою й після цього оформити працівнику відпустку. У разі звільнення працівника в період дії воєнного стану йому виплачується грошова компенсація відповідно до ст. 24 Закону про відпустки. Звертаємо увагу на те, що норма, яка діяла до початку війни щодо перерахування грошової компенсації за бажанням працівникові на рахунок підприємством під час звільнення за переведенням (п. 5 ст. 36 КЗпП), не діє в період дії воєнного стану. Починаючи з 19.07.2022 роботодавець має право вирішувати на власний розсуд, чи надати працівнику щорічну основну відпустку в умовах воєнного стану повної тривалості, чи обмежити її 24 календарними днями. Крім того, роботодавець самостійно вирішує, чи надавати щорічну основну відпустку під час воєнного стану за минулий рік.

З 19 липня 2022 року з'явився окремий вид відпустки без збереження зарплати на час війни – через виїзд за межі України. За цією новою підставою відпустка без збереження заробітної плати надається:

- тривалістю – не більше 90 календарних днів у період дії воєнного стану. Закон не обмежив можливості працівника реалізувати своє право на цю відпустку кілька разів, однак загальна тривалість відпусток (частин) яку працівник може вимагати надати відповідно до цієї норми не може перевищувати 90 днів протягом дії воєнного стану. Вважаємо, що слід розраховувати 90 діб починаючи з 19 липня;

- виключно працівникам, які виїхали за межі території України або набули статус внутрішньо переміщеної особи, що підтверджується довідкою;

- в обов'язковому порядку за заявою працівника;

- роботодавець не може відмовити працівнику в наданні цієї відпустки [4].

З огляду на умови її надання, працівник має підтвердити той факт, що він «виїхав за межі території України» або «набув статусу внутрішньо переміщеної особи». Спосіб підтвердження факту виїзду за межі України не визначений законом, відтак рішення щодо надання відпустки в цьому випадку прийматиметься роботодавцем на підставі наданих працівником доказів, які в достатній мірі підтверджують цей факт. У разі повернення працівника, який перебуває в зазначеній відпустці на територію України, з огляду на умови її надання, особа втрачає право вимагати продовження такої відпустки.

За загальним правилом відпустки оформляються на підставі заяв працівників або попередження про їхній початок. Але зважаючи на воєнний стан, у зв'язку з неможливістю подати оригінали заяв, працівники можуть направляти їх будь-яким доступним способом, наприклад, за допомогою електронної пошти чи месенджерів: Viber, Whats App, Telegram тощо. Тобто якщо роботодавцю надійде така заява, і він не проти надати працівнику таку відпустку, роботодавець, має видати наказ про надання щорічної (основної чи додаткової) відпустки. Працівників, які виконують свою роботу дистанційно або виїхали за кордон, ознайомити з наказом про відпустку, за допомогою доступних засобів електронного зв'язку, наприклад зазначених вище. Відповідно до нової редакції частини третьої ст. 115 КЗпП заробітна плата працівникам за весь час відпустки виплачується до початку відпустки, якщо інше не передбачено трудовим або колективним договором. Таким чином заробітна плата за весь час відпустки у загальному випадку повинна бути виплачена не пізніше моменту початку відпустки. При цьому, трудовим або колективним договором можуть бути встановлені інші умови здійснення такої виплати. Закон прямо не визначає заборони можливості визначення в колективних чи трудових договорах термінів виплати, що припадають на період після початку відпустки [4].

На мою думку, запровадження відпустки без збереження заробітку для осіб, які виїхали або стали ВПО, є важливим кроком назустріч громадянам. Проте така відпустка має супроводжуватись державною підтримкою, оскільки люди часто залишаються без доходів.

Отже, як бачимо, в умовах воєнного стану змін дуже багато, законодавство змінюється практично щодня, тому важливо постійно тримати руку на пульсі, щоб бути в курсі всіх новацій трудового законодавства. Особисто я вважаю, що

трудове законодавство під час війни стало прикладом швидкої адаптації правової системи до нових викликів. Головне — щоб ці тимчасові норми не стали постійною практикою після перемоги. Але слід пам'ятати, що всі наведені в статті зміни, діють тільки в період воєнного стану, а після закічення війни ми знову повернемося до звичних нам норм законодавства, які діяли до війни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. ВВР. 1971. Дод.до № 50. Ст. 375.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану Закон України: від 15.03.2022 р. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 2136-IX. Ст. 16.
4. Сліпченко Н. Що потрібно знати роботодавцям про відпустки в умовах воєнного стану. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/213174_shcho-potrbno-znati-robotodavtsyam-pro-vdpustki-v-umovakh-vonnogo-stanu
5. Іншин М. І. Трудові конфлікти та трудові спори у системі соціальних конфліктів // Форум права. 2006.
6. Цвєткова К. Переведення та зміна істотних умов праці під час воєнного стану. URL: https://unba.org.ua/publications/print/10231-perevedennya-ta-zmina-istotnih-umov-praci-pid-chas voennogostanu.html?
7. Литвиненко В. М. Зміна в організації виробництва та праці, зміна істотних умов праці й переведення: порівняльна характеристика. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право № 3 (23), 2024.
8. Кравченко О. В. До питання особливостей організації трудових відносин в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Том 2. № 84.

Гамрат А.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Бутинська Р.Я.
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР З ПРИЗОВНИКАМИ, ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИМИ ТА РЕЗЕРВІСТАМИ. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ

Війна спричинила кардинальні зміни у функціонуванні держави та суспільства, що безпосередньо торкнулося регулювання трудових відносин. У таких умовах надзвичайно важливим стає знання правових механізмів прийняття на роботу військовозобов'язаних працівників. В умовах війни особливо відчутним є дефіцит чоловічої робочої сили, оскільки значна частина працездатних чоловіків проходить військову службу, що суттєво обмежує їхню участь у трудових відносинах. Крім того, проблеми з оформленням та оновленням військово-облікових документів ускладнюють працевлаштування тих чоловіків, які залишаються на ринку праці, що створює додаткові бар'єри для роботодавців та працівників. За даними Державної служби зайнятості, станом на 2024 рік 31.7% роботодавців мали труднощі з набором персоналу [1], а також 57.1% роботодавців у 2025 році планують найм жінок за умовно чоловічими професіями [2]. Такі дані свідчать про суттєві зміни на ринку праці й обумовлюють необхідність для роботодавців і працівників оперативно реагувати на нормативні нововведення.

Насамперед, пригадаємо визначення понять: «призовник» «військовозобов'язаний» та «резервіст». Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» призовники - особи, які взяті на військовий облік, військовозобов'язані - особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави, резервісти - особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період [3].

Призовники, військовозобов'язані та резервісти дедалі частіше стикаються з труднощами під час працевлаштування, оскільки роботодавці зобов'язані перевіряти наявність та актуальність військово-облікових документів, що подовжує процедуру укладання трудового договору та інколи унеможливлює її. Ст. 24 КЗпП містить перелік документів, які повинен надати працівник під час прийому на роботу, серед яких є військово-обліковий документ[4]. Згідно з абз. 2 пункту 34 Порядку №1487, перед оформленням на роботу інспектор з кадрів повинен перевірити наявність військово-облікового документа та переконатися, що працівник перебуває на військовому обліку в районному (міському)

територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), органах СБУ або розвідувальних органах [5].

Варто зазначити, що для кожної категорії є свій відповідний військово-обліковий документ *(Далі – ВОД),* а саме: для призовників – це посвідчення про приписку до призовної дільниці; для військовозобов'язаних – це військовий квиток або тимчасове посвідчення військовозобов'язаного; для резервістів – це військовий квиток, також для всіх категорій – це військово-обліковий документ.

Однак на практиці це часто спричиняє труднощі з наявністю актуального ВОД, Часто це пов'язано із недостатньою обізнаністю громадян щодо необхідності оновлення документів відповідно до змін у законодавстві під час воєнного стану. У деяких випадках особа надає обліково-послужну картку або довідку, що є підставою для відмови у працевлаштуванні, або ж взагалі не змінила посвідчення про приписку до призовної дільниці на військово-обліковий документ. Останнє стосується чоловіків які змінили статус з призовника на військовозобов'язаного.

Також проблематичним виявляється перебування на обліку за місцем проживанням, оскільки в умовах воєнного стану значна частина призовників, військовозобов'язаних та резервістів є внутрішньо переміщеними особами або тимчасово проживає за іншою адресою у зв'язку з роботою чи навчанням, ніж та, за якою вони перебувають на військовому обліку, до того як змінили своє місце проживання чи реєстрацію. Це ускладнює підтвердження їхньої відповідності місця перебування на обліку, адже в такому разі кандидату буде відмовлено у працевлаштуванні.

При укладенні трудового договору важливо мати у наявності саме паперовий військово-обліковий документ, а не електронний. Відповідно до «Порядку оформлення (створення) та видачі військово-облікового документа для призовників, військовозобов'язаних та резервістів» військово-обліковий документ оформляється (створюється) та видається (замінюється) в електронній формі - засобами електронного кабінету призовника, військовозобов'язаного, резервіста та/або Державного веб-порталу електронних публічних послуг у сфері національної безпеки і оборони та/або Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (далі - Портал Дія), зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія) (у разі технічної реалізації) і має таку ж юридичну силу як і паперовий [6]. При працевлаштуванні ключовим залишається саме наявність паперового ВОД, тоді як електронний ВОД здебільшого використовується для звіряння даних між паперовим та електронним. Зокрема, це актуально у випадках, коли особа перебуває на обліку в сільській, селищній

раді, на обліку в РВК, ОМВК, знятий з обліку згідно наказу №342 або знятий з обліку згідно наказу №408, тоді додається витяг з Резерв+, де є інформація про перебування на обліку в чинному ТЦК та СП.

Після здійснення перевірки військово-облікових документів роботодавець зобов'язаний ознайомити призовників, військовозобов'язаних та резервістів із правилами військового обліку під особистий підпис, і лише після цього може бути укладений трудовий договір, відповідно до абз. 3 п. 34 Порядку №1487.

Особливості укладання трудового договору з призовниками, військовозобов'язаними та резервістами зумовлені воєнним станом та підвищеною увагою держави до належного ведення військового обліку. Роботодавець зобов'язаний дотримуватися встановлених процедур перевірки військово-облікових документів і забезпечити ознайомлення працівника з правилами військового обліку, що виступає обов'язковою передумовою оформлення трудових відносин [7]. У свою чергу, кандидати мають підтримувати актуальність своїх облікових даних, оскільки недоліки в документах можуть ускладнювати або навіть унеможливлювати працевлаштування.

Таким чином, ефективне регулювання трудових відносин у цій сфері потребує належної взаємодії між роботодавцями, працівниками та органами військового управління з метою забезпечення обороноздатності держави та стабільного функціонування ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Статистика державної служби зайнятості труднощі при наборі персоналу URL: Державна служба зайнятості
2. Статистика державної служби зайнятості найм жінок за умовно чоловічими професіями URL: Державна служба зайнятості
3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» URL: Про військовий обов'язок і ... | від 25.03.1992 № 2232-XII
4. Кодекс законів про працю URL: Кодекс законів про працю Ук... | від 10.12.1971 № 322-VIII
5. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Постанова КМУ. URL: Про затвердження Порядку органі... | від 30.12.2022 № 1487
6. Про затвердження Порядку оформлення (створення) та видачі військово-облікового документа для призовників, військовозобов'язаних та резервістів і форми такого документа: Постанова КМУ від 16.05.2024 № 559.

7. Гринько В.Ф. Удосконалення окремих питань військового обов'язку та ведення військового обліку в особливий період в Україні. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/919/855

Гандлер О. П.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Хомко Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФІЗИЧНА ОСОБА — ПІДПРИЄМЕЦЬ ЯК ФОРМА ПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

У сучасному світі є дуже поширеною інтернет-торгівля, яка постійно розвивається. Адже насамперед даний вид торгівлі економить час на пошуки потрібних речей, а також надає великий вибір із різними ціновими сегментами.

Згідно Закону України «Про електронну комерцію», електронна торгівля - господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-комунікаційних систем [1].

Інтернет-торгівля має деякі негативні фактори, наприклад люди часто стикаються із шахрайством. Тому потрібно завжди чітко перевіряти інформацію щодо продавця. Для законного ведення бізнесу онлайн необхідною умовою є державна реєстрація у статусі фізичної особи-підприємця (ФОП) чи державна реєстрація юридичної особи [2]. Це забезпечує легальність діяльності, можливість сплачувати податки, укладати договори та захищати власні права.

Згідно ст.42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [3]. ФОП – це можливість провадження невеликого бізнесу, в тому числі якщо Ви плануєте надавати послуги або продавати товари кінцевим споживачам – фізичним особам. Згідно чинного законодавства державна реєстрація ФОП відбувається в результаті внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-

підприємців. Документи можна подати через ЦНАП, районні військові адміністрації, нотаріуса , виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, а також через портал Дія. Для реєстрації достатньо подати заяву, обрати систему оподаткування та зазначити відповідні КВЕДи. Реєстрація займає до 24 годин, після чого ФОП вноситься до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Щодо інтернет торгівлі, то продавцем у сфері електронної комерції можуть бути суб'єкти господарської діяльності (юридичні та фізичні особи). Особливостями інтернет торгівлі як виду господарської діяльності, є обрання КВЕД, групи ФОП, вимоги законодавства, використання РРО/ПРРО, та інші , у залежності від обороту , виду продукції, найманих працівників.

Як правило, основний код КВЕДу для інтернет-магазину — 47.91 «Роздрібна торгівля». Його вказують при реєстрації всі підприємці, які планують продавати товари або надавати послуги через інтернет. Окрім основного коду можна визначити додатковий. Він стане у пригоді, якщо ви вирішите розширити свою діяльність в обраній галузі.

Інтернет-магазину можуть знадобитись такі найпоширеніші варіанти колди КВЕДів:

46.19 «Діяльність посередників у торгівлі продукцією широкого асортименту»;

63.12 «Вебпортали»: КВЕД підходить для організації діяльності великого інтернет-магазину, наприклад маркетплейсу;

46.42 «Гуртова торгівля одягом і взуттям»;

46.51 «Гуртова торгівля комп’ютерами та ПО»;

73.11 «Рекламні агентства»;

73.12 «Посередництво в розміщенні реклами в ЗМІ».

Також важливо обрати групу ФОП для інтернет-торгівлі: для інтернет-торгівлі підходять друга або третя групи єдиного податку. Друга група передбачає фіксовану суму щомісячних платежів, незалежно від обсягу доходу. Третя група – передбачає сплату у відсотках від фактичного доходу.

Тому вибір групи залежить від вашого прогнозованого обороту. Якщо ви плануєте заробляти до 40 тисяч гривень на місяць, щоб зекономити на податках – вигідніше третя група. Якщо ваш дохід буде більше 40 тисяч гривень – друга група. Отже, підприємець може обрати:

2 групу ЄП – фіксований щомісячний платіж і робота тільки з фізичними особами та платниками на ЄП;

3 групу ЄП – 5 % з доходу, робота з юридичними особами та ФОП. Вигідно при непостійних надходженнях.

Законодавство встановлює певні обмеження по групах, наприклад: друга група: дозволено продавати товари всім, а послуги – лише населенню та платникам єдиного податку (ФОПам та юрособам- «єдинникам»). Не можна перевищувати дохід 6 672 000 гривень на 2025 рік, мати понад 10 працівників.

Заборонено продавати ювелірні вироби, підакцизні товари, мистецтво чи антикваріат, та вести види діяльності пов'язані з гральним бізнесом, організацією лотерей і обміну валюти; третя група: дозволено майже все, але також не можна продавати підакцизні товари, мистецтво й антикваріат, гральний бізнес, організація лотерей і обмін валюти. Ліміт доходу – до 9 336 000 гривень на 2025 рік [4].

РРО/пРРО відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» мають використовувати всі ФОП, окрім спрощенців 1 групи [5] . Це правило стосується всього бізнесу, у тому числі й інтернет-торгівлі. Виключення це отримання оплати за товар або послуги одразу на розрахунковий рахунок за допомогою IBAN; оплата за товар через касу банку на розрахунковий рахунок інтернет-магазину; оплата за товар або послуги через банківський термінал самообслуговування. Тобто касовий реєстратор обов'язково треба використовувати, коли продавець: передає продукцію через кур'єра; отримує безготівкову оплату через QR-код; отримує оплату готівкою; надсилає продукцію через поштові сервіси та транспортні компанії; отримує оплату за продукцію через платіжні сервіси, наприклад LiqPay, WayForPay та інші. Після отримання оплати від покупця продавець зобов'язаний видати йому чек [6].

Звичайно існують і проблемні питання правового регулювання інтернет-торгівлі. У теперішній час електронна торгівля надзвичайно популярна , тому люди в зловживають нею, а саме через тіньову електронну комерцію. Значна частина онлайн-продажів здійснюється без реєстрації ФОП, що шкодить державному бюджету та правам споживачів [7, с.90-94.]. А держава не має змоги простежити за усіма сторінками, сайтами, платформами по інтернет-торгівлі. Але якщо особи не оформляють ФОП або ТОВ, то вони також зіштовхуються із такими проблемами, як блокування рахунків банками, штрафами, донарахування податків, вилучення прибутку [8].

Також проблемними питаннями є контроль якості, у мережі важко забезпечити перевірку відповідності товарів стандартам. Тому нам важливо постійно вдосконалювати законодавство про електронну комерцію, захист

персональних даних, оподаткування, облік ФОП. Отже, ФОП – найкращий стартовий варіант для малого онлайн-бізнесу: швидка реєстрація, проста звітність, помірні податки та гнучкість в управлінні. Тому не варто наражати себе на ризики , а діяти у рамках чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію: Закон України ВІД 03.09.2015 № 675-VIII. URL: Про електронну комерцію | від 03.09.2015 № 675-VIII
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV.
3. Конституція України від 28.06.1996. URL: Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: Податковий кодекс України | від 02.12.2010 № 2755-VI.
5. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 № 265/95-ВР. URL: Про застосування реєстрато... | від 06.07.1995 № 265/95-ВР
6. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. Закон України. URL: Про захист прав споживачів | від 12.05.1991 № 1023-XII
7. Хижняк О.С. Недоліки електронного бізнесу в України і шляхи їх усунення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки.* 2016. №º16. С. 90-94.
8. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX.

Григор'єва В.М.
здобувачка вищої освіти
відділення підготовки студентів денної форми навчання
інституту права та безпеки
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Ковбан А.В.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ SMART-КОНТРАКТІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У сучасних умовах цифровізації економічних процесів та розвитку технологій блокчейну особливого значення набуває питання впровадження smart-контрактів (розумних контрактів) у цивільно-правові відносини. Ці інноваційні інструменти дають змогу автоматизувати виконання договірних зобов’язань, зменшити ризики невиконання угод та мінімізувати потребу у посередниках. У той час як традиційне договірне право ґрунтується на письмових або електронних формах волевиявлення сторін, smart-контракти забезпечують самовиконання умов договору завдяки закладеним у програмний код алгоритмам.

Використання таких технологій відкриває нові можливості для правової практики, однак водночас породжує низку проблемних питань: зокрема, щодо правової природи smart-контракту, його співвідношення з цивільно-правовим договором, способів забезпечення виконання зобов’язань та відповідальності сторін у разі порушення умов. Вирішення цих питань має важливе значення для адаптації українського законодавства до вимог цифрової економіки та інтеграції у міжнародний правовий простір.

В свою чергу, smart-контракти — це програмні алгоритми, які функціонують як самостійно виконувані цифрові угоди, де всі умови запрограмовані безпосередньо в коді й розміщені на блокчейні. Вони автоматично реалізують задані дії після виконання заздалегідь встановлених умов, що усуває необхідність у посередниках, таких як банки чи юристи, та забезпечує прозорість і надійність операцій. Після інтеграції в блокчейн смарт-контракти стають незмінними, що гарантує їхню стійкість до змін і захист від будь-якого втручання [1].

Таким чином, смарт-контракт виступає не лише технічним інструментом, а й новою формою реалізації договірних зобов’язань, яка потребує належного правового осмислення у межах цивільного законодавства України.

На основі аналізу статей 627 та 546 Цивільного кодексу України можна стверджувати, що використання смарт-контрактів має потенціал стати ефективним інструментом для забезпечення виконання зобов'язань в рамках національного правового поля.

В статті 627 ЦКУ закріплено принцип свободи договору, надаючи сторонам можливість вільно визначати умови взаємодії за умови їх відповідності законодавчим нормам, діловим звичаям, а також принципам розумності та справедливості. Smart-контракти, як інноваційна форма договірних відносин, гармонійно вписуються у ці рамки. Завдяки автоматизованій технічній структурі, що поєднує фіксацію умов та механізм їхнього негайного виконання, такі

контракти можуть бути введені в обіг у відповідності до чинного законодавства за умови посилання на попередньо укладений традиційний письмовий договір.

Вищезазначена стаття 546 ЦКУ викладає перелік форм забезпечення виконання зобов'язань, залишаючи простір для використання інших способів, передбачених законом чи договором. Smart-контракти вповні відповідають цьому підходу завдяки своїй здатності автоматично реалізовувати положення угод. Технічне програмування таких контрактів дозволяє виконання умов лише після досягнення чітко визначених критеріїв.

У ролі інструмента забезпечення зобов'язань смарт-контракти створюють можливості для повної автоматизації договірних процесів. Замість текстового формулювання умови прописуються в програмному коді, який автоматично активується при досягненні встановлених параметрів. Хорошим прикладом можуть слугувати операції, пов'язані з управлінням віртуальними активами відповідно до положень Закону України «Про віртуальні активи». Ці активи існують у вигляді електронних даних з певною економічною цінністю і можуть бути розблоковані автоматично при досягненні умов договору, без втручання посередників чи ручного підтвердження сторонами.

Одним із ключових завдань цивільного права є забезпечення виконання зобов’язань. У традиційній моделі воно досягається через застосування таких інститутів, як неустойка, застава, порука чи гарантія. Смарт-контракти ж дозволяють автоматично контролювати й виконувати зобов’язання без участі третіх осіб. Наприклад, у договорі купівлі-продажу програмний код може забезпечити, що кошти переходять продавцю лише після отримання покупцем товару. Це фактично створює автоматизований спосіб забезпечення виконання зобов’язань [2].

Разом із тим, науковці підкреслюють, що технічна самовиконуваність не виключає потреби у правовому механізмі відповідальності сторін у випадку помилкового або неправомірного виконання умов. Адже у разі збою алгоритму або спірного тлумачення даних сторони все одно звертаються до суду, що потребує розробки процесуальних правил оцінки таких доказів. Отже, смарт-контракти не усувають традиційних засобів забезпечення виконання зобов’язань, а доповнюють їх новими цифровими можливостями — зокрема, самостійним контролем виконання, фіксацією дій у блокчейні та автоматичним застосуванням договірних санкцій.

Однак Smart-контракти суттєво відрізняються від класичних механізмів забезпечення зобов'язань, таких як застава чи право притримання. Наприклад, при заставі майно передається кредитору до виконання боржником своїх

зобов'язань. У випадку Smart-контрактів майно, як-от криптовалюта, блокується системою до моменту виконання умов угоди. Аналогічно, право притримання передбачає фізичне утримання майна кредитором до виконання боргових зобов'язань, тоді як смарт-контракти дозволяють заблокувати ресурс у цифровій формі та здійснюють операції автоматично після дотримання погоджених умов [3, с.190].

В українській юридичній науці триває дискусія щодо правової природи смарт-контракту. Одні автори розглядають його як електронну форму договору, що підпадає під дію ст. 205 ЦК України, інші — як самостійний вид правового феномену, який поєднує в собі юридичну угоду та технічний механізм її реалізації [4].

Особливість смарт-контрактів полягає у тому, що їх умови формалізуються у вигляді програмного коду, який, на відміну від традиційного тексту договору, не допускає двозначного тлумачення. Це підвищує правову визначеність, але водночас зменшує гнучкість у разі виникнення непередбачуваних обставин.

Smart-контракт базується на правочині, який здійснюється через інтернет і може бути визначений відповідно до пункту 1 статті 202 Цивільного кодексу України як дія, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов’язків. Такі правочини можна класифікувати за пунктом 1 частини І статті 31 ЦКУ як дрібні побутові або такі, що укладаються у момент виконання, та віднести до категорії усних згідно з пунктом 1 статті 206 ЦКУ. Отже, їх можна виразити у формі алгоритму, закодувати й інтегрувати в блокчейн, що забезпечує існування договору у цифровому середовищі.

Окремої уваги потребує питання юридичної сили результатів виконання смарт-контрактів. В такому випадку, автоматичне виконання дії — наприклад, переказ коштів — не завжди свідчить про належне виконання зобов’язання, якщо одна зі сторін доведе технічну помилку або недобросовісність коду. Тому для ефективної інтеграції смарт-контрактів у цивільне право необхідне нормативне закріплення механізму їх тлумачення, оскарження та призупинення виконання у судовому порядку.

На сьогодні Smart-контракти знаходять своє застосування у багатьох сферах правовідносин, включаючи страхування, корпоративну купівлю майна, а також автоматизовані платежі при доставці товарів чи наданні послуг. Вони особливо популярні для торгівлі акціями, облігаціями та опціонами, а також для мікрофінансових операцій. Проте, коли мова йде про більш складні типи договорів із різноманітністю умов і положень, які важко перекласти в

алгоритмічну форму, використання Smart-контрактів стає значно складнішим або навіть неможливим [5].

Роблячи висновок, варто зазначити, що використання смарт-контрактів у цивільно-правових зобов'язаннях є важливим етапом цифровізації приватного права України, який відповідає сучасним тенденціям розвитку правової системи в умовах євроінтеграції. Такі інструменти забезпечують автоматизацію виконання зобов'язань, підвищують рівень довіри між сторонами та мінімізують людський фактор у договірних відносинах.

Разом з тим, ефективне впровадження смарт-контрактів потребує удосконалення нормативно-правової бази, зокрема чіткого визначення їх правової природи, механізмів визнання доказової сили блокчейн-записів та способів вирішення спорів, пов'язаних із їх виконанням.

Таким чином, смарт-контракти мають потенціал стати дієвим інструментом забезпечення виконання цивільних зобов'язань, проте лише за умови комплексного поєднання технічного та правового регулювання їх застосування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: **(***Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)* URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2. Станкевич А. В. Смарт-договори як вид електронних договорів, їх особливості та проблематика при електронному обігу об'єктів цивільного права. — Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. — 2025. — № 1(87). URL:http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/324747
3. Майданик Р. А. Смарт-контракт криптоактивів у цивільному праві України. — *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. — 2024. — № 1(127). — С. 39–44. URL: https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/2410
4. Юридичний науковий журнал» ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТУ ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ» [3,с.190]. URL:http://lsej.org.ua/6_2023/41.pdf
5. Що таке смарт контракти і які принципи їх роботи . URL: https://legalaid.ua/ua/shho-take-smart-kontrakty-i-yaki-prynczypy-yih-roboty/
6. Наталія Бойко,Адвокат.Смарт контракти-чи справді договори та чи дійсно ,,розумні,,. URL: https://unba.org.ua/publications/print/3169-smart-kontrakti--chi-spravdi-dogovori-ta-chi-dijsno-rozumni.html

Грищук В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Бутинська Р.Я.
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Сучасний світ перебуває у стані постійного розвитку, адже суспільство невпинно прагне до вдосконалення, пошуку нових підходів і впровадження сучасних технологій у всі сфери життя. Україна, як держава, що динамічно інтегрується у світовий простір, не залишається осторонь цих процесів. Активне використання мережі Інтернет, стрімке зростання ролі інформаційних технологій, цифровізація економіки та глобалізаційні тенденції зумовили необхідність перегляду традиційних підходів до організації праці. Змінюється не лише форма здійснення трудової діяльності, а й уявлення про сам процес праці, її часові й просторові межі. Саме в цьому контексті все більшої популярності набуває поняття «дистанційна робота», яке охоплює нову модель взаємодії між працівником і роботодавцем, засновану на використанні електронних засобів комунікації

Разом із тим розвиток цифрових технологій, поява електронних мереж і платформ для комунікації сприяли віртуалізації економічного простору, що, у свою чергу, створило підґрунтя для нових форм трудових відносин [1, ст. 135].

Однак із поширенням дистанційної роботи постає низка важливих правових питань, які потребують чіткого врегулювання. Йдеться не лише про укладення трудового договору в електронній формі, а й про забезпечення належних умов праці, дотримання режиму робочого часу і відпочинку, гарантії безпеки праці, збереження конфіденційності інформації та захист персональних даних. Особливої уваги потребує визначення відповідальності сторін трудових відносин у разі порушення умов дистанційної роботи, оскільки традиційні механізми контролю за виконанням трудових обов’язків у таких умовах не завжди є ефективними.

Таким чином, актуальність дослідження правового регулювання дистанційної роботи обумовлена як об’єктивними процесами цифрової трансформації суспільства, так і необхідністю удосконалення законодавчої бази у сфері праці. Сьогодні дистанційна зайнятість перестала бути винятком — вона

перетворюється на одну з основних форм трудових відносин, яка потребує комплексного правового забезпечення. Тому важливо розглядати її не лише як тимчасовий засіб організації праці в умовах надзвичайних обставин, а як сталу тенденцію розвитку сучасного ринку праці, що формує нові підходи до реалізації трудових прав людини, забезпечення соціальних гарантій та рівноваги між особистими й професійними інтересами працівника.

Відповідно до Конституції України, яка має найвищу юридичну силу і визначає засадничі принципи функціонування держави та суспільства, у статті 43 проголошено право кожного громадянина на працю. Це право включає можливість вільно обирати або погоджуватися на вид трудової діяльності, що дозволяє особі забезпечувати собі гідний рівень життя власною працею. Держава, у свою чергу, зобов'язана створювати належні умови для повної реалізації громадянами цього права, забезпечувати рівність можливостей у виборі професії, виду трудової діяльності та реалізовувати програми професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів відповідно до потреб суспільства. Таким чином, конституційне право на працю виступає не лише особистим правом громадянина, а й важливою соціальною гарантією, що визначає спрямованість державної політики у сфері праці та зайнятості [2].

Сучасні трансформаційні процеси в економіці та суспільстві, зокрема нестабільність ринку праці, посилення конкуренції, цифровізація виробничих процесів і зміна форм організації праці, суттєво вплинули на еволюцію соціально-трудових відносин. Традиційні моделі зайнятості, які передбачали стабільний робочий час, фіксоване місце виконання трудових функцій і сталу заробітну плату, поступово втрачають домінуюче значення. Їх замінюють нові, більш гнучкі форми праці, зорієнтовані на адаптацію до сучасних соціально-економічних умов, потреб ринку та вимог цифрової економіки. У цьому контексті дедалі більшого поширення набуває дистанційна форма зайнятості, яка виступає однією з ключових тенденцій розвитку сучасного трудового права.

Офіційне визначення поняття «дистанційна робота» закріплено в Кодексі законів про працю України — основному кодифікованому акті, що встановлює правові засади реалізації громадянами права на працю, визначає взаємні права та обов'язки працівників і роботодавців, а також гарантії їх забезпечення [3].

Важливим кроком у напрямі оновлення правового регулювання сучасних форм зайнятості стало прийняття Верховною Радою України 4 лютого 2021 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу», який набув чинності 27

лютого 2021 року. Зазначеним законом було внесено низку змін до положень Кодексу законів про працю, зокрема до статті 60^2, де надано сучасне визначення дистанційної роботи [4].

Згідно з оновленою редакцією цієї норми, дистанційна робота — це така форма організації трудового процесу, за якої працівник виконує свої обов'язки поза межами робочих приміщень або території роботодавця, у будь-якому місці за власним вибором, із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Отже, ключовими ознаками дистанційної роботи є відсутність просторової прив'язаності до конкретного робочого місця та використання цифрових засобів комунікації для виконання трудових функцій. Такий підхід не лише розширює можливості реалізації права на працю, а й сприяє гнучкості трудових відносин, забезпеченню балансу між особистим життям і професійною діяльністю, підвищенню продуктивності праці та ефективності використання робочого часу.

Прийняття зазначеного закону стало своєрідною відповіддю законодавця на виклики сучасності, зумовлені глобальною пандемією, зростанням мобільності робочої сили та стрімким розвитком інформаційних технологій. Наявність законодавчо закріплених норм щодо дистанційної роботи є важливим кроком на шляху формування правової визначеності у сфері нетрадиційних форм зайнятості, що, у свою чергу, сприяє забезпеченню стабільності трудових відносин і соціального захисту працівників у нових умовах функціонування ринку праці.

Слід зазначити, що на сьогодні ринок дистанційної зайнятості в Україні ще не досяг рівня розвитку, характерного для більшості європейських держав. Така ситуація зумовлена низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Насамперед це пов'язано з недосконалістю правового регулювання віддаленої праці, відсутністю чітких механізмів її реалізації та недостатньою гармонізацією національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері праці. Вагомим стримувальним фактором є й низький рівень обізнаності як роботодавців, так і працівників щодо можливостей та переваг дистанційної роботи, а також неврегульованість практичних питань, що стосуються порядку укладення трудових договорів, визначення режиму робочого часу, умов оплати праці та гарантій соціального захисту [5, ст. 125].

Додаткові труднощі створює нерівномірний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у регіонах України, що обмежує доступ окремих категорій працівників до віддаленої зайнятості. Ускладнює ситуацію й недостатня інтеграція українських спеціалістів у міжнародний ринок праці, що супроводжується проблемами у правовому врегулюванні транскордонних

трудових відносин. До цього додаються ризики, пов’язані з діяльністю недобросовісних роботодавців, ненадійних онлайн-посередників, а також питання забезпечення кібербезпеки, захисту персональних даних і результатів праці працівників.

Не менш значущим є й психологічний аспект дистанційної зайнятості. Відсутність безпосереднього спілкування з колегами, обмеження соціальної взаємодії та почуття віддаленості від трудового колективу нерідко призводять до зниження рівня залученості працівників і погіршення емоційного стану. Отже, незважаючи на очевидні переваги дистанційної роботи, існує низка проблем, які потребують системного вирішення на законодавчому, організаційному та соціальному рівнях.

Отже, узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що подальший розвиток правового регулювання дистанційної роботи є важливим напрямом удосконалення трудового законодавства України. Для цього необхідно передбачити у новому Трудовому кодексі окремі норми, які б комплексно регулювали питання дистанційної зайнятості, визначали статус працівника, його права, обов’язки та гарантії недискримінації. Важливо також забезпечити інформування населення й роботодавців про можливості віддаленої праці, створити державні механізми підтримки та контролю у цій сфері.

Дистанційна форма організації праці сьогодні є не лише вимогою часу, а й перспективним напрямом розвитку ринку праці. Проте її ефективне функціонування можливе лише за умови чіткого, системного та узгодженого правового регулювання, що враховуватиме національні реалії та міжнародний досвід. Саме вдосконалення законодавчої бази забезпечить стабільність трудових відносин і розвиток дистанційної роботи в Україні.

Список використаних джерел:

1. Таран І. О. Васечко Л. О. Правове регулювання дистанційної роботи в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія Право. Випуск 67, 2021, С. 134-138.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Кодекс законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу. Закон України від 04.02.2021.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text
5. Моцар. М. М. Проблеми формування дистанційних форм зайнятості в Україні. Наукові праці МАУП. К. 2013. Вип. 2 (37). С.123-128.

Гуз Д.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Гендерна рівність є однією з фундаментальних засад сучасної правової держави та ключовим елементом реалізації принципу рівності закріпленого в Основному Законі [1]. Актуальність теми зумовлена необхідністю аналізу гендерної політики Європейського Союзу та України в контексті трудових правовідносин, особливо з врахуванням імплементації національного законодавства до принципів Європейського права. Фокус зміщується на проблеми правового регулювання відпусток по догляду за дитиною, протидія гендерній дискримінації у сфері праці, забезпечення рівного доступу до зайнятості та рівної оплати праці.

Європейський Союз вважається однією з найдосконаліших політичних систем світу щодо просування гендерної рівності, а його політика, спрямована на боротьбу з гендерною нерівністю, часто вважається «винятковою». Еволюція гендерної політики Європейського Союзу призвела до того, що питання рівності чоловіків та жінок перестали зачіпати тільки економічні аспекти, а зачепили також і соціальні, так окрім рівної оплати праці, важливими питаннями стали також надання політичних прав, а також створення сімейного законодавства, що буде задовольняти потреби обох статей.

Одним з найважливіших аспектів в створенні гендерної рівності всередині родини, оскільки саме вони закладають основи для подальшого життя особистості, Європейський Союз хоча й не має єдиного сімейного кодексу для кожної держави, проте має власне законодавство щодо відпусток пов'язаних із сім'єю та доглядом, а також законів щодо запобігання насильства щодо жінок.

Таким чином, країни Європи коригують бачення самого інституту сім'ї, переформовуючи гендерні відносини, спрямовані на покращення партнерських стосунків, розширення можливостей жінок на ринку праці. Українське законодавство щодо сім'ї залишається в рамках традиційної моделі, успадкованої з радянського досвіду, що був зорієнтованим здебільшого на підтримку материнства та дитинства. Прикладом такої спадщини є Концепція Державної цільової соціальної програми підтримки в Україні [2]. Сфокусованої на проблематику боротьби з демографічною кризою, що розгортається через нестабільність шлюбів та старіння населення. Варто також приділити увагу «декретній відпустці». Хоча законодавство України так само як і законодавство ЄС, дозволяє йти в таку відпустку й чоловікам і жінкам на рівних правах, така практика в Україні не набула поширення. І хоча офіційних статистичних даних, щодо чоловіків, що йдуть у декретну відпуску немає, зрозумілим є те, що ця кількість є значно меншою порівняно з 20% чоловіків, що роблять це в Західній Європі. Це можна пояснити як маргіналізацією ролі батька, так і відсутністю заохочення з боку держави чи роботодавців.

Європейські країни використовують стратегії, спрямовані на зміну ринку праці таким чином, щоб і жінки, і чоловіки були здатні реалізувати свою працездатність і отримати доходи від праці, навіть зі умови наявності дітей. Принцип гендерної рівності в економічній сфері, розглядається як Європейським Союзом так і Україною, одним з головніших досягнень гендерної рівності, який в майбутньому може стати причиною економічного зростання та її процвітання. В європейських країнах рівень зайнятості жінок також є нижчим порівняно з чоловіками, проте завдяки політиці, що проводить ЄС, присутність жінок на ринку праці поступово збільшується, чому посприяли гнучкість законодавства, а також більш стабільна економічна ситуація.» [3].

Дослідження свідчать про те, що не тільки жінкам із малолітніми дітьми відмовляють у працевлаштуванні, але й уся практика нерівної оплати праці жінок заснована на переконанні, що жінки не є основними годувальниками родин. Зважаючи на прагнення України вийти на європейський і світовий рівень у вирішенні дискримінаційних проблем та регулюванні відносин між жінками і чоловіками, дослідження з питань дискримінації набувають особливого значення

і поширюються в усіх галузях і сферах життєдіяльності суспільства, особливо у сфері трудового права.

Вимоги до статі працівника присутні в усіх галузях та категоріях зайнятості. І оголошення про робітничі вакансії, що передбачають фізичну працю, і оголошення про вакансії для менеджерів середньої та вищої ланки частіше вимагають саме чоловіків-кандидатів. Більшість оголошень про роботу для жінок – це вакансії у сфері надання послуг, такі, як кельнерки та хатні робітниці, а також малооплачувана та підпорядкована робота за фахом – секретарки або бухгалтера. В результаті жінки навіть не роблять спроб улаштуватися на багато інших посад, що відповідають їх професійним здібностям та кваліфікаціям. У той же час українське законодавство забороняє жінкам обіймати деякі посади та виконувати певні види робіт. Такі заходи мали за мету захистити жінок від важких та небезпечних умов праці, але багато обмежень перевищують прийняті міжнародні норми регулювання праці жінок. Більше того, українське законодавство визначає інструменти захисту жінок на необ'єктивних критеріях.

Проте жінки підлягають дискримінації не тільки з економічних причин – в основі дискримінації лежать соціальні стереотипи та забобони, що вводять в оману стосовно призначення і здібностей жінок, виконання ними своїх обов'язків і їх методів керування.[4]

Як бачимо, дискримінація жінок на ринку праці в Україні має системний характер і проявляє себе у різних сферах праці, не дивлячись на те, що формальні гарантії рівності є закріплені в законодавстві на практиці жінки стикаються із та бар'єрами, що знижують їхні можливості та конкурентоспроможність на ринку праці. Основою цих проблем є глибоко вкорінені соціальні маркери які дають уявлення про «призначення» жінок в особі матері. Подолання цих проблем має бути реалізовано через системні зміни в законодавстві, просвітницьку діяльність у суспільстві та законодавчі заохочення роботодавців до гендерного балансу на роботі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 01.01.2020 №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про державні цільові програми Закон України від 31.03.2023 №1621-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text

3. Кириченко Є. А. Соціальні проблеми гендерної рівності та нерівності в Україні в контексті політики європейської інтеграції. *Чорноморський національний університет імені Петра Могили.* Миколаїв, 2023. С. 111.

URL:https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2600/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf
4. Чорноус О. В. Сучасні проблеми жінок у сфері трудових правовідносин. *Харківський національний університет внутрішніх справ.* Харків, 2012. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0305355e-8b1a-4ccc-8112-060bf203f4e5/content

Дика С.-А.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Ільків Н.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день на всій території України діє режим воєнного стану, що зумовлений нахабним вторгненням рф у нашу державу. Війна суттєво впливає на всі аспекти життя людини та функціонування держави, зокрема й найбільше на роботу суб'єктів господарювання. Повне чи часткове знищення об'єктів, де здійснювалась господарська діяльність, скорочення робочих місця, відтік працездатного населення, активні бойові дії – негативно відображається на функціонуванні ринку праці та сфері зайнятості загалом.

Як зазначає науковиця Пожарова О.В. - за аналізом ринку праці, здійсненим МОП у травні 2022 року, в Україні внаслідок тривалої військової ескалації може бути втрачено приблизно сім мільйонів робочих місць. Відсутність достатньої кількості робочих місць порушує рівновагу з боку попиту і пропозиції, що впливає на поширення соціальної нестабільності та бідності у суспільстві[1, с.2] . У свою чергу за оцінками Національного банку України (НБУ), чисельність робочої сили у віковій групі 15–70 років на початок 2024 р. зменшилася на понад чверть проти 2021 р. Згідно з оцінками популярних українських сервісів для пошуку роботи, зокрема WORK.UA, прослідковується зріст кількості вакансій,

однак низька активність серед шукачів роботи створює так званий «кадровий голод» у певних областях за низкою посад на ринку праці України[2].

Як зазначають науковці Павлюк Т.І. та Вакулюк О.А. "проблема безробіття – це проблема, яка потребує негайного вирішення і глибокого наукового аналізу та вироблення на цій основі практичних рекомендацій, які можуть використовуватися для розробки і реалізації ефективної соціально-економічної політики, направленої на забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення країни, зменшення рівня безробіття до мінімального соціально – допустимого рівня"[3, с.126-127].

Однак побутує й інша думка багатьох науковців, що є ймовірність позитивної динаміки - Україна спроможна відносно швидко відновити, ба більше, покращити економіку після завершення воєнного стану. Однак у даному випадку не слід чекати завершення війни, а вже зараз розробляти та впроваджувати напрямки для відновлення економіки та покращення сфери зайнятості.

Відповідно до ст. 43 Конституції України «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»[4]. Держава ж, у свою чергу зобов’язується створювати умови для здійснення права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та виду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Таким чином, з метою регулювання зайнятості та працевлаштування населення в Україні діють наступні нормативно-правові акти: Кодекс законів про працю, Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» №2136-IX від 15.03.2022, Закон України «Про зайнятість населення» №5067-VI від 05.07.2012, Постанова КМУ «Деякі питання реалізації програми грантової підтримки бізнесу» та низка інших, спрямованих на регулювання питань працевлаштування.

Як вже вище зазначено, у ст. 43 Конституції України кожному гарантовано право на працю, однак реалії сьогодення зумовили потребу адаптації цього права до умов широкомасштабної збройної агресії. Значна кількість підприємств припинила чи скоротила свою роботу, у зв’язку з чим з’явились нові категорії безробітних, зросла частка внутрішньо переміщених осіб, що потребують державної підтримки у працевлаштуванні.

Як передбачено у ст. 16 Закону України «Про зайнятість населення» держава забезпечує реалізацію політики у сфері зайнятості населення, зокрема, шляхом:

- проведення … політики з метою розширення сфери застосування праці, забезпечення повної, продуктивної, вільно обраної зайнятості, підвищення рівня кваліфікації та конкурентоспроможності робочої сили;
- включення до системи регулювання ринку праці заходів щодо запровадження стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць;
- сприяння підвищенню конкурентоспроможності робочої сили та зайнятості населення;
- соціального захисту громадян у разі настання безробіття та ін[5].

У відповідь на ці виклики держава сформувала комплекс правових засобів, спрямованих на збереження робочих місць та забезпечення зайнятості, зокрема впроваджено державні програми стимулювання роботодавців до працевлаштування окремих категорій населення, що особливо постраждали внаслідок війни. Правові зміни воєнного часу передусім орієнтовані на:

- гнучку організацію трудових відносин (дистанційна робота, гнучкий режим, спрощення кадрового документообігу);
- захист економічної стабільності підприємств (спрощене розірвання трудового договору, тимчасове призупинення трудових відносин, особливості оплати праці під час простою);
- захист соціально вразливих груп (внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих військовослужбовців, осіб з інвалідністю, сімей загиблих військових);
- стимулювання створення нових робочих місць через програми грантової підтримки та компенсацій роботодавцю.

Перейдемо до аналізу кожного пункту безпосередньо: 1) гнучка організація трудових відносин:

відповідно до ст.60 КЗПП, передбачено, що за письмовим погодженням між працівником і роботодавцем незалежно від форми власності або уповноваженим ним органом для працівника може встановлюватись гнучкий режим робочого часу, що передбачає саморегулювання працівником часу початку, закінчення роботи та тривалості робочого часу впродовж робочого дня, на визначений строк або безстроково, під час прийняття на роботу або пізніше[6]. За останніми внесеними змінами - спрощено оформлення дистанційної та надомної роботи без складних процедур, що економить час для роботодавців та найманих працівників.

2) захист економічної стабільності підприємств:

відповідно до Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" встановлено новий порядок укладання трудових договорів (зокрема строк такого укладення), дозволено змінювати істотні умови праці, переводити працівника на іншу роботу без його згоди, за обставин активних бойових дій, які можуть нести негативні наслідки для життя та здоров'я працівника. Зміна тривалості робочого часу - нормальна тривалість робочого часу у період дії воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об’єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо) і навпаки тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 год[7].

Цим законом запроваджено нову правову конструкцію "призупинення дії трудового договору"- це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв’язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов’язки, передбачені трудовим договором , заявлене однією зі сторін трудових відносин[7]. Однак таке призупинення не є тотожним до припинення трудового договору, з іншої сторон зобов'язує роботодавця та працівника підтримувати контакт на момент призупинення виконання трудового договору і не може перевищувати сукупно на строк не більше ніж 90 календарних днів під час дії воєнного стану (враховуючи строки його продовження).

3) захист соціально вразливих груп:

Закон України "Про зайнятість населення" у ст. 24-1 гарантує пріоритетне працевлаштування ВПО[5], компенсацію витрат на переїзд ВПО до іншої територіально-правової одиниці для працевлаштування, також передбачено компенсацію роботодавцям за працевлаштування ВПО відповідно до Постанови КМУ №331[8].

Створення державних програм перекваліфікації та навчання ветеранів, виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності та переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації відповідно до ст. 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"[9].

Внесення змін до Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю" - створення спеціальних робочих місць для реалізації творчих і виробничих здібностей осіб з інвалідністю (ст.ст. 17-19 Закону)[10].

4)стимулювання створення нових робочих місць через програми грантової підтримки та компенсацій роботодавцю:

з метою підтримки та відновлення економіки запроваджено низку програм для стимулювання створення бізнесів та розвитку вже наявних, зокрема й для надання роботодавцям можливостей для розширення штату. До прикладу, Постанова КМУ №739 від 21.06.2022 року спрямована створення механізму надання безповоротної державної допомоги фізичним особам, суб'єктам господарювання у формі мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу[11].

звільнення від сплати ЄСВ за новостворене робоче місце на період до 1 року;

Закон України "Про ветеранське підприємництво", який перебуває на етапі набрання чинності, спрямований на: створення системи економічних і соціальних стимулів для допомоги суб'єктам ветеранського підприємництва; стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів ветеранського підприємництва; сприяння суб'єктам ветеранського підприємництва у провадженні діяльності щодо просування виробленої ними продукції; досягнення суб'єктами ветеранського підприємництва позитивних економічних та соціальних результатів; розроблення та реалізація державних програм підтримки, державних цільових програм, регіональних та місцевих цільових програм, програм розвитку, інвестиційних та інноваційних проектів у сфері розвитку та функціонування ветеранського підприємництва[12].

В умовах повномасштабної воєнної агресії ринок праці зазнав суттєвих змін, що створили нові виклики для всіх учасників ринку праці й держави загалом. Повне чи часткове знищення об'єктів, де здійснювалась господарська діяльність, скорочення робочих місця, відтік працездатного населення, активні бойові дії призвели до різкого зменшення чисельності робочої сили, погіршення балансу попиту і пропозиції на ринку праці, а також створили соціально та економічну нестабільність. Аналітика МОП, НБУ та популярних сервісів пошуку роботи підтверджує наявність "кадрового голоду" та скорочення робочих місць у певних регіонах та секторах економіки.

Держава оперативно реагує на нові виклики, запроваджуючи комплекс правових та організаційних заходів для стабілізації ринку праці та економіки загалом. Попри чисельні позитивні зміни, наявні й недоліки запровадження інструментів. На приклад, спрощений порядок розірвання трудових договорів, зміна тривалості робочого часу можуть сприяти зловживанням роботодавців; механізм "призупинення трудового договору" перекладає фінансові наслідки на

державу та працівника безпосередньо; грантові програми більшою мірою орієнтовані саме на активних громадян.

Таким чином, хоча законодавчі ініціативи суттєво сприяють стабілізації ринку праці, їх ефективність залежить від багатьох інших чинників. Для підвищення результативності запроваджених інструментів, необхідний чіткий контроль за дотриманням трудових прав, удосконалення програм перекваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Пожарова О. Правове регулювання зайнятості: останні зміни в умовах воєнного стану. *Право* : Наук. вісн. Ужгор. Нац. Ун-ту. Ужгород, 2025. С. 2. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/18-1.pdf.
2. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu.
3. Павлюк Т., Вакулюк О. БЕЗРОБІТТЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВИРІШЕННЯ. *Економічні студії*. 2019. Т. 4, № 26. С. 126–127. URL: https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=27064.pdf.
4. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI : станом на 12 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text (дата звернення: 27.11.2025).
6. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 12 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 27.11.2025).
7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 1 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text
8. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 № 331 : станом на 11 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-п#Text
9. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 23 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text
11. Деякі питання надання грантів для переробних підприємств : Постанова Каб. Міністрів України від 24.06.2022 № 739 : станом на 11 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2022-п#Text
12. Про ветеранське підприємництво : Закон України від 31.07.2025 № 4563-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4563-20#Text .

Дорош М.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М.С.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ ЕТАП ТА ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активною цифровізацією усіх сфер публічного управління та приватно-правових відносин. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження електронних сервісів у сфері нотаріату, який традиційно є одним із найконсервативніших правових інститутів. Створення системи електронного нотаріату (е-нотаріату) відповідає державній політиці з розбудови цифрової держави, спрямованій на спрощення доступу громадян до правових послуг, підвищення прозорості процедур та мінімізацію корупційних ризиків. Цифровізація нотаріальної діяльності – давно назріла потреба, оскільки способи організації нотаріальної діяльності, що наразі не відповідають вимогам сучасності, використання неперевіреної, а часом неактуальної інформації ставлять під сумнів законність документів, які оформляються нотаріусом, тим самим не забезпечують захист прав і законних інтересів осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій [1, с. 149].

Положення про Єдину державну електронну систему е-нотаріату за номером № 1406, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2023 р. визначає функціональні можливості, суб'єктів, організаційні та технологічні засади функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату та її складових, а також інші питання, пов'язані з її функціонуванням [2]. Згідно цього нормативно-правового акту е-нотаріат постає єдиною цифровою платформою, що «переносить» нотаріальну діяльність до електронного середовища та автоматизовує процеси.

Згідно вищевказаного Положення система е-нотаріату містить електронне робоче місце користувача, Електронний нотаріальний архів, Електронний реєстр нотаріальних дій, Єдиний реєстр довіреностей, Єдиний реєстр нотаріусів, Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів та Спадковий реєстр.

Серед ключових новацій, впроваджених цим нормативно-правовим актом, слід виокремити: а) всі реєстри (довіреностей, спадковий, бланків) в одному оновленому інтерфейсі, б) юридично значущий PDFдокумент з QR-кодом для миттєвої перевірки, що гарантує безпеку документації та даних користувачів, в) швидкий обмін даними з державними реєстрами та базами, г) надійне та структуроване зберігання всіх нотаріальних документів в електронному архіві [2].

Серед актів Верховної Ради України, що регулюють питання цифровізації нотаріату, слід виокремити Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р., який регулює питання щодо використання електронного документообігу, включаючи електронний підпис та електронні документи, Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р., у якому йде мова про використання електронних довірчих послуг, включаючи електронний архів, електронний ідентифікатор та електронний документообіг, а також Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., що встановлює правові засади доступу до інформації, розповсюдження та захисту інформації в електронній формі [3, с. 14].

Варто зазначити і Закон України «Про нотаріат»; попри те, що у ньому прямо не згадуються положення щодо цифрових технологій, важливими для системи е-нотаріату є закріплені у цьому законі загальні положення та принципи нотаріальної діяльності, а також компетенція нотаріусів та правила здійснення нотаріальних дій [4].

Науковці зазначають низку вигод інтеграції цифровізації у нотаріат. Правознавець Олександр Красногор виокремлює такі позитивні риси крізь

призму уніфікації цієї сфери юстиції. За його словами до переваг цифрових трансформацій нотаріату належать: «створення єдиного нотаріату без поділу на державні та приватні; – унормування законодавства щодо діяльності єдиного нотаріату; – створення єдиного реєстру нотаріусів із зазначенням видів послуг, які вони надають в процесі своєї роботи; – тарифікаційна сітка щодо оплати послуг нотаріусів, що убезпечить громадян від переплати додаткових коштів. Це можливо лише за умови створення єдиного нотаріату» [5, с. 4].

Значним прогресом у діяльності нотаріусів є запровадження в рамках системи е-нотаріату Єдиного реєстру нотаріальних дій, який, на думку Лила-Барської, покликаний оптимізувати роботу нотаріусів, адже перехід від паперового документообігу до електронного формату значно спростить роботу нотаріусу, а електронне робоче місце нотаріуса містить в собі такі функції, як розробка зразків документів, підготовка нотаріальних документів, направлення запитів, звітів, обмін інформацією в електронній формі, необхідною для вчинення нотаріальних дій або виконання функцій, покладених державою тощо, що суттєво вплине на скорочення часу для підготовки та вчинення нотаріальної дії [6, с. 231].

Важливим аспектом у розвитку е-нотаріату є захист інформації при використанні сучасних технологій. Обробка значних обсягів персональних та конфіденційних даних робить систему потенційно вразливою до кіберзагроз [7]. З огляду на вищезазначене, констатуємо, що забезпечення належного рівня кібербезпеки є ключовою умовою довіри до електронних нотаріальних дій та стабільного функціонування цифрової правової інфраструктури України.

Застосування технологій е-нотаріату сприятиме подальшому розвитку та удосконаленню нотаріальної діяльності в Україні, зокрема, в частині оптимізації роботи, як самого нотаріуса з документами, отриманням необхідної інформації у стислі терміни за допомогою використання цифрових технологій (електронного документообігу), ефективного та якісного надання нотаріальних послуг, а також зберігання оформлених нотаріальних документів на захищених електронних серверах [8].

У вересні 2025 року в Україні розпочато тестовий режим функціонування системи е-нотаріату, що стало важливим етапом у практичній реалізації концепції цифрового нотаріату. Запровадження нових технологічних рішень у діяльність нотаріусів вимагає не лише удосконалення технічної інфраструктури, але й оновлення законодавчої бази, адаптації процедур до вимог кібербезпеки та захисту персональних даних.

Отже, впровадження системи е-нотаріату є закономірним етапом розвитку правової системи України в умовах цифрової трансформації державного управління. Перехід нотаріальної діяльності до електронного середовища забезпечує підвищення ефективності, прозорості та доступності нотаріальних послуг, сприяє зменшенню бюрократичних процедур і мінімізації ризиків корупційних проявів. Запуск у вересні 2025 року тестового режиму функціонування е-нотаріату свідчить про практичне втілення державної політики у сфері цифровізації юстиції та створює підґрунтя для подальшого вдосконалення організаційних і правових механізмів його роботи.

Разом із тим, запровадження електронних нотаріальних дій потребує глибокого осмислення питань правового регулювання, стандартизації електронних процесів і технічної сумісності з іншими державними реєстрами. Важливим завданням залишається забезпечення належного контролю за дотриманням принципів законності, достовірності та захисту прав учасників нотаріального процесу. Ефективне функціонування е-нотаріату можливе лише за умови належної підготовки кадрів, розвитку цифрових компетентностей нотаріусів і вдосконалення законодавчої бази, яка має враховувати динаміку технологічного прогресу.

Окремої уваги потребує питання кібербезпеки як основи довіри до електронних нотаріальних сервісів. Забезпечення конфіденційності, цілісності та захищеності інформації, що обробляється в системі е-нотаріату, є ключовою передумовою стабільності всієї цифрової правової інфраструктури держави. Реалізація комплексних заходів кіберзахисту, які вже впроваджуються органами виконавчої влади, дозволить мінімізувати ризики кіберінцидентів і створити безпечне середовище для подальшого розвитку електронного нотаріату в Україні.

Список використаних джерел:

1. Журавльова З. Адміністративно-правове регулювання функціонування електронного нотаріату. *Адміністративне право і процес.* № 12. 2020. С. 148-151.
2. Деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату: Постанова Кабінету міністрів України № 1406 від 29.12.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-%D0%BF#Text
3. Бисага Ю.Ю. Цифрові технології в нотаріаті: сутність та особливості. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* №78. 2023. С. 11-16.
4. Про нотаріат: Закон України № 3425-XII від 02.09.1993 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

5. Красногор О.В. Інтеграція цифровізації у сфері нотаріату. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* № 12. 2024. С. 1-6.
6. Лила-Барська А.В. Цифровізація нотаріальної діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 8. 2021. С. 230-231.
7. Письменний О.О. Цифровізація нотаріату та державних реєстрів в Україні: незахищеність системи та необхідність перегляду адміністративно-правової політики. *Нове українське право*. № 1. 2025. С. 223-230.
8. Dolynska, M. (2023). Evolution of legal regulation of digitalization of notarial activity in independent Ukraine. *Social and Legal Studios,* Vol. 6, No. 4.58-68. DOI: https://doi.org/10.32518/sals4.2023.58

Зінчук С. О.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н.М.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ПІДСУДНОСТІ У ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПЕРЕМІЩЕННЯМ ОСІБ

У сучасних умовах внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на території України відбуваються масові внутрішні переміщення населення. Велика кількість громадян змушені залишити місця постійного проживання у зв'язку з вагомою небезпекою для життя та здоров'я, окупацією та руйнуванням інфраструктури, внаслідок чого вони набули статусу внутрішньо переміщених осіб. За таких обставин особливої актуальності набуває питання забезпечення ефективного доступу до правосуддя, зокрема, визначення юрисдикції та підсудності судових справ, що зумовлює необхідність наукового дослідження цих проблем.

Внутрішньо переміщена особа за національним законодавством України –

це громадянин України, іноземець або ж особа без громадянства, яка легально перебуває на території України та має право на безперервне проживання, але була змушена покинути своє місце проживання через збройний конфлікт, окупацію, системне насильство, порушення прав людини або надзвичайні обставини природного чи техногенного характеру [1] .

Науковці стверджують, що юрисдикція – це правова категорія, яка встановлює межі компетенції судових органів щодо розгляду певних категорій справ і визначає які правовідносини підлягають судовому розгляду [2, с.81] .

Щодо підсудності, то О. Єфімов розглядає її як окремий інститут цивільного процесуального права, покликаний упорядковувати розподіл цивільних справ між судами системи загальної юрисдикції. На його думку, підсудність визначає, який саме суд має розглядати конкретну справу в першій інстанції, а також встановлює засади розмежування компетенції між судами та окреслює межі їхніх повноважень щодо розгляду й вирішення таких справ [3, с.30] .

Таким чином, юрисдикція окреслює загальні межі здійснення правосуддя, а підсудність у свою чергу виступає її різновидом, оскільки конкретизує їх для судів однієї системи [4, с.59].

Статус внутрішньо переміщеної особи забезпечує низку соціальних гарантій. Це, зокрема, право на судовий захист, яке закріплене насамперед Основним законом держави, відповідно до якого кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [5]. Водночас, Цивільний процесуальний кодекс України визначає, що будь-яка особа має право звернутися до суду для захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод і законних інтересів у порядку, встановленому цим кодексом.

Проте реалізація права внутрішньо переміщених осіб на доступ до суду ускладнюється дотриманням правил територіальної юрисдикції. Зміна місця проживання створюють труднощі у визначенні суду, до якого належить звертатись з позовом, що може призводити до затримок розгляду справ або необхідності повторного звернення. І саме тому, з метою ефективного доступу до правосуддя, Цивільний процесуальний кодекс України передбачає можливість подавати позови про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, зокрема щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії чи окупації, за місцем проживання або перебування позивача.

Це положення є важливою гарантією забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб саме в умовах війни [6] .

Сам факт підтвердження місця проживання внутрішньо переміщеної особи засвідчується довідкою про взяття на облік ВПО, що передбачено в ч.1 ст.5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1]. У судовій практиці зазначена довідка розглядається як належний доказ місця фактичного проживання чи перебування такої особи. Так, у Постанові Верховного Суду від 14 серпня 2024 року у справі № 607/5535/22 суд дійшов висновку, що особи, які покинули або залишили своє місце проживання у результаті або ж з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації та стали на облік як внутрішньо переміщені особи можуть звертатися з позовами до судів за місцем фактичного проживання/перебування. Таким чином, якщо особа-переселенець, яка зареєструвалася на новому місці як ВПО (внутрішньо переміщена особа) та має відповідний документ про взяття на облік, то вона може звертатись з позовом до суду за місцем свого тимчасового перебування [7] .

Отже, питання визначення юрисдикції та підсудності у справах, що стосуються внутрішньо переміщених осіб, є важливим складником забезпечення ефективного доступу таких осіб до правосуддя. В сучасних умовах особливого значення набуває гнучкість судової справи системи у вирішенні питань територіальної підсудності, що дозволяє уникнути формального підходу до визначення компетентного суду. Законодавче закріплення можливості звернення до суду за місцем фактичного проживання або перебування переселенця, а також усталена практика Верховного Суду підтверджують прагнення держави гарантувати реальний, а не декларативний захист прав внутрішнього переміщення осіб і сприяють посиленню принципів доступності, справедливості та ефективності правосуддя в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України № 1706-VII від 20.10.2014. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text
2. Керноз Н.Є., Стеченко К.Л. Судова юрисдикція в Україні: нові тенденції та проблемні питання розмежування. *Law and Social Education Journal*, 2021, № 8. С. 81.
3. Єфімов О.М. Правові засади підсудності цивільних справ. *Юридична Україна.* 2015. №6. С. 29–39
4. Полюк Ю. І. Вплив територіальної юрисдикції (підсудності) при реалізації права на звернення до суду за захистом у цивільному судочинстві України. *Часопис цивілістики*, 2019, вип. 34, с. 57–60.

5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 Дата звернення: 10.10.2025.
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 Дата звернення: 10.10.2025.
7. Постанова Верховного Суду від 14 серпня 2024 року у справі № 607/5535/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121866054 Дата звернення: 10.10.2025.

Іванчишин А.Б.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Бориславський Р.А.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
доктор філософії в галузі права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Від моменту введення воєнного стану в Україні інститут спадкових відносин зазнав суттєвих змін. У сфері спадкового права цивільно-правові відносини регулюються низкою нормативно-правових актів, серед яких Конституція України, Цивільний Кодекс України, Закони України «Про нотаріат», «Про міжнародне приватне право», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Водночас ключове значення серед них має ЦК України, в якому нормативно закріплений термін «спадкування» у статті 1216 ЦК України, де зазначено, що спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від померлої фізичної особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) [1].

Відповідно до статті 1217 ЦК України спадкування здійснюється у двох формах — за заповітом і за законом.

Спадкоємцями за заповітом чи за законом визнаються фізичні особи, які були живими на момент відкриття спадщини, а також ті, хто був зачатий за життя

спадкодавця та з’явився на світ живим після відкриття спадщини. За наявності відповідного заповіту спадкоємцями можуть виступати й юридичні особи.

Спадкування за законом здійснюється за черговістю згідно зі статтею 1258 ЦК України. Право на спадщину переходить до наступної черги спадкоємців лише у випадку відсутності спадкоємців попередньої черги, їх усунення від спадкування, неприйняття спадщини або відмови від неї на користь іншої особи, за винятком випадків зміни встановленої черговості спадкування.

Відповідно до статті 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов’язки, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися з його смертю. Частково це узгоджується з частинами 1 та 2 статті 1268 ЦК України, де зазначено, що спадкоємець за заповітом або за законом має право прийняти або відмовитися від спадщини, при цьому прийняття спадщини з умовами чи застереженнями не допускається.

Варто зазначити, що відповідно до статей 1251 та 1252 ЦК України визначено перелік посадових і службових осіб, які мають право посвідчувати заповіти, прирівняні до нотаріально засвідчених. Це, зокрема, уповноважені посадові особи органів місцевого самоврядування, командири (начальники) військових частин, установ, з’єднань та військово-навчальних закладів, а також головні лікарі і їхні заступники з медичної частини, чергові лікарі лікарень, госпіталів та інших стаціонарних закладів охорони здоров’я. У період воєнного стану особлива роль у посвідченні заповітів належить військовим і медичним посадовцям, оскільки вони безпосередньо забезпечують реалізацію права на спадкування в умовах, коли звичайні нотаріальні установи можуть бути недоступними [2, с.147].

Наказом Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 1118/5 «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату», який набрав чинності 19 березня 2022 року, були внесені зміни до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, та передбачено спрощену процедуру заведення спадкової справи [3, с.139]. Зокрема, у період дії воєнного або надзвичайного стану спадкова справа могла заводитися за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України незалежно від місця відкриття спадщини.

Проте на практиці зазначені спрощення створювали значні незручності для самих спадкоємців, тому процедура повернулася до попереднього порядку, що діяла до початку війни. Відтепер, внаслідок набрання чинності 30 січня 2024 Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX "Про внесення змін до Цивільного

кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини". заяву необхідно подавати до нотаріуса, який працює в тому ж регіоні, де було останнє місце проживання померлого [4]. А у випадку, якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини вважається місце розташування нерухомого майна або його основної частини. Для внутрішньо переміщених осіб підтвердженням місця проживання слугує довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [5, с.128]. Водночас важливо звернути увагу на те, що нотаріус не має права здійснювати діяльність поза межами свого нотаріального округу, за винятком випадків заміщення інших нотаріусів. У разі, якщо останнє місце проживання спадкодавця знаходилося на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право».

Крім того, до Прикінцевих і перехідних положень Цивільного кодексу України були внесені зміни: зокрема, пункт 19 передбачає, що під час дії воєнного стану в Україні перебіг позовної давності призупиняється на строк його дії.

Раніше спадкоємець мав шість місяців на прийняття спадщини. На початку війни цей строк було збільшено до десяти місяців, а з набранням чинності вищезгаданого закону він знову становить шість місяців. До того ж, пункт 20 встановлює, що під час дії воєнного стану в Україні та протягом двох років після його припинення або скасування, у разі якщо смерть фізичної особи була зареєстрована пізніше одного місяця від дати її фактичної смерті або від дати оголошення особи померлою, строки, передбачені відповідними статтями Цивільного кодексу України, обчислюються від дати державної реєстрації смерті.

Також варто зазначити, що закон дозволяє подати заяву будь-якому нотаріусу в будь-якій області, якщо місцем відкриття спадщини є населений пункт, де органи державної влади тимчасово не виконують або виконують не повною мірою свої повноваження, або територія, на якій тривають активні бойові дії чи яка тимчасово окупована Російською Федерацією, важливо, що цей порядок діятиме до завершення воєнного стану та протягом шести місяців після його закінчення. Зокрема, нотаріуси відкривають спадкову справу за місцем подання першої заяви про видачу свідоцтва в населеному пункті, який не належить до зазначених вище категорій, оскільки за законом спадкова справа має бути єдина незалежно від розташування спадкового майна, і всі спадкові процедури повинні проводитися за місцем відкриття спадщини [5, с.127].

Вищезазначені положення застосовуються до спадщини, що відкрилася: після введення воєнного стану в Україні та до набрання чинності Законом

№ 3450-IX; до введення воєнного стану, якщо строк для прийняття спадщини не встиг сплинути до його початку та свідоцтво про право на спадщину ще не було видане жодному зі спадкоємців.

З огляду на проведені зміни, законодавство України у сфері спадкування зазнало суттєвої адаптації в умовах воєнного стану, що спрямована на забезпечення функціонування правовідносин спадкування та захист прав та інтересів спадкоємців через чітке визначення строків прийняття спадщини, порядку її відкриття та механізму подання заяв нотаріусам.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України: Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 року. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2. Тімуш І. С., Коваль І. В. Особливості спадкування в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 4 (69). С. 144–149 URL: https://doi.org/10.18372/2307-9061.69.18352
3. Кармаза О. О. Модифікація спадкових прав в умовах дії воєнного стану та євроінтеграційних процесів. *Проблеми цивільного та господарського права*. 2022. № 4. С. 123–129. URL: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.1.22
4. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини : Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-IX#Text
5. Голубенко І. І., Грачова О. Ю., Маслова М. О. Особливості порядку отримання спадщини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 130–134. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/26

Іваськів В.В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Бориславський Р.А.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
доктор філософії в галузі права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УСТАНОВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У сучасному цивільному праві України особливе місце посідають установи, які виступають учасниками цивільних правовідносин, відіграючи важливу роль у структурі правової системи та у функціонуванні соціально значущих процесів. З огляду на їхню правову природу, організаційні особливості та суспільне призначення, установи є такими суб'єктами, які забезпечують реалізацію значної частини загальнодержавних, регіональних та місцевих потреб, сприяють досягненню суспільного блага та виступають провідниками важливих соціальних, культурних, наукових, освітніх, гуманітарних та адміністративних функцій.

Відповідно до статті 83 Цивільного кодексу України, установи створюються шляхом об'єднання (виділення) майна для досягнення визначеної мети. Засновники після створення установи не мають права на прибуток чи на залишки майна у разі ліквідації. Це підкреслює неприбутковий характер установи як форми юридичної особи [1].

Правовий статус окремих типів установ визначається спеціальними законами, які в деяких випадках поширюються як на установи публічного, так і приватного права. Наприклад, Закон України «Про національний архівний фонд та архівні установи» передбачає, що архівні установи можуть створюватися на будь-якій формі власності — державній, комунальній чи приватній, а засновниками можуть виступати як органи державної влади, так і юридичні або фізичні особи [2]. Подібний підхід застосовується й у Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», згідно з яким заклади соціального призначення можуть створюватися не лише органами влади, а й громадськими об'єднаннями, установами та організаціями — суб'єктами приватного права [3]. Тобто дія цього закону поширюється і на діяльність відповідних приватних закладів. Цей підхід простежується й у низці інших нормативно-правових актів, зокрема законах «Про свободу совісті та релігійні організації» [4], «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [5], «Про музеї та музейну справу» [6], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [7], а також в Основах законодавства України про охорону здоров'я та культуру. Відповідно до них, як приватні, так і публічні суб'єкти мають право створювати установи з однаковими цільовими орієнтирами — театри, музеї, бібліотеки, благодійні фонди тощо.

Цивільне законодавство, визнаючи установи учасниками цивільного обороту, тим самим надає їм статус суб'єктів права, здатних взаємодіяти з

іншими учасниками правовідносин. Їх діяльність реалізується в межах правового поля, яке визначає рамки і межі їх функціонування, але при цьому не позбавляє їх можливості бути активними учасниками правових відносин у різноманітних формах. Таким чином, установи, хоча й мають певну специфіку у порівнянні з іншими юридичними особами, повноправно включаються до правового життя суспільства, сприяючи забезпеченню стабільності, безперервності та ефективності у виконанні суспільно значущих функцій.

На мою думку, установи як учасники цивільних правовідносин виконують важливу соціально-правову функцію, яка полягає в тому, щоб забезпечувати організованість, сталість, стабільність і правову визначеність у реалізації суспільно значущої діяльності, при цьому діючи на основі цивільно-правових засад. Вони є тими суб'єктами, які утворюють опорний каркас для реалізації цілої низки державних і громадських ініціатив, виступаючи гарантом безперервності соціальних процесів.

Щодо правоздатності установи, то вона має спеціальний характер: може здійснювати лише ті дії, які прямо випливають із її установчих документів. Це забезпечує цільовий характер діяльності та запобігає зловживанням. Правоздатність виникає з моменту державної реєстрації установи та припиняється з її ліквідацією.

У контексті скасування Господарського кодексу України та переходу до більш гнучкої системи регулювання правового статусу юридичних осіб, важливо враховувати сучасні тенденції у правовому регулюванні дієздатності установ. Зокрема, необхідно забезпечити баланс між автономією установ у реалізації їх статутних цілей та необхідністю дотримання вимог законодавства щодо обсягу їх дієздатності [8, с.15].

Дієздатність установ реалізується через органи управління або уповноважених представників. Відповідно до статті 92 ЦК України, юридична особа набуває прав та обов'язків через свої органи, які повинні діяти добросовісно, у межах наданих повноважень та в інтересах установи. Установи несуть цивільно-правову відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним їм майном.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що установи є самостійним видом непідприємницьких юридичних осіб, що функціонують на основі спеціальної правоздатності та орієнтовані на досягнення суспільно корисних цілей. Вони створюються шляхом передачі засновником майна і діють у межах визначених законом та установчими документами повноважень. Установи мають важливе значення для цивільного обороту, адже забезпечують реалізацію публічних і

приватних інтересів у різних сферах суспільного життя. З огляду на сучасні виклики правової системи України, подальший розвиток цивільного законодавства має бути спрямований на уточнення правового статусу установ, чітке визначення їхньої правоздатності, механізмів управління та відповідальності. Це сприятиме підвищенню ефективності діяльності установ, посиленню захисту прав громадян та формуванню стабільного правопорядку в державі.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
2. Про національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text
3. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 2 червня 2005 р. №2623-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text
4. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17
6. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр
7. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр
8. Лещенко Д. Правові наслідки скасування Господарського кодексу: аналітична оцінка // Юридична практика. 2024. № 9. С. 15–20.

Іщук А.О.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Вовк М. З.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЛІЦЕНЗУВАННЯ СТРАХОВИКА ЯК ПЕРЕДУМОВА УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ

На сьогодні часто непередбачені та невідворотні події впливають на життя, здоров'я людини та належне їй майно. Кожен громадянин прагне захистити себе від можливих небезпек і ризиків. Одним із таких способів захисту є страховий захист [1, с. 24].

Процес надання страхової послуги страховиком страхувальнику опосередковує договір страхування. Він є самостійним цивільно-правовим договором, який, володіючи загальними ознаками договору, вирізняється власними специфічними рисами. Серед важливих ознак вчені виділяють: обов'язковість письмової форми; істотні умови: предмет договору, страховий випадок, розмір страхової суми, розмір страхового платежу та строки сплати [2, с. 228]. Договір страхування встановлює права та обов'язки сторін, регламентує відповідальність страховика і умови надання страхового захисту. Водночас його законність залежить від правосуб'єктності страховика як гаранта виконання зобов'язань.

У наукових джерелах зазначається, що правосуб'єктність = (здатність мати + здатність здійснювати) х права та обов'язки [3, с. 16]. Залежно від обсягу та змісту прав та обов'язків правосуб'єктність прийнято поділяти на: загальну – можливість особи бути суб'єктом права загалом; галузеву – можливість особи бути учасником правовідносин у конкретній галузі права; спеціальну – можливість особи бути учасником лише певного кола правовідносин.

Юридичні особи із загальною правоздатністю можуть здійснювати будь-яку не заборонену законодавством діяльність та мати будь-які цивільні права та обов'язки, що не суперечать нормативно-правовим актам. Натомість юридичні особи із спеціальною правоздатністю мають тільки ті цивільні права, що закріплені в їх установчих документах і відповідають меті створення [4, с. 65]. Водночас окремі науковці як різновид спеціальної виокремлюють виключну правоздатність юридичних осіб, яка виникає в тих випадках, коли в юридичної особи на основі ліцензії з'являється право здійснювати лише вузьке коло певних видів діяльності при одночасному встановленні заборони займатися іншими видами діяльності [5, с. 180].

Враховуючи вище наведене, можна констатувати, що страховику притаманна виключна правоздатність. Адже відповідно до ст. 11 Закону України «Про страхування», юридична особа набуває статусу страховика і право на здійснення діяльності із страхування виключно після отримання ліцензії. Цю ліцензію видає Регулятор (на сьогодні це Національний банк України (далі –

НБУ)) [6]. Така ліцензія є не просто адміністративним актом, а юридичним фактом, що підтверджує правоздатність страховика до укладення договорів страхування та виступає гарантією фінансової надійності його діяльності.

Поряд із цим, законодавцем передбачені винятки із цього загального правила. Так, згідно ч. 1 ст. 6 Закону України «Про страхування» страховик-нерезидент має право без отримання ліцензії Регулятора здійснювати на території України таку діяльність із страхування: 1) страхування за класами страхування 5, 6, 7, 11, 12; 2) перестрахування [6].

У зв'язку з оновленням та гармонізацією законодавства з європейськими стандартами, чинна редакція Закону України «Про страхування» суттєво трансформувала процедуру ліцензування страховиків, перетворивши її з формальної адміністративної дії на багаторівневу систему контролю. Якщо аналізувати попередню редакцію, то ліцензування переважно обмежувалося перевіркою стандартного пакета документів, що підтверджував відповідність загальним вимогам для виходу на ринок, без детальної оцінки фінансової стабільності чи внутрішніх процесів компанії. Натомість сучасна процедура стала більш структурованою та контрольованою, дозволяючи НБУ здійснювати глибоку перевірку надійності страховика перед видачею ліцензії.

Ключову роль у цьому процесі відіграє НБУ, який після імплементації «спліту» виступає єдиним регулятором страхового ринку, здійснюючи як видачу ліцензій, так і подальший нагляд за діяльністю страховиків. Згідно зі ст. 12 Закону України «Про страхування» процедура починається з подання заяви, де страховик зазначає класи страхування, за якими планує здійснювати діяльність, та додає пакет документів, що підтверджує відповідність компанії вимогам чинного законодавства [6]. НБУ всебічно аналізує подані матеріали, перевіряючи структуру власності, фінансову звітність, систему політики управління ризиками та внутрішній контроль, після чого ухвалює рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії залежно від відповідності компанії встановленим вимогам.

Сучасна модель ліцензування страховиків в Україні базується на класифікації страхових послуг за окремими класами, що відповідає європейській практиці. Якщо раніше законодавство України передбачало загальне ліцензування за видами страхування, то тепер запроваджено більш деталізовану систему, що охоплює 23 класи страхування, зокрема 5 класів страхування життя та 18 класів страхування іншого, ніж життя. Це спрощує діяльність страховиків: замість отримання окремих ліцензій для кожного виду послуг компанія може оформити одну ліцензію на цілий клас, а також змінювати обсяг ліцензії в межах класу, додаючи або виключаючи окремі ризики. Характеристики та

класифікаційні ознаки класів страхування, перелік ризиків у межах класів страхування регулює постанова Правління НБУ №182 від 25 грудня 2023 року [7].

Оскільки ліцензія підтверджує право страховика здійснювати страхову діяльність, її наявність є обов'язковою умовою для укладення договору страхування. Відповідно до ст. 215 Цивільного кодексу України, укладення договору страхування особою, яка не має чинної ліцензії на здійснення страхової діяльності, є порушенням імперативних норм закону та може бути підставою для визнання такого договору недійсним [8]. Така ситуація створює ризики для страхувальника, який може втратити право на отримання страхового відшкодування, оскільки договір не породжує юридично зобов'язуючих наслідків для особи, що не має правоздатності здійснювати страхову діяльність.

Правову позицію щодо наслідків анулювання ліцензії страховика сформульовано Великою Палатою Верховного Суду, яка констатувала у своїй постанові від 22 лютого 2022 року в справі № 201/16373/16-ц, що після втрати ліцензії страхова компанія не має права укладати нові договори страхування або вносити зміни до чинних. Водночас зобов'язання за вже укладеними договорами залишаються чинними, а виплати страхового відшкодування мають здійснюватися в повному обсязі, зокрема за рахунок сформованих страхових резервів [9].

Таким чином, ліцензування є імперативною передумовою укладення договору страхування, оскільки лише воно наділяє суб'єкта необхідною правоздатністю для участі в страхових правовідносинах. Сучасна реформа, проведена НБУ, кардинально змінила процес ліцензування страховиків, перетворивши його на багатоступеневу систему контролю за фінансовою стабільністю компаній. Замість формальної перевірки пакета документів, НБУ нині проводить комплексну оцінку фінансової стійкості страховиків за європейськими стандартами. Тому ліцензія не лише підтверджує законність діяльності страховика, а й забезпечує стабільний розвиток страхових відносин та надійний захист інтересів страхувальників.

Список використаних джерел:

1. Пилипенко С.А. Договір страхування (цивільно-правова характеристика). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1 (7). С. 24-28.

2. Максимов О.М., Бондар О.С. Загальна характеристика договору страхування за цивільним законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 226-228.

3. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович / Редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Львів: Видавництво БФ «Медицина і право», 2020. 249 с.
4. Гобечія І.Т. Цивільна правосуб'єктність юридичних осіб у сфері надання правничих послуг в Україні: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львів, 2021. 194 с.
5. Зеліско А.В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: дис. ... д. ю. н.: спец. 12.00.03. Київ, 2017. 571 с.
6. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text (дата звернення: 22.10.2025).
7. Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування: постанова Правління Національного банку України від 25.12.2023 № 182. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23#Text (дата звернення: 22.10.2025).
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 22.10.2025).
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 лютого 2022 року в справі № 201/16373/16-ц (провадження № 14-27цс21). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827809 (дата звернення: 22.10.2025).

Клепар Н.М.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Бориславський Р.А.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
доктор філософії в галузі права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Усиновлення як інститут сімейного права має на меті забезпечення інтересів дитини, яка залишилася без батьківського піклування, через передачу їй статусу повноцінного члена родини усиновителів. Воєнний стан створює особливі виклики для реалізації цього інституту: масові переміщення населення, втрата або ускладнений доступ до документів, порушення роботи органів опіки і реєстраційних служб, а також підвищений ризик зловживань та торгівлі дітьми. У такому контексті необхідно шукати баланс між оперативністю процедур, які дозволяють якнайшвидше забезпечити дитину сімейним піклуванням, і посиленими гарантіями від можливих зловживань [1].

Нормативно-правова база, що застосовується при усиновленні в Україні, формує основу для реагування під час воєнного стану. До ключових джерел належать Конституція України (гарантії захисту прав дитини та сім'ї), Сімейний кодекс України (процедури та підстави для усиновлення, вимоги до усиновителів), Цивільний кодекс України (про правовий статус осіб), а також Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає особливості реалізації прав і свобод у період дії цього режиму [2]. Важливу роль відіграють також міжнародні норми, зокрема Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво щодо міждержавного усиновлення [3].

Практичні проблеми, що виникають у процесі усиновлення під час воєнного стану, багатоаспектні. По-перше, ідентифікація осіб та встановлення їхнього сімейного стану ускладнюється через відсутність документів або обмежений доступ до державних реєстрів. Це ставить питання про допустимість альтернативних доказів особи та введення тимчасових форм довідок або електронних витягів з реєстрів. По-друге, обмежена робота або евакуація працівників органів опіки, медичних та соціальних служб уповільнює процес перевірки усиновителів і супроводу дітей, що збільшує ризики необґрунтованих або нелегальних передач дітей у сім'ї. По-третє, міжнародні усиновлення ускладняються обмеженнями на перетин кордону, закриттям консульств та труднощами в міжнародній комунікації, що вимагає механізмів електронної взаємодії і тимчасового визнання документів. По-четверте, існує підвищена вразливість дітей до торгівлі та експлуатації, яка потребує посиленої координації з правоохоронними органами та міжнародними структурами [4].

Судова практика під час дії воєнного стану на основі рішень, оприлюднених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, показує певні тенденції, які варто враховувати. Суди, розглядаючи справи про усиновлення або спірні питання опіки, дедалі частіше допускають використання електронних доказів, враховують обставини, що пов'язані з війною, при встановленні строків процесу

та застосовують дистанційні способи проведення засідань. Водночас суди підкреслюють пріоритет інтересів дитини, що виражається у прийнятті тимчасових забезпечувальних заходів (наприклад, тимчасове влаштування дитини під піклування), навіть якщо остаточний розгляд справи відтерміновано. Аналіз рішень вказує на потребу чітких процедур судового контролю щодо усиновлень у кризових умовах, щоб уникнути формалізму чи навпаки — надмірної лібералізації, яка може призвести до порушень прав дитини [5].

Для забезпечення ефективного правового захисту дітей у процесі усиновлення під час воєнного стану слід розглянути такі практичні рекомендації. По-перше, запровадити законодавчо та підзаконно визначені тимчасові механізми, які дозволятимуть подачу документів в електронній формі, видачу тимчасових довідок та дистанційну верифікацію даних з державних реєстрів. По-друге, забезпечити міжвідомчу координацію між службами у справах дітей, органами юстиції, поліцією, службами соцзахисту та військово-цивільними адміністраціями для оперативного обміну інформацією та проведення спільних фільтраційних процедур. По-третє, розробити і впровадити стандарти тимчасового супроводу дітей, що переміщуються: реєстрація, ідентифікація, медичний огляд, психологічна допомога і юридичне супроводження до моменту остаточного рішення про усиновлення або інші форми влаштування. По-четверте, запровадити пріоритетний та спрощений доступ до суду у справах, що стосуються захисту прав дітей, з можливістю дистанційних засідань і прискорених процедур прийняття тимчасових заходів. По-п’яте, посилити заходи з протидії торгівлі дітьми: підвищити кваліфікацію працівників органів опіки, впровадити стандартизовані алгоритми виявлення ризикових ситуацій і встановити тісну взаємодію з міжнародними організаціями.

Актуальність теми наразі надзвичайно доречна, оскільки воєнні дії призводять до збільшення кількості дітей, які опинилися без нагляду або розлучені з родинами, і потребують швидкого сімейного влаштування. Робота органів опіки, реєстрів та соціальних служб ускладнена через евакуації, втрату документів і обмежений доступ до інфраструктури, що створює правову невизначеність при оформленні усиновлень. Воєнний стан підвищує ризики торгівлі дітьми та експлуатації, тому потрібні посилені гарантії та координація з правоохоронними та міжнародними органами. Міжнародні усиновлення ускладнюються обмеженнями на перетин кордону, закриттям консульств і порушенням дипломатичних контактів, що потребує тимчасових механізмів взаємодії. Судова практика та адміністративні роз’яснення вже адаптуються (дистанційні засідання, електронні докази), але це ставить питання про межі та

гарантії таких процедур. Тема залишатиметься важливою і в постконфліктний період через необхідність відновлення реєстрів, перевірки законності усиновлень і захисту прав дітей на тривалий термін.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що усиновлення під час воєнного стану вимагає поєднання гнучкості процедур та посилених гарантій захисту прав дитини. Адаптація законодавства і практик має базуватися на принципі пріоритету інтересів дитини, забезпеченні прозорості та контролю за процедурами усиновлення, а також на ефективній міжвідомчій і міжнародній співпраці. За умови впровадження тимчасових, але чітко регламентованих механізмів електронної взаємодії, прискорених процедур судового контролю та стандартів супроводу дітей, можливо мінімізувати ризики та забезпечити належний захист дітей у складних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: офіц. текст від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text
2. Сімейний кодекс України: офіц. текст від 10.01.2002 р. №2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
3. Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво щодо міждержавного усиновлення (29 травня 1993 р.). URL: https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
5. Цивільний кодекс України: офіц. текст від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Клепар Н.М.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Ільків Н.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ, ОБМЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

Право власності на землю в Україні традиційно посідає центральне місце у системі майнових прав, поєднуючи конституційні засади, економічні інтереси та суспільні обов'язки щодо збереження національного ресурсного потенціалу. Конституція України закріплює значення землі як «основного національного багатства» [1] і гарантує непорушність власності, що накладає на законодавця та органи влади обов'язок поєднувати захист приватних прав із завданнями загальнодержавного інтересу.

Сучасний етап розвитку інституту власності на землю в Україні позначений одночасною реалізацією двох великих трансформацій: 1) завершенням періоду формування ринку земель сільськогосподарського призначення; 2) адаптацією правового режиму до умов повномасштабного воєнного конфлікту (2022–2025). Перша трансформація відкрила простір для активізації приватних прав, інвестицій та фінансових інструментів; друга — наклала тимчасові обмеження та запровадила механізми державного втручання, які суттєво вплинули як на позитивні інструменти захисту права власності, так і на ризики його обмеження.

Земельне законодавство виконує дві взаємопов'язані функції — забезпечення індивідуального права власності та гарантування публічних інтересів у сфері продовольчої безпеки, екології та оборони. ЗК України формулює зміст права власності як сукупність прав володіння, користування та розпорядження (ст.78), проте подальша реалізація цього права залежить від стабільності реєстраційних процедур, достовірності кадастрових даних і від механізмів захисту власника від незаконних посягань.

Воєнний стан, правові наслідки якого врегульовані окремим законом, кардинально перебудував пріоритети: державні інтереси оборони та забезпечення життєдіяльності суспільства отримали право на тимчасове випередження приватних інтересів, через що були введені спеціальні тимчасові обмеження на обіг, приватизацію й використання земель. Практичною наслідковістю стало внесення перехідних положень, які дозволяють, наприклад, пролонгувати договори оренди чи встановлювати особливі режими використання земель у цілях забезпечення продовольчої безпеки та оборони, при цьому закладаючи необхідність компенсацій та судового захисту для власників. Такі норми мали на меті забезпечити стабільність аграрного виробництва й оперативну мобілізацію земельних ресурсів, але водночас породили цілий пласт юридичних питань щодо межі допустимого втручання.

На практиці головними проблемами реалізації права власності на землю у 2022–2025 роках стали процедурна невизначеність у зонах бойових дій і окупації (неможливість проведення польових робіт, фіксації меж та відновлення документів), неузгодженість електронних реєстрів через форс-мажорні обставини, ризик зловживань при застосуванні норм про «суспільну необхідність» через відсутність чітких алгоритмів оцінки шкоди та механізмів відшкодування, а також соціально-економічні виклики — концентрація земель, відновлення права власності переміщених осіб та врегулювання суперечок щодо пошкоджених ділянок. Ці проблеми потребують законодавчої точності та судової чутливості до конкретних обставин.

Як зазначає О.М.Коваленко, в таких умовах саме судова система покликана відігравати стабілізуючу роль, забезпечуючи відновлення й захист прав на землю [2, с.656].

Судова практика 2023–2025 років відіграє роль коректора: суди підтверджують можливість відновлення прав власників навіть за відсутності первинних документів (через встановлення факту належності майна), і при цьому формують прецедентні підходи до тлумачення тимчасових воєнних правил. Такий підхід сприяє балансуванню інтересів — державного та приватного — і закладає передумови для післявоєнної реституції та відновлення земельних відносин.

Захист права власності в воєнний період має багатовимірний характер: по-перше, процедурні гарантії — можливість звернення до суду, прозорі строки та критерії примусового вилучення чи обмеження прав, публічність кадастрових рішень; по-друге, матеріальні — справедлива компенсація втрат та відновлення документів після бойових дій; по-третє, технологічні — стійкість і резервність інформаційних систем та механізми тимчасового адміністрування у зонах недоступності процедур. Усі ці елементи мають функціонувати як єдина система, щоб право власності залишалося реально захищеним.

Для вдосконалення порядку доказування фактів заподіяння шкоди майну внаслідок воєнних дій, слушно пропонується Н.В.Лаговською: 1) організація роботи комісій з фіксації фактів спричинення шкоди повинні взяти на себе органи місцевого самоврядування з максимальним залученням до участі в їх роботі громадськості; 2) встановлення окремої процедури для самостійної фіксації власником фактів спричинення шкоди його майну та самостійного збирання ним відповідних доказів; 3) передбачити, що у випадках, коли відсутня фізична можливість доступу до пошкодженого чи зруйнованого об‘єкта для його

обстеження, то фіксація факту спричинення шкоди може здійснюватися дистанційно за спрощеною процедурою.[3, с.80]

Таким чином, право власності на землю в Україні зазнало істотних трансформацій під впливом воєнного стану, проте зберегло свій фундаментальний характер як базового майнового права. В умовах воєнного стану саме земля стає точкою дотику між приватними правами та публічними потребами безпеки, що вимагає від законодавця зваженості, а від судів — принциповості й адаптивності.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Коваленко М.О. Вплив практики системи судів загальної юрисдикції України на забезпечення гарантій прав на землю. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 2. С.654-657.
3. Лаговська Н. В. Проблеми захисту прав власності під час воєнного стану в Україні. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 2(9). С.78–85.

Ковальчук О.О.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н.М.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гармонізація цивільного процесуального законодавства України з правом Європейського Союзу є складним і багаторівневим процесом, що відображає загальну стратегію інтеграції держави до європейського правового простору. Поступове зближення національної системи права із нормами ЄС зумовлене як політичними пріоритетами, так і прагненням створити ефективний правовий

механізм захисту прав громадян та юридичних осіб. У сфері цивільного процесуального права це означає забезпечення відповідності процедурних норм стандартам, що гарантують справедливий судовий розгляд, рівність сторін, доступність правосуддя та реальне виконання судових рішень.

У контексті європейської інтеграції цивільний процес розглядається не лише як внутрішній інструмент захисту прав, а й як елемент транснаціональної взаємодії. В умовах зростання мобільності населення, поширення міжнародної торгівлі та збільшення кількості транскордонних спорів особливого значення набуває уніфікація процесуальних норм. Європейський Союз розробив низку регламентів та директив, які стосуються визнання та виконання рішень у цивільних і комерційних справах, забезпечення спрощених процедур для стягнення заборгованості, а також удосконалення механізмів доказування та повідомлення сторін [1]. Для України приєднання до цих процесів передбачає запровадження сучасних процедурних інститутів, які створюють умови для ефективного захисту прав як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Наближення національного цивільного процесуального законодавства до європейських стандартів включає адаптацію принципів змагальності, пропорційності та процесуальної економії. Українське законодавство вже зазнало суттєвих змін, спрямованих на підвищення ефективності судочинства, зокрема завдяки реформам процесуального кодексу. Проте гармонізація вимагає не лише формального відображення норм права ЄС, а й переосмислення правозастосовної практики. Суди мають забезпечувати баланс між оперативністю та повнотою судового розгляду, гарантувати доступ до правосуддя в умовах цифровізації та впровадження електронних процедур. Такий підхід узгоджується з європейськими підходами до забезпечення ефективності судової системи як ключового елементу верховенства права.

Визнання та виконання іноземних судових рішень є однією з найважливіших сфер, де інтеграція з правом Європейського Союзу виявляється найбільш виразно. Європейське право передбачає механізми спрощеного визнання рішень без додаткових процедур, що значно полегшує транскордонний захист прав. Українська практика поки що ґрунтується на положеннях міжнародних договорів та національного законодавства, що часто ускладнює процес для учасників цивільного обігу. Гармонізація у цій сфері дозволить створити більш передбачувану і прозору систему, яка відповідатиме потребам бізнесу та громадян [2]. Узгодженість процедур сприятиме розвитку міжнародної торгівлі, зниженню бар’єрів у сфері правосуддя та підвищенню довіри до української судової системи.

Цифровізація цивільного процесуального законодавства також виступає одним із ключових напрямів адаптації до права Європейського Союзу. Європейські стандарти передбачають широке застосування електронних доказів, електронних повідомлень та дистанційних судових засідань. Українське законодавство у цій сфері перебуває на етапі активного розвитку, проте залишається низка проблем, пов'язаних із технічною реалізацією та гарантіями захисту персональних даних [3]. Гармонізація із європейськими нормами дозволить створити гнучкі та сучасні інструменти процесуальної діяльності, що сприятиме підвищенню доступності правосуддя для громадян, зокрема у віддалених регіонах, та забезпечить відповідність судової системи викликам цифрової епохи.

Значну увагу в процесі гармонізації слід приділити питанням доступу до правосуддя. Європейські стандарти гарантують право на справедливий суд незалежно від соціального чи економічного становища особи. В українському контексті проблема полягає у високому фінансовому навантаженні, складності процедур та тривалості розгляду справ. Зміни у законодавстві мають бути спрямовані на забезпечення більшої прозорості, скорочення строків розгляду, розвиток альтернативних способів вирішення спорів, таких як медіація чи арбітраж. Європейський досвід доводить, що впровадження альтернативних форм захисту прав значно знижує навантаження на судову систему і підвищує ефективність правозастосування, що може стати орієнтиром для реформування в Україні.

Формування єдиної практики застосування норм цивільного процесуального законодавства також набуває особливого значення в умовах європейської інтеграції. Судова практика Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини формує стандарти, які повинні враховуватися на національному рівні. Вплив рішень міжнародних судових інституцій зумовлює потребу у формуванні нової культури правозастосування, де суддя виступає не лише арбітром у спорі, а й носієм європейських цінностей правосуддя. Така трансформація дозволить забезпечити узгодженість національної практики з міжнародними стандартами і створити умови для більшої інтегрованості України в європейський правовий простір.

Реформування цивільного процесуального законодавства вимагає також уваги до питань правової освіти та підготовки кадрів. Для ефективного впровадження європейських норм необхідно забезпечити високий рівень підготовки суддів, адвокатів та інших учасників судового процесу. Освітні програми повинні включати вивчення європейського права, аналіз практики

міжнародних судових інституцій, а також практичні навички роботи з електронними системами судочинства [4]. Підвищення професійного рівня кадрів сприятиме формуванню правової культури, яка відповідатиме європейським вимогам та забезпечить реальне функціонування реформ.

Отже, гармонізація цивільного процесуального законодавства України з правом Європейського Союзу є довготривалим процесом, що потребує комплексного підходу, включаючи законодавчі зміни, розвиток судової практики, модернізацію інституцій та підвищення професійного рівня учасників процесу. Такий напрям інтеграції спрямований на формування сучасної та ефективної системи правосуддя, яка забезпечить належний рівень захисту прав і свобод людини та громадянина, сприятиме розвитку бізнесу і міжнародної співпраці та водночас зміцнить позиції України як держави, що послідовно реалізує курс на європейську інтеграцію. У підсумку гармонізація процесуальних норм не лише створює умови для ефективного функціонування правосуддя, а й стає ключовим чинником утвердження України як повноправного учасника європейського правового простору.

Список використаних джерел:

1. Акіменко Ю., Харитонов Р. А391 Гармонізація правової системи України до права ЄС : навч.-метод. gосібник. Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : *Фенікс*, 2023. 84 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/096fb6cc-7c6d-4fa0-8a17-2a46d7e5b28b/content

2. Комарова Т. В. Законодавство Європейського Союзу та вплив практики суду ЄС на становлення Європейського цивільного процесу. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавств: Матеріали Міжнар. наук.-практ. Конф, Київ, 7 липня 2017 року. Київ, 2017. С. 121-126. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12728

3. Андрійченко О., Чернецька О. Практика Європейського Суду з прав людини у здійсненні правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 284-288. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/54.pdf

4. Великорода О. М. Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері наказного провадження в цивільному процесі. *Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing»*. 2020. С. 512-530. URL: https://www.researchgate.net/publication/365996742_HARMONIZATION_OF_THE_CIVIL_PROCESS_OF_UKRAINE_WITH_EUROPEAN_CIVIL_PROCEDURE

Косар С.Д.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права

та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н.М.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дистанційне правосуддя передбачає здійснення судового провадження або окремих процесуальних дій без необхідності фізичної присутності учасників у залі суду із забезпеченням віддаленої взаємодії всіх учасників за допомогою електронних (технічних) засобів відеозв'язку та системи електронного суду. Учасники мають можливість чути один одного, ставити запитання, отримувати відповіді, подавати документи в цифровому форматі, підтверджувати свою особу електронним підписом та повністю реалізовувати свої процесуальні права і обов'язки.

Впровадження дистанційного правосуддя не є новим явищем, саме навесні 2020 року у зв'язку з пандемією COVID-19, його застосування стало особливо затребуваним, виникла нагальна потреба у дистанційній формі здійснення правосуддя. Верховна Рада України ухвалила закони, що надали можливість учасникам судових процесів брати участь у засіданнях у віддаленому форматі, гарантуючи їхнє право на справедливий судовий розгляд. Державна судова адміністрація розробила порядок проведення конференцій із використанням систем EasyCon, Zoom чи інших доступних платформ[1, с. 33-37].

Водночас повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року не лише значно ускладнило для громадян доступ до правосуддя, як у звичайному так і в дистанційному форматі, а й зумовило необхідність удосконалення дистанційного правосуддя відповідно до викликів воєнного часу. Оскільки здійснення правосуддя в окремих регіонах стало фактично не можливим через загрозу життю, руйнування судової інфраструктури. Виникла необхідність забезпечення безперервності судочинства шляхом удосконалення процесуальних механізмів, розширення можливостей дистанційного правосуддя.

Воєнний стан створює особливі умови для здійснення судочинства. Національне законодавство встановлює, що правосуддя як вид державної діяльності повинно здійснюватися постійно, тобто безперервно й безупинно. Згідно з ч. 2 ст. 64 Конституції України, право на судовий захист не підлягає обмеженню навіть у разі запровадження воєнного чи надзвичайного стану [2, с. 26]. Крім того відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення або прискорення будь-яких форм судового провадження забороняється,[1, с.33-37]. В умовах війни режим роботи судів визначається відповідно до ситуації в конкретному регіоні. У разі неможливості особистої присутності особа може подати клопотання про відкладення розгляду справи або участь у засіданні в режимі відеоконференції, що забезпечує безперервність розгляду справ, реалізацію права на судовий захист та безпеку учасників судочинства[1, с.33-37].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює в ч. 7 ст. 11, що учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у засіданні через відеоконференцію, а суд зобов'язаний організувати та забезпечити таку можливість незалежно від своєї спеціалізації чи інстанції[3]. Дана норма створює правову основу для розгляду цивільних справ під час воєнного стану, сприяє забезпеченню безпеки учасників судового процесу, безперервності судового процесу та впровадженню сучасних цифрових технологій у систему правосуддя.

Разом із тим ст. 212 ЦПК України деталізує порядок участі у відеоконференції, і вводить певні обмеження. Зокрема пункт 1 ст. 212 дозволяє учаснику справи або його представнику брати участь у засіданні поза межами приміщення суду або у приміщенні іншого суду за наявності технічної можливості, що також розширює можливість дистанційної участі[3]. Водночас пункт 6 ст. 212 визначає, що свідки, перекладачі, спеціалісти та експерти можуть брати участь у відеоконференції лише у приміщенні суду, що фактично звужує їхні права порівняно з учасниками справи і з положенням ст. 11 ч. 7 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» [4]. В умовах воєнного стану чи надзвичайних ситуацій це може створювати загрозу для життя та здоров'я таких осіб і унеможливлювати реалізацію їхніх процесуальних прав. Тому існує потреба у вдосконаленні законодавства для забезпечення реальної можливості дистанційної участі всіх учасників судового процесу, включно зі свідками, експертами, спеціалістами та перекладачами, навіть у воєнний стан та надзвичайних ситуаціях.

Воєнний стан значно вплинув на процес розгляду цивільних справ. Запроваджувані зміни у судочинстві мають бути спрямовані не лише на забезпечення справедливого та своєчасного розгляду справ, але й на гарантування безпеки життя і здоров'я учасників процесу, працівників суду та суддів.

Верховний Суд та Рада суддів України у своїх роз'ясненнях та рекомендаціях визначили ключові положення для організації цивільного судочинства під час воєнного стану:

- за можливості відкладати або знімати справи з розгляду через неможливість прибуття учасниками справи на судове засідання у зв'язку із небезпекою для життя або аналогічної загрози для працівників суду;

- право учасників судового процесу подати заяву про відкладення розгляду справи у зв'язку з активними бойовими діями, а також право на розгляд справи у online-режимі (відеоконференції) на підставі відповідної заяви;

- пріоритетний розгляд невідкладних справ;

- необхідність брати на себе відповідальність у напрацюванні відповідної судової практики, виходячи із реалій воєнного часу;

- розгляд справ, які не є невідкладними, здійснюється лише за письмової згоди на це всіх учасників справи;

- керівництво судів обмежує особистий прийом громадян та допуск сторонніх осіб на судові засідання;

- для організації безпечних умов відвідувачів судів та учасників судових процесів обмежено доступ до деяких е-ресурсів, які дозволяють відстежувати стан розгляду справ;

- при визначенні графіку та умов роботи судів слід керуватися поточною обстановкою та оперативно реагувати на її зміну;

- запровадження воєнного стану є поважною причиною для поновлення процесуальних строків[5, с.54-57].

Отже, у воєнний час особливості розгляду цивільних справ полягають у впроваджені дистанційних механізмів правосуддя, пріоритетному розгляді невідкладних справ та гнучкому режимі роботи судів, що гарантує безперервність судового процесу та безпеку учасників. Використання відеоконференцій, електронного документообігу та засобів електронної ідентифікації створює можливість реалізувати право на судовий захист навіть за складних умов бойових дій. Водночас чинне законодавство, зокрема п. 6 ст. 212 ЦПК України, обмежує участь окремих категорій осіб, таких як свідки, експерти

та перекладачі, у дистанційних засіданнях поза межами суду, що потребує удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Дрогозюк К.Б. Проблеми здійснення дистанційного розгляду цивільних справ в умовах воєнного стану. Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану *: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного.* Одеса, 16 грудня 2022 р. За заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса *: Фенікс,* 2022. С. 155.
2. Смокович М.І. Дистанційна форма правосуддя як гарантія безпеки суддів під час воєнного стану. *Право України* 3. 2022 р. С. 26-38.
3. Цивільно процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березень 2024. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення 15.10.2025)
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19?new=1&find=1&text=%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5#Text (дата звернення 15.10.2025)
5. Привиденцев О.Г. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник.* Випуск 1 (42).2022 р. С. 130.

Кравченко С.
здобувачка вищої освіти ННІППД
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Бутинська Р.Я.
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах сьогодення, під час повномасштабного вторгнення, питання забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю суттєво загострилося. У багатьох ветеранів та постраждалих унаслідок війни є необхідність у належній реалізації права на працю, тобто забезпечення рівних трудових прав та додаткові гарантії зайнятості. Як зазначає А. А. Соловей, принцип соціальної справедливості у сфері трудового права є ключовим для створення ефективного

механізму реалізації трудових прав вразливих категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю.

На шляху до євроінтеграції, Україна зобов'язана гармонізувати своє трудове законодавство з міжнародними стандартами, зокрема з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю та актами Міжнародної організації праці. Попри наявність нормативно-правової бази, не усі аспекти трудових прав та обов'язків є врахованими, тому значна частина осіб з інвалідністю зіштовхується з труднощами у працевлаштуванні, дискримінацією та обмеженим доступом до належних умов праці. Подібної думки дотримується й О. В. Петришин, наголошуючи, що формальне закріплення прав не гарантує їхньої реальної реалізації без належних інституційних механізмів.

Дослідження сучасного стану трудових прав осіб з інвалідністю є необхідним для виявлення недосконалостей у законодавстві, знайти шляхи для їх усунення та зрозуміти механізм захисту прав цієї категорії населення.

Питання забезпечення та реалізації трудових прав осіб з інвалідністю займає важливе місце у сучасному правовому полі України. Такі права у нашій державі гарантуються низкою нормативно-правових актів, в першу чергу Конституцією України, стаття 43 якої закріплює, що кожен громадянин має право на працю, а також, що держава створює умови для повного здійснення громадянами цього права. Важливо розуміти, що дане право гарантується кожному громадянину України не залежно від його стану здоров'я, статі, релігії чи будь-якої іншої ознаки. Як зауважує Н. С. Болотіна, положення Конституції України формують основу для розвитку спеціального трудового законодавства, спрямованого на захист вразливих груп.

Основним нормативно-правовим актом у галузі трудового права є Кодекс законів про працю України. У ч.1 ст.2-1 забороняється дискримінація таких осіб у сфері праці, а також у ч.2 ст.2-1 визначає те, що дискримінацією не являється. У розділі «Охорона праці» міститься ст. 172, присвячена застосуванню праці осіб з інвалідністю. У цій статті зазначається, що у випадках, передбачених законодавством, на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій, встановити на їхпрохання неповний робочий день або неповний робочий тиждень і створити пільгові умови праці. Залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт і робіт у нічний час без їх згоди не допускається. Таким чином у даному кодексі встановлюються особливі гарантії для людей з інвалідністю у сфері працевлаштування. Зокрема,

передбачено створення умов праці, відповідно до індивідуальних потреб працівників з інвалідністю та адаптацію робочих місць.

До законодавчої бази у даній сфері також належить Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю», розділ четвертий якого (Працевлаштування, освіта і професійна підготовка осіб з інвалідністю) напряму присвячений регулюванню їхніх трудових прав. Відповідно до зазначеного розділу, з метою реалізації творчих і виробничих здібностей осіб з інвалідністю та з урахуванням індивідуальних програм реабілітації, їм забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях, а також займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом.

З національного законодавства сюди також слід віднести Закон України «Про відпустки», статті 6, 10 та 25 якого регулює трудові відносини саме такої категорії населення. Також має стосунок Закон України «Про зайнятість населення», відповідно до ст.14 якого, особи з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку, належать до категорії осіб, яким надаються додаткові гарантії сприяння у працевлаштуванні. Сутність цих гарантій полягає у встановленні нормативу їх працевлаштування шляхом визначення квоти та броні робочих місць.

Так як Україна зараз у процесі євроінтеграції, то значну частину відносин регулюють міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України. Базовими для будь-якої галузі права є Загальна декларацію прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966) та Європейська конвенція з прав людини. Міжнародно-правову основу становить Конвенція ООН Про права осіб з інвалідністю. Стаття 27 «Праця та зайнятість», яка гарантує право на працю на рівній основі з іншими, забороняє дискримінацію, вимагає створення доступних умов праці та забезпечення рівної оплати за працю рівної цінності.

Аналізуючи положення чинного законодавства де-юре трудові права осіб з інвалідністю є чітко визначені законами та забезпечуються державою, проте де-факто люди з інвалідністю часто зіштовхуються із бар’єрами у працевлаштуванні через недостатню адаптацію робочих місць, відсутність належної інфраструктури для забезпечення доступу до них, а також упереджене ставлення роботодавців, адже для належного забезпечення трудових прав, їм доводиться також надавати додаткові соціальні гарантії, передбачені статтями КЗпП та Закону України «Про відпустки.» Крім того, існують законодавчі норми щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, які потребують удосконалення для того, щоб стати більш ефективними в контексті швидко змінюваного ринку

праці, а головне в теперішніх умовах воєнного стану, адже кількість осіб з групами інвалідності 2 та 3 значно зросла як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення. Дані зміни необхідно вносити не лише з метою належного забезпечення прав таких осіб, але і у економічних інтересах держави. Як підкреслює О. В. Петришин, соціальні права в кризових умовах є найбільш вразливими й вимагають посиленої уваги з боку державними. По закінченню війни дане питання лише загостриться. Значна частина державного бюджету буде спрямована на відновлення інфраструктури, соціальних виплат ветеранам війни та постраждалим особам внаслідок війни. Водночас, для забезпечення цих витрат знадобляться податкові надходження. Тому якщо не буде втілено усіх зазначених гарантій на практиці, то відсоток не працевлаштованого населення може суттєво зрости.

Отже, для того щоб система працевлаштування осіб з інвалідністю була дійсно ефективною, пропонується запровадити кілька важливих доповнень. По-перше, потрібно забезпечити реальні податкові пільги та компенсації для роботодавців, які наймають осіб з інвалідністю, це підвищить можливість підприємств у забезпеченні належними робочими місцями та доступом до них, а також знизить рівень упередженості роботодавців. По-друге слід посилити контроль над дотриманням законодавства у сфері реалізації трудових прав осіб з інвалідністю. Це передбачає створення незалежних органів, які будуть відповідати за перевірку виконання квот на працевлаштування осіб з інвалідністю та за моніторинг умов праці таких осіб. Такі органи мають мати повноваження для накладення штрафів на роботодавців, які порушують закон, а також забезпечити наявність механізмів для скарг та правової підтримки працівників з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-0
3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-1
4. Про відпустки: Закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-в
5. Про зайнятість населення: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5067-VI (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17

6. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Міжнародний документ ООН від 13 груд. 2006 р., ратифікована Законом України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
7. Дяченко О. А. Поняття та риси правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. Соціальне право. 2020. №4. С. 92-97. doi:10.37440/soclaw.2020.04.18.
8. Бондарчук М.І., Козуб І.Г. Щодо охорони трудових прав осіб з інвалідністю / М.І. Бондарчук, І.Г. Козуб. — 2019. — № 6 (вип. 1). — С. 24. — DOI: 10.32842/2078-3736-2019-6-1-24.
9. Соловей А. А. Дослідження соціальної справедливості в межах трудового права. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 1 (41). С. 108–113.
10. Петришин О. В. Соціальні права в системі прав людини: проблеми реалізації. Право України. 2020. № 4. С. 45–56.
11. Болотіна Н. С. Трудове право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 520 с.

Лебідь К. О.
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

Науковий керівник:
Баїк О. І.
професор кафедри цивільного права та процесу,
доктор юридичних наук, професор
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Ініціатива запровадження інституту Військового омбудсмана, що реалізувалася із прийняттям Верховною Радою України Закону «Про Військового омбудсмана» від 17 вересня 2025 року № 4603-IX (далі – Закон), стала важливим кроком у напрямі посилення захисту прав і свобод військовослужбовців. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 цього Закону, Військовий омбудсман – це посадова особа, через яку Президент України здійснює демократичний цивільний контроль за

сектором безпеки і оборони з питань забезпечення дотримання органами військового управління, командирами прав військовослужбовців у зв'язку з виконанням ними обов'язків військової служби, резервістів та військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, членів добровольчих формувань територіальних громад у зв'язку з їх участю в підготовці та виконанні завдань територіальної оборони чи безпосередньою участю у бойових діях, осіб, які на добровільній і конфіденційній основі залучаються до виконання завдань руху опору на тимчасово окупованих територіях України, а також особового складу правоохоронних органів, залучених до безпосередньої участі в бойових діях □1□.

Цілком виправданим, на наш погляд, є те, що законодавець до переліку суб'єктів, права яких підлягають моніторингу та захисту з боку Військового омбудсмана, обґрунтовано включив широке коло осіб, залучених до здійснення завдань у сфері національної безпеки та оборони. Дійсно, в умовах війни рф проти України та широкого залучення різних категорій громадян до забезпечення обороноздатності держави, надання їм належних правових гарантій і ефективного механізму захисту їхніх прав є не лише актуальним, але й необхідним інструментом посилення демократичного цивільного контролю та зміцнення довіри до інститутів державної влади.

Варто звернути увагу на те, що до моменту запровадження інституту Військового омбудсмана, обов'язок щодо розгляду скарг військовослужбовців, здійснення нагляду за дотриманням прав людини в секторі безпеки і оборони покладався саме на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. З цього приводу хотілося б додати, що сьогодні зарубіжна практика не знає прикладів, коли б статус Військового омбудсмана нівелювався по причині того, що він врегульований не на рівні Основного Закону, а звичайним законом чи підзаконним нормативним актом. Це пов'язано з загальновизнаним суспільним авторитетом інституту омбудсмана взагалі, бажанням зміцнити механізм захисту прав військовослужбовців, високою ефективністю його правозахисної роботи, підтримкою громадянським суспільством цієї інституції та іншими чинниками □2, с. 96–97]. Саме тому вважаємо, що в центрі уваги має бути не стільки факт існування двох дещо подібних за своїми повноваженнями інститутів, скільки усвідомлення необхідності створення та активного залучення всіх можливих і дієвих механізмів захисту прав військовослужбовців.

Необхідність запровадження такого інституту обумовлюється низкою причин: по-перше, належністю військовослужбовців до соціальної групи, яка має особливий статус, пов'язаний зі специфікою їх діяльності (ієрархічна природа

армії утруднює розв’язання проблем захисту прав військовослужбовців у будь-якій державі), по-друге, постійним перебуванням цих осіб у межах найбільш активного юридичного впливу (оскільки, окрім загальних законів, на них поширюються спеціальне законодавство, яке регламентує порядок проходження військової служби) □3, с. 264–275] і, нарешті, по-третє, підвищеною вразливістю зазначених осіб до порушень їхніх прав у зв’язку з виконанням службових обов’язків в умовах правового режиму воєнного стану, безпосередньої участі в бойових діях, проходження служби в районах ведення бойових дій або на територіях з особливим режимом безпеки.

До основних повноважень Військового омбудсмана, відповідно до Закону, варто віднести, по-перше, розгляд скарг військовослужбовців та їхніх сімей, по-друге, проведення перевірок щодо дотримання умов військової служби, і, по-третє, підготовку щорічного звіту про результати своєї діяльності. Варто додати, що на виконання своїх повноважень Військовий омбудсман має право видавати накази та розпорядження, а у випадках їх невиконання чи неналежного виконання – складати протоколи про адміністративні правопорушення щодо відповідних осіб □1□.

Закон встановлює широкий та гнучкий механізм подання скарг, що значно спрощує доступ до захисту прав для військовослужбовців та інших визначених осіб. Так, скарги можуть бути індивідуальними чи колективними, подаватися особисто, через представника, у будь-якій формі – усній, письмовій чи електронній. Важливо, що на цей процес не поширюються вимоги Закону України «Про звернення громадян», що свідчить про створення спеціального, прискореного режиму реагування. Стандартний строк розгляду становить до 10 робочих днів, а у випадках загрози життю чи здоров’ю – до 3 днів. Крім того, чітко визначаються підстави для відмови у розгляді, зокрема, якщо питання не належить до компетенції Військового омбудсмана або вже є предметом судового провадження. За результатами розгляду скарги ухвалюється одне з трьох рішень: призначити перевірку, направити скаргу за належністю до іншого компетентного органу або повернути скаржнику з обґрунтуванням відмови. Про прийняте рішення скаржник інформується письмово, що забезпечує прозорість та підзвітність процесу.

Не менш пріоритетним напрямком роботи Військового омбудсмана є здійснення перевірок для встановлення фактів порушень. Підставою для їх призначення може слугувати не лише скарга, а й будь-яка інша інформація, отримана з медіа, депутатських звернень чи конфіденційних повідомлень, що забезпечує проактивний характер діяльності. Строк перевірки обмежений 30

робочими днями з можливістю одноразового продовження. Результат такої перевірки оформлюється окремим висновком, який є обов'язковим до розгляду документом і має прямі правові наслідки для посадових осіб, чиї дії або бездіяльність призвели до порушення прав громадян. Зокрема, відповідному командиру (начальнику) чи органу влади направляється вимога про вжиття невідкладних заходів, зокрема щодо припинення порушення, усунення його причин та притягнення винних до дисциплінарної відповідальності; своєю чергою, на розгляд висновку та інформування Військового омбудсмана про вжиті заходи надається 10 робочих днів. Вважаємо, що саме цей механізм перетворює Військового омбудсмана з суто дорадчого органу на впливову інституцію з реальними важелями для відновлення порушених прав та забезпечення системних змін у секторі безпеки й оборони.

Водночас Закон наділяє Військового омбудсмана широкими повноваженнями для ефективної взаємодії з усіма державними та військовими структурами. Ключовим інструментом є право на безперешкодне отримання інформації, включно з тією, що має обмежений доступ, на підставі письмового запиту. Для всіх органів, установ та посадових осіб встановлено обов'язок співпрацювати з омбудсманом, надавати необхідну допомогу та доступ до документів. Невиконання цих вимог, надання недостовірної інформації або порушення строків її надання прямо заборонено і тягне за собою встановлену законом відповідальність.

Важливим елементом контролю за діяльністю та водночас інструментом впливу Військового омбудсмана є складення ним щорічного звіту. Останній подається Президенту України та Верховній Раді України і обов'язково заслуховується на засіданні парламенту, яке може бути закритим у разі наявності в документі інформації з обмеженим доступом. Звіт є комплексним документом, що містить не лише статистику розглянутих скарг та проведених перевірок, але й узагальнену оцінку стану дотримання прав військовослужбовців, виявлені системні проблеми та конкретні пропозиції щодо їх вирішення.

Отже, запровадження інституту Військового омбудсмана в Україні є ключовим елементом у створенні ефективного механізму захисту прав військовослужбовців. Аналіз законодавчої бази дає обґрунтовані підстави вважати, що вказані зміни сприятимуть підвищенню довіри військових до органів влади та, водночас, стимулюватимуть подальшу демократизацію військової сфери, роблячи її більш відкритою та чутливою до потреб захисників в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Про Військового омбудсмана: Закон України від 17.09.2025 року № 4603-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4603-20#Text (дата звернення: 28.09.2025).
2. Марцеляк О. В. Військовий омбудсман як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців (зарубіжний досвід). *Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове фахове видання.* 2024. № 5. С. 94–100.
3. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: монографія. Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2004. 450 с.

Лита У.М.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ

Договір поставки є одним з ключових інструментів у сфері бізнесу та торгівлі. Недостатня чіткість у законодавчому визначенні цього договору можуть призвести до правової несправедливості, невизначеності в правових відносинах між сторонами, а також до складнощів у вирішенні спорів та конфліктів. Обрана тема має велике значення також і через саму сутність договору поставки. Цей вид договору завжди був одним з найважливіших у сфері реалізації майна, і його широко застосовують в правовому полі нашої країни. Завдяки договорам поставки відбувається активний товарообмін як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку, передається значна кількість речей та цінностей. Договір поставки не втрачає актуальності і нині. Хоча основні положення правового регулювання договору поставки залишаються стабільними протягом багатьох років, сучасні умови – воєнні дії на території України та прагнення держави до вступу в Європейський Союз (далі – ЄС) – зумовлюють потребу в глибшому

дослідженні правової природи цього договору. Такий аналіз є необхідним для адаптації чинного законодавства до складних економічних реалій, сприяння повоєнній відбудові та ефективній інтеграції норм ЄС у національну правову систему. Усвідомлення сутності договору поставки з урахуванням сучасних викликів дозволить забезпечити належне правове регулювання цієї сфери, що, у свою чергу, позитивно вплине на темпи, якість і результативність економічного розвитку України та її європейську інтеграцію [1, с. 124].

Відповідно до ст. 712 Цивільного кодексу України, за договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму [2].

Договір поставки є найбільш поширеним видом зобов'язань, який використовується у підприємницькій діяльності. Укладання такого договору є досить зручним як для юридичних осіб, так і для фізичних осіб – підприємців. Цей договір в переважній більшості оптимально врегульовує відносини між виробниками товарів і постачальниками сировини, матеріалів або комплектуючих виробів; між виробниками товарів і оптовими організаціями, які спеціалізуються на реалізації товарів, і ці відносини в більшості випадків повинні відрізнятися стабільністю й мати довгостроковий характер, адже саме тому в їх правовому регулюванні переважне значення мають не разові правочини щодо передачі партії товарів, а довгострокові договірні зв'язки [3, с. 225].

Серед умов договору поставки важливе місце займає також розподіл ризиків випадкової втрати чи пошкодження товару і витрат при передачі товару від постачальника до покупця, і застосування сторонами в обов'язковому порядку правил тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати «Інкотермс». Інкотермс - офіційні правила Міжнародної торгової палати для тлумачення торговельних термінів, полегшують ведення міжнародної торгівлі. Метою «Інкотермс» є забезпечення єдиного набору міжнародних правил для тлумачення найбільш уживаних торговельних термінів у зовнішній торгівлі. Таким чином можна уникнути або, щонайменше, значною мірою скоротити невизначеності, пов'язані з неоднаковою інтерпретацією таких термінів у різних країнах.

По-друге, Інкотермс розробленні для міжнародних договорів купівлі-продажу і мало придатні для внутрішньої торгівлі. Так, 6 з 13 термінів Інкотермс передбачені для поставки товарів виключно водним транспортом, який практично не використовується у договорах поставки всередині країни через високу вартість перевезення. Необхідно враховувати, що правила Інкотермс від самого початку були розробленні для регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів, тобто для поставок, що здійснюються через національні кордони [4].

Аналізуючи правове забезпечення виконання договору поставки, варто зазначити, що в цій сфері спостерігається суттєва прогалина в законодавчому регулюванні. Зокрема, неврегульованими залишаються такі важливі питання як:

- порядок здачі-приймання товару;
- процедура перевірки товару за кількістю та якістю;
- механізм вирішення спірних ситуацій;
- відповідальність сторін за незалежне виконання умов договору;
- норми природних втрат споживчих товарів під час транспортування.

Отже, виникає нагальна потреба у прийнятті сучасних спеціальних підзаконних нормативно- правових актів, які б детально врегульовували порядок виконання договорів поставки, зокрема процедури приймання, перевірки, транспортування товарів та відповідальність сторін за порушення договірних зобов’язань.

Актуальність вивчення судової практики зумовлена тим, що саме судові рішення формують єдине розуміння норм цивільного законодавства, конкретизують права та обов’язки сторін, а також висвітлюють прогалини у нормативному регулюванні. Найчастіше спори між сторонами виникають у зв’язку з порушенням строків поставки, невідповідністю товару умовам договору за якістю чи комплектністю, неналежним оформленням документів, а також незгодою щодо розміру та порядку стягнення неустойки або збитків. Рішення Михайлівського районного суду Запорізької області №2-64/11 від 23 травня 2011 року підкреслює кілька важливих аспектів. По-перше, воно підтверджує право споживача на захист у разі невиконання умов договору постачання. По-друге, для успішного захисту прав споживача необхідно мати належні доказові матеріали, які підтверджують порушення договору. По-третє, дотримання умов договору постачання є обов’язковим, а судова система забезпечує справедливий захист прав споживачів, приймаючи рішення на підставі наданих доказів та чинного законодавства. Таким чином, вище зазначене рішення суду демонструє важливість належного виконання зобов’язань за договорами та роль суду у захисті споживчих прав [5]. Також,

аналізуючи рішення Івано-Франківського міського суду №344/10774/23 від 27 травня 2024 року можна зазначити, що суд підтердив невиконання відповідачем договірних зобов'язань і частково захистив права позивачки, присудивши компенсацію за матеріальні та моральні збитки, водночас відмовив у стягненні штрафів, що підкреслює важливість належного обгрунтування таких вимог та надання відповідних доказів у процесі. Варто зазначити, згідно з ч.1 ст.16 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [6].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що договір поставки, незважаючи на його поширеність і значущість залишається одним з найменш врегульованих договорів у цивільному праві. В сучасних умовах розвитку економіки України, зокрема під час воєнного стану та трансформації ринкових відносин, зростає кількість спорів, пов'язаних із неналежним виконанням постачальниками своїх обов'язків, простроченням поставки або невиконання умов щодо обсягів і строків. Судова практика показує, що більшість спорів виникає через формальний підхід сторін до укладення договорів та неналежне виконання умов поставки. Отже, вирішення актуальних проблем договору поставки потребує вдосконалення правового регулювання, підвищення рівня договірної дисциплін, а також широкого застосування сучасних інструментів міжнародної торгівлі, таких як Інкотермс, медіація і т.д.. Це сприятиме забезпеченню стабільності цивільних відносин, підвищенню довіри між суб'єктами підприємництва та ефективному захисту їхніх прав у разі виникнення спорів.

Список використаних джерел:

1. Кальковець В.Л. Проблематика законодавчого визначення договору поставки. *Юридиний науковий електронний журнал.* С. 123-126. URL: http://lsej.org.ua/7_2024/30.pdf

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3516

3. Апопій І.В. Договір поставки в цивільному та господарському законодавстві: проблеми та шляхи їх подолання. *Соціально-економічні проблеми періоду України,* 2008 С. 220-227 . URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5b807f57-6f6b-487e-8cfa-3dd8c520b723/content

4. Інкотермс. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати. Введені в дію 1.01.20011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988_007#Text
5. Михайлівський районний суд. Справа № 2-64/11: рішення від 23 травня 2011 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/17179619
6. Рішення Івано-Франківського міського суду від 27.05.2024 у справі № 344/10774/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119580571

Лита У.
здобувачка вищої освіти ННІППД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М.С.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Суверенна Україна впевнено вступила на шлях радикальних ринкових реформ. Епіцентром їх стали земельна та аграрна реформ, головною метою яких було переведення сільського господарства на засади багато структурної аграрної економіки, створення можливості до утворення нових форм господарювання на сільських теренах, заснованих на приватній власності на сільськогосподарських землях [1, с. 1].

Ми погоджуємося з думкою П. Саблука, що розвиток земельних відносин являє собою невід'ємну та важливу та складову загальної аграрної реформи в Україні, яка повинна проводитись на основі визначених законодавством принципів і механізмів комплексного регулювання земельних відносин в умовах ринку [2, с. 131].

Відповідно до частини першої статті 2 Земельного кодексу України, земельні відносини - це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею [3]. Земельні правовідносини – це суспільні відносини між суб'єктами, взаємні права та обов'язки, яких щодо землі врегульовані

нормами земельного права. Їм притаманний вольовий характер, оскільки перш ніж сформуватися вони приходять через свідомість людей. У правовідносинах відтворюється воля їх учасників. Земельні правовідносини виникають, реалізуються, змінюються та припиняються згідно з приписами земельного права. Цим правовідносинам притаманні такі ж ознаки, що характеризують й інші види суспільних відносин, які регулюються нормами права та забезпечуються державною підтримкою і захистом [4, с. 33-34].

Земельні відносини в Україні регулюються Конституцією України, Земельним кодексом України, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Земельні відносини, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, регулюються ЗК України, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, якщо вони не суперечать ЗК України [5, с. 105].

Регулювання земельних відносин, які являють собою «відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею, є одним із найбільш нагальних та важливих питань у нашій державі.

Земельна власність в юридичному аспекті - це результат закріплення правовими нормами відносин володіння, користування та розпорядження землею особами, які юридично визнані власниками відповідних земельних ділянок. Слід наголосити, що право власності на землю на сучасному етапі розвитку суспільства не є абсолютним. Земельні ділянки і права на них, а також пов'язані із земельними ділянками об'єкти, переміщення яких без шкоди їх призначенню неможливе, перебувають в обігу неподільно, якщо інше не передбачено законом [6, с. 216].

Воєнний стан в Україні суттєво вплинув на регулювання земельних відносин, зумовивши необхідність запровадження тимчасових обмежень та спрощених процедур у сфері використання і розпорядження земельними ресурсами.

Війна в Україні 2022 року призвела до захоплення частини території держави та істотних втрат людських і матеріальних, в тому числі позбавила права як користування так і власності на фермерські землі та спонукала до прийняття 12.05.2022 року Закону України № 2247-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [7], яким було внесено необхідні зміни до чинного земельного законодавства, особливо до розділу десятого Перехідних положень Земельного кодексу України [8, с. 46].

Слід вважати позитивними зміни, запроваджені Законом України від 08.10.2024 року № 3993-IX [9] як до Земельного кодексу України, так і до Закону України від 5 червня 2003 року № 899-IV «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)». Зокрема, продовжено з 2025 до 2028 року строк для оформлення прав стосовно невитребуваних, нерозподілених, земельних ділянок, здійснення розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв) та їхніми спадкоємцями земель, що залишилися у колективній власності після розподілу земельних ділянок [8, с. 46].

Російські загарбники, окрім найціннішого – життя та здоров'я людей, намагаються стерти із лиця землі усе, що навколо нас, тим самим, забруднюючи ґрунти; відбувається порушення ландшафтів, природоохоронних об'єктів, що і стало темою нашого дослідження.

Формування земельних відносин в Україні є «складним та багатовимірним процесом, що включає низку проблем, які впливають на ефективність використання земельних ресурсів та економічний розвиток країни. Земельне законодавство в Україні залишається фрагментарним і часто неузгодженим між всіма нормативними актами, а зміни, окремих регламентів та правових механізмів спричиняють ризики для інвесторів і землевлевласників, що створює правову невизначеність та ускладнює реалізацію ефективності використання земельних ресурсів. Складні бюрократичні процедури та непрозорі механізми прийняття рішень щодо надання прав власності на землю створили загрозу концентрації земель сільськогосподарського призначення у руках небагатьох суб'єктів і вказує на монополізацію великих земельних масивів. Спостерігається надінтенсивне використання земельних угідь та виникає потреба в ефективному контролі за дотриманням екології. Крім того, інформаційна база про землю ще не повністю охоплює земельні масиви території держави, і це ускладнює прийняття стратегічних рішень щодо управління земельними ресурсами [10, с. 146].

Має рацію І. Білик, що держава передусім повинна зосередитися над удосконаленням земельного законодавства, забезпеченням відкритості та загальнодоступності до земельного кадастру, забезпеченням системи захисту інтересів усіх учасників земельних відносин. Подальші напрями реформування та регулювання в сфері земельних відносин мають опиратися на системне та комплексне розв'язання соціально-економічних та екологічних проблем, а також в сфері розумного використання земельних ресурсів, покращення родючості ґрунтів. Це дозволить послідовно сформувати цивілізований та регульований

державою земельний ринок, а також запровадити ринкові ціни на землю і створити земельний банк [11].

Отже, Закон України № 2247-IX 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» став значущим елементом адаптації земельного законодавства до умов війни. Важливим напрямом регулювання земельних правовідносин виступає гармонізація національного законодавства із міжнародними та європейськими нормами у сфері землекористування, що сприятиме підвищенню ефективності управління земельним фондом. Крім того, розвиток земельних відносин повинен орієнтуватися на формування конкурентного ринку землі, залучення інвестицій, подолання монополізму та забезпечення прозорості земельних операцій. Це стане запорукою сталого розвитку держави, зміцнення економічної безпеки та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Долинська М.С. Правові засади створення та діяльності селянських (фермерських) господарств в Україні : автореф. дис. канд. юрид наук. Спец. 12.00.06. Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка. Львів., 1999. 18 с.
2. Саблук П.Т. Невідкладні заходи для врахування при запровадженні ринкових земельних відносин. *Економіка АПК.* 2020. № 2. С. 126-134.
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text
4. Земельне право : підручник. 3-тє вид., доп. і перероб.; за ред. М. В. Шульги. Харків : Юрайт, 2023. 592 с.
5. Баїк О. І. , Бобко У. П. , Долинська М. С. , Дутко А. О. , Павлюк Н. М. Земельне право : підручник/ за ред. О. І. Баїк. Львів : Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2021. 385 с.
6. Долинська М.С. Землі сільськогосподарського призначення в нотаріальному процесі України. *Митна справа: науково-аналітичний журнал.* 2013. № 1(85), частина 2, книга 2. С. 215–220.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text
8. Долинська М. С. Еволюція законодавчого регулювання земельних відносин на українських теренах: ретроспективний аспект. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична.* 2025. № 3. С. 40-51.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування

адміністративної процедури у сфері земельних відносин: Закон України від 8.10.2024 р. № 3993-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3993-20#Text.
10. Грабчук І. Ф., Бугайчук В. В., Тимчак В. С. Парадигма розвитку земельних відносин та високотехнологічного землекористування. *Економічний простір.* 2024. № 194. С. 144-150.
11. Білик О. І. Перспективи розвитку земельних відносин в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 16. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-01-07.

Максимович Ю.
здобувачка вищої освіти ННІППД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Хомко Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: МОДЕРНІЗАЦІЯ ЧИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЯ?

З 28.08.2025 р. втратив чинність Господарський кодекс України й буде введено в дію спеціальний закон, який визначатиме правові та організаційні засади діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм і об’єднань юридичних осіб у перехідний період.

Варто відмітити, що існують як прихильники, так і скептики таких змін. Після здобуття Україною незалежності постала потреба у створенні власної правової системи господарювання.

Господарський кодекс України, прийнятий у 2003 році, став основним кодифікованим актом, який систематизував норми господарської діяльності та визначив правові засади підприємництва. З часом виникла тенденція до критики Кодексу, яку пов’язували з дублюванням норм Цивільного кодексу та нібито перешкоджанням розвитку бізнесу. Однак практика показала, що саме ГК забезпечував системність і правову визначеність у сфері господарювання.

Прихильники скасування Кодексу стверджують, що його норми застаріли, є надмірно регламентованими і незрозумілими для іноземних інвесторів [1].

Міністерство юстиції України зазначає, що ГК нібито є перешкодою для залучення іноземних інвестицій, оскільки його положення важко адаптувати до ринкових умов. Однак такі твердження є спрощеними, адже зменшення обсягів інвестицій зумовлене насамперед політичною та економічною нестабільністю, корупцією, недосконалістю податкової політики, відсутністю чітких правил гри, а не самим фактом існування кодифікованого акта господарського законодавства.

На думку науковців, повне скасування Господарського кодексу може призвести до втрати системності правового регулювання господарських відносин, збільшення кількості колізій та правової невизначеності. У разі ліквідації Кодексу без належної заміни існує ризик створення численних прогалин у правовому полі. Це може ускладнити діяльність суб'єктів господарювання,

послабити захист їхніх прав і законних інтересів. Мешкова К. підкреслює, що замість скасування доцільніше провести глибоку ревізію положень ГК України, внести зміни, спрямовані на його осучаснення та гармонізацію з європейським законодавством [2].

Модернізація господарського законодавства повинна відбуватись на засадах комплексного, а не фрагментарного підходу. Без узгодження ГК з іншими нормативно-правовими актами («Про інвестиційну діяльність», «Про господарські товариства», «Про зовнішньоекономічну діяльність», тощо) будь-які зміни залишаться поверхневими [1]. Крім того, слід ураховувати розвиток цифрової економіки: електронну комерцію, цифрові договори, електронні розрахунки [5]. Ці аспекти потребують належного врегулювання на рівні кодифікованого акта [2].

Пропозиції щодо удосконалення ГК України:

1. Провести комплексну ревізію положень ГК України з метою оновлення його змісту відповідно до сучасних економічних реалій [2].
2. Гармонізувати ГК з Цивільним кодексом України, уникаючи дублювання норм [1].
3. Включити до Кодексу положення щодо регулювання цифрових та електронних правовідносин.
4. Забезпечити стабільність законодавства та прогнозованість правового середовища для бізнесу.

Водночас, як стверджують і науковці, і практики, зі скасуванням ГКУ колапсу в бізнес-середовищі не станеться. По-перше, тому що запроваджується перехідний період, протягом якого правові та організаційні засади діяльності

юридичних осіб окремих організаційно-правових форм та об'єднань юридичних осіб регулюватимуться спеціальним Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [3].

По-друге, до запровадження ГКУ (з 2003 р.) господарська діяльність регулювалася нормами Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) й особливої потреби в ще одному «паралельному» нормативному акті не було. З появою ГКУ виникли невідповідності між окремими нормами обох кодексів, унаслідок чого до них регулярно вносилися зміни та доповнення, що мали на меті, серед іншого, і скасування таких невідповідностей. Тому серед переваг скасування ГКУ — зменшення правової плутанини у сфері господарської діяльності.

Скасування Господарського кодексу України не може розглядатися як ефективний спосіб модернізації господарського законодавства [2]. Такий крок не вирішить ключових проблем бізнес-середовища, а навпаки, створить ризики правової нестабільності та дестабілізації економіки [1]. Найбільш раціональним є шлях оновлення та вдосконалення ГК України з урахуванням сучасних тенденцій розвитку господарських відносин, європейських стандартів і потреб бізнесу.

Як результат, зі скасуванням ГКУ вносяться зміни до ЦКУ та інших спеціальних законів, що регулюють діяльність, зокрема, державних і комунальних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Мешкова К. Щодо проблеми скасування Господарського кодексу України. *Юридичний вісник.* 2022 № 5(16). С. 45–52. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2022/16.pdf.

2. Рєзнікова В. В. Скасування Господарського кодексу України: спосіб ефективної модернізації правового регулювання господарської діяльності чи дестабілізуючий фактор? *Право та інновації*. 2016. № 2(14). С. 109–113.

3. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL: Про особливості регулювання ... | від 09.01.2025 № 4196-IX

Мисьо А.В.
здобувачка вищої освіти

навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МАЙНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

З 24 лютого 2022 року Україна перебуває в умовах особливо правового режиму – воєнного стану, що у свою чергу спричинило масштабні руйнування житлових будинків, підприємств, комунальної та соціальної інфраструктури. Зруйновані об’єкти нерідко мають історичну, культурну та економічну цінність, що робить відновлення надзвичайно складним і дороговартісним процесом. Кожна зруйнована будівля чи підприємство — це не лише матеріальні збитки, а й втрата робочих місць, соціальних зв’язків та життєвого простору для багатьох громадян. В таких умовах питання цивільно-правового відшкодування шкоди набуває критичного значення, оскільки воно є основою не тільки для компенсації матеріальних збитків, а й для стабілізації економіки та соціальної системи країни [1, с. 52-53].

Цивільно-правова природа відшкодування шкоди полягає у визначенні обов’язку особи, що завдала шкоди, компенсувати її постраждалому. Законодавство України чітко розмежовує майнову та моральну шкоду. Майнова шкода охоплює прямі втрати, такі як руйнування будівель або пошкодження майна, а також упущену вигоду, яка виникає через неможливість використовувати майно. Моральна шкода включає емоційні та психологічні страждання осіб, які зазнали втрат. В умовах воєнного стану визначення шкоди ускладнюється через обмежений доступ до зруйнованих об’єктів, неможливість оперативного документування збитків та ризики повторних руйнувань [2, с. 213-214].

Особливості цивільної відповідальності під час воєнного стану значною мірою визначаються специфікою військових дій. Відповідальність може покладатися як на державу, так і на окремих осіб чи юридичні суб’єкти, які

діють у межах або поза межами державних органів. Міжнародне право підкреслює, що агресор несе повну відповідальність за завдані збитки, а Україна має право вимагати компенсацію від держави-агресора через міжнародні судові та дипломатичні механізми. Проте в умовах активних військових дій складно оперативно встановити винуватців, оскільки значна частина територій може бути недоступною для оцінки збитків і збору доказів [4]. Водночас судова практика України підтверджує право громадян на відшкодування шкоди, навіть у воєнних умовах; наприклад, у рішенні Верховного Суду від 11.04.2025 No Пз/990/14/24 зазначено, що постраждалі особи мають право на компенсацію збитків, завданих збройною агресією [6].

Механізми відшкодування шкоди в Україні включають як державні, так і приватні інструменти. Державні механізми охоплюють компенсаційні фонди, бюджетні програми відновлення критичної інфраструктури та забезпечення постраждалих осіб тимчасовим житлом або ресурсами для відбудови. Приватноправові механізми передбачають страхування майна, укладання спеціальних договорів про відшкодування шкоди та подання цивільних позовів до суду проти винних осіб чи організацій. Важливим напрямом є залучення міжнародної допомоги, зокрема грантів, кредитів та репарацій, що дозволяє компенсувати збитки та прискорити відновлення [2, с. 214-215].

Однак на практиці реалізація механізмів відшкодування шкоди стикається з численними проблемами. По-перше, корупційні ризики залишаються серйозною перепоною: непрозорі процедури розподілу компенсаційних коштів та недостатній контроль з боку громадськості можуть уповільнювати процес відшкодування та створювати додаткові фінансові втрати. По-друге, бюрократичні бар'єри, зокрема складність оформлення документів, затримки в розгляді заяв та відсутність єдиної бази даних постраждалих осіб, значно ускладнюють доступ до компенсації. По-третє, існують правові колізії у відносинах з міжнародним правом та питання доказування шкоди, особливо якщо агресор відмовляється визнавати свою відповідальність.

В Україні законодавче регулювання цивільно-правового відшкодування шкоди регламентується Цивільним кодексом України, який визначає поняття шкоди, умови відповідальності та механізми її відшкодування. Крім того, прийняті спеціальні закони та підзаконні акти спрямовані на регулювання процедур компенсації у випадках, коли шкода завдана внаслідок надзвичайних ситуацій або воєнного стану. Однак існує потреба в удосконаленні цих механізмів з урахуванням реалій воєнного часу, оскільки нинішні процедури часто є надто непрозорими, що уповільнює процес відновлення майна [3. с. 27].

Перспективи вдосконалення правового регулювання полягають у впровадженні більш прозорих та швидких механізмів відшкодування, створенні єдиної електронної платформи для документування шкоди, а також у посиленні ролі міжнародних та громадських організацій у контролі за виконанням компенсаційних програм. Використання міжнародного досвіду показує, що ефективне поєднання державних, приватноправових та міжнародних механізмів дозволяє значно скоротити терміни відновлення майна та підвищити довіру громадян до держави та її інституцій. Особливо важливо забезпечити захист прав

юридичних осіб, які несуть значні втрати під час війни, адже їхня стабільність безпосередньо впливає на економіку та зайнятість населення [2, с. 215-216].

Таким чином, цивільно-правове відшкодування шкоди майну в умовах воєнного стану є багатовимірним процесом, який потребує комплексного підходу. Він включає визначення шкоди та винуватця, застосування державних та приватних механізмів компенсації, забезпечення прозорості та контролю, а також залучення міжнародної підтримки. Лише поєднання цих заходів може забезпечити своєчасне та ефективне відшкодування шкоди, створити умови для швидкого відновлення економіки та соціальної стабільності, а також відновити довіру громадян до правової системи країни

Список використаних джерел:

1. Гавриленко О.О. Правова основа відшкодування шкоди, завданої фізичним особам та юридичним особам приватного права внаслідок повномасштабної війни Російської Федерації проти України Відшкодування шкоди, завданої майну внаслідок війни: цивільно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 86 (ч. 2). С. 51–58. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/10-1.pdf

2. Полішко О.Д., Бондар О.С. Щодо цивільно-правового аспекту відповідальності держави терориста за шкоду, завдану населенню України внаслідок війни. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. Вип. №4(2023). С. 212-216. URL: http://lsej.org.ua/4_2023/50.pdf. http://lsej.org.ua/4_2023/50.pdf

3. Парій М.О. Відшкодування шкоди, завданої майну внаслідок війни: цивільно-правовий аспект. *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUIA.* 2024. Вип. № 2 (105) С. 26-39. URL: https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/download/755/685/.

4. Кравчук Д. Особливості відшкодування шкоди, завданої збройною агресією РФ юридичним особам в Україні. URL: https://radako.com.ua/osoblyvosti-vidshkoduvannya-shkody-zavdanoyi-zbrojnoyu-agresiyeyu-rf-yurydychnym osobam-v-ukrayini/.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

6. Рішення Верховного Суду від 11.04.2025 № Пз/990/14/24. URL: https://supreme.court.gov.ua/.

Москалюк І. І.
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

Науковий керівник:
Баїк О. І.
професор кафедри цивільного права та процесу,
доктор юридичних наук, професор
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ВИЗНАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗАГИБЛИМИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Сьогодні визнання особи загиблою є необхідною передумовою для отримання членами сім'ї належних соціальних гарантій, одноразових грошових допомог, пенсій по втраті годувальника, а також для реєстрації смерті у встановленому законом порядку. Водночас відсутність достовірних даних про місце перебування військовослужбовця, складність і тривалість бойових дій, проблеми з документальним підтвердженням фактів його загибелі створюють численні правові колізії.

Від встановлення факту загибелі військовослужбовця при виконанні обов'язків військової служби внаслідок збройної агресії російської федерації залежить виникнення та реалізація особистих та майнових прав члена сім'ї військовослужбовця (заявника), тобто відповідний юридичний факт має індивідуальний характер, оскільки породжує правові наслідки лише для заявника, а саме отримання виплат, передбачених законодавством, та оформлення спадщини [1].

Порядок оголошення фізичної особи померлою встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) (ч. 4 ст. 46 ЦК України). Відповідно до ст. 305 ЦПК України заява про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою подається до суду за місцем проживання заявника або за останнім відомим місцем проживання (перебування)

фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна. Згідно з частиною 1 ст. 306 ЦПК України у заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою повинно бути зазначено:

– для якої мети необхідно заявникові визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголосити її померлою;

– обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи;

– або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти;

– або обставини, що дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку.

Частиною 1 ст. 293 ЦПК України визначено, що окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів (встановлення факту смерті є саме таким випадком), що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Згідно з пунктом 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК України суд розглядає справи про встановлення факту смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті [2].

11 грудня 2024 року Велика Палата Верховного Суду в справі № 755/11021/22 прийняла рішення, яке кардинально змінило підхід до обчислення строків для оголошення особи померлою під час війни. Велика Палата Верховного Суду дійшла важливого висновку: шестимісячний строк, зазначений у ч. 2 ст. 46 ЦК України, має відраховуватися від дня закінчення активних бойових дій на місці (території) ймовірної загибелі фізичної особи, а не від дня закінчення воєнного стану чи воєнних дій на всій території України. Крім того, суд зазначив, що у випадках, коли подія, що призвела до загибелі, відбулася не на території активних бойових дій, але є наслідком воєнних дій (наприклад, ракетний обстріл у тилу), шестимісячний строк може обчислюватися від дня настання такої події [3].

Під час встановлення юридичного факту смерті військовослужбовця у справах про оголошення його померлим або визнання його безвісно відсутнім Міністерство оборони України або відповідні військові частини підлягають залученню до участі у справі з метою захисту інтересів держави, оскільки визнання в судовому порядку військовослужбовця безвісно відсутнім або оголошення його померлим є підставою для виключення військовослужбовця зі

списків особового складу військової частини та припинення виплати членам його сім'ї грошового забезпечення. Такий висновок зробив Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду (постанова від 10 липня 2024 року у справі № 686/11198/22) [4].

Зважаючи на судову практику в цій категорії справ, – позивачем у касаційну інстанцію є Міністерство оборони України. Касаційні скарги мотивовані тим, що постановлені процесуальні документи судів попередніх інстанцій мають порушення норм процесуального права, що є підставою для їх скасування, оскільки суди вирішили питання про права та обов'язки Міністерства оборони України, оскільки судове рішення про оголошення особи загиблою під час виконання військового обов'язку безумовно вплине на виникнення у Міністерства оборони України обов'язку щодо призначення та виплати одноразової грошової допомоги у зв'язку з її загибеллю відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 року № 975 «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві» [1].

Водночас новою є практика КЦС Верховного Суду, який у своєму Рішенні від 30 квітня 2025 року у справі № 741/2034/23 зазначив, що відсутність безумовних доказів або суперечність у доказах на підтвердження обставин, що на момент розгляду справи фізичної особи немає в живих, які надаються заявником та/або заінтересованими особами, унеможливлює оголошення особи померлою. Суд повинен мати достатні належні та допустимі докази для встановлення обставин, на підставі яких можливо зробити вірогідне припущення про смерть громадянина [5].

Узагальнюючи, варто зауважити, що визнання військовослужбовців загиблими є важливим юридичним механізмом, який забезпечує реалізацію соціальних прав їхніх родин. Як свідчить наявна судова практика, такі справи належать до окремого провадження і потребують належних, допустимих та достатніх доказів загибелі. Водночас формування сталої судової практики у цій сфері відносин сприятиме захисту прав сімей загиблих військовослужбовців і зміцненню правової визначеності.

Список використаних джерел:

1. Постанова Касаційного цивільного суду у справі № 686/11198/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313835 (дата звернення: 19.10.2025).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, № 42. Ст. 492.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2024 р. у справі № 755/11021/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення: 19.10.2025).
4. Постанова Верховного Суду від 10 липня 2024 р. у справі № 686/11198/22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/120313835?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03 (дата звернення: 19.10.2025).
5. Постанова Касаційного цивільного суду у справі № 741/2034/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127050193 (дата звернення: 19.10.2025).

Нагибайло Т.О.
здобувачка вищої освіти ННІППД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М.С.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТІВ КОНСУЛЬСЬКИМИ УСТАНОВАМИ ТА ДИПЛОМАТИЧНИМИ ПРЕДСТАВНИЦТВАМИ УКРАЇНИ

Питання посвідчення заповітів за межами території України набуває все більше актуального значення. Повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію України зумовило масовий виїзд українців за межі своєї країни. Громадяни України, які хочуть реалізувати своє право на складання заповітів, можуть це зробити, шляхом звернення до консульських установ та дипломатичних представництв України.

На підтвердження вказаного, пропонуємо навести деякі положення із Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року №3425-XII. А відтак, ч. 6 ст. 1 цього Закону закріплює, що вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, - на дипломатичні представництва України [1].

Порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, закріплений Положенням про порядок

учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, що затверджене наказом Міністерства юстиції України, а також Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 року № 142/5/310 [2].

Коротюк О. В зазначає, що повноваження на вчинення нотаріальних дій є важливими в контексті виконання функцій захисту і охорони прав та інтересів громадян України за кордоном [3, с. 262].

Виконання нотаріальних дій консульськими установами України завжди слугувало захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб України, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій за межами держави [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 42].

Звертаємо вашу увагу на те, що консульські установи України здійснюються свою діяльність відповідно до Консульського статуту України, що затверджений указом Президента України від 2 квітня 1994 року № 127/94, законодавства України, міжнародних договорів України та міжнародних звичаїв - ст. 3 Консульського статуту України [4]. У вказаному нормативному акті, порядок вчинення нотаріальних дій закріплений у Главі XI - «Нотаріальні дії» [4]. Вчинення нотаріальних дій покладається на консульських посадових осіб (консулів), які працюють в дипломатичних представництвах та консульських установах України. Це підтверджується п. 1.2 Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, а також ст. 44 Консульського статуту України [2; 4].

Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами дипломатичних представництв та консульських установ України визначається Законом України «Про нотаріат», Консульським статутом України, Положенням про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України [4]. В зазначеному Положенні законодавець зазначає, що порядок вчинення нотаріальних дій регулюється й іншими актами законодавства України [2]. До них, серед інших, які ми вже згадували, можна ще й віднести Цивільний кодекс України[6] (далі – ЦК України) від 16 січня 2003 року №435-IV та акти міжнародного законодавства (серед яких Віденські конвенції про право міжнародних договорів 1961 та 1963 років).

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про нотаріат» нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, -

законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що випливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міжнародних договорів [1].

Серед нотаріальних дій, які має право вчиняти посадова особа дипломатичних представництв та консульських установ України є: вжиття заходів щодо охорони спадкового майна; видання свідоцтва про право на спадщину; засвідчення справжності підпису на документах; видання свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя; посвідчення факту, що фізична особа є живою; вчинення виконавчих написів; видання дублікатів посвідчених ними документів; посвідчення заповітів та вчинення інших нотаріальних дій, перелік яких не є вичерпним [1; 2]. Окрім того, потрібно пам’ятати, що за вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України потрібно сплачувати консульський збір.

Слід зауважити, що всі заповіти, у тому числі такі, які змінюють або скасовують в установленому законодавством порядку раніше посвідчені заповіти, дублікати заповітів, а також заяви про скасування заповітів, підлягають обов’язковій реєстрації у Спадковому реєстрі через Міністерство закордонних справ України у порядку, встановленому Положенням про Спадковий реєстр, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 07 липня 2011 року № 1810/5 [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

На підставі аналізу ЦК України, а саме Глави 85 «Спадкування за заповітом», можна зробити висновок, що в Україні, окрім нотаріусів, є так звані органи квазінотаріату, які мають право вчиняти окремі види нотаріальних дій, так і прирівняні до нотаріальних заповіти та довіреності.

Серед них право на посвідчення заповітів мають:

1) Посадові особи органів місцевого самоврядування. Якщо у населеному пункті немає нотаріуса (крім секретних заповітів);

2) Головний лікар, його заступник з медичної частини або черговий лікар цієї лікарні, госпіталю, іншого стаціонарного закладу охорони здоров’я, а також начальник госпіталю, директор або головний лікар будинку для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю. Якщо особа, яка перебуває на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також особа, яка проживає в будинку для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю;

3) Капітан судна. Якщо особа перебуває під час плавання на морському, річковому судні, що ходить під прапором України.

4) Начальник експедиції. Якщо особа, перебуває у пошуковій або іншій експедиції.

5) Командир (начальник) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів. Якщо це стосується заповіту військовослужбовця, працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця

6) Начальник установи виконання покарань. Якщо особа тримається в установі виконання покарань

7) Начальник слідчого ізолятору. Якщо особа тримається у слідчому ізоляторі [6].

До органів квазінотаріату також відносять посадових осіб консульських установ та дипломатичних представництв України, які вчиняють нотаріальні дії за кордоном, в тому числі посвідчення заповітів.

Цілком погоджуємось із Долинською М.С. про доповнення ч. 3 ст. 1247 ЦК України, яка має назву «Загальні вимоги до форми заповіту» таким реченням: «Посвідчення заповітів за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, - на дипломатичні представництва України» [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 41; 8, с. 81]. Окрім того, пропонуємо поряд із ст. ст. 1248, 1251 - 1252 ЦК України закріпити особливості посвідчення заповітів посадовими особами консульських установ та дипломатичних представництв України.

Вважаємо, що гармонізація законодавства є важливою для єдності правового регулювання, правової визначеності, ефективності в правозастосуванні, сприянні довіри до права та й загалом для виконання міжнародних зобов’язань.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 614-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 13. С. 449. Ст. 161.
2. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України : Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 р. №142/5/310. *Офіційний вісник України.* 2005. № 52. С. 796.
3. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Харків : Право, 2012. 648 с.
4. Долинська М. Консульські установи як учасники українського нотаріального процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. Львів, 2019. № 22. С. 41-45.

5. Про затвердження Консульського статуту України: Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Голос України.* 2003. № 45
7. Про затвердження Положення про Спадковий реєстр : Наказ Міністерства юстиції України від 07.07.2011 р. № 1810/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text
8. Dolynska Mariia.Theoretical-legal and applied aspects of the notarial procedure concerning the certification of wills / Development trends in legal science and practice: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2018. p. 62-84.

Ночвай У.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СВОБОДА ДІЇ ТА МОБІЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ ПРАЦІ

Свобода – це рух, а рух це спіткання. Але що воно таке зустрічатись одне з одним?

Перші три форми свободи – суверенність, непередбачуваність і мобільність – мусять супроводжувати нас усе життя. У дитинстві ми з чужою поміччю здобуваємо суверенність. У юності, втілюючи особливе поєднання цінностей, демонструємо непередбачуваність. Коли ми дорослішаємо, нам потрібен пункт призначення і здатність до нього дістатися. Мобільність – це виклик зрілості. Звільнитися – це рухатися у всіх п’яти вимірах. Це – мати водоспади, які можна відшукати, і гори, на які можна видряпатися, день, що це зробити, й ще один – щоб обміркувати свій досвід.

Франц Фанон теоретизував про нездатність пересуватись так, щоб не потрапити в пастку стереотипу. У світі, який він описав, колоністи можуть легко рухатись на далекі відстані, тимчасом небілі люди зазнають примусу і травм.

Мислителя непокоїло психічне здоров’я тих, хто намагався рухатись непоміченим, чи просто хотів, щоб йому чи їй дали спокій.

Але якщо подумати ширше, то й у нашому сьогоднішньому світі свобода руху — не лише про географію, а про внутрішній стан. Бо можна бути вільним зовні, але скути страхом, системою чи чужими очікуваннями. А можна, навпаки, бути обмеженим правилами, але залишатись вільним у думках і діях. І це особливо важливо для тих, хто працює в силових структурах, наприклад у поліції. Там кожен рух, кожне слово, кожне рішення має значення. І якщо людина не відчуває свободи діяти — вона зупиняється.

Рух — це не тільки крок ногами, а й здатність розвиватися, вчитися, змінюватися. Коли працівник поліції має свободу думати і приймати рішення, він стає справжнім професіоналом. Але коли його постійно обмежують наказами, перевірками, страхом зробити щось “не так” — то він втрачає живу ініціативу. Тоді рух зупиняється. А коли зупиняється рух — починається застій, байдужість і навіть втома від самої системи.

Свобода — це не про анархію. Це про довіру. Про те, щоб людині дозволяли діяти по совісті, а не лише за папером. Зайти у громадський транспорт і відчути, що тебе оцінюють за виглядом, - досить поширений досвід. В охороні праці це теж важливо. Бо без внутрішньої свободи навіть найкращі правила не працюють. Людина може знати інструкції напам’ять, але якщо вона боїться висловитись, якщо їй ніхто не дає простору діяти - то безпека стає формальністю.

Мобільність — це теж форма свободи, яка пов’язана не лише з простором, а й із часом та цінностями. Мобільність полягає у вільному пересуванні особистостей до власних окремих майбуттів. Це можливість змінювати місце, бачення, підхід. Бути гнучким. Наприклад, поліцейський має вміти швидко реагувати на ситуацію, переміщатись, приймати рішення. Але мобільність — це також про свободу вибору: залишитись чи піти, ризикнути чи зачекати, допомогти чи пройти повз. І тут кожне рішення — це спіткання з іншим. З іншим поглядом, іншим болем, іншим життям. Мобільність залежить від здатності бачити майбутнє – а для цього потрібне бачення минулого. Це слушно і описує свободу. Ми запозичуємо цінності з минулого, розглядаємо їх сьогодні та застосовуємо для майбутнього, яке хочемо втілити. Практика зважування і поєднання цінностей неможлива, якщо не відчувати, що є минуле і прийдешнє[1].

Свобода — це завжди зустріч. Коли ми рухаємось, ми неминуче стикаємось з іншими — людьми, ідеями, системами. Іноді це боляче, іноді небезпечно, але саме в цьому є життя. Людина, яка не рухається, не зустрічає нікого — навіть

себе. Тому рух — це і є спосіб залишатись живим. Навіть у системі, навіть у формі.

Якщо перенести це на тему безпеки працівника правоохоронного органу, то можна сказати просто: справжня безпека — це коли є простір для руху. Коли працівник має право на помилку, право на голос, право на розвиток. Бо без цього будь-які правила — лише клітка. А в клітці безпека може бути фізичною, але ніколи не буде людською[2].

Фанон писав про тих, хто змушений рухатись так, щоб не бути поміченим. І це страшно — коли людина мусить ховатись, щоб вижити. Але хіба не так само буває в наших установах, коли працівники мовчать, не говорять про проблеми, не відстоюють себе? Вони теж намагаються пройти "непоміченими", щоб не було неприємностей. Але це не свобода. Це виживання. А ми повинні прагнути не виживати, а жити — навіть у системі, навіть у формі.

Свобода і мобільність — це не розкіш. Це право людини. Це умова для того, щоб залишатися собою в будь-яких обставинах. Бо коли є свобода руху — є надія. А без неї навіть найсильніша структура стає мертвою. [ст.182]

Вацлав Гавел писав про «світ» і «землю», і про відповідальність між ними. «Життя в правді» матиме політичний сенс, лише якщо таким буде наше ставлення до природи і всесвіту, не тільки до себе самих. [ст.229] Коли руйнується майбутнє, то можемо запанікувати й почати звинувачувати інших. А можемо, як вільні люди, взяти на себе відповідальність, зазирнути глибоко в минуле Землі та врятувати світ

У сучасному світі поняття безпеки праці вже не обмежується лише технічними засобами чи інструктажами. Особливо це стосується працівників поліції, які щодня готові діяти швидко, самостійно та відповідально. Для них є дуже важливими такі критерії: свобода дії, мобільність і вміння приймати рішення на місці події. Саме ці якості напряму пов'язані з безпекою – як особистою, так і колективною.

Список використаних джерел:

1. Про охорону праці: Закон України від 21.11.2002. № 2694-XII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12
2. Про затвердження Положення про орган державного нагляду за охороною праці Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 14.07.2021 р. № 542 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1079-21#Text

Оліярник В.І.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права

та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕДІЙСНІСТЬ ДОГОВОРУ, УКЛАДЕНОГО ПІД ВЛИВОМ НАСИЛЬСТВА ЧИ ТЯЖКИХ ОБСТАВИН

Вільне волевиявлення сторін є одним із фундаментальних принципів договірного права. Відповідно до ч. 3 ст. 203 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), волевиявлення учасників правочину повинно бути вільним та відповідати внутрішній волі. Це положення є універсальним для усіх правочинів, однак у сфері договірних зобов'язань воно має особливе значення, оскільки укладення договору завжди передбачає узгоджене волевиявлення двох або більше сторін [1]. Лише за умови свободи волі особи та збігу внутрішнього наміру з зовнішнім вираженням волі можна стверджувати, що договір є автентичним актом взаємного погодження двох сторін. Принцип вільного волевиявлення тісно пов'язаний зі ст. 627 ЦК України, яка закріплює свободу договору, тобто право сторін самостійно визначати умови договору, його вид та зміст. У такий спосіб законодавець підкреслює, що договір не може ґрунтуватися на насильстві, погрозах чи інших формах примусу, оскільки вони не містять справжньої волі учасника правовідносин. Саме свобода волі відмежовує дійсний договір від примусових актів, які не забезпечують правильного погодження інтересів сторін та, відповідно, підлягають визнанню недійсним, що прямо передбачається у ст. 231 та ст. 233 ЦК України [1].

Водночас судова практика демонструє наявність труднощів, щодо доказування зазначених обставин та оспорювання таких договорів. Ст. 231 ЦК України передбачає що правочин визнається недійсним у разі укладення його під впливом насильства. При застосуванні даної норми необхідно довести такі елементи: 1) факт застосування до особи фізичного чи психологічного тиску; 2) укладення правочину здійснювалося проти реальної волі особи; 3) наявність причинного зв'язку між фактом вчинення тиску на особу та фактом укладення договору [1]. Верховний Суд у справі № 907/113/18 від 29 липня 2021 року

наголосив що, насильство може проявлятися як у фізичній формі так і психологічній, зокрема погроза може бути підставою для визнання правочину недійсним, коли обставин, які мали місце на момент його вчинення, випливає, що відмова учасника правочину від його вчинення могла спричинити шкоду його законним інтересам [2]. Варто зазначити що ст. 233 ЦК України передбачає що правочин, який вчинено особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай невигідних умовах, може бути визнаний судом недійсним незалежно від того, хто був ініціатором такого правочину. Для застосування даної норми повинна бути наявність таких умов: 1) обставина, що об'єктивно ускладнює становище особи; 2) факт впливу її на рішення укласти договір; 3) укладення угоди на вкрай невигідних умовах, з доведенням того, що саме в цей період існувала тяжка обставина [1]. У своїй практиці Верховний Суд часто підкреслював те, що ст. 233 ЦК України є імперативною нормою, спрямованою на захист особи яка уклала правочин під впливом тяжких обставин, та не містить жодних обмежень, щодо видів договорів. Водночас підставою для визнання правочину недійсним за ст. 233 ЦК України є не лише сам факт існування тяжкої обставини, а й необхідність доведення, що саме вона стала вирішальним чинником укладення договору на вкрай невигідних для потерпілої сторони умовах. Такий підхід підтверджується, зокрема, у справі № 910/6198/24, Верховний Суд наголосив, що застосування ст. 233 ЦК України можливе лише за наявності сукупності цих двох елементів, а сам по собі факт тяжкої обставини не є достатнім для недійсності правочину [3].

У доктрині цивільного права, проблематика доказування у справах щодо визнання правочинів недійсними, за ст. 231 та ст. 233 ЦК України розглядається як одна з найскладніших, це зумовлено кількома аспектами. Часто у позивача відсутні прямі докази застосування насильства або наявності тяжких обставин. Якщо доказом щодо застосування до особи фізичного насильства може бути наявність медичних довідок або ж заяв до поліції, за умови доведення причинного зв'язку між застосуванням насильства та укладенням правочину, тоді ж як наявність психологічного тиску, погроз є важким у документуванні як доказу. Інколи докази обмежуються лише усними свідченнями сторін, що унеможливлює визнання такого договору недійсним. Також характер оцінювання понять «тяжка обставина» та «вкрай невигідні умови» ускладнює визначення ступеня впливу обставин на рішення укласти договір. Верховний Суд у справі № 910/6198/24 від 19 лютого 2025 року підкреслив, що ст. 233 ЦК України передбачає застосування виключно у випадку поєднання двох елементів: тяжкої обставини та вкрай невигідних умов договору, і сама по собі

тяжка обставина не є підставою для зміни умов правочину, а лише для його визнання недійсним [3]. Варто зазначити що відповідно до ст. 12 Цивільно процесуального кодексу України, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається [4]. Тобто позивач, який оспорює правочин, несе обов'язок довести наявність тиску або тяжкої обставини та їх причинно-наслідковий зв'язок із укладенням договору. Наприклад, у справі № 711/4680/21 від 22 вересня 2023 року Верховний Суд наголосив на необхідності доведення фактичного впливу тяжких обставин на волевиявлення особи [5]. Одночасно відповідач може надавати власні докази, і суд оцінює їхню достатність та співвідношення з доказами наданими позивачем.

Таким чином, визнання договору недійсним відповідно до ст. 231 та 233 ЦК України обумовлена сукупністю процедурних та об'єктивних чинників, які зумовлюють необхідність диференційованого підходу до встановлення обставин кожної конкретної справи. Ключовими труднощами є встановлення факту застосування насильства, погрози або впливу тяжких обставин на волевиявлення сторони, а також доведення причинно-наслідкового зв'язку між цими факторами та укладенням правочину.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435
2. Справа Верховного Суду № 907/113/18. Постанова від 29.07.2021. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98645733
3. Справа Верховного Суду № 910/6198/24. Постанова від 19.02.2025. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=125356023&red=1000034147a51875fccd7cd2a083c7bc2c378a&d=5
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text
5. Справа Верховного Суду № 711/4680/21. Постанова від 22.09.2023. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113721783

Павлів О.В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА НОТАРІУСА ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Реалії вимагають від нотаріусів володіння такими навичками, як: глибоке розуміння правової системи держави і системи права, знання та вміння орієнтуватися в нормативно-правових актах, знання новітніх технологій та змісту суспільних відносин. Мета дослідження полягає у вивченні взаємозв'язку між професійною етикою та правовим регулюванням діяльності нотаріуса.

Для нотаріуса-професіонала надзвичайно важливим є безперервне розширення знань. Нотаріус виконує свої обов'язки, які напряму пов'язані із захистом прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, оформленням юридично значущих документів і забезпеченням юридичної достовірності правочинів. А саме дотримання правових і етичних норм забезпечує міцну довіру до нотаріату, підвищуючи ефективність правового регулювання. Таку думку також висловив О.Г. Тимощук зазначивши, що нотаріус самостійно відповідає за свої дії та має право приймати або відхиляти проєкти. Він повинен діяти чесно, добросовісно і зберігати нотаріальну таємницю, надаючи підтримку стороні, яка перебуває в менш вигідному становищі, для забезпечення справедливості договору. Вибір нотаріуса залежить від сторін, а сам нотаріус у свою чергу повинен дотримуватися норм професійної етики на національному та міжнародному рівнях [7, с. 65].

Голова Комісії з європейських справ Вищої ради нотаріату Франції Ніколя де Бодю де Франсюр зазначив важливість розуміння та володіння цифровими інструментами у роботі нотаріуса. Цю ідею поділяє Нотаріальна палата України, акцентуючи на зручності та ефективності електронних нотаріальних дій. Є.М. Горовець визначив цифровізацію нотаріату пріоритетним напрямком державної політики, а самі українські нотаріуси демонструють професіоналізм та відданість, забезпечуючи відновлення і розвиток нотаріальної системи за європейськими стандартами [5]. Новітні виклики, обумовлені воєнним станом, доводять надзвичайну потребу в нотаріаті як гаранта стабільності правового порядку та захисту прав громадян. Незважаючи на надскладні умови, нотаріуси забезпечували безперервність цивільного обороту, відновлення державних

реєстрів та фіксацію завданих збитків, що висвітлює нотаріат не лише з традиційної функції (посвідчення правочинів), а й зі стратегічного значення для держави. Саме тому реформування нотаріальної системи спрямоване на збільшення повноважень нотаріусів, запровадження електронних сервісів та посилення ролі професійного самоврядування, що відповідає європейським стандартам [6].

Нотаріальна діяльність регулюється Законом України «Про нотаріат» (далі – Закон). У ст. 3 Закону чітко визначені вимоги до громадянина, який проявив бажання стати нотаріусом. До цих вимог входить: громадянин України, який має вищу юридичну освіту та володіє державною мовою, а також має стаж роботи у сфері права не менше 6 років та успішно склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Ст. 4 Закону визначає права нотаріуса, до яких входить можливість витребування необхідних відомостей і документів, отримання оплати за нотаріальні та додаткові послуги, складання проєктів документів, надання роз'яснень і консультацій. У ст. 5 Закону передбачаються обов'язки нотаріуса зокрема, дотримання закону, захист прав осіб, роз'яснення наслідків нотаріальних дій, збереження таємниці, відмова у діях, що суперечать закону, ведення діловодства та підвищення професійного рівня. Особливого значення в професійній етиці нотаріуса має присяга, яка складається на початку діяльності. У ній нотаріус урочисто зобов'язується повною мірою виконувати обов'язки, додержуватися Конституції України та законів України, забезпечувати верховенство права, неухильно дотримуватися професійної етики, зберігати таємницю нотаріальних дій і діяти в інтересах людини, суспільства і держави. Кодекс правил професійної етики нотаріусів України визначає основні принципи та вимоги до професійної етики нотаріуса та морально-етичні стандарти поведінки, якими нотаріус повинен керуватися при здійсненні професійної діяльності. Ці принципи є обов'язковими як для нотаріусів, так і для їхніх помічників, консультантів державних нотаріальних контор та архівів. Присяга нотаріуса та Кодекс правил професійної етики нотаріусів України слугують не лише формальністю, а й морально-правовими орієнтирами [2], [3].

У цивільному праві нотаріат виступає гарантом правової визначеності і захисту прав осіб. А самі етичні норми нотаріуса можна розглядати як ключові інструменти реалізації цієї функції. Фундаментом етики нотаріуса можна вважати принцип автономії волі сторін, але самостійність у договорах має свої рамки, які нотаріус покликаний забезпечити, щоб угоди не порушували закон, публічний порядок або права третіх осіб. В.В. Баранкова зазначає, що нотаріат є

системою превентивного правосуддя, а професія нотаріуса відзначається широким юридичним досвідом, та наголосила на значущості нотаріату для розвантаження судової системи, що забезпечує безспірність правочинів, попередження конфліктів та суперечок, виконання виконавчих написів [5].

Нотаріус може порушити професійну таємницю як умисно, так і ненавмисно. Умисне порушення стається в момент коли нотаріус свідомо передає інформацію третім особам без згоди клієнта, обговорює деталі справи за рамками професійних обов'язків або використовує отримані в результаті своєї професійної діяльності відомості з метою певної вигоди. Ненавмисне порушення проявляється у недбалому ставленні до зберігання документів і електронних даних, неналежного захисту архівів, використання ненадійних цифрових інструментів, що можуть спричинити витік інформації. Порушення етики проявляється в обов'язку нотаріуса діяти чесно, незалежно та неупереджено, поважати клієнтів і колег, уникати конфлікту інтересів та забезпечувати баланс між сторонами правочину, зберігаючи довіру до професії. Важливим є дотримання таємниці навіть після завершення справи. Недотримання професійної етики у випадку порушення таємниця регулюється Законом України «Про нотаріат», який у ст. 8 закріплює, що одним із основних обов'язків нотаріуса зберігати нотаріальну таємницю та Кодексом професійної етики нотаріусів України, де деталізовано принципи конфіденційності, добросовісності та відповідальності за порушення.

Відповідальність нотаріуса за невиконання свого прямого обов'язку залежить від тяжкості правопорушення і його наслідків. Вищезгаданий Закон та Кодекс передбачають дисциплінарну відповідальність у вигляді застосування попередження, штрафу, тимчасового зупинення або анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, що є винятковим заходом у разі грубих чи систематичних порушень. У випадках неналежного зберігання документів чи персональних даних можлива адміністративна відповідальність, яка визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення. Нотаріус також може нести цивільно-правову відповідальність, що передбачає відшкодування шкоди, завданої клієнту чи третім особам через розголошення конфіденційної інформації. У найтяжчих випадках, коли розголошення нотаріальної таємниці призвело до істотної шкоди або містить ознаки злочину, нотаріус може бути притягнутий і до кримінальної відповідальності за статтями Кримінального кодексу України, наприклад: ст. 182; ст. 232; ст. 364. Проте чіткої статті у Кримінальному кодексі України, яка стосувалася саме розголошення нотаріальної таємниці, немає, що створює прогалину в законодавстві [4]. На

даний момент найсуворішим заходом покарання є анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, однак воно застосовується лише в одиничних випадках. Проте за умови, якщо порушення призводить до істотної шкоди правам фізичних чи юридичних осіб чи державним інтересам, виникає потреба у більш суворих санкціях. У своїй статті О.В. Білоскурська разом з М. Д. Федорчук наголошують на необхідності удосконалення механізмів притягнення до відповідальності, пропонуючи запровадження адміністративних санкцій та можливості кримінального переслідування у випадках завдання значної шкоди. А також кращого узгодження з нормами цивільного та адміністративного права Кодексу професійної етики нотаріусів України для забезпечення його реальної ефективності на практиці [1, с. 267]. У Цивільному кодексі України існують не менш складні прогалини у врегулюванні нотаріальної таємниці, адже Цивільний кодекс України не пояснює значення та змісту таємниці, що провокує колізії для різного тлумачення у судовій практиці. У випадку розголошення таємниці потерпіла особа змушена посилатися лише на загальні норми Цивільного кодексу України, які передбачають відшкодування майнової та моральної шкоди, що робить механізм захисту неефективним. Відсутність диференціації наслідків порушення, що призводить до визначення відповідальність на розсуд суду, а не на основі чіткої регламентованої норми [8].

Отже, нотаріат є важливим інструментом превентивного правосуддя, що покликаний забезпечувати правову визначеність та стабільність цивільних правовідносин. Проте сучасне законодавство містить низку суттєвих прогалин, зокрема щодо правового регулювання професійної етики нотаріуса. Такі недоліки ускладнюють ефективне правозастосування та знижують рівень захисту прав фізичних і юридичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Білокурська О. В., Федорчук М. Д. Юридична відповідальність нотаріуса за порушення нотаріальної таємниці в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 77. Частина 2. С. 264-269. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/284353/278508
2. Про нотаріат: Закон України від 2.09.1993 № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text
3. Кодекс правил професійної етики нотаріусів України: Наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2021 № 2039/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text
4. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

5. Нотаріальна палата України. Представники НПУ взяли участь у міжнародній конференції, організованій РНЄС. URL: https://npu.ua/news/konf130924/
6. Нотаріальна палата України. Реалії та перспективи нотаріату України: розвиток всупереч війні. URL: https://npu.ua/news/vilnus/
7. Тимощук О. Г. Професійно-етичні та деонтологічні засади діяльності нотаріуса. *Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту.* Біла Церква. 2024. С. 64-66. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/12718/1/Profesiino_etych.pdf
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Павлів О.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ УПЕРЕДЖЕНЬ ТА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ

Люди можуть змінювати професію безліч разів за життя, адже розвиток технологій призводить до зникнення одних спеціальностей і появи нових. Підлітки нерідко губляться у виборі професії, не розуміючи, яку сферу обрати, щоб вона була цікавою і перспективною, та побоюються витратити час на здобуття освіти, що не матиме практичного застосування.

Дослідження стереотипів щодо праці підлітків та виявлення соціальних бар'єрів реалізації їхніх трудових прав має не лише теоретичне, а й практичне значення. Воно спрямоване на пошук шляхів створення справедливого, недискримінаційного середовища, у якому неповнолітні зможуть реалізувати своє право на гідну працю та професійний розвиток.

Стереотипи щодо професійної неспроможності, ненадійності чи недостатнього рівня відповідальності підлітка створюють соціальні бар'єри, які

обмежують самореалізацію молоді. Такі уявлення знижують конкурентоспроможність неповнолітніх на ринку праці та формують негативні моделі сприйняття праці у свідомості підлітків. Не варто забувати про те, що на прийняття рішення суттєво впливають очікування сім'ї, педагогів і ровесників. На думку Ільєнко К. В. середовищем, з якого беруть початок обмеження у професійному самовизначенні, є школа. Освітнє середовище часто закріплює стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі ролі. Не рідко педагоги радять дівчатам обирати гуманітарні спеціальності, а хлопцям радять розвиватися у точних науках. У теорії професійного вибору Джона Голланда вибір професії залежить від відповідності між особистісним типом і професійним середовищем. Учений виділяє шість типів особистості, кожен із яких тяжіє до певної сфери діяльності. Ця модель широко застосовується у профорієнтаційній практиці, адже допомагає враховувати індивідуальність молоді. Однак із соціологічного погляду ця теорія має певне обмеження, яке пояснюється тим, що дана теорія переважно зосереджується на особистісних характеристиках, не враховуючи вплив соціальних чинників, які часто визначають професійний вибір неповнолітніх [2, с. 8-10].

Опитування, проведене U-Report разом з організацією IREX, Міністерством освіти і науки України та програмою USAID "Мріємо та діємо", показало, що 72% молоді самостійно та без стороннього впливу визначає свій професійний шлях, 15% зазначили, що на їхнє рішення впливають батьки або родичі, 3% – блогери, 2% – друзі, а лише 1% – педагоги. Також підлітки висловилися про проблеми, з якими вони стикаються під час вибору професії. Найпоширенішими з них є: труднощі у визначенні власних інтересів і схильностей, страх зробити помилку та фінансові обмеження, що впливають на вибір вищого навчального закладу. Також молодь вказала на відсутність системної профорієнтації у школі та на вплив стереотипів щодо певних професій. Частина людей відзначила нестачу підтримки з боку сім'ї, недостатню поінформованість про ринок праці, низький рівень обізнаності про профорієнтаційні послуги та обмежений доступ до стажувань і візитів на підприємства [3]. Дослідження, проведене Березіна І. В та Мамотенко А. В., показало, що 68% підлітків ще не визначилися з професією, у зв'язку з браком інформації, відсутність профорієнтації та побоювання щодо майбутніх робочих місць. Також цікаво, що хлопці зазвичай роблять вибір швидше та рішучіше, тоді як дівчата більше зважують фактори та відчувають підвищену відповідальність за рішення. Для хлопців ключовим чинником впливу є думка батьків, тоді як дівчата демонструють більшу незалежність у власному виборі. При цьому хлопці більше орієнтуються на власні здібності та професійні

амбіції, дівчата – на практичний результат, рівень заробітної плати і соціальну стабільність. Дослідження підтверджує існування гендерних відмінностей у мотивації та факторах впливу на професійне самовизначення підлітків, що свідчить про необхідність урахування цих аспектів під час розробки програм профорієнтації та освітньої політики[1, с. 243-244].

Отже, джерелами дискримінації можуть стати учителі, батьки, родичі, однолітки, Попри це, підлітків можуть зменшити вплив стереотипів та дискримінації наступним чином: обговорення теми з однолітками й батьками, зупинення дискримінуючих та стереотипних жартів, поширення знань про рівність. Більшість опитаної молоді ще не визначилася з майбутньою професією, що пояснюється нестачею даних про ринок праці, упередженим ставленням дорослих та страхом помилитися. Щоб забезпечити рівний доступ до професійного розвитку та подолання стереотипів, варто використати принцип синергії між освітніми установами, родиною, державою та міжнародними організаціями, а також активна робота дорослих над власними упередженнями, щоб підлітки могли реалізувати свій потенціал у сучасному, динамічному світі праці без застарілих тверджень.

Список використаних джерел

1. Березіна І. В, Мамотенко А. В. Виявлення впливу ґендерних стереотипів на професійне самовизначення підлітків. Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference. Florence, Italy. 2023. Pp. 242–245. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c8d5c49-b917-422b-b8c3-3d85c868679b/content
2. Ільєнко К. В. Вплив соціальних стереотипів на конфліктність процесу професійного самовизначення молоді. Київ. 2025. С. 60. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/a91b3924-a33f-4eeb-b919-6082bdda076a/content
3. U-Report. Потреби молоді у профорієнтації. URL: https://ukraine.ureport.in/story/1919/

Пилипчак В.В.
здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н.М.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФІКСАЦІЯ ТА ДОКАЗУВАННЯ ФАКТІВ ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, призвела до безпрецедентних масштабів руйнування житлового фонду, інфраструктури, об'єктів підприємницької діяльності та культурної спадщини. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним постає питання належної фіксації та подальшого доказування фактів знищення або пошкодження майна для забезпечення права власників на відшкодування завданих збитків. Від того, наскільки юридично грамотно буде оформлено такі факти, залежить реальна можливість громадян і юридичних осіб отримати компенсацію — як від держави, так і від агресора в майбутньому.

Нормативно-правову основу регулювання цього питання становлять, насамперед, положення Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41), а також гарантується право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними діями державних органів (ст. 56) [1] . Важливу роль відіграють норми Цивільного кодексу України, зокрема статті 1166–1173, які передбачають загальні підстави відповідальності за завдану шкоду, а також стаття 22, що визначає поняття реальних збитків і упущеної вигоди [2] .

На рівні спеціального законодавства питання фіксації пошкодженого майна регулюється постановою Кабінету Міністрів України № 380 від 26 березня 2022 року «Про збір, обробку, та облік інформацією про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України». Цим актом встановлено механізм подання заяв через застосунок «Дія» або до відповідних органів місцевого самоврядування [3] .

Процес фіксації фактів знищення чи пошкодження майна передбачає збирання доказової інформації, яка підтверджує наявність руйнувань, їх характер, ступінь та причини виникнення. Це можуть бути фото- і відеоматеріали, акти обстеження, складені органами місцевого самоврядування або ДСНС, показання свідків, висновки експертів. Особливо важливими є документи, що підтверджують право власності на майно: державні акти,

свідоцтва про право власності, витяги з реєстру речових прав. У випадках, коли документи було втрачено, допускається їх відновлення на підставі даних Державного реєстру речових прав або через судове рішення.

Водночас фіксація фактів має не лише доказове, а й процесуальне значення. Від правильності оформлення первинних матеріалів залежить можливість подальшого використання їх у судовому процесі. У відповідності до ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги чи заперечення сторін.[4] Тому важливо, щоб інформація про зруйноване майно мала належне джерело походження, була отримана законним шляхом і зберігала свою цілісність.

Особливу складність становить доказування у справах, де позови подаються до іноземної держави - зокрема до російської федерації. Українська судова практика останніх років демонструє тенденцію до задоволення позовів про відшкодування шкоди, завданої агресією рф, навіть без її участі в судовому процесі. Так, суди посилаються на те, що дії рф порушують норми міжнародного права, зокрема статтю 51 Статуту ООН та IV Женевську конвенцію 1949 року про захист цивільного населення під час війни. При цьому доказами у таких справах виступають офіційні документи органів влади України, звіти міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, Amnesty International), а також публічні матеріали ЗМІ, супутникові знімки, результати експертиз.[5]

Однією з головних проблем є відсутність єдиного підходу до обліку пошкодженого майна. Дані, які збираються місцевими органами, волонтерами та державними структурами, часто не узгоджуються між собою. Крім того, значна частина територій залишається окупованою, що унеможливлює проведення офіційних обстежень. У багатьох випадках люди змушені самостійно фіксувати наслідки руйнувань, не маючи достатніх юридичних знань щодо того, які докази будуть визнані судом належними.

Не менш актуальним є питання збереження зібраних доказів. Нерідко вони втрачаються або пошкоджуються через нестабільну ситуацію, тому доцільним є створення централізованої електронної бази даних, у якій власники могли б зберігати свої матеріали з офіційною реєстрацією дати подання. Це дозволить забезпечити їх автентичність і подальше використання у судових процесах.

Для підвищення ефективності механізму фіксації та доказування фактів знищення чи пошкодження майна необхідно вдосконалити законодавчу базу. Доцільно розширити коло уповноважених суб’єктів, які мають право здійснювати огляд і складати акти, залучати до цього процесу сертифікованих

експертів, нотаріусів та представників громадських організацій. Важливо також розробити єдину методику оцінювання шкоди, спричиненої збройною агресією, із чітким алгоритмом дій для громадян.

Таким чином, належна фіксація та доказування фактів знищення чи пошкодження майна є невід'ємною складовою механізму реалізації права власності в умовах воєнного стану. Вона забезпечує не лише відновлення прав конкретних осіб, а й формує доказову базу для майбутніх міжнародних позовів проти держави-агресора. Подальше вдосконалення правового регулювання у цій сфері має бути спрямоване на спрощення процедур, створення ефективної системи збору інформації та гарантування справедливого відшкодування всім постраждалим від війни громадянам України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 15.10.2025)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення 15.10.2025)
3. Про збір, обробку, та облік інформацією про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року. № 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF (дата звернення 15.10.2025)
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення 15.10.2025)
5. Статут Організації Об'єднаних Націй (з поправками). Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. URL: https://share.google/VQPBIBT5I3DfO2YAa (дата звернення 15.10.2025)

Розум Д. В.
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

Науковий керівник:
Баїк О. І.

професор кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»)

БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ПЕРІОД МОБІЛІЗАЦІЇ ТА НА ВОЄННИЙ ЧАС

Сфера трудових відносин в Україні протягом останніх років зазнала істотних трансформацій. Спершу їхній вектор було змінено під впливом глобальних викликів, зокрема пандемії COVID-19, що сприяло поширенню дистанційної зайнятості, трансформації форм організації праці та перегляду підходів до забезпечення прав і гарантій працівників. Однак з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році наша країна зіштовхнулася з новими, ще більш масштабними проблемами у сфері праці: масовим переміщенням населення, втратою робочих місць, зниженням рівня економічної активності, обмеженням трудових прав в умовах воєнного стану.

Однією з найбільш відчутних проблем для держави та роботодавців став відтік кваліфікованих кадрів, зумовлений комплексом правових і соціально-економічних чинників: мобілізацією значної частини працездатного населення та їх добровільним вступом на військову службу, масовим виїздом жінок за кордон, а також наданням права виїзду чоловікам віком 18–22 років. Сукупність цих обставин істотно вплинула на стабільність та безперервність трудових правовідносин, зумовивши необхідність запровадження додаткових механізмів збереження кадрового потенціалу, зокрема інституту бронювання військовозобов'язаних працівників.

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначає мету бронювання військовозобов'язаних, які перебувають у запасі з метою забезпечення функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій в особливий період [1].

Варто зауважити, що бронюванню підлягає не все працездатне населення, а лише конкретно визначені категорії працівників, перелік яких встановлено законодавством. Бронюванню підлягають військовозобов'язані, які працюють або проходять службу: 1) в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування на посадах: державної служби категорії «А»,

голів обласних, районних, районних у місті (у разі створення) рад, сільських, селищних, міських голів – усі військовозобов'язані; державної служби категорій «Б», «В», в органах місцевого самоврядування – не більше 50 відсотків кількості військовозобов'язаних цих категорій у зазначених органах; 2) в органах державної влади, інших державних органах, Національній поліції України, Національному антикорупційному бюро України, Державному бюро розслідувань, органах прокуратури, Бюро економічної безпеки України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Державній кримінально-виконавчій службі України, Службі судової охорони, в судах, установах системи правосуддя та органах досудового розслідування (крім військовозобов'язаних <...>), а також на штатних посадах патронатних служб державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України; 3) на підприємствах, в установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), у разі якщо це необхідно для виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень); 4) на підприємствах, в установах і організаціях, які є критично важливими для забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань або функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, у тому числі кінцеві бенефіціарні власники таких підприємств, які не є їх працівниками [1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 76 та змінами в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 5 червня 2024 р. № 650 було визначено критерії та порядок, за якими здійснюється визначення підприємств, установ та організацій, які є критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, а також критично важливими для забезпечення потреб Збройних Сил, інших військових формувань в особливий період <...> [2].

Важливими змінами, внесеними до законодавства, було зазначено, що підприємство не може бути визначене таким, яке має важливе значення для галузей національної економіки за наявності таких умов, якщо: 1) до підприємства або засновника, учасника, акціонера, кінцевого бенефіціарного власника цього підприємства застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України від 14 серпня 2014 року «Про санкції»; 2) засновником, учасником, акціонером, кінцевим бенефіціарним власником підприємства є Російська Федерація / Республіка Білорусь / держави чорного списку FATF, громадянин Російської Федерації / Республіки Білорусь / держави чорного списку FATF (за винятком тих, які постійно на законних підставах проживають на території України) [3].

Бронювання військовозобов'язаних працівників здійснюється за списками осіб, які пропонуються до бронювання на період мобілізації та воєнного часу, що подаються в електронній формі через Портал «Дія». Для цього керівник підприємства (або уповноважена особа, відомості про яку внесені до ЄДР) подає відповідний список, у якому зазначаються відомості як про підприємство, так і про кожного військовозобов'язаного працівника. Пікреслимо, що військовозобов'язаним працівникам критично важливих підприємств, які включаються до списків, повинна бути нарахована щомісячна заробітна плата протягом строку, на який надано відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації та на воєнний час, не нижче за розмір мінімальної заробітної плати по країні, помноженої на коефіцієнт 2,5 [4]. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» мінімальний рівень заробітньої плати станом на зараз становить 8000 гривень [5].

Формування списку засобами Порталу Дія завершується накладенням кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису керівника критично важливого підприємства (або уповноваженої особи, відомості про яку внесено до ЄДР) та надсилається до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів. Бронювання військовозобов'язаного працівника здійснюється автоматично протягом 72 годин у разі, коли військовозобов'язаний: перебуває на військовому обліку; перебуває у трудових відносинах з критично важливим підприємством; уточнив військово-облікові дані; не перебуває у розшуку. Інформація (відомості, дані) про надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації (бронювання) відображається у військово-обліковому документі в електронній формі. Станом на січень 2025 року від мобілізації було заброньовано близько 900 тисяч військовозобов'язаних осіб. За оцінками високопосадовців, ця кількість є «прийнятною», адже вона залишається стабільною протягом тривалого часу і не створює перешкод для проведення мобілізаційних заходів, необхідних Генеральному штабу Збройних Сил України та Міністерству оборони України [6].

Водночас важливо наголосити, що інститут бронювання не є сталим у своєму нормативному регулюванні – законодавство у цій сфері зазнає постійних змін та уточнень. Це зумовлено як потребами оборони держави, так і викликами, що постають перед суспільством в умовах воєнного стану. Така динаміка правового регулювання свідчить про прагнення держави досягти балансу між забезпеченням належного рівня мобілізаційної готовності та збереженням

стабільного функціонування економіки й критично важливих сфер життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 року № 3543-XII (станом на 12 верес. 2025 р.). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (дата звернення: 29.09.2025).
2. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних під час воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2024 року № 650 (станом на 1 груд. 2024 р.). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2024-п#Text (дата звернення: 29.09.2025).
3. Про внесення змін до Критеріїв визначення підприємств, установ і організацій, які мають важливе значення для галузей національної економіки, та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України: наказ Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України від 11.09.2025 року № 471. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-25#Text (дата звернення: 29.09.2025).
4. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час: постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2023 року № 76 (станом на 9 верес. 2025 р.). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-п#Text (дата звернення: 29.09.2025).
5. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 року № 4059-IX (станом на 13 верес. 2025 р.). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text (дата звернення: 29.09.2025).
6. Михайлов Д., Коломієць Д. Шмигаль розповів, скільки в Україні заброньованих військовозобов'язаних. *Суспільне Новини*. URL: suspilne.media/922097-smigal-rozpoviv-skilki-v-ukraini-zabronovanih-vijskovozobovazanih/ (дата звернення: 29.09.2025).

Росяк С. Т.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Дутко А.О.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРІОКОНСЕРВОВАНІ ЕМБРІОНИ:ПРАВОВА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Правовий статус кріоконсервованих ембріонів в українському законодавстві залишається невизначеним, що ускладнює вирішення питань щодо їх подальшого використання або заборони такого використання. Це стає особливо актуальним у випадках смерті одного з генетичних батьків, коли виникає проблема визначення суб'єкта, уповноваженого приймати рішення щодо долі кріоконсервованих ембріонів. Відсутність чіткого правового регулювання створює колізії між нормами цивільного та медичного права та призводить до неоднозначності в судовій практиці. Прикладом цьому може бути Рішення Центрального районного суду м. Дніпра № 130344534 у справі 203/4924/23, у якому суд частково задовольнив позов батьків померлого чоловіка та визнав їхнє право на використання трьох із шести кріоконсервованих ембріонів.

Предметом судового розгляду справи № 203/4924/23 Центрального районного суду Дніпра стали кріоконсервовані ембріони, створені подружжям за допомогою допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ). Після смерті сина, батьки звернулись до суду з вимогою передати їм ембріони створені їхнім сином та його дружиною, яка не дала згоди на їх передачу. Цей випадок демонструє низку проблем правозастосування у сфері спадкових та репродуктивних відносин, зокрема: некоректне застосування цивільного законодавства, неправильне тлумачення правової доктрини та порушення прав біологічних батьків.

Варто почати із того, що ембріони створюються з гамет обох із подружжя, і відповідно право на них належить їм обом. Суд проігнорував відсутність письмової згоди дружини на передачу ембріонів третім особам, що є порушенням права на приватність та особисту автономію (стаття 32 Конституції України, стаття 8 ЄСПЛ). До того ж спірним є момент із договором, укладеним між подружжям та клінікою, що надає послуги у сфері ДРТ, оскільки він був підписаний тільки дружиною, підпису чоловіка не було, відповідно Суд визнав договір неукладеним відповідно до вимог ЦК України. Тобто немає ні договору,

ні інших письмових документів, що підтверджували б право на розпорядження ембріонами. Також у рішенні було зазначено: «За відсутності його розпорядження про використання такого немайнового права у випадку його смерті, будь-які подальші дії зі спірними ембріонами будуть неможливі до прийняття відповідних змін у законодавстві, а тому скористатись цими ембріонами не зможуть не тільки позивачі, а й відповідачка ОСОБА_1» [1]. Тоді постає питання: Як Суд зміг розпорядитись цими ембріонами?

Тут і виникає основна проблема – це неправильне застосування аналогії права та закону. Суд обґрунтував своє рішення відсутністю прямого законодавчого регулювання статусу ембріонів, застосувавши аналогію права та закону: «Саме застосування аналогії у процесуальному праві в певних випадках дає змогу ухвалити справедливе рішення. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 08.06.2022 у справі № 2-591/11 підкреслила, що відсутність прямого регулювання не є підставою для відмови у захисті прав, і суд зобов`язаний застосувати аналогію закону або аналогію права. Ця позиція є релевантною у даній справі, оскільки статус ембріонів у спадкових відносинах прямо не врегульовано, але може бути вирішений через застосування аналогії права» [1]. Однак аналогія права повинна застосовуватися лише таким чином, що відповідає сутності відносин і не суперечить закону та моралі. У цьому випадку суд порушив цивільне законодавство, віднісши ембріони до спадкових відносин без правової підстави.

Також суд посилався на Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)»: «У разі смерті або оголошення судом померлою особи, репродуктивні клітини якої зберігаються відповідно до законодавства, їх безоплатне зберігання відповідно до цього Закону здійснюється протягом трьох років з моменту смерті такої особи або оголошення судом її померлою. Після закінчення цього строку подальше зберігання таких клітин може бути продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті особи щодо власних репродуктивних клітин, які зберігаються відповідно до законодавства, на випадок її смерті або оголошення судом її померлою» [2]. Проте, суд не взяв до уваги те, що даний закон стосується військовослужбовців та їхніх сімей, а як відомо померлий чоловік не відносився до цієї категорії, отже застосування його є абсурдним у даній ситуації.

Також Суд посилався на правову доктрину, зокрема, наукові праці З.В. Ромовської, Н.М. Квіта, І.В. Спасибо-Фатєєва та інших. Проте Суд не врахував висновки вчених, які вказують на те, що у сфері репродуктивних послуг ембріон

може бути об'єктом цивільних прав, але не спадкових правовідносин; будь-яка спроба розглядати ембріони як майно для передачі третім особам суперечить етичним нормам та законодавству у сфері ДРТ; право власності на ембріони не поширюється на спадкові відносини, а обмежується лише репродуктивною програмою осіб, які є біологічними батьками. Судова практика в інших країнах (США, Канада) підтверджує, що навіть коли ембріони визнаються «власністю», вони не передаються третім особам у контексті спадкування.

Була проігнорована Судом відповідь Міністерства юстиції України від 15 листопада 2024 року №152963/К-31126/37.1. на запит дружини померлого, де зазначено, що ембріони людини не входять до складу спадщини, а право на проведення допоміжних репродуктивних технологій належить до особистих немайнових прав фізичної особи. Проте суд зазначив: «…лист Міністерства юстиції України не є обов`язковим для суду, в ньому також не визначено, чи відносяться ембріони до об`єктів майнових прав, оскільки ембріони як фізичні об`єкти та право на застосування допоміжних репродуктивних технологій не є тотожними поняттями» [1].

Передача ембріонів третім особам без згоди одного з біологічних батьків створює небезпечний прецедент – порушує немайнові права на приватність та автономію; збільшує ризик зловживань у сфері ДРТ; створює правову невизначеність, яка ускладнює використання процедур кріоконсервації після смерті одного з подружжя; та створює ситуацію, за якої особи, які є законними біологічними батьками, не можуть скористатися своїм правом на використання ембріонів для народження дитини. Серед експертів у сфері ДРТ це рішення вважають незаконним, а передачу ембріонів прирівнюють до торгівлі людьми, з чим важко не погодитись.

У цивільному праві України інститут спадкування визначає перехід до спадкоємців прав та обов'язків, якими спадкодавець володів на момент своєї смерті. Водночас у сфері репродуктивного права виникає питання: чи може ембріон, створений з біоматеріалу двох осіб, бути предметом спадкових відносин? На основі аналізу теорії, нормативно-правової бази, практики, зокрема судового рішення у справі № 203/4924/23, можна ствердити, що поняття «ембріон» та інститут спадкового права юридично не перетинаються та й не можуть перетнутись апріорі.

З огляду на проаналізоване, необхідним є запровадження чіткого правового механізму щодо розпорядження кріоконсервованими ембріонами. Подружжя повинно мати можливість завчасно визначати порядок використання ембріонів у випадку смерті одного з них шляхом підписання відповідних

розпоряджень чи включення положень до договорів із клініками ДРТ. До моменту оформлення таких документів медичні заклади не повинні здійснювати жодних процедур із використанням ембріонів. Такий підхід забезпечить баланс між особистими немайновими правами біологічних батьків і запобігатиме зловживанням та судовим спорам.

Список використаних джерел:

1. Рішення Центрального районного суду м. Дніпра № 130344534 у справі 203/4924/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130344534 / (дата звернення: 24.09.2025).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство): Закон України від 22.11.2023. № 3496-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20#Text / (дата звернення: 24.09.2025).

Рудой М.-А.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Ільків Н.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦІЛЬОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

Земельні ресурси є одним із найважливіших елементів національного багатства України, оскільки визначають економічний, соціальний та екологічний розвиток держави. Право власності та користування землею передбачає обов’язкове дотримання її цільового призначення, тобто визначення виду використання земельної ділянки відповідно до закону та встановлених нормативів. Цільове призначення земель закріплюється у Земельному кодексі України та регламентує, для яких цілей може використовуватися конкретна земельна ділянка — сільськогосподарського, житлового, рекреаційного, промислового, комунального тощо [1].

Цільове призначення земельної ділянки-це її використання призначенням, яке визначене документацією з землеустрою у встановленому законом порядку.

Поняття «цільове призначення» та «цільове використання» в законодавстві використовуються як синоніми.[2]

Вид цільового призначення земельної ділянки визначаються в межах відповідного виду функціонального призначення території, передбаченого, що затверджується (ч.3 ст. 20 Земельного кодексу України):

- комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади;
- або генеральним планом населеного пункту.

У практиці це означає, що кожна ділянка належить до певної категорії земель, що визначає її основний функціональний характер. Наприклад, аграрні землі призначені для ведення сільського господарства, тоді як ділянки житлової чи громадської забудови – для будівництва житлових чи соціальних об'єктів.

Землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

а) землі сільськогосподарського призначення;

б) землі житлової та громадської забудови;

в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;

г) землі оздоровчого призначення;

ґ) землі рекреаційного призначення;

д) землі історико-культурного призначення;

е) землі лісогосподарського призначення;

є) землі водного фонду;

ж) землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення. [1]

Підставою встановлення чи зміни цільового призначення є рішення уповноважених органів та розробка документації із землеустрою. За ст. 20 Земельного кодексу, при встановленні цільового призначення ділянку відносять до відповідної категорії та виду призначення, а при зміні – змінюють її категорію і/або вид цільового призначення.Таке віднесення здійснюють органи виконавчої влади чи самоврядування (для державних/комунальних земель) або власники (для приватних ділянок). Зазначені дані заносять у Державний земельний кадастр.

Особливої уваги потребує ситуація, пов'язана з використанням земель в умовах воєнного стану. З початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України цільове використання земель набуло додаткового значення. Так, державні органи отримали повноваження щодо регулювання землекористування з метою оборони, забезпечення безпеки населення та

підтримки критично важливої інфраструктури. Водночас Конституція України (ст. 41) гарантує право власності на землю як непорушне, дозволяючи його обмеження лише у виняткових випадках, пов'язаних із суспільною необхідністю, і лише з обов'язковою компенсацією [3].

Цільове призначення має велике практичне значення для землевласників та землекористувачів. Воно обмежує дії з ділянкою: без офіційної зміни призначення заборонено змінювати спосіб використання землі. Наприклад, фермеру не дозволяється просто так перевести сільськогосподарську ділянку під забудову або навпаки. Якщо ж користувач використовує ділянку не за встановленим призначенням, інша сторона (часто територіальна громада чи держава) може звернутися до суду. Верховний Суд неодноразово підкреслював: «землекористувач має використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення».

У разі використання поза призначення передбачена відповідальність: договір оренди чи користування може бути достроково розірваний, а ділянку повернуто власникові (як це мало місце в 2025 р. у справі про цегельний завод). Зокрема, у постанові від 09.10.2024 ВС відзначив, що спроба забудови земель з рекреаційним цільовим призначенням протиправна, адже «на земельній ділянці, призначеній для відпочинку, не передбачено будівництва комплексу відпочинку». Суд зауважив, що така реєстрація використання ділянки «не за її призначенням» порушує інтереси громади. Аналогічні висновки викладені і в інших рішеннях судів: якщо ділянка офіційно призначена під одне, а фактично використовується під інше (наприклад, сільгоспділянку фактично забудовано), суди повертають її до законного призначення та відміняють незаконні реєстрації чи рішення місцевих рад.[4]

Належне визначення та дотримання цільового призначення земель також є важливим для залучення інвестицій та розвитку економіки. Інвестори можуть планувати діяльність лише на тих ділянках, цільове призначення яких відповідає їхнім проектам, а держава через систему планування землекористування забезпечує стабільність правового середовища та прогнозованість розвитку територій.

Отже, цільове призначення земель є ключовим елементом земельного права, що забезпечує законне та ефективне використання земельних ресурсів, баланс між приватними та суспільними інтересами, а також гарантує захист прав власників і користувачів земельних ділянок. Порушення встановленого цільового призначення тягне за собою відповідальність відповідно до

законодавства України та шкодить не лише окремим власникам, а й суспільству загалом.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: офіц. текст від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text
2. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text
3. Конституція України: офіц. текст від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного Господарського Суду від 09.10.2024 р. № 916/3287/23. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=122302380&red=100003aadf7539661364c9b216cdabc2c5775d&d=5#:~:text

Саловська Ю.
здобувачка вищої освіти ННІППД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М.С.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ ВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ В УКРАЇНІ

Принципи права є об’єктивно зумовленими історичними категоріями, які випливають із закономірностей суспільного життя. Принципи права містять у собі світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Вони виражаються у формі незаперечних вимог (позитивних зобов’язань), які ставляться до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових та суспільних інтересів [1, с. 21].

Застосування конкретних норм права можливе лише з урахуванням положень, які містять загальні принципи права. Загально-правові принципи відображені в Конституції України [2, с. 100].

Книш В. виділяє наступні ознаки принципів права: виражаються у формі незаперечних вимог (позитивних зобов’язань), які ставляться до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових та суспільних інтересів; втілюють у собі світовий досвід розвитку права; є

ідейно-політичною категорією, і будучи формою суспільної свідомості, здійснюють ідейний, інформаційно-виховний вплив загального характеру на суб'єктів правовідносин [3, с. 52].

Принципи земельного права – це основні керівні засади, значущі ідеї, постулати, які відображені у законодавчих та нормативно-правових актах державі та які випливають із змісту правових норм, правової доктрини та судової практики. М. Долинська звертає увагу на те, що принципи земельного права є юридично закріпленими, як в Конституції України, так і в Земельному кодексі держави. Вищевказані засади втілені в основні правові норми та інститути земельного права. Важливість принципів земельного права підлягає не лише у правовому регулюванні земельних правовідносин, але й у певних випадках виступає засобом подолання прогалин у земельному праві [4, с. 121].

Принципи земельного права знаходять своє практичне втілення через закріплення базових положень у земельному законодавстві. Вони пронизують усю систему правового регулювання земельних відносин та еволюціонують одночасно з розвитком самого земельного права.

Зокрема, принцип екологізації землевикористання не лише використовується в земельному праві, але й він започаткував становлення нового комплексного міжгалузевого принципу аграрного права – принципу екологізації [5, с.180].

Варто наголосити, що Закон України «Про Державний земельний кадастр» [6] (ст. 3) визначає низку базових принципів функціонування державного земельного кадастру. До них віднесено: обов'язковість включення відомостей щодо усіх об'єктів кадастру; уніфікованість методичного підходу до його ведення; об'єктивність, вірогідність та повноту даних; внесення інформації виключно на підставі та у межах положень зазначеного Закону; відкритість та доступність інформації, а також законність порядку її отримання, поширення та зберігання; безперервність оновлення даних про змінні об'єкти; документальне підтвердження кожної одиниці інформації, що міститься у державному земельному кадастрі[6].

Перераховані вище принципи відіграють ключову, базову роль, проте не охоплюють повного переліку засад, яким має відповідати система кадастру.

До основних принципів здійснення діяльності, пов'язаної з веденням державного земельного кадастру, можна віднести: єдність системи і технології ведення, об'єктивність, достовірність, повнота, безперервність внесення характеристик земельних ділянок, відкритість кадастрових відомостей, документованість, всебічність, порівнянність і сумісність даних земельного

кадастру з відомостями інших державних реєстрів, економічність, соціальна спрямованість системи, законність, первинність реєстрації, обов'язковість застосування відомостей земельного кадастру і централізоване керівництво процесом його ведення [7, с. 71].

Ведення державного земельного кадастру є комплексом складних технологічних, економічних і правових процесів, тому має відображати об'єктивні основи діяльності. Таким чином, принципи ведення державного земельного кадастру – це нормативно встановлені основні положення, що відображають порядок здійснення діяльності з організації ведення державного земельного кадастру та використання інформації з нього [8, с. 236].

Практичне призначення таких принципів полягає в тому, що вони виступають гарантами ефективного процесу ведення земельного кадастру та верховенства права щодо забезпечення прав суб'єктів земельно-кадастрових відносин. Вказані керівні ідеї мають об'єктивний характер, відображають соціально-економічні закономірності розвитку суспільства та «містять положення як щодо змісту державного земельного кадастру» [9, с. 36].

Одним із принципів ведення Державного земельного кадастру є порівнянність його даних у розділі адміністративно-територіальних одиниць з даними про землю, що містяться у кадастрах інших природних ресурсів (лісовому, водному, кадастрі родовищ і проявів корисних копалин тощо). Можливість такої порівнянності даних забезпечується веденням зазначеного кадастру на всій території нашої країни за єдиною системою, яка ґрунтується на нормативних документах, затверджуваних Держгеокадастром [10, с. 515].

Даниленко А. та Лихогруд М. вважають, що одними з концептуальних засад для розвитку кадастру в Україні є: принцип єдиного кадастру та принцип єдиної кадастрово-реєстраційної системи. Реалізація цієї концепції передбачає зберігання в єдиній кадастровій базі даних інформації щодо всіх об'єктів нерухомості та об'єднання в рамках однієї системи реалізації функцій як кадастрового обліку всіх об'єктів нерухомості, так і та реєстрації прав на них [11, с. 25].

Основним критерієм створення та функціонування сучасних кадастрово-реєстраційних систем є принцип соціальної спрямованості системи. Система має бути орієнтована на кінцевого споживача та забезпечувати йому максимальну зручність та оперативність у наданні реєстраційно-інформаційних послуг та забезпечувати їх мінімальну вартість. Користувач повинен мати можливість отримувати всі послуги в одному офісі, незалежно від того, які установи мають

відношення до збору інформації, формування баз даних і функціонування системи [11, с. 24].

Перович І. Л., Маланчук М. С. визначають основні принципи побудови майбутньої кадастрової системи: 1) в основі кадастрової системи повинно лежати право недоторканості власності та правовий статус меж; 2) кадастрова система повинна бути багатоцільовою в геопросторовій трьохмірній системі координат; 3) в кадастрову систему як імператив залучаються інші реєстри: оцінка землі та земельних поліпшень (будівель, інженерних споруд тощо);реєстр прав власності з обмеженнями та обтяженнями; 4) кадастрова система публічна і дозволяє юридичним та фізичним особам здійснювати доступ в режимі on-line до необхідної інформації; 5) кадастрова система динамічна і її інформація може бути верифікована в інші бази даних та реєстри; 6) система повинна передбачати можливості її розвитку та трансформації; 7) побудова кадастрової системи здійснюється в програмному середовищі сумісному з базами даних інших реєстрів [12, с. 26].

Таким чином, принципи земельного права фактично виступають основою, на якій формується система земельного права та система земельного законодавства. Саме вони забезпечують методологічне підґрунтя для правильного та послідовного тлумачення норм земельного права. Розвиток технічних засобів та сучасних технологій, що застосовуються у процесі ведення кадастрових робіт, відбувається надзвичайно інтенсивно. Це створює можливість забезпечувати більш високий професійний рівень функціонування кадастрової системи, підтримуючи її ефективність і безпечність. Така діяльність повинна базуватися на закріплених принципах прозорості, відкритості доступу, достовірності відомостей та інших ключових принципах, що визначають якість представлення інформації щодо кадастрових об’єктів.

Список використаних джерел:

1. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
2. Долинська М.С. Основні принципи українського нотаріального права. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Львів. 2012. Вип. 1. С. 99-108.
3. Книш В. В. Принципи земельного права України : дис. … канд. наук : 12.00.06. Івано-Франківськ, 2006. 206 с.
4. Долинська М. Принципи земельного права України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 1. С.121-125.
5. Долинська М. С. До питання розширення видів принципів аграрного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 179–182.

6. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07. 2011 р. № 3613-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3613-17.
7. Гоштинар С. Л. Правове регулювання ведення державного земельного кадастру в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2008. 193 с.
8. Гоштинар С. Л. Основні принципи ведення Державного земельного кадастру. *Актуальні проблеми держави і права.* 2008. Вип. 37. С. 236–242.
9. Земельне право України : навч. посіб. / за ред А. І. Ріпенко, О. М. Пащенко. Київ : ВД «Дакор», 2016. 236 с.
10. Земельне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного та І. І. Каракаша. Вид.2-ге, переробл. і допов. Київ : Істина, 2009. 600 с.
11. Даниленко А. С., Лихогруд М. Г. Основні засади запровадження в Україні кадастрово-реєстраційної системи. *Землевпорядний вісник*. 2003. № 1. С. 23–27
12. Перович І. Л., Маланчук М. С. Напрями розвитку кадастрової системи України. Системна взаємодія кадастрів: проблемні питання методологічного, інституційного та інформаційного забезпечення : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 24–27.

Сидор Н.О.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті 316 Цивільного кодексу України зазначено, що правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору [1]. Право власності, гарантоване статтею 41 Конституції України, статтею 321 Цивільного Кодексу України та міжнародними договорами, є одним із ключових інститутів правової системи. Водночас воєний стан створює виняткові умови, за яких це право може піддаватися обмеженням в інтересах державної безпеки. Саме тому

дослідження особливостей захисту права власності у таких умовах є актуальними.

Під час воєнного стану можливе примусове відчуження або вилучення майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [2].

Примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. Рішення про примусове відчуження майна приймається військового командування, погодженим відповідно з Радами міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження здійснюється за рішенням військового командування без погодження з такими органами. Про примусове відчуження або вилучення майна складається акт встановленої форми. Колишній власник майна, яке було примусово відчужене, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо [2].

Відповідно до статті 392 Цивільного кодексу України, власник майна має право пред'явити позов про визнання свого права власності у випадку, якщо це право оспорюється чи не визнається іншою особою, а також у разі втрати документа, який підтверджує право власності. Судовий захист права власності реалізується через розгляд справ за різними категоріями позовів. Зокрема, це позови про визнання права власності на майно; про витребування майна з чужого незаконного володіння або відшкодування його вартості; про поділ спільного майна чи виділ з нього частки; про визначення розміру ідеальних часток у праві спільної сумісної власності та про визначення часток у такій власності.

Крім того, суди розглядають позови про встановлення порядку володіння, користування та розпорядження майном, що є спільною власністю; про визнання недійсними правочинів щодо відчуження майна; про оскарження незаконних актів органів державної влади чи місцевого самоврядування, які неправомірно обмежують здійснення власником його повноважень. [3].

Проаналізувавши судове рішення про визнання права власності на житловий будинок з надвірними будівлями, що розташований за адресою: АДРЕСА_1. Позовна заява була подана у зв'язку з неможливістю державної реєстрації права власності в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Позивач ще у 2004 році набув право власності на вказаний будинок на підставі свідоцтва про право на спадщину. У 2025 році, намагаючись зареєструвати своє право у державному реєстрі, він отримав відмову від державного реєстратора Харківської міської ради через те, що архівні документи, які підтверджують факт попередньої реєстрації у БТІ, залишилися на тимчасово окупованій території, де органи місцевого самоврядування фактично не функціонують. Позивач обґрунтував позов необхідністю підтвердження права власності в судовому порядку з метою можливого отримання компенсації за зруйноване внаслідок бойових дій житло. У судовому засіданні позивач і представник відповідача участі не брали, але надали письмові заяви про розгляд справи без їх участі. Відповідач позов не заперечував. Суд, дослідивши надані докази, встановив, що позивач дійсно набув право власності на спірне нерухоме майно у 2004 році згідно з чинним на той час законодавством. Право було зареєстровано в КП «Дворічанське БТІ» та підтверджене технічним паспортом. Наразі єдиною перешкодою для державної реєстрації є відсутність доступу до архівів через воєнні дії. Суд керувався положеннями Цивільного кодексу України, зокрема статтями 316, 317, 321, 391 та 392, згідно з якими право власності є непорушним, а його визнання в судовому порядку можливе у разі, якщо право не визнається або не може бути підтверджене документально. Також суд врахував положення Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», згідно з яким відсутність реєстрації не позбавляє особу права власності, якщо таке право було набуте до 1 січня 2013 року на підставі чинного на той час законодавства [4].

Суд підкреслив, що державна реєстрація права власності є формальним підтвердженням уже набутих прав, а не джерелом їх виникнення. Таким чином, невизнання права з боку органу державної реєстрації через технічну неможливість отримання архівних даних не є підставою для позбавлення особи її майнових прав. В умовах війни, коли відсутні альтернативні способи підтвердження права, звернення до суду є єдиним можливим способом захисту.

З огляду на це, суд вирішив задовольнити позов повністю та визнати за позивачем право власності на житловий будинок із надвірними будівлями за вказаною адресою. Рішення не порушує прав інших осіб і відповідає принципу справедливості. Рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку протягом

30 днів з моменту проголошення або з моменту отримання копії рішення, якщо учасник справи не був присутній у залі суду в день проголошення. Це рішення має важливе значення як приклад захисту прав власників майна, набутого до 2013 року, у випадках, коли через війну неможливо отримати доступ до первинної документації. Воно підтверджує, що суд може встановити факт права власності в судовому порядку на підставі наданих доказів та чинного законодавства, навіть за відсутності відомостей у сучасному електронному реєстрі.

Дослідження практики захисту права власності в умовах воєнного стану свідчить, що навіть за надзвичайних обставинн правова система України зберігає здатність забезпечувати ефективний захист майнових прав громадян. Аналіз конкретного судового рішення (справа №644/6374/25) показав, що суди, керуючись нормами Цивільного кодексу України та спеціального законодавства, здатні підтверджувати та відновлювати право власності навіть у випадках, коли державна реєстрація є технічно неможливою через бойові дії або тимчасову окупацію територій. У цьому контексті судовий захист виступає не лише формальним інструментом, а й ключовим способом поновлення справедливості та гарантування прав людини. Важливо, що суд визнав відсутність запису в електронному реєстрі наслідком воєнних обставин, а не підставою для втрати права власності. Це підтверджує дієвість чинних юридичних механізмів, які дозволяють власникам поновити свої майнові права без дискримінації чи надмірного тягаря доказування. Таким чином, правозастосовна практика в умовах воєнного ствну демонструє здатність української правової системи адаптуватися до викликів часу, забезпечуючи баланс між державними інтересами та захистом приватної власності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

3. «WikiLegalAid» довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL:https://legalaid.wiki/index.php?title=%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0

4. Рішення Індустріального районного суду м. Харкова від 17.09.2025 у справі № 644/6374/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130273028

Сидор Я.В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верхола Ю.В.
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА КОМПЕНСАЦІЮ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У РАЗІ ПОШИРЕННЯ DEEPFAKE-КОНТЕНТУ

У сучасному інформаційному просторі технології штучного інтелекту, зокрема deepfake, відкривають нові можливості для створення реалістичних, але фальшивих відео та аудіо матеріалів. Ці технології можуть бути використані для маніпуляцій, поширення недостовірної інформації та навіть для нанесення шкоди репутації осіб. Особливо гостро постає питання компенсації моральної шкоди, завданої такими маніпуляціями. В Україні право на захист честі, гідності та ділової репутації закріплено в Конституції України та Цивільному кодексі України. Зокрема, ст. 23 Цивільного кодексу України передбачає можливість відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав. Однак, з огляду на швидкий розвиток технологій та їх вплив на суспільство, виникає необхідність адаптації існуючого законодавства до нових викликів. Відповідно до ст. 32 Конституції України, кожному гарантується право на захист від поширення недостовірної інформації про себе та право на відшкодування шкоди, завданої її поширенням. Це право є особливо актуальним у контексті поширення deepfake-контенту, який може серйозно вплинути на репутацію та психоемоційний стан особи.

У зв'язку з цим, важливо розглянути, як існуючі правові механізми можуть бути застосовані для захисту осіб від наслідків поширення deepfake-контенту та які можливі шляхи вдосконалення законодавства для ефективного реагування на нові технологічні виклики.

Якщо розглядати поняття моральної шкоди, то це одна з форм порушення немайнових прав людини, яка проявляється у фізичних або душевних стражданнях, переживаннях чи психологічному дискомфорті, завданих протиправними діями інших осіб. Як зазначає Конституція України, кожна людина має право на відшкодування шкоди, завданої її здоров'ю, честі, гідності та діловій репутації [2, с. 56]. Цивільний кодекс України доповнює це положення, визначаючи моральну шкоду як шкоду, що полягає у «фізичному болю та стражданнях, а також у душевних стражданнях, завданих протиправною поведінкою щодо особи або її близьких» [3, с. 23]. Це означає, що будь-яка дія або бездіяльність, яка порушує особисті немайнові права людини, може стати підставою для звернення до суду з вимогою про компенсацію.

Сучасні дослідження також підкреслюють, що моральна шкода має суб'єктивний характер, адже «її розмір і прояви залежать від особистості потерпілого, його сприйняття ситуації та ступеня психоемоційного впливу» [4]. У випадку поширення deepfake-контенту, шкода може проявлятися як у порушенні ділової репутації, так і в завданні психологічного дискомфорту, оскільки відео чи аудіо можуть викликати у потерпілого сором, страх або стрес [5].

Технологія deepfake використовує штучний інтелект для створення відео та аудіо, які виглядають дуже реалістично, але насправді є фальшивими. Як зазначають експерти, «deepfake дозволяє маніпулювати образами людей у відео та аудіозаписах, створюючи ситуації, які насправді ніколи не відбувалися» [5]. Поширення такого контенту у соціальних мережах чи на медіа-платформах може мати серйозні наслідки для потерпілих. В першу чергу це стосується порушення особистих немайнових прав — честі, гідності та ділової репутації. Як наголошується у дослідженнях, «розповсюдження недостовірної інформації про особу в мережі Інтернет може спричинити моральні та психологічні страждання, які підлягають компенсації» [4].

Особливість deepfake у тому, що він дозволяє створювати фальшиві матеріали, які важко відрізнити від справжніх, і це ускладнює правовий захист потерпілих. Науковці відзначають, що «цифрові технології, які змінюють або підробляють особистий образ, ставлять нові виклики перед системою цивільного права, оскільки традиційні методи доведення шкоди можуть бути недостатніми» [1].

Судова практика щодо компенсації моральної шкоди у зв'язку з поширенням недостовірної інформації, зокрема digital-контенту, показує, що українські суди намагаються адаптувати існуючі норми до нових технологічних

викликів. Розповсюдження інформації, яка порушує честь, гідність або ділову репутацію особи, підлягає компенсації моральної шкоди навіть у цифровому середовищі [5]. У ряді справ суди виходили з того, що моральна шкода визначається не лише фактом завдання шкоди, а й її впливом на психоемоційний стан потерпілого. Як наголошується у матеріалах Legal Aid, важливо враховувати індивідуальний психологічний стан особи та її переживання, які виникли внаслідок поширення недостовірної інформації [4].

Прикладом може бути справа, де особа звернулася до суду через поширення її фальшивого відео в соціальних мережах, яке завдало їй психологічного стресу та образило її репутацію. Суд визнав факт порушення немайнових прав і ухвалив рішення про компенсацію моральної шкоди [1]. Цей приклад демонструє, що навіть новітні цифрові технології не можуть ставати на заваді правовому захисту особи, якщо її честь і гідність порушені.

Поширення deepfake-контенту створює нові виклики для захисту немайнових прав людини, зокрема права на честь, гідність та ділову репутацію. Моральна шкода, завдана фальшивими відео чи аудіозаписами, може мати серйозні психологічні наслідки та впливати на соціальне становище особи. Дослідження показує, що існуючі правові механізми України, закріплені в Конституції України та Цивільному кодексі України, дозволяють компенсувати моральну шкоду, навіть якщо вона виникла в цифровому середовищі. Водночас розвиток технологій вимагає адаптації законодавства та вдосконалення практики застосування норм, щоб забезпечити ефективний захист осіб.

Таким чином, забезпечення права на компенсацію моральної шкоди у разі поширення deepfake-контенту є важливою складовою сучасного правового захисту, яка потребує постійного розвитку та уваги з боку законодавців і судової системи.

Список використаних джерел:

1. Бірюкова А. Г., Колісникова Г. В. Способи захисту порушених прав при створенні та розповсюдженні діпфейків. *Проблеми законності*. – 2024. – Вип. 164. – С. 6–18

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

4. Заславець О. Особливості відшкодування моральної шкоди. 2024. URL: https://legalaid.gov.ua/novyny/osoblyvosti-vidshkoduvannya-moralnoyi-shkody

5. Воробйов Є. Дифамація у медіа та соцмережах і відшкодування збитків. 2023. URL: https://ppl.org.ua/difamaciya-media-u-socmerezhax-i-vidshkoduvannya-zbitkiv.html

Скочиляс Н.В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Воробель У.Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
доктор філософії в галузі права, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО, ЗРУЙНОВАНЕ ЧИ ПОШКОДЖЕНЕ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Збройна агресія російської федерації проти України, яка почалася з 24 лютого 2022 року, супроводжується масштабними руйнуваннями інфраструктури. Внаслідок постійних обстрілів і бойових дій відбувається знищення житлових будинків, закладів освіти та охорони здоров'я, об'єктів енергетики та інших споруд. Особливо болісним є те, що зазнають руйнувань домівки цивільного населення, що призводить не лише до матеріальних втрат, а й до психологічних травм та порушень соціальних зав'язків.

Такі дії є прямим порушенням одного з основоположних прав людини – права власності. Стаття 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном і ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [1, с. 1].

На національному рівні право власності закріплене в статті 41 Конституції України, в якій зазначається, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, також ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право власності є непорушним, а примусове

відчуження майна можливе лише з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості, лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [2, с. 41].

Поняття права власності міститься в статті 316 Цивільного кодексу України. Зазначена стаття визначає право власності, як право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Дане положення підкреслює автономність власника у здійсненні своїх прав та недопустимості втручання без правових підстав [3, с. 316].

Право на житло в Україні, на відміну від міжнародних нормативно-правових актів, має самостійне визначення. Отже, право на житло є самостійним конституційним правом кожної людини, яке наділене особливою юридичною значущістю та разом з іншими конституційними правами, свободами і обов'язками формує зміст конституційного статусу особистості в Україні [4, с. 40].

Відповідно до статті 47 Конституції України – кожен має право на житло, держава створює умови, за яких кожен має змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду [5, с. 47].

Стаття 1 Житлового кодексу України детальніше описує механізм реалізації права власності: це право забезпечується розвитком і охороною житлового фонду, сприянням кооперативному та індивідуальному житловому будівництву, справедливим розподілом під громадським контролем жилої площі, яка надається в міру здійснення програми будівництва благоустроєних жител, наданням громадянам за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення для категорій громадян, визначених законом, а також невисокою платою за квартиру і комунальні послуги [6, с. 1].

Беручи до уваги умови сьогодення, право на житло, як елемент права власності, набуває особливого значення і потребує посиленого державного захисту в умовах воєнного стану. Руйнування житлового фонду, внаслідок збройної агресії російської федерації призвели до необхідності формування ефективного механізму для компенсації втрат та відновлення житла. Це необхідно для реалізації державою свого обов'язку – гарантувати кожному громадянину відновлення порушеного права власності на житло, шляхом створення правових і фінансових інструментів захисту та відшкодування завданих збитків.

Важливим кроком у напрямку реалізації права громадян на відшкодування стало прийняття Закону України № 2923-IX від 23 лютого 2023 року «Про

компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України». Відповідно до статті 8, компенсація за знищене нерухоме майно надається у трьох формах: надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для фінансування будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку; фінансування придбання об’єкта житлової нерухомості (у тому числі інвестування/фінансування його будівництва), земельної ділянки, на якій розташовано такий об’єкт, частки у праві власності на таке майно з використанням житлового сертифіката; передачі у власність отримувачу компенсації об’єкта нерухомого майна, відновленого в рамках реалізації місцевих програм відновлення на заміну знищеного об’єкта нерухомого майна [7, с. 8].

Так, від 10 травня 2023 року, в Україні стартував проєкт «єВідновлення», створений в додатку «Дія», як програма допомоги від держави для власників житла – пошкодженого або зруйнованого через бойові дії [8]. Метою програми є реалізація права громадян на житло, шляхом надання фінансової допомоги.

Ключовим нормативно-правовим актом, що регулює механізм реалізації державної програми «єВідновлення» є Постанова Кабінету Міністрів України №381 від 21 квітня 2023 року «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об’єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «єВідновлення»».

Вказаний вище Порядок визначає механізм надання компенсації для відновлення окремих категорій об’єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок збройної агресії з боку російської федерації, з використанням електронної публічної послуги «єВідновлення» [9, п. 1].

На офіційному вепсайті програми «єВідновлення» зазначений покроковий алгоритм отримання компенсації. Для отримання допомоги у відновленні пошкодженого майна: подати заявку на послугу «Пошкоджене майно» в застосунку «Дія»; відкрити рахунок «єВідновлення» в банку; подати заявку на виплату через «Дію»; дозволити огляд майна для встановлення суми компенсації комісією місцевої влади; дочекатися внесення рішення в Реєстр пошкодженого

та зруйнованого майна; отримати гроші на картку «єВідновлення»; подати звіт про використані кошти [10]. Для отримання допомоги, якщо житло було зруйноване: подати повідомлення про зруйноване майно в застосунку чи на порталі «Дія», якщо не подавали раніше; подати заяву про виплату за зруйноване майно в застосунку; дочекатися отримання сертифіката; подати заявку в застосунку «Дія» для бронювання коштів за сертифікатом та дочекатися підтвердження бронювання; укласти угоду в нотаріуса, заброньовані кошти надійдуть на рахунок продавця майна [11].

Програма «єВідновлення» є ефективним інструментом реалізації права громадян на житло, який поєднав в собі цифрові технології та механізм державної підтримки. Вона є зручним інструментом для отримання допомоги та водночас забезпечує контроль за цільовим використанням коштів, що сприяє підвищенню рівня довіри громадян до державних інституцій. Станом на 10 жовтня 2025 року в межах програми 140 100 родин уже отримали компенсації на загальну суму понад 48 млрд гривень. З них понад 114 тис. родин скористалися допомогою для відновлення пошкодженого житла, отримавши понад 11 млрд гривень, а понад 25 тис. родин придбали нове житло за житловими сертифікатами на суму 36,4 млрд гривень. Також тривають виплати для відбудови на власній ділянці: 680 родин вже отримали перший транш на суму 825,2 млн грн, а 6 родин – другий транш на 9,7 млн грн [12].

Програма «єВідновлення» є унікальним прикладом цифрової трансформації соціальної політики держави в умовах збройної агресії російської федерації. В жодній іншій країні не має настільки масштабного та комплексного механізму компенсації громадянам коштів за пошкоджене або зруйноване житло у вигляді застосування електронної публічної послуги. Її впровадження свідчить про високий рівень організаційної та технологічної спроможності України, спрямованої на забезпечення конституційного права громадян – права на житло, як елемента права власності. Таким чином «єВідновлення» не лише забезпечує матеріальну підтримку постраждалим, внаслідок російсько-української війни, а й є показником модернізації публічного управління в державі та розвитку України у напрямку побудови сучасної європейської системи захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року №994_535. Ст. 1. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.

2. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Ст. 41. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. Ст. 316. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n1729.
4. Погрібна О.В. Поняття житла у контексті приватноправового регулювання здійснення та захисту права власності. Науковий журнал «Нове українське право». 2023. Вип. 4. С. 40. URL:http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/issue/view/17/17.
5. Житловий кодекс України від 30.06.1983 № 5464-X. Ст. 1. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text.
6. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 №2923-IX. Ст. 8. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text
7. «В Україні стартувала програма «єВідновлення» : прес-служба Апарату Верховної Ради України від 10.05.2023. URL:https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/236338.html
8. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «єВідновлення»: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 №381. П. 1. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#n8
9. Сервіс «єВідновлення». Пошкоджене житло. URL:https://erecovery.diia.gov.ua/damaged.html.
10. Сервіс «єВідновлення». Зруйноване житло. URL:https://erecovery.diia.gov.ua/destroyed.html
11. Міністерство розвитку громад та територій України. Результати роботи програми «єВідновлення» станом на 10.10.2025. URL:https://mindev.gov.ua/news/rezultaty-roboty-prohramy-ievidnovlennia-stanom-na-ranok-10-zhovtnia-2025.

Соловей І.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М.С.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

Сучасні тенденції цифрової трансформації державного управління та юридичної діяльності обумовлюють необхідність упровадження інноваційних технологій у сферу нотаріату. Розвиток електронних сервісів, дистанційна ідентифікація особи, використання кваліфікованого електронного підпису створюють передумови для модернізації традиційних нотаріальних процедур.

Протягом останніх років Україна демонструє значні успіхи у сфері цифрової трансформації. Держава активно впроваджує сучасні технології в систему надання адміністративних та правових послуг, формуючи зручне цифрове середовище для громадян. Зокрема, створено низку електронних сервісів, які забезпечують дистанційне обслуговування населення, поступово зменшуючи потребу в особистому відвідуванні державних установ.

Особливої уваги заслуговує запуск та постійне вдосконалення мобільного застосунку «Дія», який став центральним елементом взаємодії громадян із державою. Через нього нині можна отримати понад 150 електронних послуг — від реєстрації бізнесу до оформлення соціальних виплат.

Крім того, в Україні активно розвивається електронний документообіг — запроваджено електронний облік трудової діяльності, що дозволяє повністю відмовитися від паперових трудових книжок. Ефективно функціонують єдині державні реєстри, системи «Електронний суд», що спрощують доступ до судових документів та сприяють оперативності розгляду справ. Масове використання кваліфікованого електронного підпису (КЕП) гарантує безпеку електронних транзакцій і підтвердження особи.

На думку М. Долинської, першою ластівкою до запровадження діджиталізації нотаріальної діяльності в Україні стало прийняття 12.08.1996 р. наказу Міністерства юстиції України за № 21/5 «Про внесення доповнень до Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» [1, с. 180].

Запровадження електронної системи нотаріату в Україні є важливим кроком до підвищення ефективності правових послуг, забезпечення прозорості,

зменшення бюрократичних бар’єрів та підвищення довіри громадян до нотаріальної діяльності.

Долинська М. схиляється до виокремлення п’яти основних етапів діджиталізації нотаріальної діяльності в Україні. Перший етап охоплює 1996-1999 роки; другий – 2000-2003 роки, третій – 2004-2012 роки, четвертий 2013-2021 роки, п’ятий етап розпочався у 2022 році та триватиме протягом періоду запровадження системи е-нотаріату [2, с. 58].

У 2023–2024 роках Мін’юстом було започатковано проект «Е-нотаріат», який передбачає створення єдиного цифрового середовища для здійснення нотаріальних дій, ведення електронних реєстрів та обміну інформацією з іншими державними системами — такими як Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, ЄДР, Єдиний демографічний реєстр тощо.

Проект Закону України від 08.06.2021 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання нотаріальної діяльності» [3] пропонує запровадження електронної системи нотаріату та надає її визначення. Відповідно до ст. 262 Проекту, електронна система нотаріату – державна автоматизована інформаційна система, призначена для збирання, накопичення, обробки, збереження, захисту та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення всіх видів інформаційної взаємодії (обміну).

В Україні вже запроваджено експериментальний проект згідно постанови Кабінету Міністрів України № 1444 від 29.12.2021 р. «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Цей акт встановлює засадничі принципи для е-нотаріату. Важливим елементом цієї системи є забезпечення ідентифікації осіб за допомогою електронного підпису, «Дії» або систем BankID, що дозволяє здійснювати частину нотаріальних дій дистанційно.

Запровадження електронного нотаріату в Україні є вагомим кроком на шляху до цифровізації правової системи та модернізації нотаріальної діяльності. Його реалізація позитивно вплине на ефективність, швидкість та доступність нотаріальних послуг, однак потребує врахування низки потенційних ризиків і викликів, пов’язаних із функціонуванням цифрового середовища. Варто погодитися з В. Марченком, що процес впровадження цифрових технологій повинен бути виваженим, оскільки має бути встановлено «достатній захист інформації» [5, с. 42].

Передусім особливої уваги потребує захист інформації, що зберігатиметься в електронних архівах, державних реєстрах, «електронних кабінетах нотаріусів» та інших підсистемах майбутнього е-нотаріату. Питання кібербезпеки, збереження персональних даних та запобігання несанкціонованому доступу до конфіденційної інформації залишаються надзвичайно актуальними. Для цього необхідно впровадити комплексну систему криптографічного захисту, резервного копіювання даних і постійного аудиту кіберзагроз. Другою важливою умовою є поступовий перехід до електронного формату роботи нотаріусів із паралельним збереженням традиційного документообігу, зокрема нотаріальних архівів у паперовій формі. Такий перехідний етап дозволить уникнути правових колізій, технічних збоїв і забезпечити належну верифікацію електронних документів.

Також держава має забезпечити інформаційну підтримку населення — шляхом проведення роз'яснювальних кампаній, навчальних програм і створення зрозумілих інструкцій щодо використання електронного нотаріату. Це сприятиме підвищенню цифрової грамотності громадян та довіри до нової системи.

До основних позитивних аспектів впровадження електронного нотаріату належать автоматизація діяльності державних установ, уніфікація процедур взаємодії між усіма державними реєстрами, а також інтеграція з міжнародними електронними системами. Відкриття можливостей обміну даними з європейськими реєстрами дозволить забезпечити належну перевірку документів у транскордонних правовідносинах, що особливо актуально для українців, які перебувають за кордоном.

Долинська М. констатує, що е-нотаріат не є виключно українським винаходом, а є частиною глобального тренду цифровізації нотаріальних послуг («кібернотаріат») [6]. Водночас, авторка звертає увагу на правові і нормативні прогалини: необхідність змін до Закону України «Про нотаріат», зокрема доповнити або змінити статтю 34 та передбачити чіткий перелік нотаріальних дій, які мають бути включені до електронного реєстру нотаріальних дій.

Приходить до висновку, що впровадження системи е-нотаріату в Україні є необхідним і перспективним кроком для модернізації нотаріальної діяльності, підвищення її доступності, прозорості та ефективності. Водночас вона підкреслює, що успішна реалізація цього інституту можлива лише за умови повної нормативної готовності, формування чіткої правової бази, інтеграції з електронними реєстрами та забезпечення довіри до цифрових процедур.

Таким чином, Долинська М. застерігає: без відповідних законодавчих змін і механізмів реалізації е-нотаріат ризикує залишитись «технологією на папері», а не реальним інструментом правового захисту й нотаріального обслуговування. Разом із тим, реалізація проекту вимагає належного нормативного забезпечення, технічного захисту інформації та підготовки кадрів, здатних працювати в умовах електронного середовища.

2 вересня, у День нотаріату, Міністр юстиції України Герман Галущенко разом із Першим Віце-прем'єр-міністром України – Міністром цифрової трансформації України Михайлом Федоровим презентували цифровий функціонал системи е-Нотаріат. Протягом вересня нотаріуси можуть долучитися до навчання та тестування системи, а вже з 2026 року планується запустити перші нотаріальні дії в «Дії» [7].

Отже, електронний нотаріат — це не лише технічна інновація, а й новий етап розвитку правової держави в умовах цифрової епохи.

Список використаних джерел:

1. Долинська М. С. Зародження діджиталізації нотаріальної діяльності в Україні. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 180-185.
2. Dolynska, M. (2023). Evolution of legal regulation of digitalization of notarial activity in independent Ukraine. *Social and Legal Studios*, Vol. 6, No. 4. 58-68. DOI: https://doi.org/10.32518/sals4.2023.58
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності : проєкт закону України (реєстр. № 5644). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=5644&conv=9.
4. Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо поетапного запровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1444. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-2021-%D0%BF#Text
5. Марченко В.М. Окремі питання впровадження в Україні системи Е-нотаріату. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(30), 2020. С. 42–46.
6. Долинська М. До питання впровадження в Україні засадничих принципів системи е-нотаріату. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. 2023. № 4. С. 89-98. DOI: https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-11.
7. Відкрито нову сторінку цифрових сервісів – е-Нотаріат. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/vidkryto-novu-storinku-tsyfrovykh-servisiv-e-notariat.

Соломянюк Б.
здобувачка вищої освіти

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М.С.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Україна володіє найродючішими чорноземами земної кулі, які потребують дбайливого та раціонального використання. Земля- національне багатство України. Земля – це особливий, нетоварний (небалансовий) об'єкт суспільних відносин, бо він не створюється працею людини і має, окрім економічної, надзвичайно високу і незамінну екологічну цінність: він служить не лише інтересам певної особи, а й всього суспільства [1, с. 11].

А. Булгаков вважає, що відправною точкою розвитку правової бази земельних правовідносин стала правова традиція, сформована за часів Ярослава Мудрого [2, с. 93-94].

Дещо іншої думки притримується М. Долинська, яка стверджує, що відправною точкою у зародженні правового регулювання земельних відносин на українських теренах було звичаєве староукраїнське право [3, с. 40].

За часів Київської Русі форми земельної власності були різноманітні: князівський домен, боярська і монастирська вотчини, земля громади тощо. З аналізу норм статей 13, 14 Короткої Правди випливає, що «Руська правда» розрізняла право власності і право володіння, оскільки вони визначали порядок відібрання речі, котра перебувала у володінні іншої особи [4, с. 18].

Закон України «Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української РСР» [5] від 13 березня 1992 року встановив три основні форми власності на землю: державну, колективну, приватну. Що свідчить про те, що незалежна Україна впевнено вступила на шлях радикальних ринкових реформ, епіцентром яких також були земельна та аграрна реформи [6, с. 1].

Земельні відносини є різновидом майнових відносин. Проте вони мають відмінності, що пов'язані з особливостями їх об'єктів, оскільки земельні ділянки є особливим видом майна [7, с. 61].

Земля в Україні перебуває під особливою охороною держави. Це закріплено в Конституції України та конкретизовано у Земельному кодексі України та інших нормативно-правових актах [8, с. 159].

Земельні відносини в Україні регулюються Конституцією України(статті 13, 14 Основного Закону [9], Земельним кодексом України [10], а також прийнятими відповідно до них законодавчими та нормативно-правовими актами. Земельні відносини, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, регулюються ЗК України, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, якщо вони не суперечать ЗК України [11, с. 105].

Воєнний стан кардинально змінює правове і фактичне поле земельних відносин: питання власності, використання, розпорядження та кадастрового обліку набувають надзвичайного значення у зв'язку зі зміною оборонних, евакуаційних та відновлювальних потреб держави.

Військові дії та запровадження воєнного стану мають значний вплив на навколишнє природне середовище, зокрема на стан земельних ресурсів.

Мають рацію Л. Місінкевич та А. Місінкевич, що під час війни виникає потреба у збалансуванні оборонних потреб держави із завданнями збереження природних ресурсів. Забезпечення екологічної безпеки вимагає впровадження адаптивного правового підходу, що поєднує захист земель із виконанням стратегічних військових завдань. Стан українських земель нині є критичним через російську агресію. Значні території деградовані, забруднені важкими металами, вибуховими залишками, отруйними речовинами, що спричиняє ерозію та погіршення екологічної ситуації [12, с. 28].

Унаслідок бойових дій відбувається забруднення ґрунтів, руйнування екосистем, деградація ландшафтів і зниження родючості земель. І. Заплітна наголошує, що нові реалії потребують швидких і рішучих дій у сфері земельних відносин, а також гнучкого підходу до правового регулювання у період воєнного стану, зокрема необхідно адаптувати земельне законодавство до умов війни, водночас із збереженням стратегічного бачення відновлення земель після завершення бойових дій [13, с. 23].

З початку повномасштабного вторгнення, з 24 лютого 2022 року, в Україні відбулися істотні зміни у сфері земельного законодавства. Зокрема, прийнято Закони України: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [14], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин» [15], а також інші.

Прийнята у січні 2022 року Загальнодержавна цільова програма використання та охорони земель [16], фіксувала прискорене погіршення стану земельних ресурсів.

Пріоритетом тоді було передбачено реалізацію державних програм раціонального використання земель, зменшення рівня розораності, підвищення родючості ґрунтів і запобігання деградації [17, с. 199].

Е. Бердадим та Д. Луц зазначають, що ухвалена до війни Концепція не враховує нових реалій і потребує перегляду з урахуванням наслідків збройної агресії. Науковці підкреслюють необхідність внесення змін, спрямованих на відновлення земель, пошкоджених війною, очищення територій від вибухонебезпечних предметів, усунення хімічного забруднення та проведення рекультивації. Дійсно, сучасна політика у сфері земельних відносин має зміститися від довоєнного фокусу на запобіганні деградації до післявоєнного відновлення [18, с. 96].

Таким чином, здійснивши аналіз законодавства та праць науковців приходимо до висновку, що правовий режим земель в умовах воєнного стану потребує удосконалення та доопрацювання. Зокрема, правове забезпечення має поєднувати захист державних інтересів і національної безпеки з гарантіями прав власників і користувачів земель, а технічні рішення (функціонування ДЗК, резервування даних) повинні бути невід'ємною частиною політики у сфері земельних відносин.

Список використаних джерел:

1. Долинська М. Довідник посадових осіб. К.: Юстініан. 2007. 360 с.
2. Булгаков А. О. *Земельно-правові відносини за часів правління. Ярослава Мудрого*. Матеріали круглого столу «Державотворчі процеси в Україні та зарубіжних країнах: історичний аспект» (до 1000-річчя з початку правління Ярослава Мудрого). Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Х.: ФОП Бровін О.В., 2019. С. 93-95.
3. Долинська М. С. Еволюція законодавчого регулювання земельних відносин на українських теренах: ретроспективний аспект. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична.* 2025. № 3. С. 40-51.
4. Долинська М.С. «Руська Правда» як джерело зародження нотаріату в Україні. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 1. С. 17-20.
5. Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української РСР: Закон України від 13.03. 1992 р. № 2196-XII. URL: http: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2196-12#Text
6. Долинська М.С. Правові засади створення та діяльності селянських (фермерських) господарств в Україні : автореф. дис. канд. юрид наук. Спец.

12.00.06. Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка. Львів., 1999. 18 с.
7. Правові основи майнових і земельних відносин: Навч. посіб. /Колектив авторів; За заг. ред. В.М. Єрмоленка. К.: Магістр – XXI сторіччя, 2006. 384 с.
8. Литвинова К.А., Єрмолаєва Т.В.Правові проблеми охорони земель в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 86: частина 3.С. 157-162.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zako№5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
10. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14
11. Баїк О. І. , Бобко У. П. , Долинська М. С. , Дутко А. О. , Павлюк Н. М. Земельне право : підручник/ за ред. О. І. Баїк. Львів : Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2021. 385 с.
12. Місінкевич Л.Л., Місінкевич А.Л. Правові проблеми охорони та відновлення земель під час дії воєнного стану в Україні. *Університетські наукові записки.* 2022. № 5-6 (89-90). С. 27–34.
13. Запліна І.А. Земельне законодавство в період воєнного стану. Галицькі студії. Юридичні науки. №1. 2023. С. 22–27.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану»: Закон України від 12.05.2022 р. № 2247-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text.
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин: Закон України від 8.10.2024 р. № 3993-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3993-20#Text.
16. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-р#Text.
17. Коломійцева Д.М. Проблеми правового регулювання використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. *Часопис Київського університету права.* 2023. № 4. С. 198–201.
18. Бардадим Е., Луц Д. Правові засади охорони земель в умовах воєнного стану. *Матеріали конференцій МЦНД*, (09.06.2023; Івано-Франківськ, Україна). 2023. С. 96–97. URL: https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/618.

Солом’янюк Б.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА: КОНВЕНЦІЇ МОП, РЕГІОНАЛЬНІ ДОГОВОРИ, НАЦІОНАЛЬНІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

На мою думку, дана тема є надзвичайно актуальною у сучасних умовах глобалізації, цифровізації праці та зростання трудової міграції. Міжнародні трудові стандарти, насамперед конвенції МОП, слугують основою для забезпечення гідних умов праці, рівності можливостей та соціального захисту працівників у всьому світі. [1] Для України ця тематика має особливе значення у контексті євроінтеграції та необхідності гармонізації трудового законодавства з нормами ЄС і міжнародними зобов'язаннями. [2] В умовах післявоєнного відновлення економіки імплементація міжнародних трудових стандартів сприяє формуванню справедливого ринку праці, посиленню соціального захисту та зміцненню прав працівників.

Міжнародне трудове право — це галузь міжнародного публічного права, що охоплює систему правових норм, які регулюють трудові відносини, умови праці, соціальний захист, права і свободи працівників, а також механізми соціального партнерства між державами, роботодавцями та працівниками. Однією з найважливіших рис міжнародного трудового права є його універсальний характер, адже воно покликане забезпечити єдині підходи до регулювання праці у глобалізованому світі. Основу системи джерел міжнародного трудового права становлять акти Міжнародної організації праці (МОП), регіональні міжнародні договори та національні акти держав, що імплементують ці міжнародні норми у внутрішнє законодавство. Ця трирівнева структура забезпечує не лише формальну уніфікацію трудових стандартів, а й їхню реальну дію на національному рівні.

Міжнародна організація праці, заснована у 1919 році як складова Версальської системи після Першої світової війни, є головним нормотворчим центром міжнародного трудового права. Її діяльність базується на принципах соціальної справедливості, рівності, недискримінації та забезпечення гідної праці для всіх. Основними правовими актами, що видає МОП, є конвенції, рекомендації та протоколи.

Конвенції МОП є міжнародними договорами, що набувають юридичної сили після їх ратифікації державами-членами. [3] Вони встановлюють мінімальні стандарти праці в різних сферах — від організації робочого часу до охорони праці, від захисту материнства до рівності в оплаті праці. Станом на 2025 рік МОП прийняла понад 190 конвенцій і 200 рекомендацій, серед яких особливе місце займають вісім фундаментальних конвенцій (№ 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138, 182), що визначають базові трудові права людини. Ратифікація цих конвенцій створює міжнародно-правові зобов'язання для держав — вони зобов'язані впроваджувати положення документів у внутрішнє право та звітувати перед МОП про стан їх виконання. Водночас МОП застосовує унікальну систему контролю, яка базується не на санкціях, а на співпраці, діалозі та наданні технічної допомоги.

Україна є членом МОП із 1954 року і на сьогодні ратифікувала понад 70 конвенцій, включно з усіма фундаментальними. [4] Згідно зі ст. 9 Конституції України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою, є частиною національного законодавства. Крім того, ст. 8-1 Кодексу законів про працю України закріплює пріоритет міжнародних договорів над національними нормами у випадку колізії. Це свідчить про високий рівень формальної імплементації міжнародних трудових стандартів у правову систему держави.

Водночас на практиці існують певні проблеми ефективної імплементації конвенцій МОП, що стосуються, наприклад, гнучких форм зайнятості, надомної роботи, регулювання праці жінок та працівників-мігрантів. Часто положення конвенцій дублюються у законодавстві без належних механізмів їх реалізації, що знижує їх дієвість.

Важливе місце у структурі міжнародного трудового права займають регіональні договори, які конкретизують або доповнюють універсальні норми МОП. У європейському просторі головними регіональними актами є: Європейська соціальна хартія (переглянута, 1996 р.) — основний договір Ради Європи, який гарантує права на справедливі умови праці, безпечне робоче середовище, справедливу оплату, рівні можливості та захист від дискримінації; Хартія основних прав Європейського Союзу (2000 р.), яка закріплює право на гідну працю, справедливу оплату, свободу об'єднання у профспілки та рівність між чоловіками і жінками; Директива 2003/88/ЕС Європейського парламенту і Ради ЄС «Про певні аспекти організації робочого часу», що встановлює мінімальні норми відпочинку, відпустки та максимальної тривалості робочого тижня. Європейські стандарти трудових прав істотно вплинули на реформування трудового законодавства України, особливо після підписання

Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), у якій передбачено поступову гармонізацію українського трудового права з європейським. Механізм імплементації міжнародних трудових норм у національне законодавство має ключове значення для забезпечення ефективності міжнародного трудового права. В Україні цей процес здійснюється через: ратифікацію конвенцій МОП та внесення відповідних змін до Кодексу законів про працю; прийняття нових законів, які відповідають міжнародним стандартам (наприклад, закони «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про колективні договори і угоди»); розвиток соціального діалогу між урядом, роботодавцями та профспілками.

У науковій літературі наголошується, що ефективна імплементація передбачає не лише юридичне відтворення норм конвенцій, а й створення практичних механізмів їх реалізації — інспекції праці, процедур колективних переговорів, незалежних судів з трудових спорів. Незважаючи на прогрес у сфері імплементації, Україна стикається з проблемами у сфері застосування міжнародних стандартів на практиці, зокрема через недостатній рівень обізнаності роботодавців і працівників про міжнародні трудові норми, а також обмеженість контролюючих функцій Державної служби України з питань праці.

Система джерел міжнародного трудового права — це багаторівнева структура, що поєднує універсальні акти МОП, регіональні міжнародні договори та національні нормативно-правові акти, які імплементують міжнародні стандарти. Її ефективне функціонування можливе лише за умови узгодженості між цими рівнями. Конвенції МОП формують універсальні основи трудових прав, регіональні акти деталізують їх у межах конкретних інтеграційних об’єднань, а національні системи забезпечують практичну реалізацію через законодавство, контроль і судову практику. Для України подальший розвиток трудового законодавства має бути спрямований на глибшу гармонізацію з міжнародними стандартами МОП і ЄС, посилення гарантій прав працівників, а також на зміцнення механізмів соціального діалогу та ефективного контролю за дотриманням трудових прав.

Отож можна зробити такий висновок, на мою думку, система джерел міжнародного трудового права є фундаментом для формування сучасної моделі правового регулювання праці у світі. Вона забезпечує узгодженість між універсальними стандартами МОП, регіональними актами, такими як Європейська соціальна хартія та директиви ЄС, і національним законодавством держав. Саме ця взаємодія сприяє зміцненню соціальної справедливості, гарантуванню гідних умов праці та захисту трудових прав людини. Для

України, на мою думку, особливо важливим є подальше вдосконалення механізмів імплементації конвенцій МОП, гармонізація трудового законодавства з європейськими нормами та реальне забезпечення дотримання міжнародних трудових стандартів у практичній площині, що є запорукою побудови соціально орієнтованої, правової держави.

Список використаних джерел:

1. Декларація МОП про основоположні принципи та права у сфері праці від 18.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_260#Text
2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 р.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 13.06.1969 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
4. Офіційний сайт МОП – ILO NORMLEX URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=1000:11110:0::NO:11110:P11110_COUNTRY_ID:102867

Тарасова М.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРАННЮ СПІВРОБІТНИКІВ

Психологічні аспекти охорони праці та запобігання професійному вигоранню співробітників є важливою складовою ефективного функціонування будь-якої організації. Психологічне благополуччя працівників безпосередньо впливає на їхню продуктивність, мотивацію, рівень відповідальності та якість виконання службових обов’язків. Охорона праці передбачає не лише створення

безпечних умов для фізичного здоров'я, а й забезпечення комфортного психологічного клімату в колективі. Сприятливе психологічне середовище знижує ризик стресів, конфліктів та емоційного виснаження, що часто є причинами професійного вигорання [1].

Професійне вигорання – це стан емоційного, розумового й фізичного виснаження, який виникає внаслідок тривалого впливу робочого стресу. Його проявами є зниження енергії, втрата інтересу до роботи, цинізм, апатія, відчуття безпорадності та зниження професійної самооцінки. Найчастіше синдром вигорання спостерігається у фахівців, чия діяльність пов'язана з високим рівнем відповідальності, інтенсивним спілкуванням із людьми, емоційною напругою — наприклад, у медиків, педагогів, соціальних працівників, правоохоронців.

Основними психологічними чинниками, що впливають на розвиток вигорання, є перевтома, відсутність емоційної підтримки, невизнання досягнень, надмірна формалізація роботи, конфлікти в колективі та невідповідність між очікуваннями працівника і реальністю професійної діяльності. Важливим завданням керівництва є своєчасне виявлення ознак вигорання та створення умов для його запобігання. До таких заходів належать забезпечення оптимального балансу між роботою і відпочинком, розвиток корпоративної культури підтримки, надання можливостей для професійного зростання, психологічне консультування, проведення тренінгів зі стресостійкості та емоційної саморегуляції [2].

Особливе значення мають індивідуальні стратегії профілактики вигорання: самопізнання, усвідомлення власних ресурсів і меж можливостей, розвиток навичок управління емоціями, підтримання здорового способу життя. Ключову роль відіграє також позитивна мотивація до праці, відчуття значущості своєї діяльності та сприятлива психологічна атмосфера в колективі. В умовах сучасного трудового середовища, де зростає інтенсивність навантажень і вимог, питання психологічної безпеки працівників стає не менш важливим, ніж фізична охорона праці [3].

Таким чином, інтеграція психологічних аспектів в систему охорони праці дозволяє не лише знизити рівень професійного вигорання, а й підвищити загальну ефективність діяльності підприємства, забезпечити стабільність колективу та сприяти гармонійному розвитку особистості працівника.

Список використаних джерел

1. Маслач К., Джексон С. Професійне вигорання: причини, наслідки, шляхи подолання. Київ: Основи, 2018.237с.
2. Долинська Л. Психологічне забезпечення охорони праці. Харків: ХНУ, 2020.328с.

3. World Health Organization. “Burn-out an occupational phenomenon: International Classification of Diseases” (ICD-11), 2019.164c.

Туз В.І.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Дутко А.О.
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Згідно з пунктами 1, 2 статті 3 та статтями 9, 18 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, яка ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-XII (далі – Конвенція про права дитини) [1], закріплено основоположний принцип забезпечення найкращих інтересів дитини, якого необхідно дотримуватися, зокрема, при вирішенні в судах справ, які стосуються життя дитини. Відповідно до статті 18 цієї Конвенції батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини.

Виховання в сім’ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов’язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров’я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (частина перша статті 12 Закону України «Про охорону дитинства» [2]). У Сімейному кодексі України (далі – СК україни) передбачено, що дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними

договорами України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

Обов'язки щодо виховання дитини – основні обов'язки батьків, за невиконання яких передбачена відповідальність у вигляді позбавлення батьківських прав.

Відповідно до статті 164 СК України [3] мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров’я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов’язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти; жорстоко поводяться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини. Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, який суд може застосувати у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері.

В ході розгляду справи суд повинен з‘ясувати: 1) чи є підстави, передбачені ст.164 СК, для позбавлення батьків батьківських прав; 2) чи є підстави для порушення кримінальної справи щодо батьків; 3) чи є можливість участі у вихованні та розвитку дитини другого з батьків; 4) думку дитини щодо позбавлення батьків батьківських прав; 5) чи стягувалися раніше на користь дитини аліменти; 6) чи є вина батьків, у чому вона проявляється; 7) чи не виявлено у батьків психічного захворювання; 8) чи можлива зміна поведінки батьків, покращення батьками свого відношення до дитини. Так, в судовому процесі за позовом про позбавлення батьківських прав відповідач, бажаючи зберегти дитину, може запевнити суд, що він, наприклад, готовий негайно почати лікування від алкоголізму, наркоманії. В таких випадках є сенс відкласти розгляд справи або навіть зупинити її на час необхідний для лікування; 9) інші питання, наприклад, про можливість передачі дитини другому з батьків. При цьому суд повинен вивчити особу того з батьків, кому передається дитина, її ставлення до дитини, матеріально-побутові та сімейні умови [4].

Воєнний стан, повномасштабне вторгнення росії на територію України, необхідність зміни місця проживання одним з батьків є обставинами, які унеможливлюють в повній мірі здійснення своїх батьківських прав та обов'язків. Важливо розуміти, що сам факт перебування одного з батьків на тимчасово окупованій території або за кордоном не є підставою для позбавлення

батьківських прав. Необхідно довести, що він ухиляється від виконання своїх обов’язків, маючи реальну можливість їх виконувати.

Особливу цінність в умовах воєнного стану мають електронні докази. Це можуть бути: скріншоти переписок у месенджерах та соціальних мережах, які підтверджують ухилення від спілкування з дитиною; фото- та відеоматеріали, які демонструють неналежні умови проживання дитини; електронні платіжні документи, які підтверджують відсутність фінансової підтримки; публікації в соціальних мережах, що свідчать про неналежну поведінку іншого з батьків [5].

Одна з найсуттєвіших змін у ході розгляду справ – це розширення можливостей дистанційного розгляду справ. Якщо раніше участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції була скоріше винятком, то тепер це стало поширеною практикою. Це особливо актуально для внутрішньо переміщених осіб та тих, хто виїхав за кордон. Для участі у відеоконференції необхідно заздалегідь подати відповідне клопотання до суду, вказавши причини неможливості фізичної присутності та технічні можливості для онлайн-участі [5].

Особливо складними є ситуації, коли відповідач перебуває на тимчасово окупованій території, за кордоном або в зоні бойових дій. У таких випадках можливе проведення судового розгляду за відсутності відповідача, якщо є докази належного повідомлення його про час та місце судового засідання. Як зазначають, суди проявляють розуміння щодо труднощів з вручення судових повісток у таких ситуаціях і можуть визнати повідомлення належним, якщо воно було направлено всіма можливими способами (поштою, електронною поштою, через месенджери) [5].

Нині державна сімейна політика формується під впливом об'єктивних змін, які виникають у суспільстві. Органами влади реалізується комплекс заходів щодо підтримки сім'ї.

Індивідуальний підхід до вирішення питання про позбавлення батьківських прав унеможливлює упереджене ставлення суду до відповідача. Водночас важлива своєчасна допомога дитині, яка опинилася у складній життєвій ситуації з вини батьків, що передбачає вжиття заходів судом, органами опіки та піклування, іншими державними органами, а також неухильне виконання нормативних приписів, що регулюють строки розгляду цивільних справ.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення – 15 жовтня 2025 року)
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402 III *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. ст.142 (дата звернення – 15 жовтня 2025 року)
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947–III URL: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947–14 (дата звернення – 15 жовтня 2025 року)
4. Лов'як С.С. Соціальний та правовий характер особливостей судового розгляду справ про позбавлення батьківських прав. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/10642/1/zbir_prob-stanov_p20-22.pdf (дата звернення – 15 жовтня 2025 року)
5. Ніколаєва Г. Позбавлення батьківських прав під час дії воєнного стану URL: https://advokat-nikolaeva.com/blog/pozbavlennya-batkivskyh-prav-pid-chas-voyennogo-stanu/ (дата звернення – 15 жовтня 2025 року)

Фітьо В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Долинська М.С.
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Фермерські господарства є однією з ключових форм організації підприємницької діяльності у сфері сільського господарства, що поєднує у собі приватну ініціативу, сімейну працю та раціональне використання земельних ресурсів. Їх розвиток має важливе значення для забезпечення продовольчої безпеки держави, підтримки сільських територій та формування конкурентоспроможного аграрного сектору економіки України.

Правове становище фермерських господарств визначається системою норм, які регулюють порядок їх створення, діяльності, управління майном, земельні відносини, а також їхні права та обов'язки як суб'єктів господарювання.

Фермерські господарства в Україні мають довгу історію правового регулювання, проте їм властиві певні недоліки та прогалини. Це спричиняє відсутність єдиної позиції щодо їхнього правового статусу. Відтак, питання правового становища фермерських господарств залишається предметом активного обговорення в наукових дослідженнях таких фахівців, як М. Долинської, Н. Ільків, П. Кулинича, О. Погрібного, В. Уркевича та інших науковців.

Прийняття Конституції України у 1996 році заклало нові правові основи для розвитку індивідуальної підприємницької діяльності громадян, зокрема у сфері використання земель для створення фермерських господарств на засадах приватної власності. Особливу увагу варто приділити значенню статей 14, 41 та 42 Конституції [1].

Правовому становищі фермерських господарств приділено увагу в Законі України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. [5] Відповідно до статті 1 цього закону, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону [2].

Відповідно до статті 5 вищевказаного Закону, право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку та виявив бажання створити фермерське господарство. Громадяни, що створили фермерське господарство, мають право облаштувати житло в тій частині наданої для ведення фермерського господарства земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. Якщо житло членів фермерського господарства знаходиться за межами населених пунктів, то вони мають право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса [2].

Ознаки фермерського господарства можуть бути сформульовані наступним чином:

1. Це окремий самостійно господарюючий аграрний суб'єкт. Як такий, він відрізняється від усіх інших аграрних суб'єктів: колективних

сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, особистих селянських господарств громадян. Неповторність фермерських господарств полягає в тому, що: землі для ведення фермерського господарства можуть надаватися на праві приватної власності; членами його можуть бути лише родичі, хоча законодавець передбачив можливість створення такого господарства і однією особою; в товарному виробництві сільськогосподарської продукції; можливості займатися її переробкою та реалізацією; майно господарства належить йому на праві власності, якщо інше не передбачено договором між його членами; в особливостях правового статусу.

2. Фермерське господарство – це своєрідна форма підприємництва.

3. Фермерське господарство як форма ведення господарювання на землі, не може створюватися примусово, в адміністративному порядку.

4. Змістом діяльності фермерського господарства є виробництво, переробка та реалізація товарної сільськогосподарської продукції, що дає господарству можливість отримувати певні прибутки від її реалізації [3, с. 102-105].

Необхідно зауважити, що не менш важливим та цікавим питанням щодо створення та діяльності фермерського господарства є те, що воно може бути створене як юридична особа і як фізична особа – підприємець. Важливою умовою створення фермерського господарства є наявність земельної ділянки на праві власності або користування. громадянам, які не мають у власності чи в оренді земельної ділянки сільськогосподарського призначення для створення фермерського господарства, насамперед необхідно отримати (придбати) у власність або в оренду земельну ділянку з державної (комунальної) власності з метою ведення фермерського господарства.

Надання земельних ділянок державної та комунальної власності у власність або користування для ведення фермерського господарства здійснюється в порядку, передбаченому Земельним кодексом України. У загальному вигляді він передбачає такі етапи:

1) обрання вільної земельної ділянки;

2) подання клопотання із графічними матеріалами та документами, що підтверджують досвід у сільському господарстві або наявність освіти;

3) отримання дозволу на розроблення проєкту землеустрою;

4) розроблення проєкту землеустрою;

5) погодження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки;

6) відкриття поземельної книги та реєстрація в Земельному кадастрі України;

7) одержання рішення про затвердження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки;

8) державна реєстрація права власності в Державному реєстрі прав на нерухоме майно [4, с. 236].

Як зауважує М. Долинська, законодавець у статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [5] (в редакції Закону України від 26 листопада 2015 року № 835-VIII) не встановив (у випадку державної реєстрації фермерського господарства) обов'язку щодо перевірки державним реєстратором факту набуття майбутнім фермером право володіння чи користування земельною ділянкою [6, с. 68].

Державна реєстрація – це визнання законності фермерського господарства юридичної особи або фізичної особи-підприємця як суб'єкта підприємницької діяльності та його засновницьких документів; юридичний факт, який породжує появу всіх прав і обов'язків, що характеризують фермерське господарство як самостійний суб'єкт аграрного виробництва[7, с. 144].

Отже, правове становище фермерських господарств в Україні є одним із ключових елементів аграрного права, що визначає місце та роль цього виду суб'єктів господарювання у системі сільськогосподарського виробництва. Фермерське господарство виступає самостійним товаровиробником, який поєднує у собі підприємницьку ініціативу, приватну власність на засоби виробництва та працю членів однієї сім'ї. Удосконалення правового статусу фермерських господарств є необхідною умовою подальшого розвитку аграрного сектору України на засадах сталості, конкурентоспроможності та європейських правових стандартів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#n224
3. Долинська М. С., Заболотна Н. Я., Марич Х. М. Аграрне право : підручник. Львів: Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2021. 481с.
4. Самсонова Я.О., Кушніренко А.О. Деякі особливості правового статусу фермерських господарств як суб'єктів аграрних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5.С. 235-237.

5. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15.
6. Долинська М. С. Правове становище фермерських господарств як суб'єктів агровиробництва: монографія. Л.: Галицька видавнича спілка. 2022. 176 с.
7. Долинська М. С. Становлення та розвиток правового регулювання державної реєстрації фермерських господарств в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 141-144. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/28

Чепурна В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Хомко Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОКРЕМІ ВИДИ

Суб'єкти малого та середнього підприємництва (далі- МСП) становлять невід'ємну складову економіки України, адже вони забезпечує близько 64% доданої вартості, 81,5% зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 37% податкових надходжень, тому його розвиток залежить від ефективної державної підтримки, спрямованої на створення сприятливих умов для функціонування. У сучасних умовах воєнного стану цей сектор змушений працювати в обмежених можливостях, що робить державну підтримку вирішальним чинником його розвитку та, відповідно, зростання національної економіки. Під час воєнного стану держава створила сприятливі умови для розвитку та подальшої діяльності малого і середнього бізнесу. Вона активно вирішує актуальні проблеми, пов'язані з сучасним станом МСП в Україні, що дозволяє зберегти підприємства цього сектору та підтримувати економічне зростання навіть у складних умовах війни.

Проблеми в країні та світі завжди відображаються на господарській діяльності в цілому, наприклад запровадження обмежувальних заходів у зв'язку із запобіганням поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, призвело до значних негативних наслідків для бізнесу внаслідок часткового або повного зупинення функціонування частини підприємств, ускладнення логістики, зниження попиту та руйнування ланцюгів поставок.

Малий та середній бізнес має низку переваг, які підкреслюють важливість надання державної підтримки саме у даному напрямку. Відтак, на думку долідників О. Панухник та Н. Голич, малий бізнес є особливою інституціональною формою реалізації підприємництва, що розвивається на основі наявної бізнес-ідеї, яка формується підприємцем у межах встановлених державою рамках нормативних стандартів [1, с.95].

Державна підтримка малого та середнього підприємництва, яка декларована вітчизняним законодавством, передбачає надання фінансово-кредитної підтримки, створення сприятливої податкової політики, а також політики структурних перетворень. Важливими з правової точки зору також є організаційні моменти державної підтримки МСП, а саме – спрощення організації, ведення бізнесу та звітування, спрощення дозвільних процедур, нагляду та контролю, гарантування прав суб’єктів малого та середнього підприємництва тощо [2, с.175]. Власне, 2 вересня 2024 р. Президент України підписав закон «Про внесення змін до деяких законів щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану в Україні», так званий дерегуляційний закон [3].

Власне, мова ведеться про те, що суб’єкти господарювання можуть у період воєнного стану проводити окремі види господарської діяльності на підставі подання до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та ЦНАПів декларації про провадження господарської діяльності, без отримання документів дозвільного характеру, одержання яких передбачено законодавством.

Декларації будуть чинними в період дії воєнного стану та до кінця календарного року, у якому припинено або скасовано воєнний стан, але не менше трьох місяців з дня його припинення чи скасування. Видані ліцензії діють до кінця воєнного стану, але не менше трьох місяців з дня його припинення чи скасування. На період дії воєнного стану також зупиняється проведення планових перевірок органів ліцензування щодо додержання вимог законодавства у сфері ліцензування.

Варто підкреслити, що державна підтримка МСП в умовах повномасштабної війни також передбачає внесення змін у регулювання діяльності суб’єктів малого та середнього бізнесу. Зокрема, внесено зміни до Закону України «Про

збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4].

Відповідно до приписів п. 9-19 розд. VIII «Прикінцеві та перехідні положення» даного Закону зазначається наступне: «тимчасово, з 01.03.2022 р. до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12-ти місяців після припинення або скасування воєнного стану, ФОПи, у тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, та члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах, мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати ЄСВ за себе». Тобто, ФОПи, підприємці, які належать насамперед до малого бізнесу, звільняються від сплати єдиного соціального внеску за себе.

Крім того, державна підтримка передбачає:

- зменшення процентної ставки для бізнесу шляхом поєднання державної програми «5–7–9» з партнерськими програмами уповноважених банків;
- удосконалення механізму надання гарантій уповноваженим банкам з боку Фонду розвитку підприємництва (ФРП);
- упровадження умов екологічних та соціальних стандартів Світового банку під час надання кредитів з 1 грудня 2024 р. сільськогосподарським підприємствам у межах державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %» [5].

Гранти стали свого роду інвестиціями у створення та розвиток тисяч компаній, освоєння нових напрямів бізнесу та стимулювання виходу підприємств на нові ринки. В результаті запровадження грантової програми створено 55 тис. нових робочих місць. Від початку запуску проєкту в липні 2022 р. видано:

- за програмою «Власна справа» – 17 813 мікрогрантів на 4,2 млрд грн;
- на розвиток переробних підприємств – 743 гранти на 3,7 млрд грн;
- на садівництво та розвиток тепличного господарства – 231 грант на 1 млрд грн;
- ветеранам та членам їхніх родин – 806 грантів на 366 млн грн [6].

Отже, державна підтримка малого та середнього бізнесу під час війни є одним із ключових чинників стабілізації та відновлення національної економіки. Запроваджені правові механізми — податкові пільги, спрощення адміністративних процедур, програми кредитування та грантової допомоги — сприяють збереженню підприємницької діяльності, робочих місць і надходжень до бюджету. Водночас подальше удосконалення правового регулювання у цій сфері має бути спрямоване на посилення прозорості, доступності підтримки та

адаптацію інструментів державної допомоги до умов післявоєнного відновлення. Ефективна взаємодія держави та бізнесу сьогодні є запорукою економічної стійкості України завтра.

Список використаної літератури:

1. Панухник О., Голич Н. Погляд на категорію «малий бізнес» у призмі сучасного бачення та європейських підходів. *Галицький економічний вісник.* 2019. № 3 (58). С. 90–97.
2. Яковенко С.С. Державна підтримка малого та середнього бізнесу в умовах війни: правові аспекти та актуальні виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. с.173-177.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період дії воєнного стану в Україні: Закон України № 48 від 17 липня 2024 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3869-20#Text
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 2-3 від 08 липня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17
5. Про надання фінансової державної підтримки: Постанова КМУ № 28 від 24 січня 2020 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text
6. Міністерство фінансів України. 2024. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_pidtrimav_zaproponovani_minfinom_zmini_dlia_udoskonalennia_protsesiv_nadannia_derzhavnoi_pidtrimki_malomu_biznesu-4782
Урядовий портал. єРобота: 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yerobota-93-mlrd-hrn-investuvala-derzhava-v-rozvytok-maloho-i-serednoho-biznesu-cherez-hranty

Чирибан В.
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Мелех Л.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: МОДЕЛІ ЄС І США

Професія поліцейського належить до найнебезпечніших і водночас найвідповідальніших у державній службі. Щоденна діяльність працівників

поліції супроводжується ризиком для життя, фізичними й психологічними навантаженнями, тому соціальний захист цієї категорії осіб є пріоритетом державної політики у сфері охорони праці та внутрішньої безпеки.

У статті 1 державне соціальне страхування визначається як система правових і економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення працівників у разі настання страхових ризиків — хвороби, поранення, інвалідності чи загибелі під час виконання службових обов'язків [1]. Для поліцейських ця система має подвійне значення — компенсаційне та профілактичне. Вона не лише гарантує відшкодування втрат, але й формує впевненість у соціальній стабільності, зміцнює дисципліну й запобігає професійному вигоранню.

Основні принципи державного соціального страхування визначені у ст. 3 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»: обов'язковість, солідарність поколінь, державна гарантія стабільності виплат та рівність прав застрахованих осіб [1]. Окремі гарантії для поліцейських встановлені ст. 96–99 Закону України «Про Національну поліцію» — вони передбачають обов'язкове державне страхування життя, компенсації у разі загибелі, поранення або втрати працездатності [2].

Європейська модель соціального страхування базується на положеннях Директиви 89/391/ЄЕС ст. 6-13 про запровадження заходів із підвищення безпеки та охорони здоров'я працівників. У країнах ЄС діє принцип солідарного фінансування: виплати забезпечуються державним бюджетом, фондами міністерств внутрішніх справ і внесками самих працівників.

У Німеччині соціальні гарантії поліцейських визначені, зокрема, у § 78 та § 80 Федерального закону про службу державних службовців (Bundesbeamtengesetz) [5].

Згідно з § 78 BBG, держава має обов'язок турботи (Fürsorgepflicht des Dienstherrn) щодо своїх службовців і їхніх сімей, у тому числі після завершення служби. Ця норма зобов'язує державу забезпечувати добробут поліцейських, захищати їх під час виконання службових обов'язків і гарантувати соціальну підтримку в разі поранення, хвороби чи інвалідності.

Відповідно до § 80 BBG, службовці, які мають право на заробітну плату або пенсійні виплати, а також члени їхніх сімей, отримують допомогу у випадках хвороби, догляду та пологів (Beihilfe in Krankheits-, Pflege- und Geburtsfällen). Закон визначає порядок і розміри відшкодування медичних витрат, лікування, профілактики захворювань, а також допомоги під час вагітності та пологів.

Таким чином, §§ 78 і 80 BBG закріплюють комплексну систему соціальної підтримки державних службовців, яка включає турботу держави про життя, здоров'я та соціальне забезпечення поліцейських і їхніх родин, що фактично виконує функцію державного соціального страхування.

У Франції система соціального страхування працівників поліції тривалий час ґрунтувалася на положеннях статей L.712-1 та L.712-2 Кодексу соціального забезпечення (Code de la Sécurité Sociale), які діяли з 1985 р. до їх скасування Законом № 2023-270 від 14 квітня 2023 р. [6].

Відповідно до ст. L.712-1, державні службовці та судді, а також члени їхніх сімей, мали право на допомогу у випадках хвороби, материнства, інвалідності чи смерті, не меншу, ніж передбачено загальним режимом соціального страхування. Стаття L.712-2 поширювала ці гарантії на державних службовців, які перебувають на пенсії. Скасування відбулося у межах реформи фінансування системи соціального забезпечення з метою уніфікації режимів захисту державних службовців і зниження бюджетного навантаження.

На основі цих норм функціонує й надалі Mutuelle de la Police Nationale (MPN) — взаємна організація, що надає поліцейським та їхнім родинам медичне страхування, компенсації при пораненнях і програми психологічної підтримки [7].

У Польщі соціальне страхування працівників поліції регулюється насамперед положеннями Закону «Про пенсійне забезпечення офіцерів поліції, Агентства внутрішньої безпеки, Прикордонної служби та інших органів» [8].

Згідно з статтями 1–2 цього закону, поліцейські мають право на пенсійне забезпечення, пенсію по інвалідності, сімейну пенсію та інші виплати, пов'язані зі службою. Стаття 12 встановлює право на пільгову пенсію після 20 років служби, а ст. 18–20 регламентують порядок виплати компенсацій у разі поранення, втрати працездатності або загибелі на службі.

Фінансування здійснюється з державного бюджету через спеціальний Фонд соціального страхування поліції (Fundusz Socjalny Policji), який також покриває витрати на медичне лікування, санаторно-курортне оздоровлення та соціальну допомогу [9].

Окрім матеріальних гарантій, система передбачає надання житлових пільг, психологічної підтримки та допомоги родинам поліцейських, що забезпечує комплексний характер соціального захисту та сприяє стабільності поліцейської служби.

У Сполучених Штатах Америки система соціального страхування працівників поліції має децентралізований характер і регулюється як

федеральним, так і штатним законодавством. Основу становить Закон про компенсацію федеральним працівникам (Federal Employees' Compensation Act — FECA, 1916), який гарантує державним службовцям, зокрема співробітникам федеральних правоохоронних органів, компенсації у разі поранення, захворювання чи загибелі під час виконання службових обов'язків [3].

Згідно з розділом 5 U.S.C. §§ 8101–8193, закон передбачає виплати за рахунок федерального бюджету, які охоплюють медичну допомогу, компенсацію заробітку, реабілітацію та страхові виплати родинам загиблих офіцерів.

Крім того, діє програма Public Safety Officers' Benefits Program (PSOB), створена на підставі 42 U.S.C. § 3796, яка забезпечує одноразову допомогу родинам загиблих або тяжко поранених поліцейських [4]. Ці виплати фінансуються Міністерством юстиції США (U.S. Department of Justice).

На рівні окремих штатів функціонують власні страхові фонди — Police and Firemen's Retirement Systems, які надають пенсії, страхування життя та медичні пільги. Додатково діють програми психологічної підтримки, реабілітації та профілактики стресових розладів серед працівників поліції, зокрема Officer Wellness and Resilience Initiatives при ФБР та Національній асоціації начальників поліції.

Американська модель вирізняється гнучкістю, багаторівневим фінансуванням і поєднанням державних і громадських механізмів, що забезпечує високий рівень індивідуального захисту працівників поліції та їхніх родин.

Аналіз міжнародного досвіду соціального страхування працівників поліції свідчить, що забезпечення їхнього соціального захисту є невід'ємною складовою державної політики у сфері внутрішньої безпеки. Усі розглянуті моделі — українська, європейська та американська — мають спільну мету: гарантувати поліцейським гідні умови служби, матеріальну стабільність і впевненість у майбутньому.

Європейська практика, зокрема досвід Німеччини та Франції, демонструє високий рівень державної участі у фінансуванні страхових програм, правову чіткість гарантій і акцент на профілактиці ризиків, медичній та психологічній підтримці працівників поліції. У Польщі переважає централізована модель, у межах якої держава через спеціальний фонд гарантує пенсійне забезпечення, компенсації у разі поранення та соціальні пільги поліцейським і членам їхніх родин.

Американська система натомість відзначається децентралізованим підходом і широкою участю громадських та місцевих організацій. Вона базується на законодавчих актах федерального рівня — FECA і PSOB, які поєднують

фінансові компенсації з програмами реабілітації, психологічної допомоги та розвитку професійної стійкості.

Для України важливим є адаптація найкращих практик цих моделей: створення єдиного фонду соціального страхування працівників поліції, удосконалення правового регулювання виплат у разі поранення або загибелі, розширення програм психологічної реабілітації та профілактики професійного вигорання. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню престижу поліцейської служби, зниженню професійних ризиків і формуванню ефективної системи соціального захисту правоохоронців відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 46-47. ст.403.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 40-41. ст.379.
3. Federal Employees' Compensation Act (FECA), 1916, 5 U.S.C. § 8101–8193.
4. Public Safety Officers' Benefits Program, 42 U.S.C. § 3796.
5. Bundesbeamtengesetz, § 78-80.
6. Code de la Sécurité Sociale, art. L.712-1, L.712-2 (abrogés).
7. Mutuelle de la Police Nationale. URL: https://surl.lu/izlqpo.
8. Ustawa o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy, Dz.U. 1994 Nr 53, poz. 214, art. 1–2, 12, 18–20.
9. Фонд соціального страхування поліції. URL: https://surl.li/eiwsyo.

Янушевська Я.
здобувач вищої освіти ННІППД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Ільків Н.В.
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Право громадянина на безпечні та здорові умови праці закріплене в Основному Законі, що визначає охорону праці однією з ключових державних

гарантій у сфері трудових відноси. Водночас, варто зауважити те, що відповідно до ст. 64 Конституції України у період воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих конституційних прав, якщо це прямо передбачено законом про правовий режим воєнного стану і не стосується прав, які не підлягають обмеженню. Оскільки право на безпечні й здорові умови праці не входить до цього переліку, закон допускає його тимчасове коригування, однак таке обмеження не може перетворюватися на повне скасування гарантій захисту життя і здоров'я працівника [1].

Це право конкретизує Кодекс законів про працю України, який покладає на роботодавця обов'язок забезпечити умови праці, що відповідають вимогам безпеки, санітарним нормам та технічним регламентам. Роботодавець зобов'язаний проводити інструктажі, навчання, медичні огляди, усувати небезпечні виробничі фактори та вживати коригувальних заходів для запобігання повторним інцидентам. Ці обов'язки не припиняються навіть за наявності воєнних дій [2].

Закон України «Про охорону праці» деталізує головні складові системи охорони праці, наприклад; ст. 13 цього Закону покладає на роботодавця персональну відповідальність за організацію безпечного виробничого середовища, забезпечення працівників засобами індивідуального захисту, проведення навчання та інструктажів, а також фінансування заходів охорони праці у повному обсязі; ст. 8 встановлює обов'язок підприємства забезпечити працівників сертифікованими засобами індивідуального захисту *(за кошти підприємства)* [3].

В умовах воєнного стану система забезпечення безпеки праці суттєво ускладняється через зростання зовнішніх та внутрішніх ризиків, що включають небезпеку ракетних ударів, перебої в енергопостачанні, руйнування інфраструктури, евакуаційні заходи, підвищений рівень стресу, виснаження працівників та нестабільність трудових процесів. Саме тому було впроваджено тимчасові норми, які дозволяють адаптувати умови праці до обставин, які були зумовлені воєнним станом із збереженням базових гарантій.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» визначає особливий порядок регулювання праці в умовах воєнного стану, включно з можливістю зміни режимів роботи, залучення працівників до роботи у нічний час або вихідні, тимчасового переміщення працівників та застосування особливих правил охорони праці. Але така адаптація не може скасовувати конституційні гарантії життя, здоров'я та безпеки працівника [4].

Питання організації укриттів, безпечних місць, евакуаційних маршрутів та дій працівників у разі надзвичайних ситуацій є одним із найважжливіших елементів забезпечення охорони праці в умовах воєнного стану. Згідно зі ст. 32 та 33 Кодексу цивільного захисту України, роботодавець зобов'язаний забезпечити працівникам можливість укриття у спеціально призначених спорудах цивільного захисту, а також організувати евакуаційні заходи у разі виникнення загрози життю чи здоров'ю [5]. А постанова Кабінету Міністрів України №138 від 10.03.2017 деталізує обов'язки суб'єктів господарювання щодо створення, утримання та готовності захисних споруд. Керівник підприємства несе персональну відповідальність за облік, інвентаризацію, підтримання технічного стану укриттів, їх оснащення системами життєзабезпечення *(вентиляцією, освітленням, засобами зв'язку, аптечками, запасами води, пожежним інвентарем тощо)* та регулярне проведення перевірок їх готовності. Також роботодавець повинен забезпечити наявність планів евакуації, вказівників маршрутів, схем переміщення працівників та алгоритмів поведінки під час сигналу «повітряна тривога» або інших повідомлень системи оповіщення [6].

Окрім створення та утримання укриттів, у воєнний час особливо важливими стають інші заходи, що спрямовані на мінімізацію ризиків для життя та здоров'я працівників. Закон України «Про охорону праці» покладає на роботодавця обов'язок підтримувати будівлі, споруди, технологічне обладнання та інженерні мережі у безпечному технічному стані, організовувати їх періодичні огляди, випробування, своєчасно усувати небезпечні виробничі фактори та зупиняти експлуатацію обладнання, яке не відповідає вимогам безпеки. У воєнних умовах ці вимоги набувають особливої уваги, адже виробничі об'єкти можуть зазнавати додаткових навантажень через вибухові хвилі, пошкодження інфраструктури, перебої електропостачання чи аварійні ситуації

Також роботодавець зобов'язаний забезпечувати проведення медичних оглядів працівників, а також створювати умови для надання домедичної допомоги у разі інцидентів. Під час війни такі заходи включають оснащення робочих місць аптечками, визначення відповідальних осіб за домедичну допомогу та проведення додаткових інструктажів з правил реагування під час обстрілів, руйнувань чи травм [3].

Особливої уваги потребує психологічна безпека працівників. Високий рівень стресу, тривалі повітряні тривоги, загроза обстрілів та нестабільність робочого процесу створюють ризики професійного вигорання та зниження працездатності. Роботодавець має забезпечувати працівникам доступ до

психологічної підтримки, проводити інформаційні бесіди, створювати умови для мінімізації стресових факторів та, за можливості, запроваджувати гнучкі режими праці чи дистанційну роботу [7].

Отже, забезпечення безпеки праці під час воєнного стану потребує комплексного підходу, що ґрунтується на поєднанні конституційних гарантій, вимог трудового законодавства, норм цивільного захисту та спеціального законів на час воєнного стану. Роботодавець у цей період виконує розширений обсяг обов'язків - від організації укриттів для безпеки фізичного здоров'я до впровадження заходів психологічної підтримки для метального здоров'я. Війна суттєво підвищує виробничі та психосоціальні ризики, хоча право на безпечні та здорові умови праці не належить до переліку конституційних прав, які не можуть бути обмежені відповідно до ст. 64 Конституції України, але його зміст не обмежується. Навпаки - у воєнний час ця гарантія не лише зберігається, а й фактично розширюється через потребу в додаткових заходах захисту, адаптації робочих процесів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. № 322-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#n1507
3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992. № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19?find=1&text=виробничих#Text
5. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#top
6. Деякі питання використання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-п#Text
7. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні: Закон України від 15.01.2025 № 4223-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text

ЗМІСТ

ШВЕЦЬ Д.В. ***Вступне слово*****. ……..** *3*
КРАСНИЦЬКИЙ І.В. *Перспективи розвитку приватно-правових відносин в Україні в контексті євроінтеграції …….* *4*
АДАМ В.М., ГАМАЛЮК Б.М. *Загрози на шляху провадження підприємницької діяльності в умовах євроінтеграційних процесів України* *7*
БОРИСЛАВСЬКИЙ Р. А. *Договори купівлі-продажу, дарування, довічного утримання як способи набуття права власності …….* *10*
БУТИНСЬКА Р.Я. *Мінімальний розмір заробітної плати: українські стандарти та зарубіжний досвід …….* *14*
ВЕРБА О.Б. *Польська модель фіксації фактичних обставин виконавцем: перспективи імплементації в українське законодавство ……..* *18*
ВЕРЕС І. Я. *Особливості застосування норм сімейного законодавства при визначенні місця проживання дитини під час воєнного стану ……* *22*
ВЕРХОЛА Ю. В. *Права споживача за договором надання послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення …* *25*
ВОВК М. З. *Узуфрукт державного або комунального майна: поняття та правове регулювання …….* *29*
ВОРОБЕЛЬ У. Б. *Правові наслідки та процесуальні межі залучення третіх осіб у цивільних справах: аналіз практики Верховного Суду ……..* *34*
ГАВРИЛЕЦЬ О.М. *Система «Д-3» як складова цифрової трансформації судової влади України в контексті євроінтеграції ……..* *38*
ГАРАСИМІВ О. Ю. *Право на зміну по батькові крізь призму практики ЄСПЛ …….* *40*
ГНАТІВ О.М. *Окремі акценти щодо реформування приватного права в Україні ……* *44*
ГРАБАР Н. М. *Особливості цивільно-правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин ……* *46*
ГУЗЕНКО О.П. *Принципи соціально-правових відносин: рольовий сегмент, види, осучаснення …….* *50*
ДЗЮМА В. І. *Припинення договору про надання рієлторських послуг: між довірою сторін і правовими наслідками ……* *54*
ДІЛАЙ О. С. *Заборона ототожнення адвоката з клієнтом: проблеми та перспективи ……..* *57*
ДОЛИНСЬКА М.С. *Компаративістський аналіз компетенції нотаріуса за законодавством радянської України та незалежної України …….* *62*
ДОЛИНСЬКА М.Є. *Прийняття спадщини спадкоємцями у незалежній Україні ……* *65*
ДУТКО А. О. *Особисті немайнові права військовослужбовців: поняття та особливості здійснення …….* *69*
ІЛЬКІВ Н.В. *Концепція «єдине здоров'я» як євроінтеграційний вектор*

правового регулювання екологічних детермінантів здоров'я в Україні …… 72
КАДАЛА В.В. *Соціально-правові відносини як база стратегії розвитку громадянського суспільства в умовах сьогодення …… 76*
КОПИТОВА О. С., ГАЛУПОВА Л. І. *Право на цифровий образ: теоретико-правовий аналіз …… 79*
КУЗНЕЦОВА Л.В. *Проблеми та перспективи розвитку трудового права 83*
ЛИТВИНЕНКО О.Г., МАКАРЕВИЧ В.О. *Соціально-правовий захист внутрішньо переміщених осіб …… 86*
МАЙКУТ Х. В. *Захист прав добросовісного набувача у разі витребування майна з чужого незаконного володіння …… 88*
МАЛЕХ В.П. *Інститут доброчесності суддів: актуалізація проблеми …. 92*
МЕЛЕХ Л.В. *Правові аспекти імплементації практики Європейського суду з прав людини у здійсненні судочинства …… 94*
МЕЛЬНИК Я.Я. *«П'ятий елемент» Цивільного кодексу України: соціально-правовий аспект …… 98*
МИХАЙЛІВ М. О. *Правове регулювання зміни прізвища дитини …… 100*
МИЦЬ О. Є. *Колізії та прогалини цивільно-правового регулювання договору страхування професійної відповідальності нотаріуса …… 105*
МУЗИЧУК М.В. *Оновлення чинного законодавства у сфері гарантування прав осіб з інвалідністю …… 108*
ОНИСЬКІВ Б. *Трансформація трудових відносин в умовах воєнного стану …… 110*
ПАСАЙЛЮК І. В. *Підстави та наслідки відмови у відкритті провадження у справі …… 115*
ПЕТРІВ С.Ю. *Сталий розвиток лісового сектору України у контексті євроінтеграції та кліматичних викликів …… 120*
ПЕТРОНЧАК Ю. О. *До питання про класифікацію правопорушень за участю іноземного елементу …… 124*
ПИЦЬ А. А. *Роль адвоката у виконавчому провадженні …… 126*
ПОДОРОЖНА Т.С. *Цифровізація суспільного життя як спосіб зміни взаємодії людини з державою: ключові аспекти сучасного конституціоналізму …… 130*
СЕРЕДНИЦЬКА І. А. *Особливості застосування медіації в сімейних спорах …… 134*
СИДОРОВИЧ М. Л. *Приватна ініціатива в механізмах відшкодування шкоди під час збройного конфлікту …… 138*
СТАСІВ О.В. *Реформування законодавства України про професійну безпеку на шляху до євроінтеграції …… 140*
СТРУТИНСЬКА Ю.М. *Реалізація системи захисту та охорони прав суб'єктів приватного права в умовах воєнного стану …… 143*
ТІТОВА А. О. *Підходи до розуміння поняття «маніпуляція інформацією» 147*
ЧУБАНЬ В.С.; ПАВЛОВА О.О. *Економіко-правові засади реалізації стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту …… 151*

ЮРЧУК О. В. *Охорона прав пацієнтів крізь призму податкових пільг і особливостей оподаткування господарської діяльності закладів охорони здоров'я* 156
ЯНОВИЦЬКА А.В. *Суб'єкти господарської діяльності у світлі реформування цивільного та господарського законодавства* 160
ЯНОВИЦЬКА Г. Б. *Доктринальне дослідження окремих положень книги першої законопроєкту № 14056* 163

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

АРХИПОВА С. *Міжнародно-правове регулювання колективно-договірних відносин* 167
БАБІЙ М. *Правове регулювання медіації в зарубіжних країнах* 171
БЕРЕЖНА Д. *Міжнародне усиновлення: цивільно-правові гарантії захисту прав дітей* 174
БІЛІНКЕВИЧ Н. *Міжнародно-правовий стандарт «право на відключення»* 178
БОЖИК М. *Соціально-трудова інтеграція ветеранів, військовослужбовців та членів їхніх сімей: проблеми та стратегії реінтеграційної політики* 182
БОЙКО В. *Медіація та її сучасні моделі* 186
БОЙКО В. *Проблеми законодавчого регулювання виконання судових рішень у цивільних справах* 188
БОСАК А. *Проблеми цивільно-правового регулювання компенсації за знищене нерухоме майно в умовах воєнного стану в Україні* 191
ВАСІЛЬЄВА Є. *Комерційна таємниця як об'єкт правочину: можливість передачі та обмеження* 195
ВИХОПЕНЬ Р. *Вирішення індивідуальних трудових спорів у період воєнного стану* 199
ГАМРАТ А. *Трудовий договір з призовниками, військовозобов'язаними та резервістами. Особливості укладання* 204
ГАНДЛЕР О. *Фізична особа-підприємець як форма провадження інтернет-торгівлі в Україні* 208
ГРИГОР'ЄВА В. *Використання smart-контрактів для забезпечення виконання цивільних зобов'язань* 211
ГРИЩУК В. *Актуальні проблеми законодавчого регулювання дистанційної роботи в Україні* 215
ГУЗ Д. *Гендерні аспекти трудових правовідносин в контексті євроінтеграції* 220
ДИКА С.-А. *Правове забезпечення зайнятості та працевлаштування населення в умовах воєнного стану* 223
ДОРОШ М. *Цифровізація нотаріальної діяльності в Україні: сучасний етап та виклики реалізації* 229

ЗІНЧУК С. *Питання юрисдикції та підсудності у процесуальних спорах, пов'язаних із переміщенням осіб…… 233*
ІВАНЧИШИН А. *Спадкування в умовах воєнного стану…… 236*
ІВАСЬКІВ В. *Загальна характеристика установ у цивільному праві України…… 239*
ІЩУК А. *Ліцензування страховика як юридична передумова укладення договору страхування…… 242*
КЛЕПАР Н. *Усиновлення під час воєнного стану…… 246*
КЛЕПАР Н. *Право власності на землю в умовах воєнного стану: трансформація, обмеження та перспективи відновлення…… 249*
КОВАЛЬЧУК О. *Гармонізація цивільного процесуального законодавства України з правом Європейського Союзу…… 252*
КОСАР С. *Дистанційне правосуддя та особливості розгляду цивільних справ в умовах війни…… 255*
КРАВЧЕНКО С. *Законодавчі гарантії трудових прав осіб з інвалідністю: сучасний стан та перспективи …… 259*
ЛЕБІДЬ К. *Запровадження інституту військового омбудсмана в Україні: основні повноваження щодо захисту прав військовослужбовців .. 263*
ЛИТА У. *Актуальні проблеми цивільно-правового регулювання договору поставки …… 267*
ЛИТА У. *Земельні правовідносини в умовах воєнного стану…… 271*
МАКСИМОВИЧ Ю. *Скасування Господарського кодексу України: модернізація чи дестабілізація?..... 275*
МИСЬО А. *Відшкодування шкоди, завданої майну в умовах воєнного стану: цивільно-правовий аспект …… 277*
МОСКАЛЮК І. *Визнання військовослужбовців загиблими: аналіз судової практики …… 280*
НАГИБАЙЛО Т. *Деякі аспекти посвідчення заповітів консульськими установами та дипломатичними представництвами України …… 284*
НОЧВАЙ У. *Свобода дії та мобільність працівника поліції як складова безпеки праці …… 288*
ОЛІЯРНИК В. *Недійсність договору, укладеного під впливом насильства чи тяжких обставин …… 290*
ПАВЛІВ О. *Професійна етика нотаріуса як складова правового регулювання його діяльності 293*
ПАВЛІВ О. *Вплив упереджень та гендерних стереотипів на професійне самовизначення молоді …… 298*
ПИЛИПЧАК В. *Фіксація та доказування фактів знищення чи пошкодження майна під час війни …… 300*
РОЗУМ Д. *Бронювання військовозобов'язаних працівників на період мобілізації та на воєнний час …… 303*
РОСЯК С. *Кріоконсервовані ембріони: правова невизначеність та шляхи вирішення в судовій практиці …… 307*

РУДОЙ М.-А. *Цільове призначення земель як умова їх використання …..* *311*
САЛОВСЬКА Ю. *Принципи ведення земельного кадастру в Україні ……* *314*
СИДОР Н. *Способи захисту права власності в умовах воєнного стану ….* *318*
СИДОР Я. *Право на компенсацію моральної шкоди у разі поширення deepfake-контенту ……* *321*
СКОЧИЛЯС Н. *Захист права власності на житло, зруйноване чи пошкоджене внаслідок збройної агресії російської федерації ……* *324*
СОЛОВЕЙ І. *Запровадження електронної системи нотаріату в Україні* *329*
СОЛОМЯНЮК Б. *До питання правового режиму земель в умовах воєнного стану в Україні ……* *333*
СОЛОМЯНЮК Б. *Система джерел міжнародного трудового права: конвенції мор, регіональні договори, національні імплементації ……* *337*
ТАРАСОВА М. *Психологічні аспекти охорони праці та запобігання професійному вигоранню співробітників ……* *341*
ТУЗ В. *Позбавлення батьківських прав під час воєнного стану: окремі аспекти ……* *342*
ФІТЬО В. *Деякі аспекти правового становища фермерських господарств в Україні ……* *346*
ЧЕПУРНА В. *Державна підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва під час війни: окремі види ……* *349*
ЧИРИБАН В. *Міжнародний досвід державного соціального страхування працівників поліції: моделі ЄС і США ……* *353*
ЯНУШЕВСЬКА Я. *Забезпечення безпеки праці під час воєнного стану …* *357*

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару

31 жовтня 2025 року

Тези доповідей, повідомлень та виступів опубліковано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за дотримання авторських прав, достовірність інформації, точність наведених фактів, цитат, спеціальної термінології та інших відомостей